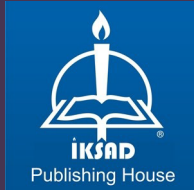

Eskiçağ'da Kırşehir ve Çevresi

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

2. BASKI

Eskiçağ'da
Kırşehir
ve Çevresi

Prof. Dr. Veli ÜNSAL

1. Baskı

Kardeşler Ofset Matbaacılık-2012

2. Baskı

İKSAD-2024

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10929014>

Copyright © 2024 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic
Development and Social
Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-681-0
Cover Design: İbrahim KAYA
April / 2024
Ankara / Turkey
Size = 16x24 cm

ÖN SÖZ

“Eskiçağda Kırşehir ve Çevresi” konulu bu çalışma ile bölgenin tarihöncesi ve tarihi çağlardaki durumu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Kırşehir ve çevresi, coğrafi konum itibarıyla Anadolu'nun orta bölgesi durumundadır. Bu özelliği sayesinde Kırşehir, Anadolu'nun doğusundan batısına ve kuzeyinden güneyine gerçekleşen kültür akışını üstlenerek, eski medeniyetlerin bir kavşak yeri olmuştur.

Kırşehir ve çevresi Orta Kızılırmak Havzasında, Kızılırmak ve kollarının suladığı topraklarda yer almaktadır. Bölge tarihöncesi çağlarda yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılayacak bütün elverişli özelliklere sahipti. Bu yüzden de en eski çağlardan itibaren insanlığı buralara çekmiştir. İnsan yerleşimine son derece elverişli topraklarda yer almasının sonucu olarak Kırşehir ve çevresi Kalkolitik Çağın sonlarından günümüze kadar kesintisiz iskâna uğramıştır.

Bölgede Tunç Çağı ile artan iskân faaliyetleri, Asur Ticaret Kolonileri Çağı ile en üst noktaya ulaşmıştır. Böylece bölge bu dönemde Anadolu'nun sayılı yerleşmeleri arasına girmiştir. Kırşehir ve çevresi bu dönemde yerleşmeye uğramasının sonucu olarakta Anadolu'nun yazı ile tanışan ilk bölgeleri arasında yer almıştır.

Sonraları Hititler'in merkezi toprakları içinde yer alan Kırşehir, Anadolu'da Hitit hâkimiyetinin sona ermesinden sonra Sakarya Havzasından, Kızılırmak kavsine kadar egemenlik kuran Friglere ev sahipliği yapmıştır. Bir süre sonra ise Friglerin etkinliklerinin Kimmer toplulukları tarafından ortadan kaldırılması üzerine, Anadolu'nun geneli gibi bu topraklarda Pers hâkimiyetine girmiştir. Kırşehir bu dönemle birlikte Anadolu'nun birkaç önemli bölgesinden biri olan ve Kapadokya adı ile anılan toprakların batıdaki kapısı olmuştur. Hellenistik dönemde adından az söz edilen Kırşehir, Roma dönemi ile tekrar bir canlanma sürecine girmiştir.

Sonuç olarak Kırşehir ve çevresi yerleşimin başladığı Kalkolitik Çağdan, günümüze kadar, benzerine az rastlanan bir şekilde, kesintisiz yerleşme görmüştür.

Veli ÜNSAL
Kırşehir-2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	İ
GİRİŞ	8
BİRİNCİ BÖLÜM	8
1. KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN GENEL COĞRAFI ÖZELLİKLERİ	8
1.1.Orta Kızılırmak Havzası'nın Coğrafi Konumu	8
1.2.Kırşehir ve Çevresinin Coğrafi Özellikleri	9
1.2.1.Konumu.....	9
1.2.2.Jeomorfolojik Özellikler ve Yeryüzü Şekilleri	9
1.2.3.İklim ve Bitki Örtüsü	15
1.2.4.Toprak Özellikleri.....	16
1.2.5.Hidrografya Özellikleri.....	18
1.2.6.Yollar	21
1.2.7.Madenler	21
İKİNCİ BÖLÜM	24
2.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARI	24
2.1.Orta Kızılırmak Havzasının İlk Kültürleri	24
2.1.1.Paleolitik Çağ ve Orta Kızılırmak Havzası.....	25
2.1.1.1. Barsık.....	27
2.1.1.2.Soğanlıdere	28
2.1.1.3.Acıgöl Etekleri.....	28
2.1.1.4.Avla Dağ	28
2.1.1.5. Ürgüp Kara-in.....	29
2.1.1.6. Suvermez.....	29
2.1.1.7. Çakmaktepe	29
2.1.1.8.Erikli Deresi.....	30
2.1.1.9.Kışla Kadarak	30
2.1.1.10.Kömürcü/Kaletepe	30
2.1.2.Neolitik Çağ ve Orta Kızılırmak Havzası	31
2.1.2.1.Dededağ.....	34
2.1.2.2.Hacıbeyli Höyüğü	34
2.1.2.3.Kumluktepe Höyüğü.....	35
2.1.2.4.Toparın Pınar	36
2.1.2.5.Avla Dağ	36
2.1.2.6.Hassanlar	37
2.1.2.7.İğdeli Çeşme	38
2.1.2.8.Damsa	38
2.1.2.9.Kömürcü/Kaletepe	39

2.1.2.10. Köşk Höyük.....	39
2.1.3.Kalkolitik Çağ ve Orta Kızılırmak Havzası.....	40
2.1.4.Kalkolitik Çağda Kırşehir ve Çevresi.....	43
2.1.4.1.Darıözü Göleti (1).....	44
2.1.4.2.Darıözü Göleti (2).....	44
2.1.4.3.Darıözü (1).....	44
2.1.4.4.Hacı Evrasim'in Tarlası.....	45
2.1.4.5.Hashöyük.....	45
2.1.4.6.İlıkpınar.....	47
2.1.4.7.Saraycık.....	47
2.1.4.8.Sarıkaya.....	47
2.1.4.9.Şekiller.....	48
2.1.5.İlk Tunç Çağı ve Orta Kızılırmak Havzası.....	48
2.1.5.1.Acemhöyük.....	51
2.1.5.2.Alişar.....	52
2.1.5.3.Kültepe.....	54
2.1.6.İlk Tunç Çağında Kırşehir ve Çevresi.....	55
2.1.6.1.Kalehöyük.....	56
2.1.6.2.Kaman Kalehöyük.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	62
3.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN TARİHİ ÇAĞLARI.....	62
3.1.M.Ö. II. Binde Kırşehir ve Çevresi.....	62
3.1.1.Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kırşehir ve Çevresi.....	62
3.1.1.1.Yassı Höyük.....	65
3.1.2.Eski Hitit Devleti ve Hitit İmparatorluk Çağı.....	66
3.1.2.1.Hititler Döneminde Kırşehir ve Çevresi.....	72
3.1.2.1.1.Kırşehir ve Çevresindeki Hitit Anıtları.....	74
3.1.2.1.1.1.Kapı Aslanı (1).....	75
3.1.2.1.1.2.Kapı Aslanı (2).....	76
3.1.2.1.1.3.Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı).....	77
3.2.M.Ö. I. Binde Kırşehir ve Çevresi.....	80
3.2.1.Frig Devletinin Kuruluşu.....	81
3.2.1.1.Frigler'in Orta Kızılırmak Hâkimiyeti.....	84
3.2.1.2.Frigler Zamanında Kırşehir ve Çevresi.....	85
3.2.1.3.Kimmer İstilasası ve Friglerin Yıkılışı.....	88
3.2.2.Persler Zamanında Kapadokya ve Kırşehir.....	90
3.2.3.Hellenistik Dönemde Kapadokya ve Kırşehir.....	93
3.2.4.Roma Devrinde Kapadokya ve Kırşehir.....	98
3.2.4.1.Roma Dönemi Mil Taşı (1) (Onarım).....	100
3.2.4.2.Roma Dönemi Mil Taşı (2) (Adak).....	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	105
4.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNDEKİ YERLEŞMELER	105
4.1.Tunç Çağı Yerleşmeleri.....	105
4.1.1.Akpınar Höyük.....	105
4.1.2.Ayvalı Höyük.....	105
4.1.3.Çavuşlu	105
4.1.4.Çayözü Höyük	106
4.1.5.Çepni Höyük.....	106
4.1.6.Çolak Höyük.....	106
4.1.7.Darıözü Höyük.....	107
4.1.8.Dedeli.....	107
4.1.9.Doydunun Höyük.....	107
4.1.10.Fakılı Höyük	107
4.1.11.Gök Höyük (1)	108
4.1.12.Gök Höyük (2)	108
4.1.13.Hanyeri Höyük.....	109
4.1.14.Harım	109
4.1.15.Höyükli.....	109
4.1.16.İsahocalı Höyük	109
4.1.17.Kadı Höyük.....	110
4.1.18.Kağnıcak Höyük	110
4.1.19.Kaleevci	110
4.1.20.Kesikköprü Höyük	111
4.1.21.Kırdök	111
4.1.22.Kızlar Höyük.....	111
4.1.23.Kurugöl	112
4.1.24.Küçükkale Höyük	112
4.1.25.Ömerhacılı Höyük.....	112
4.1.26.Safalı Höyük	113
4.1.27.Sağmal	113
4.1.28.Suluhanlı (1).....	113
4.1.29.Taşlık Höyük.....	114
4.1.30.Tataryeğenağa	114
4.1.31.Tek Höyük	114
4.1.32.Tepeköy Höyük.....	115
4.1.33.Yeniyapan	115
4.1.34.Zekere	115
4.2.Demir Çağı Yerleşmeleri.....	116
4.2.1.Acıyol.....	116
4.2.2.Arzedeyin.....	116

4.2.3.Büyük kale	116
4.2.4.Cevizinbel	117
4.2.5.Çifte Höyük (1)	117
4.2.6.Çifte Höyük (2)	117
4.2.7.Çoğun	117
4.2.8.Darıözü Göleti (3)	118
4.2.9.Değirmenözü Höyük	118
4.2.10.Göhlisar	118
4.2.11.Güllühöyük	119
4.2.12.Harmanaltı Höyük	119
4.2.13.Hüseyinli Höyük	119
4.2.14.Kara Höyük (1)	119
4.2.15.Kara Höyük (2)	120
4.2.16.Karga Höyük	120
4.2.17.Karakaya	120
4.2.18.Keylik	120
4.2.19.Kırmızıtepe	121
4.2.20.Kurancılı Höyük	121
4.2.21.Kuru Höyük	121
4.2.22.Meryemkaşı Höyük	121
4.2.23.Nafinin Höyüğü	122
4.2.24.Öksüz Höyük	122
4.2.25.Sarı Höyük	122
4.2.26.Sevdiğin Höyük	122
4.2.27.Şahan Çeşmesi	123
4.2.28.Suluhanlı (2)	123
4.2.29.Tataroğlu	123
4.2.30.Tekeli (1)	124
4.2.31.Tekeli (2)	124
4.2.32.Tekeli (3)	124
4.2.33.Yazıkınık Höyük	125
4.2.34.Yelek	125
SONUÇ	126
KAYNAKÇA	139
KISALTMALAR	159
FİĞÜR LİSTESİ	163
FİĞÜRLER	164
DİZİN	182

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIRŞEHİR

VE

ÇEVRESİNİN

GENEL COĞRAFI

ÖZELLİKLERİ

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN GENEL COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1.1.Orta Kızılırmak Havzası'nın Coğrafi Konumu

Anadolu, kuzey yarımkürede Eski Dünya Kütleleri denilen Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ortasına yakın bir yerde bulunur. Ayrıca Anadolu, Avrupa'dan Asya'ya geçişi sağlayan ve boğazlar aracılığı ile Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan bir su yolu görünümündedir (Memiş, 1989: 3; Kınal, 1991: 1; Erzen, 1992: 1 vdd; Atalay, 1992: 1; Yücel, 1987: 4 vdd; İzbrak, 1984: 1). Bu ülke, Hellenistik dönemden itibaren Anatolia adı verilen Asia Minor/Küçük Asya topraklarıdır.

Anadolu toprakları I. Türk Coğrafya Kongresinde alınan bir kararla bünyesi, yer şekilleri, iklimi, tabii bitki örtüsü ve beşeri özelliklerine göre yedi ayrı coğrafi bölgeye ve çeşitli bölümlere ayrılmıştır.

Buna göre çalışma konumuzu oluşturan Kırşehir ve çevresi, İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak Bölümü içerisinde yer alır. Bu bölüm, İç Anadolu'nun, Çankırı'dan Toroslar'a kadar uzanan, içine Kızılırmak yayını alan kısmıdır (Güngördü, 1989: 2-3). Alan bakımından bölgenin en büyük bölümüdür. Kuzey kesimi daha engebeli, güney kesiminde ise plato ve ova düzlükleri yaygındır. Orta kısımda geniş Kızılırmak platosu bulunur.

Tarım alanlarının oranı, verimli volkanik topraklarla kaplı güney kesimden daha yüksektir. İç Anadolu'da kırsal nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu bölümdür. Kırşehir'den başka Kayseri, Niğde, Nevşehir, Yozgat ve Kırıkkale bu bölümün diğer illeridir.

İç Anadolu Bölgesi'nin tam ortasında yer alan bölümde Bozok platosu geniş yer tutar. Güneyinde Hasan, Erciyes, Melendiz gibi sönmüş volkanlar bulunur (Atalay, 1992: 38). Genellikle bozkırlarla kaplı olan bölümün en önemli akarsuyu bölüme ve havzaya adını veren Kızılırmak'tır. Kurak ve yarı kurak bir alan olan Orta Kızılırmak Bölümü'ndeki Delice Çayı, Kılıçözü (Kırşehir) Çayı ve Kızılırmak bölümün gelişmesinde önemli bir etken olmuşturlar (Güngördü, 1989: 4).

Orta Kızılırmak Havzası 1000-1200 m. yükseklikte, akarsuların 100-200 m. derine gömüldükleri geniş bir plato sahasıdır. Çok sayıdaki akarsu, genellikle neojen kalkerlerden oluşan bu yapıyı kuzey, güney ve batı yönlerinde derin vadiler açarak parçalamıştır (Güngördü, 1989: 2-3). Bu bölümün temelinde jeologların "Orta Kızılırmak" ya da "Kırşehir Masifi" adını verdikleri yaşı bir kütle yer alır.

Orta Kızılırmak Havzası bu özelliklerinden başka, İç Anadolu Bölgesinin diğer bölümlerine oranla nüfus yoğunluğu çok olmayan bölümlerendir. Karasal iklime sahip bölümde yazlar sıcak ve kurak kışlar ise soğuk ve kar yağışlıdır. En önemli gelir kaynağı tarım olan bölümde Tiftik keçisi ve koyun besiciliği yaygındır.

1.2.Kırşehir ve Çevresinin Coğrafi Özellikleri

1.2.1.Konumu

Kırşehir ve çevresi, Anadolu'nun dokuz masifinden en büyüğü olan ve Kırşehir Masifi olarak bilinen bir kütle üzerinde yer alır. Tuz Gölünün altında da devam eden bu yapı, tektonik hareketler sonucu özelliğini kaybederek sertleşmiş ve başkalaşım geçirmiştir (Güngördü, 1989: 3). Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü zamanlarda oluşan Kırşehir Masifinde, mermer katmanlarına, mikaşistlere, kuvarsitlere, yeşil ve kireçli şistlere, fillatalara rastlanmıştır.

İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak Havzasında yer alan Kırşehir ve yakın çevresi, kuzeyden Delice Vadisi, batıdan Kılıçözü Vadisi, güneyden Kızılırmak Vadisi ve doğudan Seyfe Gölü çöküntü alanı ile çevrilidir. Kırşehir şehir merkezi ise Kervansaray ve Naldöken Dağları arasında uzanan Kılıçözü Vadisi boyunca kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan bir fay hattı üzerinde, genellikle engebeli olan bir alanda, eğim ve su varlığı bakımından yerleşmeye elverişli bir yöre de kurulmuştur (Güngördü, 1989: 7).

Yüzölçümü 6665 km² ve denizden yüksekliği 985 m. olan Kırşehir, haritaya bakıldığında kabaca bir paralel kenarı andırır. Kırşehir ve çevresinin ortalama yükseltisi 500-1500 m. arasındadır. 1500 m.nin üzerine çıkan dağlık kesimler ilin çok az bir bölümünü kaplamakla birlikte, 2000 m.den yüksek alanlar bulunmamaktadır. Tarım alanları açısından ise, il topraklarının yarısından fazlası iyi nitelikte ve sürülebilir potansiyele sahiptir.

İç Anadolu Bölgesinin on üç ilinden biri olan ve büyüklü küçüklü altı ilçesi bulunan Kırşehir'i, (Figür-1) doğu ve güneydoğuda Nevşehir, güneyde Aksaray, batı ve kuzeybatıda Kırıkkale, kuzey ve kuzeydoğuda Yozgat, batıda ise Ankara illeri çevrelemektedir.

1.2.2.Jeomorfolojik Özellikler ve Yeryüzü Şekilleri

İç Anadolu Bölgesi gibi Üst Eosen'de oluşmuş ve Alp kıvrımları ile temel görünümüne bürünmüş olan Kırşehir ve çevresi, İç Anadolu kıvrım dağlarının temelini oluşturan, Orta Anadolu Platosu üzerinde yer alır. Bu ana

platoda dört ayrı dönemde ortaya çıkmış çeşitli oluşumlar vardır. Güneydoğu ve kuzeybatı yönünde uzanan fay hattı ile Seyfe Gölü çöküntü alanı bunlardan bazılarıdır. Kırşehir'in doğu kesimi çeşitli zamanlardaki kıvrılma ve sıkışmalar sırasında çöküntüye uğramış ve bölgede kapalı bir havza oluşmuştur (Figür-2). 1.100 m. yükseltiye sahip bu çöküntü alanının tabanı önceleri sularla dolu iken, sonraları IV. zaman alüvyonlarının birikmesi ile küçülmüş ve bugün Seyfe Gölü olarak isimlendirilen orta büyüklükte bir göle dönüşmüştür.

İl alanının batısında mermerleşmiş kireçtaşı ve dolomitler, bunun dışında kalan yerlerde ise ikinci zaman neojen tortulları egemen durumdadır. Orta Anadolu'daki başkalaşıma uğramış billurlu kütlelerin diziliş yönleri yörelere göre değişiklikler göstermektedir. Merkez ilçe ve Kaman dolaylarında kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda olan diziliş, Kervansaray Dağları'nın bulunduğu bölgede güney doğrultusundadır. Kırşehir'deki başkalaşıma uğramış, billurlu kütlelerin yaşı tam olarak belirlenememiştir. Son jeolojik incelemeler, Kaman yöresinde mermer yapıyı kretase (tebeşir dönemi) oluşumlarının örttüğünü göstermektedir. Mermerler, başkalaşım serilerinin en üst katmanını oluşturduğuna göre, bunların kretaseden daha eski oldukları kesinlik kazanmıştır (Figür-3).

Bölge, ikinci ve üçüncü zamanlardan itibaren şiddetli bir aşımına uğramış, dağlar ana çatıları hariç, düzleşerek plato görünümü almıştır. İrili ufaklı çok sayıda akarsu, neojen kalkerlerden oluşan bu yapıyı, kuzey, güney ve batı yönlerinde derin vadilerle bölmüşlerdir. Bu vadi tabanlarına çeşitli zamanlarda dolan alüvyonlar, bölgede son derece önemli ovaların ortaya çıkmasını sağlamışlardır (Güngördü, 1989: 7).

Kırşehir, Orta Anadolu fay hattı üzerinde yer alır. Başkalaşım serilerinin kıvrılma ve kırılmaları sonucu kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan bir fay hattı oluşmuştur. İkinci bir hat ise Ankara-Kırşehir sınırını oluşturarak kuzeye doğru sokulur.

İlde çok az bir alanı kaplayan dağlar, "Kırşehir Masifi" olarak adlandırılan ana plato üzerinde, kuzeyden başlayıp sonra güneybatıya ve güneydoğuya doğru açılarak, il topraklarını parçalamaktadır. İç Anadolu kıvrım sistemine bağlı olan bu dağlar, Yozgat yöresini kaplayan Bozok Platosu üzerinde belirginleşen dağların Delice Çayı Vadisi'nden sonraki uzantıları ile Nevşehir'in kuzeyini kaplayan Kızıldağ kütesinin kuzeybatı yönündeki uzantıları durumundadır. İldeki dağların en önemlilerinden biri, Çiçekdağı ilçesinin batısındaki platonun ortasında yükselen Çiçek Dağı'dır. Yükseltisi 1.691 m. olan ve genellikle kretase kalkerlerinden oluşan Çiçek Dağı, Delice Çayı'na doğru akan derelerin açtığı derin vadilerle parçalanmıştır.

Çiçek Dağı, ana çatısı dışında, konglomera, kalker ve marn gibi maddelerden oluşan yapının yumuşaklığına bağlı olarak, hızla aşınmış ve tarım yapılabilen platolara dönüşmüştür. Bozkır kuşağı içerisinde kalan Kırşehir'de bozuk nitelikte de olsa, orman örtüsü bulunan tek dağ budur. Orman örtüsü doğudan güney ve güneybatıya doğru gidildiğinde, ortadan kalkar. Ağaç ve kültür bitkilerine, ancak vadi tabanlarında rastlanır.

İldeki önemli yükseltilerden bir diğeri ise Kırşehir kent merkezi ile Kaman ilçesi arasında kalan ve 1.000-1.500 metre yükselteli platolar üzerinde yükselen Baran Dağı'dır ki, batıdan güneydoğuya doğru uzanır. 1.808 m. yükseltiyeye sahip olan Baran Dağı, aynı zamanda ilin de en yüksek noktasıdır. Baran Dağı kütlesi, doğuda merkez ilçe alanına doğru sokularak, Naldöken (1.504 m.), Cemele (1.555 m.), Kargasekmez (1.712 m.) dağları ile bunların arasına serpilmiş Hüyükli, Obruk ve Emirburnu tepelerini oluşturur. Batıda, Kaman ilçesinin kuzeydoğusundaki 1.609 m. yükselteli Buzluk dağı da aynı kütlenin bir devamıdır (Figür-4).

Seyfe Gölü çöküntü alanı ile Kırşehir arasını dolduran Kervansaray Dağları ilin bir diğeri yükseltisidir. Bu kütle kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanarak Mucur ilçesine sokulur. Mucur yakınlarında, aynı yönde uzanan platolar üzerinde belirginliği azalan dağlar, ilçenin kuzeydoğusunda yeniden kabarak, Nevşehir'in kuzeyini kaplayan Kızıldağ kütlesiyle birleşir.

Kervansaray Dağları'nın en yüksek noktası Kırşehir kentinin kuzeydoğusunda kalan 1.678 m. yükselteli tepedir. Aynı sıranın diğeri önemli dorukları, Mucur'un kuzeybatısındaki Armutlu (1.557 m.) ve Köpekli Dağı (1.354 m.) ile ilçenin kuzeydoğusundaki Kırlangıç Dağı (1.472 m.) ve Kızıldağ'dır (1.341 m.). Genellikle bitki örtüsünden yoksun olan bu dağlar, akarsuların açtığı derin vadilerle parçalanmıştır. Ayrıca şiddetli aşınma sonucu, yer yer düzleşerek platolara dönüşmüşlerdir (Güngördü, 1989: 3).

Kırşehir ve çevresinin önemli yükseltilerinden bir başkası Kaman ilçesinin güneyinden başlayarak güneydoğu yönünde uzanan Aliöllez Dağı'dır. Fazla yüksek olmamasına karşın İbrişim yöresine dek düzenli biçimde uzanır. En yüksek noktası, 1.528 m. dir. Çıplak olan bu dağ sırası, özellikle Hirfanlı Barajı yönünde derin olarak parçalanmıştır.

Bölgenin yeryüzü şekilleri içerisinde karşımıza çıkan ovaları ise Kılıçözü (Kırşehir) Vadisi ile Seyfe Gölü çevresinde toplanmış durumdadır. Kılıçözü (Kırşehir) Vadisindeki Çoğun ve Güzler Ovaları ile Seyfe Gölü çöküntü alanında yer alan Malya (Seyfe) önemli ovasıdır.

Bölgenin önemli ovalarından biri, Çoğun Barajı'nın yapılmasından sonra, vadi tabanından merkez ilçeye değin yaklaşık 17-18 km. kadar uzanan ve bölgeye adını veren Çoğun Ovası'dır. Akarsuyun taşıdığı maddelerin birikmesiyle oluşan ovanın yüzölçümü 2.500 hektara yaklaşmaktadır. Ovanın bir kısmı bu barajın suları ile bir kısmı ise yeraltı kaynakları ile

sulanmaktadır. Karasal iklim özellikleri nedeniyle, bitkisel ürün deseni pek çeşitli olmayan Kırşehir’de bu toprakların modern sulamaya açılmasıyla, sanayi bitkileri ve meyve üretimi artmış, ilin tarımsal geliri yükselmiştir.

Kırşehir çevresinin tarımsal faaliyetlerini artıran bir başka ova ise Güzler Ovasıdır. Merkez ilçenin güneyinde, Kılıçözü (Kırşehir) Çayı üzerine bir sulama regülâtörü yapılmıştır. Regülâtörden sulanan ve Kızılırmak’a dek uzanan Kılıçözü (Kırşehir) Vadisi’nin tabanına Güzler Ovası denilmeye başlanmıştır. Uzunluğu 15 km. kadar olan ova, yaklaşık 2.400 hektar alanı kaplar. Taşınma sonucu oluşan ve kalın bir toprak tabakası ile kaplı olan ovada, daha çok şeker pancarı, soğan, patates, yer yer ayçiçeği ve baklagiller ile sebze yetiştirilmektedir.

Çiçekdağı ilçesinin Salepboğazı ve Taburoğlu köyleri yöresinden başlayıp, Mucur ilçesinin kuzeyini de içine alarak, Kayseri il sınırına dek uzanan önemli ovalardan bir başkası ise Malya (Seyfe) Ovası’dır. Alanı 400 km² kadar olan bu ovanın yükseltisi 1.110 m.dir. Malya Ovası yüksek bir düzlük görünümündedir. Çevre dağ ve platolardan inen akarsularca taşınan maddelerin, çöküntü tabanının doldurmaları sonucu oluşan bu yüksek düzlüğün büyük bölümü, uzun süre bataklık olarak kalmıştır. Son yıllarda sürdürülen kurutma çalışmaları sonucu, doğu kesimi dışında bataklık sorunu kalmamıştır. Seyfe Gölünün suları tuzlu olduğundan, göl çevresinde genişçe bir alan çoraktır. Bunun dışında kalan ovalık alanda da alüvyonlarla kaplı olmasına karşın, sulama olanakları yeterince geliştirilemediğinden, kuru tarım egemen durumdadır. Ovada, Malya Devlet Üretim Çiftliği kurulmuştur. Bu yöre sulu tarım olanakları yaratılabilirse, gelecekte ilin en önemli tarım alanı olabilecektir.

İlde tarımsal açıdan önem taşıyan bir de kapalı havza bulunmaktadır. Vadi tabanlarında oluşmuş ovaların dışında, Seyfe Gölü kapalı havzası da ova kullanımını bakımından önemli bir yöredir.

İl alanını kuzey-güneybatı doğrultusunda ortadan bölen dağlar ile güneydoğu yönünde uzanan Kervansaray Dağları’nın çizdiği üçgen içinde kalan Seyfe Gölü Kapalı Havzası üçüncü zamanda oluşan bir neojen gölüdür. Sonraki zamanlarda tektonik hareketler sonucu suları çekilmiştir. Çevre dağlardan dar ve derin vadiler açarak inen akarsularla taşınan alüvyonlar, suların çekilmesiyle açığa çıkan neojen göl tortullarının üzerine yığılmış ve kalın bir alüvyal toprak tabakası oluşmuştur. Bu havzada neojen gölünün bir kalıntısı olan Seyfe Gölü, orta büyüklükte bir su yüzeyi oluşturmaktadır. Gölün çevresinde, ilin ova niteliği taşıyan en geniş tarım toprakları yer almaktadır.

Yapısında karstik oluşumların egemen olduğu Kırşehir Platosu’nda, vadiler çok önemlidir. Akarsular yumuşak ve aşınması kolay olan topraklarda derin yarıklar açmıştır. Seyfe Gölü çöküntü alanına açılanlar ve kırık fay

hattına yerleşmiş olanlar dışında, vadiler genellikle dar ve diktir. Bu nedenle tabanları, ova ya da geniş tarım düzlükleri oluşturacak denli geniş değildir. İldeki vadilerin en önemlileri Kızılırmak Vadisi, Delice Çayı Vadisi, Kılıçözü (Kırşehir) Vadisi ve Kılıçözü (Kaman) Vadisidir.

Gerek Kırşehir ve çevresinin, gerekse ülkemizin en uzun ve en önemli vadisi olan Kızılırmak Vadisi, İç Anadolu'da geniş bir yay çizdikten sonra, kuzeye yönelerek Karadeniz'e dek uzanır. Kırşehir ili bu yayın iç kesiminde yer alır. Kayseri'nin kuzeyinden başlayan Kızılırmak Vadisi, Nevşehir ilinin ortasından geçer. Sonra Kırşehir'in güneyinden geçip, Ankara il alanına sokulur ve Orta Anadolu'nun düşük yükseltili platolarında geniş bir koridor oluşturur. Yürücek'in doğusundan il alanına giren vadi, Ecikağıl'dan sonra Kırıkkale-Kırşehir sınırını oluşturacak şekilde Ağapınar yöresine dek uzanır. Türkiye'nin en önemli barajlarından olan Hirfanlı ve Kesikköprü, Kızılırmak Vadisi'nin bu kesiminde yapılmıştır. Kızılırmak Vadisi'nin il sınırları içinde kalan bölümünün büyük kısmı bu iki baraj gölünün suları altında kalmıştır. Baraj göllerine Kırşehir yönünden çok sayıda vadi açılmakla birlikte, Kılıçözü (Kırşehir) Vadisi dışında kalanlar genellikle dik ve dardır. Göllere kavuşma noktalarında küçük tarım alanları varsa da bunlar çok küçük ve önemsiz düzlüklerdir.

Bir diğer vadi, Kılıçözü (Kırşehir) Vadisidir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu fay hattı boyunca uzanan Kılıçözü (Kırşehir) Vadisi, Baran Dağı'nın kuzey yamaçlarından başlar, Sofular'a dek kuzey yönünde uzanır. Buradan sonra önce doğuya, sonra güneye dönerek Çoğun'a ulaşır. Aynı yönde devam eden vadi, Kırşehir kent merkezini ve Güzler'i geçtikten sonra Kızılırmak Vadisi'ne açılır.

Kılıçözü (Kırşehir)Çayı Vadisi, Çoğun'a dek dar ve diktir. Çoğun'dan başlayarak genişleyen vadi tabanı, Kızılırmak Vadisi'ne dek sürer. Geniş vadi tabanının ortasından akan akarsu yatağının doğusunda ve batısında, taşınma yoluyla oluşmuş önemli tarım alanları sıralanmaktadır. Çoğun'da vadinin daraldığı bir noktada kurulan Çoğun Barajı ve Güzler Regülâtörü aracılığıyla hemen hemen tümü sulanan bu topraklar, ilin en önemli tarım alanları durumundadır.

Bölgenin bir diğer vadisi, Kılıçözü (Kaman) Çayı Vadisidir. Kaman'dan kuzeye doğru sokulan fay hattı boyunca uzanan vadi, Ankara-Kırşehir sınırını oluşturur. İl alanının güney ve güneydoğusuna göre daha sert olan ve başkalaşım kayalarından gnays, mikasist, şist, mermer ve kuvarsitlerin egemen olduğu yapı içerisinde akan Kılıçözü (Kaman) Çayı, dar ve oldukça dik bir koridor açmıştır. Genişleme olanağı bulamayan vadi, Ocakbaşı Bucağı'nın batısında Ankara il alanına girer. Kuzeyden doğuya genişçe bir yay çizerek Ankara-Yozgat sınırında Delice Çayı Vadisi'ne açılır.

Kızılırmak'ın önemli kollarından olan Delice Çayı vadisi ise Delice Irmağının Orta Anadolu Platosu'nda açtığı bir vadidir. Bu vadi, Yozgat il sınırları içinde kalan Çayıralan'dan Akdağmadeni'nin batısından ve Bozok Platosu'nun güney yamaçlarından üç kol halinde başlar. Kırşehir il alanı yakınlarında, Yerköy yöresinde, tabanı genişler ve bir süre kuzeybatı yönünde uzanır, Gölcük yakınlarında kuzeye dönerek il toprakları dışına çıkar. Ankara-Yozgat sınırını oluşturan vadi, Çorum il alanında Kızılırmak Vadisi ile birleşir.

Kırşehir-Yozgat sınırında genişleyen Delice Çayı Vadisi'nin tabanı alüvyal topraklarla kaplıdır. Önemli tarım toprakları içeren vadinin büyük bölümü Yozgat İli'nde kalır. İl alanı içinde kalan vadi tabanının güney kıyılarında ise sınırlı ölçüde sulu tarım yapılabilmektedir. Delice Çayının Kırşehir sınırlarında kalan kısımları genişler ve tarım alanları oluşturur, ancak bu genişlik ova niteliğini kazacak boyutlara ulaşmamaktadır.

Kırşehir il alanının yarısından fazla kısmı platolarla kaplıdır. Yozgat yöresinde oldukça yüksek olan platolar, Delice Çayı ve Kızılırmak yayı içinde kalan bölümleri önemli ölçüde alçalır. Çiçek Dağı'nın yükseltisi 850-1.000 m. arasında olan platolarının yüzeyleri genellikle eosen kalkerleri, marnlar ve alçıtaşı serileriyle örtülüdür. Güneybatı-kuzeydoğu yönünde akan derelerin açtığı vadilerle parçalanmış platonun büyük bir kısmı kuru tarıma ayrılmıştır (Güngördü, 1989: 3). Orman örtüsünden yoksun olan platolar, İç Anadolu'nun karasal iklim kuşağı içinde kaldığından, ot bakımından da zengin değildir. Bu durumuyla platolar daha çok, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine uygundur.

Kırşehir il merkezinin doğu ve kuzeydoğusunu kaplayan platoların yükseltisi, 500-1.200 metre arasındadır. Bütünüyle çıplak olan ve karstik bir yapı gösteren bu platolar, kurak ve sıcak yaz aylarında çevre için birer su kaynağı oluşturmaktadır. Kış ve bahar aylarında düşen yağışlar, kalkerli yapının alt katmanlarına geçer ve düşük yükselti basamaklarında yeniden kaynak olarak yüzeye çıkarlar.

Kırşehir kentinin güneyi, batısı ve doğusunda geniş alanlar neojende oluşmuş platolarla örtülüdür. Yükselteleri 1.000-1.200 metreler arasında değişen bu platolar neojen konglomeraları ile göl kalkerlerinden oluşmuştur. Hayvancılık açısından çok önemli olan bu platoların yapısı yumuşak olduğu için aşınma çok şiddetli olmuş, akarsuların açtığı derin vadi oluklarında ve çeşitli büyüklükteki çöküntü alanlarında aşınma ovaları ortaya çıkmıştır. Yer yer yıllık çayır otlarıyla kaplı yaylalarda ise genellikle, küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

1.2.3. İklim ve Bitki Örtüsü

Kırşehir ve çevresinde karasal iklim özellikleri egemendir. Ancak bu durum Doğu Anadolu Bölgesinde olduğu gibi sürekli değildir. Orta Kızılırmak Bölümünde bulunan diğer merkezlerde ve Kırşehir'de yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlıdır.

Orta Kızılırmak içine gömülmüş İç Anadolu'nun kuytu tabanında yer alan Kırşehir, iklim bakımından Kervansaray ve Naldöken Dağları arasında korunaklı bir saha da yer alır. Kontinental bir iklimin hüküm sürdüğü bölgede kış sıcaklıkları oldukça düşüktür. Ekim ayından itibaren soğumaya başlayan havalar, Mayıs ayına kadar aynı soğuklukta olmasa bile devam eder (Güngördü, 1989: 11-12). En soğuk ay ortalaması 0.1 °C ile Ocak ayıdır. Bu zamana kadar ölçülen en düşük sıcaklık değeri ise -28 °C'dir. Bölgede Eylül ayı içerisinde başlayan don olayları bütün kış devam eder ve Mayıs başında son bulur. Bölgede İlkbahar çok kısa sürer ve Haziran'dan Eylül'e kadar havalar sıcak geçer. En sıcak ay ortalaması 22.9 °C ile Temmuz ayıdır. Bu zamana kadar kaydedilen en yüksek sıcaklık ise 39,4 °C ile Ağustos ayında kaydedilmiştir. Kırşehir genelinin yıllık sıcaklık ortalaması 11,4 °C'dir. Yıl içinde, yaz aylarında, 89 yaz gününe ve 41 tropik güne rastlanan Kırşehir ve çevresinde, kısa bir sonbahardan sonra kışa girilir (Güngördü, 1989: 12). Kısaca Kırşehir soğuk ve uzun bir kış ile sıcak ve kısa süren bir yaz mevsimine sahiptir.

Kırşehir'de tespit edilen hâkim rüzgâr yönü kuzeydir. Yılın bütün aylarında bu yönden esen rüzgârların tekrarlanma sayısı Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında artmaktadır. Bölgede daha ziyade kuzey rüzgârlarının hâkim oluşunun nedeni, Kırşehir'in kuzey-güney yönlü bir vadi içerisinde bulunmasıdır. Rüzgârların günlük hareketi incelendiğinde bu bölge de kuvvetli olmayan dağ ve vadi meltemlerinin etkili olduğu görülür (Güngördü, 1989: 15). Gün içerisinde, sabah vakitlerinde kuzey yönlü rüzgârlar, öğle vakitlerinde güney ve güneybatı yönlü rüzgârlar ve akşam vakitlerinde ise güney yönlü rüzgârlar etkilidir. Batıdan esenler yağış, kuzeyden esenler serinlik, güneyden esenler ise sıcaklık getiren rüzgârlardır.

Kırşehir'de farklı bir yağış karakteri gözlenir. Bu yağış karakterini kış aylarında bölgeye yerleşen yüksek basınç sahası oluşturur. İlkbahara geçiş şartlarında yüksek basınç hâkimiyeti artmakta, batıda kalan alçak basınç depresyonları Kırşehir'i etkisi altına alamamaktadır. Bu nedenle Mayıs ayında depresyonik yağışlar meydana gelir. Bölge ayrıca bir tekne görünümüne sahip olduğundan, konvektif yağışların ortaya çıkmasına da neden olur.

Kırşehir'de yağışlar genellikle kış ve bahar aylarında düşer. Hatta bazı yıllar yaz mevsimi tümüyle yağışsız geçer.

Yağışların mevsimlere göre dağılımına bakıldığında en fazla yağış 145.5 mm. ile kış mevsiminde düşmüştür. İlkbaharda düşen yağış miktarı 123.8 iken, sonbaharda 65.6 mm.dir. En az yağışın düştüğü mevsim ise 43.7 mm. ile yaz mevsimidir. Ay bazında ise en yağışlı geçen aylar Aralık ve Ocak ayları, en az yağış alan aylar Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Orta Kızılırmak Bölümünün diğer illerine göre Kırşehir'in daha fazla yağış alması, bu bölgenin yükseltisi ve yağış depresyonlarını çekmesinde aranır (Güngördü, 1989: 18). Kış aylarında yağışlı bir mevsime giren Kırşehir'de kar yağışları genellikle Kasım sonlarında başlar, Nisan başlarında sona erer.

Gerek yağmur gerekse kar yağışları Kırşehir'in kuruluşunda ve yerleşme potansiyelinde en önemli etkenlerden biri olan su kaynaklarını ortaya çıkarmıştır (Güngördü, 1989: 22). Karstik kaynaklar, termal kaynaklar, kuru ve sulu dereler bu yağışlar sayesinde oluşmakta ve Kılıçözü (Kaman) vadisinde yerleşmeyi sağlamaktadır.

Kırşehir bitki örtüsü bakımından çıplak denilebilecek bir sahada yer alır. İç Anadolu'nun bozkır kuşağı içinde kalan Kırşehir doğal bitki örtüsünden yoksundur. Çok eski çağlarda orman örtüsü ile kaplı olan yöre insan etkileri sonucu bu özelliğini yitirmiş ve çıplaklaşmıştır. Kırşehir ve çevresi karasal iklim özelliklerine sahip olduğundan kendiliğinden doğal örtüye kavuşamaz. Ancak yapay yollardan ormanlaştırılabilir. Yöredeki ormanlık alanlar son yıllarda yapılan yapay çalışmalarla biraz daha artırılmıştır. Kırşehir'de ormanlık alanlara Çiçekdağı ilçesinde rastlanır. Meşe, Karaçam ve Sedir ağaçlarından oluşan bu ormanlar, daha çok bozuk baltalık niteliğinde olup bodur ağaçlardan oluşmaktadır (Atalay, 1992: 199-200).

Bölgede bu tür örtülerden başka, yöreyi çeşitli yönlerde parçalayan akarsu vadilerinde kavaklıklar ve meyve bahçeleri bulunmaktadır. Kırşehir'de çok geniş bir alanı kaplayan platolarda yıllık çayır otları yetişir. Bunun dışında platolarda çıplaktır. Son yıllarda gerek bozuk nitelikteki ormanlar bakıma alınarak, gerekse yeni koruluklar oluşturularak bölgenin bitki örtüsü konusundaki ıslah çalışmaları devam etmektedir.

1.2.4.Toprak Özellikleri

Kurak ve tektonik bir bölgede yer alan Kırşehir'de toprak özellikleri, iklim ve ana maddeye bağlı olarak değişiklikler göstermektedir. İldeki ana toprak grupları, kahverengi topraklar, kırmızı kahverengi topraklar, kestane rengi topraklar, kireçsiz kahverengi topraklar, alüvyal topraklar ve kolüvyal topraklardır.

Kırşehir il alanının çok büyük bir bölümü kahverengi topraklarla kaplıdır. Olgun kahverengi topraklar, pekişmemiş kireçtaşları üzerinde oluşmuştur. Üst toprak tabakasında organik madde, alt toprak tabakasında ise

kireç birikimi vardır. Kurak Orta Anadolu kuşağında yaygın toprak türü olan kahverengi topraklarda, kışın ve ilkbaharda düşen yağışlar, serbest kireci 40-50 cm. derinliğe dek yıkayabilmektedir.

Kahverengi toprakların oluştuğu kil, marn ve kireçtaşları, eosen, oligo-miyosen ve neojen yaşlıdır. Bu topraklarla kaplı alanda yıllık ortalama yağış 300-400 mm. arasında değişmekte ve genellikle kış ve bahar aylarında yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle, Temmuz-Ekim arasında toprak sürekli kurudur. Bu kesimde doğal bitki örtüsü çayırlıklardır. Ama büyük bölümünde kuru tarım yapılır.

İlde, Çiçek Dağı'nın kuzeybatısı ile güneyinde kalan platolar ve Kaman'ın güneybatısı ile merkez ilçenin güneyi kırmızı kahverengi topraklarla kaplıdır. Kırmızı killer ve eosen yaşlı şistler üzerinde oluşan ve rengini ana maddeden alan kırmızı kahverengi topraklar, kimi özellikleri açısından kahverengi topraklara benzer. Bu olgun toprakların yayılım alanında, yıllık ortalama yağış 300-400 mm., ortalama sıcaklık ise 8-12 derece arasında değişmektedir. Bu toprakların doğal bitki örtüsü çayırlardır. Ama büyük bir bölümünde kuru tarım, bağcılık ve bahçecilik yapılmaktadır.

Çiçek Dağı kütlesinde yükseltisi 1.000 m.yi aşan kesimler, genellikle kahverengi orman toprakları ile örtülüdür. Bunlar orman örtüsü altında ve kireçli tortullar üzerinde oluşan, koyu renkli, organik maddece zengin, olgun topraklardır. Kahverengi orman topraklarının yayılım alanında yıllık ortalama yağış 450 mm, ortalama sıcaklık ise 12 derecinin altındadır. Kuşağın doğal bitki örtüsü ormandır. Ama, bu örtü hemen hemen tümüyle yok olmuştur. Bu kesimde, yalnızca, meşenin egemen olduğu yapraklı ağaçlarla bazı ibrelî ağaçlardan oluşan bozuk nitelikte ormanlar vardır. Bu tür toprakların oluştuğu Çiçek Dağı, yer yer dik eğimlidir. Bu nedenle, örtünün seyreltiği yerlerde yüzey akıntıları ve dolayısıyla aşınım çok şiddetlidir.

Çiçek Dağı kütlesinin güney kesiminde, kahverengi orman topraklarının altında kalan yükseltiler, kestane rengi topraklarla kaplıdır. Dağlar arasında kalmış tepelik ve alçak alanlar ile kireçli tortullar üzerinde oluşan kestane rengi topraklar, olgun topraklardır. Üst toprak tabakası koyu, kalın ve organik maddece zengindir, alt toprak tabakasında ise kireç birikimi görülmektedir. Kestane rengi toprakların dağılım alanında yıllık ortalama yağış 400-600 mm., ortalama sıcaklık ise 8-11 derece arasında değişmektedir. Kuşağın doğal bitki örtüsü yapraklı orman ağaçları ve çayırlıklardır. Ama ormanlar tahripler sonucu yok olmuş ve bu kesimin büyük bölümü kuru tarıma ayrılmıştır.

Çiçekdağı ilçesinin batısında, Bayındır-Boyacı köyleri arasında ve Kaman'ın güneyinde kalan alanın bir bölümü olgun kireçsiz kahverengi topraklarla örtülüdür. Bu topraklar, kireçsiz püskürükler ve granitler üzerinde oluşmuştur. Sert üst toprak tabakası sarımsı kahverengidir. Alt toprak

tabakasında ise kil birikmesi görülür. Bu toprakların dağılım kuşağında yıllık ortalama yağış 400-600 mm. dolayındadır. Doğal bitki örtüsü, çayır otlarıyla tek yıllık kurakçıl bitkilerdir.

İlde, Seyfe Gölü'nün kuzeyi, batısı ve güneyi ile Kılıçözü (Kırşehir) ve Delice Çayı vadileri, alüvyal topraklarla kaplıdır. Bunlar, akarsularla çevreden taşınan tanecik büyüklüğüne göre sıralanmış gevşek yatay katmanlar üzerinde oluşmuş koyu renkli, genç topraklardır. Üst toprakta organik madde miktarı yüksektir, yüzeyden aşağıya doğru inildikçe organik madde miktarı azalır. Buna karşılık serbest kireç oranı artar. Alüvyal toprakların ana maddesi, çok değişik yapıları yüksek kesimlerden taşınmış, gevşek IV. Zaman oluşumlarıdır. Bu nedenle, büyük ölçüde ana maddenin kapladıkları alandaki yeryüzü şeklinin özelliklerini yansıtırlar. Alüvyonların yayıldığı taban toprakları, genellikle %1'den az eğimli ve alçak kesimlerdir. Bu yüzden alüvyal topraklar, çevredeki diğer topraklara göre daha yaşıdır. Bu genç toprakların oluşumu için özel bir iklim tipi gerekmez. Buralarda her türlü bitki yetiştirilebilir.

İlde vadi tabanlarında bulunan küçük bir alanda alüvyal topraklarla geçişli olarak kolüvyal topraklarda vardır. Bunlar, dağlık ve tepelik kesimlerden, taban alanlara geçişteki etek şeritlerinde, yerçekimi ve küçük akıntılarla taşınmış, tanecik büyüklüğüne bağlı olarak katman oluşturmayan genç topraklardır. Bu toprakların oluşumu için özel bir iklim tipi gerekmez. Bu kesimler, tüm bitkilerin yetişmesine elverişlidir.

Kırşehir'de bu ana toprak grupları dışında, Kaman ve Merkez ilçe arasını dolduran Baran Dağı kütlelerinin yüksek kesimlerinde çıplak kayalıklar, Seyfe Gölü'nün çevresinde bazı kesimlerde sürekli yaş kalan hidromorfik alüvyal topraklar ve tuzluluğa bağlı olarak ortaya çıkan çorak topraklar vardır. Bu tür toprakların tarımsal değeri yoktur.

Bütün olarak değerlendirildiğinde, 657.000 hektar olan il alanının yarısından fazlasının sürülebilir nitelikte tarım topraklarından, yarısına yakınının çayır-mera ve orman topraklarından oluştuğu görülür. Tarım dışı topraklar ile yerleşme yerleri ve su yüzeyleri, il alanının çok küçük bir kısmını kaplamaktadır.

1.2.5.Hidrografya Özellikleri

Kırşehir ve çevresi Kızılırmak ve onun en büyük ve en önemli kollarından olan Delice Çayı'nın Havzaları üzerinde bulunur. Bölgenin küçük bir bölümü de kapalı havza durumundadır. İl topraklarından kaynağını alan çok sayıda dere ve çay kuzeye doğru akarak Delice Çayı'na, güneye doğru akarak ise Kızılırmak'a karışır. Kızılırmak ve Delice Çayı dışında kalan bu

akarsuların en önemlileri Kılıçözü (Kırşehir) Çayı ve Kılıçözü (Kaman) Çayı'dır.

İl topraklarının büyük bir bölümünü kaplayan Kızılırmak Havzası ülkenin Fırat Havzası'ndan sonra en büyük havzasıdır (Güney, 2004: 53).

Kırşehir gerek Kızılırmak Havzası'nın 500-1.500 metre yükselteli platoları üzerinde bulunduğu, gerekse İç Anadolu'nun bozkır kuşağı içerisinde kalması nedeniyle, dere ve çay sularının fazla olmamasından dolayı ovalık alanlar ve sulanabilir topraklar çok değildir. Bu nedenle, ilin havzadaki tarımsal gelişmelerden büyük ölçüde yararlandığı söylenemez. Kırşehir'in en önemli su kaynağını Kızılırmak ve kolları oluşturur.

İç Anadolu'nun kuzeydoğusunda, Kızıldağ'dan doğan Kızılırmak, Sivas, Kayseri, Nevşehir ve Kırşehir'i geçtikten sonra, kuzeybatıya döner ve Kırşehir kentinin 17 km. güneyinden geçerek akışını sürdürür.

Ülkenin diğer akarsularında olduğu gibi Kızılırmak'ın da akış rejimi çok düzensizdir (Güney, 2004: 54). Kar ve yağmur suları ile beslendiğinden zaman zaman sel karakteri gösterir (Yücel, 1958; 113, 141; Atalay, 1992; 143).

Havzaya yaz mevsiminde yeterince yağış düşmez. Buharlaşmanın çokluğu yüzünden ırmağın suyu bu mevsimde azalır. Kış aylarında ise, Kızılırmak Havzası'nın orta ve yukarı kesimlerinde yağışlar kar şeklinde olduğundan, su düzeyinde önemli bir yükselme görülmez.

Akarsu üzerinde yapılmış olan Hirfanlı ve Kesikköprü barajları il sınırları içinde bulunmaktadır.

Kızılırmak'a dökülen Kılıçözü (Kırşehir) Çayı, Baran Dağı'nın kuzey yamaçlarından kaynaklarını alır. Önce kuzeye akar, sonra güneye doğru genişçe bir yay çizerek Çoğun, Kırşehir ve Güzler'i geçerek Kızılırmak'a katılır. Uzunluğu yaklaşık 80 km. olan akarsu, Çoğun'a dek Araözü Deresi adıyla anılır. Çoğun ile Kızılırmak'a karıştığı Taka yöresi civarında, batıdan İğdeliöz ve Salgösteren, doğudan da Bağ Deresi'yle Büyükdere'yi alır.

Kılıçözü (Kırşehir) Çayı'nın sularından geniş ölçüde sulamada yararlanılmaktadır (Güngördü, 1989: 4). Bu çay üzerinde yürütülen yoğun çalışmalar sonucunda Çoğun barajı ile İğdeliöz, Kılıçözü ve Güzler sulama regülâtörleri yapılmıştır. Kılıçözü (Kırşehir) Çayı'nın su rejimi düzensizdir. Kurak yaz aylarında suyu önemli ölçüde azalır. Kış ve bahar aylarında ise sağanak yağışlardan sonra taşmaktadır.

Kızılırmak'ın önemli bir kolu olan Delice Çayı bölgenin bir diğer su kaynağıdır. Yozgat'taki plato ve dağların güney yamaçlarından üç kol halinde doğar. Bu küçük kolların birleşmesiyle ırmağa dönüşen Delice Çayı, Yerköy İlçesi'nden sonra, Yozgat-Kırşehir sınırını oluşturacak şekilde kuzeybatı

yönünde akar. Göçlük Bucağı'nın batısında il toprakları dışına çıkan Delice Çayı, Çorum il sınırları içerisinde kuzeye dönerek Kızılırmak'a karışır.

Uzun ve kurak geçen yaz aylarında suyu azalan Delice Çayı, bahar aylarında şiddetli yağışlar ve eriyen karlar nedeniyle kabarmaktadır.

Kırşehir'in bir başka su kaynağı Kılıçözü (Kaman) Çayıdır. Kaman ilçe alanından çok sayıda kol halinde akışına başlayan Kılıçözü (Kaman) Çayı, kırık fay hattı boyunca kuzey yönünde akar. Uzunluğu yaklaşık 150 km. olan çay, Karaova'nın batısında, ilin kuzey bölümünde yer alan, dağ ve platoların sularını toplayan Malaközü Deresi'ni alır. Kırşehir'in Kırıkkale ile sınırını oluşturacak şekilde akan Kılıçözü (Kaman) Çayı, Ocakbaşı yöresinde il sınırları dışına çıkar. Daha sonra doğuya yönelerek Ankara-Yozgat sınırında Delice Çayı'na karışır.

Kırşehir'de, bu akarsuların dışında Seyfe Gölü'ne karışan çok sayıda küçük derecik ile kuzeyde Delice Çayı'na, güneyde Kızılırmak'a dökülen dere ve çaylar vardır. Yaz aylarında bu dere ve çayların büyük çoğunluğu kurur.

Kırşehir il sınırları içinde adı geçen akarsu ve çaylardan başka bir doğal göl ve birkaç tane de baraj gölü vardır. Bunlardan doğal göl olarak karşımıza çıkan Seyfe Gölü ile baraj gölleri olarak bilinen ve Kızılırmak üzerine kurulmuş olan Hirfanlı ve Kesikköprü baraj gölleridir. Ayrıca küçük ölçekli ve sulama amaçlı yapılan Kılıçözü (Kırşehir) Çayı üzerine inşa edilen Çoğun baraj gölü ile Delice Çayı'nın kollarından Malaközü Çayı üzerine inşa edilen Karaova baraj gölleri de bölgenin su ihtiyacını karşılayan göllerdir.

Bunlardan Seyfe Gölü, il alanının doğusundaki çöküntü alanının tabanında oluşmuştur. Denizden 1.110 m. yükseklikte olan Seyfe Gölü, yağışların bol olduğu aylarda kabarak yaklaşık 15 km²'lik bir alana yayılmaktadır. Bu nedenle, kış ve bahar aylarında gölün çevresi bataklığa dönüşmektedir. Gölün suları tuzludur. Yazın sular buharlaşınca kıyıda tuz tabakaları kalmaktadır. Gölün derinliği 3-5 m. arasında değişmektedir. Gölde sulamada yararlanılamadığı gibi, kabarma döneminde taban suyu yükselmekte ve tuzluluğa bağlı olarak çoraklaşma ortaya çıkmaktadır.

Bundan başka il sınırları içerisinde yer alan baraj göllerinin en büyüğü Hirfanlı baraj gölüdür. Kaman ilçesinin 19 km. güneybatısında ve Kızılırmak üzerinde bulunan Hirfanlı Barajı, elektrik üretimi, taşkın önleme ve sulama amacıyla kurulmuştur. Baraj gölünün uzunluğu 75 km., en geniş yeri 15 km., alanı 320 km.², temelden yüksekliği ise 81 m.dir. Gölün suyu tatlı olup içinde sazan, yayın türünden balıklar ile yengeç ve bol miktarda tatlı su midyesi yaşamaktadır.

Türkiye'nin büyük baraj gölleri arasında olan Hirfanlı Baraj Gölü'nün yöre iklimine olumlu etkileri olmuştur.

Bölgedeki bir başka baraj gölü olan Kesikköprü Baraj Gölü, Hirfanlı Barajı'na 25 km. uzaklıkta, Kesikköprü yöresinde yine Kızılırmak üzerine kurulan bir baraj gölüdür. Bir bölümü Ankara il sınırları içinde kalan baraj gölü Kaman İlçesi'ne bağlı Büğdüz Köyü topraklarını sular altında bırakmıştır. Gölün uzunluğu 15 km, en geniş yeri 2.5 km., alanı ise 38 km² dolayındadır.

Kırşehir'deki baraj göllerinden bir başkası Çoğun Baraj Gölüdür. Çoğun'un kuzeybatısında Kılıçözü (Kırşehir) Çayı üzerine sulama ve taşkın kontrolü sağlamak amaçlı yapılan baraj, toprak ve kaya dolgu tipindedir. Temelden yüksekliği 43 m.dir.

Karaova baraj gölü ise Delice Çayı'nın kollarından Malaközü Çayı üzerine inşa edilen sulama amaçlı kullanılan toprak dolgu tipindeki bir barajdır.

1.2.6.Yollar

Kırşehir'in kuruluş ve gelişmesinde coğrafi faktör olarak ulaşımın etkisi büyüktür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Doğu Akdeniz illerini Ankara'ya bağlayan önemli yollardan biri olan Ankara-Kayseri yolu Kırşehir'den geçer. Bu yol aynı zamanda Kırşehir'i Anadolu'nun kuzeybatısı ve güneydoğusu ile birleştirir. Kırşehir için karayolu neredeyse tek ulaşım seçeneğidir. En yakın demiryolu istasyonu Kırşehir'e 73 km. uzaklıktaki Yerköy'dedir.

Kırşehir'in ilçelerinin birçoğu ana yolların üzerinde yer aldığından il merkezine bağlanmış durumdadır. Ayrıca bu ilçelerle ilin bağlantısı hemen hemen her mevsim yapılmaktadır.

Kırşehir'in, doğu-batı akışını sağlayan yol, Ankara-Kayseri karayoludur. Bu yolun kısmen orta noktasında yer alan Kırşehir, Ankara'ya 186 km. ve Kayseri'ye 134 km. uzaklıktadır. Bundan başka Kırşehir kuzeyde Yozgat'a 111 km. ve güneyde Aksaray'a 110 km. uzaklıktadır. Bu yollar ise bölgenin kuzey ve güneye açılan yollarıdır (Güngördü, 1989: 9).

1.2.7.Madenler

Kırşehir ilinde çeşitli madenler, bulunmasına karşın, bunlar ekonomik nitelikte değildir. İlde yer alan en önemli madenler, demir, flüorit, mermer ve tuzdur (Atalay, 1992: 358).

Demir yatakları, merkez, Çiçekdağı ve Kaman ilçelerindedir. Kırşehir'deki demir yataklarının toplam rezervi 2.235.000 tondur. Kaman yakınlarındaki damarların jeolojik rezervi 300.000 ton dolayındadır.

İldeki bir başka önemli maden de, 175.000 tonluk bölümü merkez, 200.000 tonluk bölümü Çiçekdağı, 322.000 tonluk bölümü ise Kaman ilçelerinde olan 697.000 ton toplam rezervli flüorittir. Kaman ve Çiçekdağı ilçelerindeki flüorit damarlarının bir bölümünde zaman zaman üretim yapılmıştır.

Kırşehir'de rastlanan ve hala üretimi yapılan Oniks yatakları ise merkez ilçe, Kaman ve Mucur dolaylarındadır. Oniks mermerlerinin merkez ilçenin Terme yöresi yakınlarındaki katmanının kalınlığı yaklaşık 15 cm.dir. Sarımtırak kahverengi, koyu sarı şeritli oniks damarlarına Özbağ Kasabası yakınlarında da rastlanmıştır. Bu damarlarda zaman zaman üretim yapılmıştır. Kaman yakınlarındaki mermer damarları ise, beyaz renkli, iri kristalli ve büyük bloklar halinde ve çıkarılmaya elverişli kalınlıktadır. Mucur ilçesinin Avcıköy yöresindeki damarlar desensiz, açık sarı, kırmızı ve kahverengi renktedir. Katmanın kalınlığı 30 cm.dir. Yine Mucur'un Acıöz yöresindeki damarların üst katmanları kahverengi ve kırmızı, alttakiler ise açık sarı renk ve kırmızı şeritlidir. Bu damarlar 10 milyon m³. jeolojik rezerve sahiptir.

Tuğla-kiremit hammaddesi ise Çiçekdağı ilçesindedir. Bunlardan aynı ilçenin Çay yöresindeki damarların karbonat yüzdesi düşük ve biraz kumludur. Bu damarlar tuğla-kiremit yapımına elverişlidir. Yüksek oranda ince kum içeren ve tuğla yapımına elverişli killerle karıştırıldığında kiremit üretiminde kullanılabilir nitelikteki damarlar, yine Çiçekdağı ilçesinin Kurtören yöresindedir. Çiçekdağı'nın Kösefakılı Köyü'ndeki tuğla-kiremit hammaddesi damarları iri jips taneleri içerir. Bu damarlar da tuğla-kiremit üretimine elverişlidir.

Kırşehir ilinde, ekonomik açıdan önem taşıyan doğal kaynaklardan biri de tuzdur. İldeki en zengin tuz yatakları, Sekili, Tepesidelik ve önceleri Kırşehir ili sınırlarında bulunan Hacıbektaş, Tuzköy ve Gülşehir tuz yataklarıdır (Atalay, 1992: 358).

Yine Çiçekdağı ilçesinde varlığı bilinen bir başka yeraltı zenginliği linyittir. Bu linyit yatakları ancak yerel gereksinimi karşılayabilecek boyuttadır.

Kırşehir ilinde, sayılanların dışında, amyant, antıman, alüminyum, altın, bakır, boraks, baryum, çinko, grafit, gümüş, katolin, krom, kurşun, kuvarsit, manganez, mika, taşkömürü, teryum, uranyum, volfram, zımpara taşı, kükürt gibi madenler vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARI

İKİNCİ BÖLÜM

2.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN TARİH ÖNCESİ ÇAĞLARI

2.1.Orta Kızılırmak Havzasının İlk Kültürleri

Anadolu, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bağlantı sağladığı gibi verimli topraklara da sahiptir. Ayrıca yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, akarsularının bolluğu, ikliminin elverişli olması, Anadolu'nun tarih öncesi çağların başından itibaren yerleşme görmesinin başlıca sebebidir.

Tarih öncesi Çağlar; Paleolitik (Alt, Orta ve Üst), Mezolitik, Neolitik (çanak çömleksiz ve çanak çömlekli), Kalkolitik (Erken, Orta, Geç) ve Tunç Devri (İlk, Orta, Son) olmak üzere birkaç bölümde incelenir (Dinçol, 1982: 16; Kınal, 1987: 9; Memiş, 1989: 6; Akurgal, 1995: 21)¹.

Anadolu'da Paleolitik Çağ mağara ve açık hava yerleşmelerinde sistemli ve ayrıntılı kazıların yapılmaması, Avrupa ve Afrika'ya nazaran kesin bir kronolojinin henüz ortaya çıkmamasına neden olmuştur. Ancak yüzey araştırmalarında ve kazılarda ele geçen yontma taş aletlerin özellikle Batı Avrupa ve Yakınoğu Paleolitik endüstrileri ile tipolojik özelliklerine dayanarak karşılaştırmalı bir kronolojinin ortaya konulmasına çalışılmıştır. Anadolu'nun Paleolitik Çağı ile ilgili olarak, kazı ve araştırmalar artmadığı sürece bu problemlere yenileri ekleneceği şüphesizdir.

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası da insan yerleşimine elverişli bir saha da yer almaktadır. Son derece zengin tarihi, arkeolojik ve doğal kaynaklara sahip olan Orta Anadolu coğrafi konumu itibarıyla, güneyde Akdeniz doğuda Anadolu'nun yüksek kesimleri, kuzeyde Karadeniz ve batıda Ege kıyıları arasında bir orta bölgedir. Bu nedenle bu bölge binlerce yıl önce parlayıp sönen eski medeniyetlerin bir kavşak yeridir. Orta Anadolu bozkırları tarih öncesi çağlarda insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bütün elverişli özelliklere sahipti. Su kaynaklarının çokluğu, tabii sığınakların varlığı, çayır ve ormanlık alanları ve özellikle av hayvanlarının bolluğu ile insanlığı en eski çağlardan beri buralara çekmişti. Bugün Orta Anadolu her ne kadar yarı çıplak bir görünüm arz ediyorsa da kuvvetle muhtemel, tarih öncesi çağlarda vadiler arasında kıvrılarak akan çay ve dereler boyunca, sık korular ve kışa dayanıklı ormanlarla kaplı bir bölgeydi. Bu yüzden tarih öncesi çağlar için yerleşmeye müsait bir coğrafyaya sahipti.

Orta Kızılırmak Bölümünün Kırşehir'den başka diğer illeri, Kayseri, Kırıkkale, Nevşehir, Niğde ve Yozgat'tır.

¹ İnsanlığın tarih öncesi dönemlerde geçirdiği evreler için bk., Lloyd, 1998: 16; Şenel, 1995: 52 vdd.; Akurgal, 1999: 2 vd.; Sevin, 2003: 7 vdd.; Yıldırım, 2002: 15 vdd.

Yukarıda adı geçen ve çalışma alanını oluşturan Kırşehir ve çevresine yakınlığından dolayı dikkatimizi çeken, Orta Kızılırmak Bölümünün diğer illerinden, Kayseri ve Nevşehir'de tarih öncesi çağlardan ilki olan, Paleolitik Çağa ait hem buluntu yerlerine hem de bazı buluntulara rastlanmaktadır. Buna karşın, Kırşehir ve çevresinde, bu döneme ait ne buluntulara ne de buluntu yerlerine bu zamana kadar rastlanılmamıştır. Ancak bunun nedeni bölgede yerleşme olmamasından değil belki de yeteri kadar araştırma yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Kaldı ki Hirfanlı baraj gölü yakınlarında yapılan antropolojik araştırmalar, bölgenin insan yerleşimi hakkında olmasa bile faunası ile ilgili olarak bize bazı ipuçları verir.

2.1.1. Paleolitik Çağ ve Orta Kızılırmak Havzası

İnsanoğlunun Anadolu'da ki en eski yerleşmeleri Paleolitik Çağın başlarına kadar uzanır. İnsanlık tarihinin en uzun sürecini oluşturan Paleolitik dönem, taş teknolojisinin gelişimine bağlı olarak Alt, Orta ve Üst olmak üzere üç ana bölüme ayrılmıştır (Kınal, 1991: 10; Yıldırım, 2002: 15; Sevin, 2003: 8). Paleolitik, Eski Taş Çağı yâda henüz besin üretim aşamasına erişemediklerinden dolayı Toplayıcılık ve Avcılık Dönemi adı verilen bu evreyle ilgili araştırmalar ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunluk kazanmıştır.

Paleolitik insan topluluklarının yaşam biçimleri toplayıcılık ve avcılığa dayanıyordu (Maisels, 1999: 107; Akurgal, 1999: 3; Yıldırım, 2002: 15; Sevin, 2003: 7; Bahar, 2010: 184)². Bu çağ insanı değişken iklim koşullarına uyum sağlamaya çalışarak, geniş coğrafi alanlara seyrek ve dağınık durumda yayılmışlardı. Yine bu çağ insanı dördüncü zamanın ilk kısmında çok soğuk iklim koşulları altında yaşamıştır. Ayrıca bu zaman içerisinde köklü iklim değişiklikleri olmuştur. Bu değişikliklerden hem dünyamız hem de taş devri kültürleri etkilenmiş ve bu kültürler çeşitli bölgelere yayılmıştır. Sözü edilen değişikliklerden etkilenen insanlar buldukları yerlerden daha iyi yaşayabilecekleri yerlere gitmişlerdir (Çiğdem, 1996: 15; Yıldırım, 2002: 16; Sevin, 2003: 7).

Bu çağ insanı mesken olarak, doğal kaya mağaralarını, kaya altı sığınaklarını ve çok ilkel barınakları geçici yerleşim amaçlı kullanmıştır. Üretim konusunda bilgileri olmadığı için geçimlerini avcılık ve toplayıcılık ile sağlıyorlar, günlük yaşantılarını ise doğada bulunan çakıl taşlarından kaba aletler yaparak sürdürmeye çalışıyorlardı. Erkek hayvan avlayarak kadın ise küçük bitkileri toplayarak yaşıyordu. İnsanoğlu dünyada yaşamaya başladığı en eski çağlarda, yaşam kaynağı için vazgeçilmez olan suyun yanında,

² Ayrıntılı bilgi için bk. Dinçol, 1982; 12; Memiş, 1989; 6; Kınal, 1991; 9; Erzen, 1992; 8 vd.; Şenel, 1995; 58 vd.; Akurgal, 1995; 21; Lloyd, 1998; 24.

beslenme ihtiyacını en ilkel yöntemlerle bulunduğu coğrafi alandaki bitkisel ürünlerden karşılamıştır. Alet olarak ise bu çağ insanı taştan, tek yâda iki taraflı el baltası kullanıyordu. Devrin sonlarına doğru ise, kemikten iğneler ve obsidyenden mızrak uçlarını kullanmıştır (Dinçol, 1982: 13; Memiş, 1989: 6; Kınal, 1991: 9; Akurgal, 1995: 21)³.

Bu çağa ait çeşitli teknik ve tipteki taş ve kemikten yapılan aletler kadar önemli kalıntılar, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde tespit edilmiş olan mağara ve kaya resimleridir. Bunlar ilk insanın kültür seviyesini, yazılı belgeler kadar olmasa da yeterli ölçüde ve anlaşılır biçimde ortaya koyar. Bu kaya resimlerine Kars, Van, Hakkâri, Adıyaman ve Malatya civarındaki bazı yerleşmelerde rastlanmıştır.

İnsanoğlunun ilk geçim kaynağını yani toplayıcılığı, bitki kökleri, otlar ve ağaç meyveleri oluşturur. Toplayıcılıkta esas olan insanın günlük gereksinimleridir. Bunun içinde insanoğlu sadece bulduğu hazır besinler ile yetinmiş ve bunları kolayca bulabileceği ortamlara doğru yönelmiştir. Toplayıcılık Paleolitik Çağ insanının yaşam biçimidir. Yine bu çağ insanı için doğadaki yabani hayvanlar büyük bir tehlike oluşturuyordu. Yabani hayvanlar karşısında zor durumda kalan insanoğlu hayatını korumak için bu çağın bir başka yaşam biçimi olan avcılığı keşfetti. Daha öncesinde bu hayvanlardan kaçan insanoğlu bundan böyle birtakım araç-gereç ve yöntemlerle avlanmaya başladı (Şenel, 1991: 49 vd.; Çiğdem, 1996: 17).

Bu çağ insanının bıraktığı maddi kültür belgeleri, yani onlardan günümüze kadar gelen kalıntılar arasında genellikle çakmak taşlarının yontulmasıyla biçimlendirilmiş baltalar, kesiciler, deliciler ve kazıyıcıların bulunması bu kültüre Paleolitik (Eski Taş Çağı) isminin verilmesini daha iyi açıklar. Yapılan araştırmalar sonucu Anadolu'nun Paleolitik Çağının oldukça zengin olduğu ortaya konulmuş ve Anadolu'nun Paleolitik haritası çıkarılmıştır.

Anadolu'nun Paleolitik Çağına ait yerleşmelere, yoğun olarak Güney⁴, kısmen Orta ve Doğu Anadolu⁵ az sayıda Marmara ve Karadeniz⁶ bölgelerinde rastlanmaktadır.

³ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk., Şenel, 1995: 53; Lloyd, 1998: 16; Akurgal, 1999: 3; Yıldırım, 2002: 15.; Sevin, 2003: 7.

⁴ Kansu, 1943_a: 190.; Bostancı, 1952: 137.; Kökten, 1955: 271.; Şenyürek-Bostancı, 1958_a: 147 vd.; Şenyürek-Bostancı, 1958_b: 171.; Şenyürek, 1959: 9.; Kökten, 1960: 42.; Şenyürek, 1961: 149.; Bostancı, 1962: 223.; Bostancı, 1968: 51.; Çambel, 1971: 25.; Yalçınkaya, 1987: 21-38.; Yalçınkaya, 1988: 15-38.; Yalçınkaya, 1990: 39-57.; Yalçınkaya, 1991: 43-70.; Yalçınkaya, 1992: 55-70.; Yalçınkaya, 1993: 23-42.; Yalçınkaya, 1995: 1-25.; Yalçınkaya, 1996: 49-70.; Yalçınkaya et al, 1997: 1-9.

⁵ Kansu, 1939: 93 vd.; Kansu, 1943_a: 190.; Kansu, 1943_b: 35.; Kökten, 1943_b: 601-613.; Kökten, 1944_b: 659-680.; Kökten, 1944_a: 464-486.; Kökten, 1952: 195-209.; Kökten, 1971_a: 13-

Orta Kızılırmak Havzası'nın Paleolitik Çağı hakkındaki en ayrıntılı bilgileri Kayseri, Nevşehir ve Niğde'deki bu döneme ait verilerden elde ederiz.

Gerek Kayseri ve yakın çevresinin, gerekse Orta Kızılırmak Havzası'nın Paleolitik Çağı bölgede varlığı bilinen Barsık ve Soğanlıdere buluntuları ile aydınlanmaktadır.

2.1.1.1. Barsık

Kayseri ili Merkez ilçeye bağlı Barsık Köyü yakınlarında, Kayseri-Felâhiye karayolu üzerindedir. Kızılırmak Nehri ile kesişen küçük bir kuru dere vadisinin teraslarında ve çakıl dolgulu alanda yer almaktadır.

1963 yılında Kızılırmak boyunca gerçekleştirilen jeolojik araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Araştırmacılara göre Kızılırmak Nehri'nin 40 m.lik terasında, moloz dolgu toprağı içinde yontma taş parçaları bulunmuştur. Yontma taş buluntulara Kızılırmak'ın geçmişte oluşturduğu dolgu toprakları arasında rastlanmış ve bu alan araştırmacılar tarafından Alt Paleolitik Çağ'a tarihlendirilmiştir (Harmankaya-Tanındı, 1996).

Ele geçirilen küçük buluntular arasındaki kaba yongalaşmış taş nesnelere ikisi, kireç taşındandır. Bu buluntular kaba taşlara yakın bir biçimsellik gösterir. Ele geçen bir başka çakıl taşı alet ise beyaz renkte ve çakmaktaşıdır. Dışa doğru kavisli ve yarım daire biçimindeki kaba düzeltili bu alet yuvarlak kazıyıcı veya disk biçimli bir çekirdek olarak tanımlanabilir. Buluntuların tümünün Kızılırmak tarafından akarsu taşıma yöntemiyle bir başka yerden buraya geldiği ve depolandığı kabul edilmektedir. Bu buluntuların üzerlerindeki sürüklenme ve aşınım izleri, söz konusu aletlerin bu bölgeye başka yerden geldikleri görüşünü kuvvetlendirir. Buluntular, biçimsel özelliklerine ve buldukları alanın özelliğine dayanarak kesin olmamakla birlikte Acheuléen benzeri olarak tanımlanmaktadır (Tomsky, 1982: 217 vd.).

22.; Kökten, 1971_b: 125-132.; Kökten, 1972: 1-2.; Kökten, 1974: 1-5.; Kökten, 1975: 95-104.; Kökten, 1976: 1-3.; Koşay, 1984: 12.; Sevin, 2003: 12.

⁶ Kökten, 1944_b: 659.; Kökten, 1951: 201-213.; Kökten, 1957: 46.; Kökten, 1962_a: 40.; Kansu, 1960: 708-710.; Kansu, 1961: 519-520.; Kansu, 1963: 657.; Kansu, 1964: 205-213.; Kansu, 1965: 547-548.; Kansu, 1966: 491-492.; Kansu, 1972: 22.; Kansu, 1977: 628-630.; Gündüzalp, 1986: 49 vd.; Özdoğan, 1982: 37-49.; Özdoğan, 1983: 137-142.; Özdoğan, 1984: 63-68.; Özdoğan, 1985: 221-232.; Özdoğan, 1986_a: 409-420.; Özdoğan, 1986_b: 29-39.; Özdoğan, 1988: 157-174.; Özdoğan, 1990: 373-388.; Arsebük-Özbaşaran, 1994: 17 vd.; Arsebük et al, 1990: 9.; Arsebük et al, 1991: 17.; Arsebük et al, 1992: 1 vd.; Harmankaya-Tanındı, 1996; Sevin, 2003: 8.

2.1.1.2.Soğanlıdere

Soğanlıdere, Kayseri il merkezinin güneybatısında, Soğanlı Dere Vadisinde. Buluntu alanının bu vadi içindeki tam yerinin tespiti zordur (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Vadiye ismini veren bölgede Paleolitik Çağ'a tarihlenebilecek bir tek alet, yüzey buluntusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Campbell-Thompson, 1910: 71).

Aynı yerleşmeyi 1946 yılında Kökten incelemiştir. Kökten, Yeşilhisar İlçesi ile Soğanlı Köyü arasında vadiyi taramış (Kökten, 1947_b: 226), ancak arazi üzerinde ve Soğanlı Deresi'ne yakın yataklardaki kesitlerde elde ettiği obsidyen parçaları tarihlendirmemiş ve bu alet veya artıklarının ne oldukları hakkında da bir yorum getirmemiştir. Buna karşın, Paleolitik Çağ aletlerinin Soğanlı Vadisi'nde değil, vadinin üstündeki düzlüklerde aranmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir (Kökten, 1947_b: 226-227).

İnan ise bir çalışmasında Soğanlıdere'den Paleolitik bir istasyon olarak bahseder (İnan, 1947: 121).

Orta Kızılırmak Havzası'nın Paleolitik Çağını aydınlatan ve yine Kırşehir ve çevresine yakınlığından ötürü dikkatimizi çeken Nevşehir ve çevresinde de bazı buluntu yerlerine rastlanmıştır.

Nevşehir ve çevresinde bu döneme ait buluntu yerleri, Acıgöl Etekleri, Avla Dağı, Ürgüp Kara-in, Suvermez ve Tuz Gölü'dür.

2.1.1.3.Acıgöl Etekleri

Nevşehir'in 18 km. güneybatısı ve Göldağı'nın kuzeybatısındaki Acıgöl'ün eteklerinde bulunmaktadır. Toplanan buluntuların Acıgöl'ün ne tarafından yapıldığına dair bir bilgi verilmemektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996). Paleolitik Çağa ait yontma taş aletler bulunmuştur. Bulunan parçaların hepsinin hammaddesi obsidyendir. Aletler obsidyen çekirdeklerden koparılmış yongalardandır ve bu aletlerin birer yüzleri işlenmiştir (Kansu, 1945: 294).

2.1.1.4.Avla Dağ

Nevşehir ili Ürgüp İlçesi'nin 8 km. güney-güneydoğusundadır. Volkanik Avla Dağ yükseltisinde ve bu yükseltinin batı eteklerindedir. Bölgenin Neolitik yerleşmeleri tespit edilmeye çalışılırken tesadüfen Orta Anadolu'nun Paleolitik Çağına katkı sağlayan bazı buluntulara rastlanmıştır. Alt Paleolitik Çağa tarihlenen bu buluntular Avla Dağ ile Damsa Çayı

arasındaki vadide, küçük bir derenin taşıdığı birikintiler arasında ele geçmiştir. Yontma taş alet ve artıklarından oluşan buluntulardan en önemlisi hammaddesi bazalt olan iki yüzeyle el baltasıdır (Todd-Pasquare, 1965: 112). Bunun yanında 1.000'i geçen sayıda obsidyen alet ve artıklarda ele geçmiştir. Adı geçen buluntular, daha önce araştırılmamış bir bölge olan Ürgüp yöresinin Alt Paleolitik Çağını aydınlatması açısından önemlidir (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

2.1.1.5. Ürgüp Kara-in

Nevşehir ili Ürgüp İlçesi'nin güneydoğusunda, Kara-in Köyü'nün üstündedir. Tarla olarak kullanılan bu alanlarda Orta Paleolitik Çağa tarihlenen bazı buluntulara rastlanmıştır. Söz konusu köyün yakınında Çakmaklık adı verilen bir mevkiye de çakmaktaşı ocakları bulunmaktadır (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Orta Anadolu'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinin 1946 yılında yaptıkları araştırmalar sırasında çanak çömlek parçaları, yontma taş aletler ve köyün yakınındaki dere yatağında obsidyenden yapılmış mikrolitler ve yongalar ele geçmiştir. Hammaddesi obsidyen olan ve Mousterien tekniğinde yapılmış iki alet özellikle dikkat çekmektedir. Bu aletler İnan'a göre Orta Paleolitik özellikleri göstermektedir (İnan, 1947: 121-122).

2.1.1.6. Suvermez

Nevşehir il merkezinin yaklaşık 30 km. güneybatısındaki Suvermez Köyü'nün yakınındadır. Buluntu yeri tam olarak belirtilmemektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996). Bölgede yapılan araştırmalar sırasında yontma taş aletler ele geçmiştir. Levallois tekniğinde yapıldıkları belirtilen ve Orta Paleolitik Çağa tarihlenen altı obsidyen yonganın kazıyıcı ve uç kazıyıcı olarak kullanıldığı ifade edilmektedir (Kansu, 1945: 294-295).

Orta Kızılırmak Havzası'nda Kayseri ve Nevşehir'den sonra bu çağa ait buluntuları ile ön plana çıkan bir başka bölge Niğde'dir. Niğde ve çevresindeki buluntu yerleri ise, Çakmaktepe, Erikli Deresi ve Kışla Kadarak'tır.

2.1.1.7. Çakmaktepe

Niğde ili Ulukışla İlçesi'nin yaklaşık 7 km. kuzeydoğusunda, Altay Köyü'nün batısındaki Çakmaktepe ismi ile anılan yükseltinin üzerindedir. Yerleşmeden toplanan tüm taş aletler yüzey buluntusu olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Toplam 96 parçadan oluşan bu buluntuların, 8 tanesi çekirdek, 84 adedi dilgi ile yonga ve 4 tanesi de artık parçadır. Bunlar arasında bol miktarda iri yonga ve az miktarda dilgi tipi aletler ile disk biçimli çekirdekler vardır. Aletlerde Levallois tekniği görülmektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

2.1.1.8.Erikli Deresi

Niğde il merkezinin kuzey-kuzeybatısında, Kömürcü Köyü'nün hemen doğusunda ve Körkuyu vadisinden sonra gelen bölgededir. Yazları kuruyan bir dere olan Erikli Deresi'nin oluşturduğu bu vadinin güney teraslarında obsidyenden yapıma iki yüzeyli bir alet bulunmuştur (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

2.1.1.9.Kışla Kadarak

Niğde il merkezinin hemen kuzeyinde, Niğde Ovası'ndan ortalama 100 m. yüksekte ve volkanik bir plato üzerinde yer alır. Şehir barajının su dağıtım kanallarının buradan geçmesiyle ortaya çıkan ince kumlar içinde obsidyen aletler bulunmuştur. Bu aletlerin sayısı hakkında herhangi bir şey söylenmemekle birlikte, bunlardan birinin uç kazıyıcı olduğu bildirilmektedir (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

2.1.1.10.Kömürcü/Kaletepe

Niğde İli Çiftlik İlçesi Kömürcü Köyü'nün kuzeyinde yer alır. Kömürcü Köyü'ne hâkim bir konumda olan Kaletepe, Göllü Dağ'ının doğu eteklerinde ve yaklaşık 150x150 m.lik bir alana yayılmıştır. Paleolitik ve Neolitik Çağ'ların her ikisinde de yerleşme görmüştür (Greaves-Helwing, 2003: 127).

Kömürcü/Kaletepe Paleolitiği mevsimlik bir dere yatağının güneydoğusunda bulunmaktadır. Orta Anadolu volkanik bölgesinde bulunan bu alan obsidyen kaynaklarının yakınındadır. Kuaterner sırasında da süren bu volkanik faaliyet Hasan Dağı ve Erciyes Dağı gibi katmanlı volkanları ve Acıgöl ve Göllü Dağ gibi büyük riyolit komplekslerini oluşturmuştur (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Kömürcü/Kaletepe, Alt ve Orta Paleolitik Çağlara ait 17 arkeolojik tabaka içerir ve Acheul kültürüne ait izler taşımaktadır (Greaves-Helwing, 2003: 127). Yüzey buluntuları ise Acheuléen ve Levallois özellikler göstermektedir (Balkan Atlı-Cauvin, 1997: 296).

Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri Obsidyen Yüzey Araştırması sırasında bulunmuş, 1996 yılında sistemli bir yüzey toplamasından sonra, 1997-2001 yılları arasında kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalarda 10 sondaj, 2 profil çalışması ve 100 m².lik bir açma açılmıştır. Yerleşmede 2002 yılında ise atölye çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Harmankaya-Tanıdı, 1996).

Orta Kızılırmak Havzası'nın Kayseri, Nevşehir ve Niğde çevrelerinde Paleolitik Çağa ait buluntulara ve buluntu yerlerine, Ankara ve çevresinde ise hem bu döneme hem de Mezolitik/Epipaleolitik Çağa ait buluntu yerlerine rastlanmıştır. Ankara'daki Macunçay Epipaleolitik yerleşmesi hem Ankara ve çevresinin hem Orta Kızılırmak Havzası'nın, hem de tüm Anadolu'nun bu dönemini en iyi yansıtan merkezlerden biridir.

Çalışma sahasının yakın çevresinde tarih öncesi dönemlerden Paleolitik ve Epipaleolitik Çağlara ait buluntulara rastlanırken, Orta Kızılırmak Havzası'nın bu yöresinde, Kırşehir ve çevresinde söz konusu dönemlere ait buluntulara şimdilik rastlanılmamıştır.

2.1.2. Neolitik Çağ ve Orta Kızılırmak Havzası

Tarih öncesi dönemde, Mezolitik (Epipaleolitik) Çağdan sonra Neolitik Çağa geçilmiştir. İlk kez Yakın Doğu'da filizlenen bu dönem yaklaşık olarak M.Ö. 8000-5500 yılları arasına tarihlenmektedir (Akurgal, 1995: 13; Harmankaya et al, 1997: 13).

Bu dönem çanak çömleksiz Neolitik ve çanak çömlekli Neolitik olarak ikiye ayrılmıştır. Çanak çömlekli Neolitik Çağ ise, ilk ve son olarak iki evreye ayrılır (Sevin, 2003: 21; Harmankaya et al, 1997: 13).

Neolitik Çağ insanlığın kültürel gelişiminin en önemli süreçlerinden birisidir. Bu süreçte insanoğlunun yaşam şekli ve geçim kaynaklarında köklü değişiklikler olmuş, bir bakıma günümüz uygarlığının temelleri atılmıştır. İnsanoğlunun yaşamındaki en önemli değişiklik, doğal barmaklardan kalıcı köysel yaşama, avcılık ve toplayıcılıktan da üretime yani tarım ve hayvancılığa geçmesidir (Bahar, 2010: 185; Sevin, 2003: 18).

Paleolitik ve Mezolitik Çağlarda tamamen asalak bir ekonomiye sahip olan Anadolu insanı, Neolitik Çağ ile üretici ekonomiye ulaşmıştır. Neolitik devrin en önemli buluşları arasında tarımın keşfi ile domuz, öküz, koyun ve keçi gibi hayvanların ehlileştirilmesi gelir (Kınal, 1991: 13 vd; Sevin, 2003: 55; Akurgal, 1995: 22; Çiğdem, 1996: 16 vd). Bunun sonucudur ki; insanlar ettikleri ürünleri beklemek için tarlaların civarına yerleşmeye mecbur

olmuşlardır. Böylece tarım ile yerleşik hayat doğmuş ve köyler meydana gelmiştir.

Bu çağın bir başka ve en önemli keşfi seramik yapımıdır. Gayet kaba bir hamurdan elle yapılmış olan Neolitik Çağ seramikleri acemi pişirme yöntemleri yüzünden çok defa dışı siyah, içi kırmızı kalmaktaydı. İnsan yaşamını kolaylaştıran malzemelerin bulunması için arayışlar başlamış bundan da ticaret doğmuş, araç-gereç yapımında büyük gelişmeler sağlanmış ve artık insanlar gıda birikimine başlamışlardı (Alkım, 1968: 47 vdd; Kınal, 1991: 13 vdd; Sevin, 2003: 18 vdd; Akurgal, 1995: 21 vdd).

Ayrıca bu çağda genel olarak, insanlar artık mağaralara sığamaz duruma geldi, toprağa bağlanmağa başladılar, güneşte ve kurutulan çamurun sağlamlığını öğrenerek, konutlar yaptılar. Böylelikle uygar yaşamın temelleri atıldı. Neolitik Çağ ile Anadolu'daki insan toplulukları Paleolitik Çağda sıkça rastlanan ilkel yaşam biçiminden vazgeçerek, yani doğa ile verdiği savaşı bırakarak, doğadan faydalanma yoluna gitmiştir.

İnsanoğlu ile doğal ortam arasında yeni bağlantıların kurulması ve yeni hayat biçiminin ortaya çıkmasını sağlayan en büyük etken Buzul Devri'nin bitişi ve sonrasındaki iklim değişiklikleridir. İklim bu çağın son dönemlerinde daha ılımanlaşmış, bugünkü bitki örtüsü ve hayvan türleri ortaya çıkmaya başlamıştı. Böylelikle avcılık ve besin toplayıcılığının yerini önce yerleşik yaşam, sonra da çiftçilik hayatı almıştır (Bahar, 2010: 185). İnsanlar mağaralardan, sığınaklardan çıkıp, ovalarda akarsu kıyılarında verimli kulübe benzeri barınaklarda yaşamaya başlamışlardır. Geçimlerini sağlamak için avcılık toplayıcılık yerine tarım yapmaya başlamışlardır. Bazı yerlerde ise hayvanların evcilleştirildiği bile görülmektedir (Sevin, 2003: 18-19).

Neolitik Çağda insanların kullandığı araç-gereçler yine taştan yapılmıştır. Ancak hayat şartlarındaki gelişime bağlı olarak alet yapımında bazı gelişmeler olmuştur. Taşlar işlenerek kullanıma uygun hale getirilmiştir. Bu dönemde yaşayanlar, diğer tarih öncesi çağ insanına göre daha ileri seviyeye ulaşmışlardır. Bu dönemdeki buluntular arasında taştan yapılmış delici ve kesici araçlara, ok ve mızrak uçlarına bol miktarda rastlanmaktadır (Harmankaya et al, 1997: 9-10).

Bu dönemde dinsel yaşamda da değişiklikler görülmüştür. Evlerin bir bölümü, dini inancın gereği olarak ayrılmıştır. Boğa, bereket ve doğurganlığın simgesi görülerek kutsal sayılmıştır. Birçok evin duvarında boğa başı kabartması ve boğa boynuzunun bulunması bu görüşü destekler (Sevin, 2003: 18-19).

Neolitik Çağın önemli gelişmelerinden birisi de kile, elle biçim verilerek ateşte pişirilmesi ve böylelikle günlük işlerde büyük kolaylık sağlayacak olan çanak çömleğin üretilmesi olmuştur. Çünkü insanoğlu bu dönemde köyler kurmasına rağmen, çanak çömleği yapmayı henüz

öğrenememişti. Bu dönemde günlük yaşamda kullanılan kap ve kacaklar ahşap ya da taştan yapılmaktaydı. Bu sebeple Neolitik Çağın en erken aşamalarına Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ adı verilir (Sevin, 2003: 21; Harmankaya et al, 1997: 9-10).

Anadolu'daki Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ kültürleri Doğu-Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu olmak üzere iki gruba ayrılır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu kültürlerinin Mezopotamya ve Doğu Akdeniz gelenekleriyle, Orta Anadolu kültürlerinin ise yerli karakter taşıdığı genellikle kabul edilir (Sevin, 2003: 47).

Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda yerleşme yerlerinin seçiminde genellikle hammadde kaynaklarına yakın olan göl ve bataklık kıyısındaki doğal tepeler ile akarsu kenarları ilk sırayı almıştır.

Orta Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Çağın en önemli yerleşmeleri, Aksaray yakınlarındaki Aşıklı Höyük, Musular ve Nenezi ile Niğde yakınlarındaki Kayırlıköy, Kaletepe ve Bitlikeler yerleşmeleridir.

Bunlardan Aksaray'ın 25 km. güneydoğusundaki ve M.Ö. 8000-7500 yılları arasına tarihlenen Aşıklı Höyük⁷ bu döneme ait farklı mimarisiyle ve bu çağ toplumlarında korunma olgusunun başladığını gösteren çevre duvarı ile dikkat çeker (Esin, 1996: 31-42; Esin-Harmankaya, 1992: 2-12).

M.Ö. 7. bin yılın başlarına doğru insanoğlu kilin özelliklerini keşfetmeye başlamış ve böylece çömlekçiliği uygulamaya başlayan yeni köy toplulukları ortaya çıkmıştır. Kültürel yaşamdaki değişikliğin göstergesi olan, çanak çömleğin bulunuşu bir devrim olarak kabul edilmese de özellikle gıda ekonomisinde insanları değişik beslenmeye yöneltmiştir. Böylelikle tahılların saklanıp pişirilmesi kolaylaşmış, mutfak kavramı ortaya çıkmıştır (Sevin, 2003: 48; Harmankaya et al, 1997: 16.).

Orta Anadolu'da Konya Ovası'ndaki Çatalhöyük⁸, Çanak Çömleklili Neolitik Çağ yerleşmelerinin en ünlüsüdür. Bu yerleşmede binden fazla konut ve yedi-sekiz bin nüfusun yaşadığı düşünülmektedir. Bu açıdan Yakın Doğu'nun bilinen en büyük köy ya da kasabalarından biri durumundaydı (Mellaart, 1975: 98 vdd). Çoğunlukla dört beş ev, bir grubu oluşturur ve bu evlerin arasında dini bir mekân bulunurdu. Evlerin duvarları kerpiçtendi,

⁷ Aksaray'a 25 km. uzaklıkta olan Aşıklı Höyük hakkında ayrıntılı bilgi için bk; Esin, 1991: 1-34; Esin, 1992:131-153; Esin, 1993a: 131-146; Esin, 1993b: 179-183; Esin, 1994a: 29-38; Esin, 1994b: 77-95; Esin, 1995a: 61-77; Esin, 1995b: 135-146.; Esin, 1996: 31-42; Esin et al, 1991: 123-174; Esin-Harmankaya, 1992: 2-12; Esin-Harmankaya, 1997: 2-3.

⁸ M.Ö. 7.020-6.500 yılları arasına tarihlendirilen Çatalhöyük hakkında ayrıntılı bilgi için bk, Mellaart, 1962a: 49-52; Mellaart, 1962b: 41-65; Mellaart, 1963a: 43-103; Mellaart, 1963b: 29-38; Mellaart, 1963c: 19-32; Mellaart, 1963d: 721-740; Mellaart, 1964a: 39-119; Mellaart, 1964b: 36-40; Mellaart, 1965: 43-49; Mellaart, 1966a: 165-191; Mellaart, 1966b: 1-15; Mellaart, 1967; Mellaart, 1989; Hodder, 1996; 43-48.

kapıları yoktu ve herkes evine taşınabilir bir merdivenle evin damından iniyordu (Naumann, 1998: 15). Kerpiç mimarisinin en güzel örnekleri de Çatalhöyük'te mevcuttu. Çatalhöyük'ün bir başka dikkat çekici yönü duvar resimleriydi (Bahar, 2010: 192). Bu duvar resimlerinin konuları arasında av ve dans sahneleri, çeşitli insan ve hayvan resimleri ve kabartmaları yer alıyordu (Akurgal, 1995: 5; Sevin, 2003: 48-49; Harmankaya et al, 1997: 17). Ayrıca Çatalhöyük tek başına bile başlı başına Anadolu Neolitikini en iyi şekilde yansıtan örneklerden biridir.

Tüm bunların yanında Orta Kızılırmak Havzasındaki Kayseri, Nevşehir ve Niğde'de bu döneme ait yerleşmelere rastlanmaktadır. Bu yerleşmeler hem Kırşehir ve çevresinin hem de Orta Kızılırmak Havzası'nın Neolitik Çağı hakkında bize bilgi verirler.

Orta Kızılırmak Havzası'nda çalışma sahasına yakınlığı ile dikkat çeken Kayseri yakınlarındaki bu döneme ait belli başlı merkezler Dededağ, Hacıbeyli, Kumluktepe ve Toparın Pınar yerleşmeleridir.

2.1.2.1.Dededağ

Kayseri ili Yahyalı İlçesi'nin 9 km. kuzeydoğusunda, Ağaçaşar Köyü'nün güneyinde, oldukça dağlık ve engebeli bir arazide yer alır. Büyük olasılıkla tek tabakalı mevsimlik geçici bir konaklama yeri olan Dededağ yerleşmesinin doğal bitki örtüsü bozkırdır (Harmankaya et al, 1997).

Orta Anadolu'da Omura başkanlığında, Japon ekibinin 1990 yılında gerçekleştirdiği Yüze Araştırması'nda tespit edilmiştir. Omura kesin bir şey söylememekle beraber, bu yerleşmeyi Neolitik Dönem yerleşmeleri arasında göstermektedir. Buluntular hakkında ayrıntılı bilgiler verilmemekle beraber obsidyenden yapılmış aletlerin varlığından bahsedilmektedir (Omura, 1992: 542).

2.1.2.2.Hacıbeyli Höyüğü

Kayseri ili Yeşilhisar İlçesi'nin yaklaşık 26 km. kadar güneyinde, Hacıbeyli Köyü'nün 1,5 km. doğusunda yer almaktadır.

Yay Gölü'ne güneyden açılan bir vadinin yamacında yer alan, ovale yakın biçimli olan höyük, 100 m. çapında ve 10 m. yüksekliğindedir. Tepenin üstü ve güneyi günümüzde tarla olarak kullanılmaktadır. Höyüğün doğu eteklerinde Aladağ'dan doğup, güneyden kuzeye doğru akan ve Yay Gölü'ne dökülen bir dere bulunmaktadır (Harmankaya et al, 1997).

İlk defa 1990 yılında Kaman Kalehöyük'te kazı yapan Japon ekibinin İç Anadolu yüzey Araştırmaları kapsamında Kırşehir, Kayseri ve Aksaray

bölgesinde yaptıkları incelemeler sırasında tespit edilmiştir. Höyükte, Neolitik Çağ bulgularının var oluşu, ilerleyen yıllarda daha ayrıntılı çalışmaların yapılmasına yol açmıştır (Omura, 1992: 542).

Höyüğün yüzeyinde ele geçen buluntularda Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ dışında Demir Çağ ve İlk Tunç Çağ'ı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ tabakasında, yanmış toprak katmanları bulunmaktadır. Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre evlerin duvarları kerpiç, tabanları çaytaşıdır. Yoğun kül ve kömür parçaları damların örgüsü hakkında fikir vermemektedir. Burada yaşayanlar yontma taş endüstrisinin hammaddesi olan obsidyeni tercih etmişlerdir. Hacıbeyli Höyükten elde edilen buluntular teknolojik ve tipolojik bakımdan incelenmiştir. Bunlar arasında dilgi ve yonga çekirdekleri vardır. Dilgilerin fazla oluşu hakim taş endüstrisinin dilgilerden oluştuğu fikrini vermektedir. Yerleşmede dilgi ve yongalardan başka bıçaklar, kalemler, deliciler ve kazıyıcılar da vardır (Fujii, 1994: 131 vd).

Höyüğün alt tabakasının Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'a tarihlenebileceği, Aksaray yöresindeki Aşıklı Höyük bulgularına benzemesinden dolayı ileri sürülmüştür. Bu yerleşme yeri İç Anadolu'da Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ açısından incelenmesi gereken yerleşme yerlerinden biridir (Harmankaya et al, 1997).

2.1.2.3. Kumluktepe Höyüğü

Kayseri İli İncesu ilçesinin yaklaşık 1.5 km. kadar kuzeydoğusundadır (Harmankaya et al, 1997).

Kumluktepe önce Todd (Todd, 1965: 34-36; Todd, 1968: 103-107; Todd, 1980) ve daha sonra Omura (Omura, 1992: 592) başkanlığındaki Japon ekibi tarafından ziyaret edilmiştir.

Yeşilhisar ve Kayseri Ovaları arasında bir vadi üzerinde bulunan höyük, 150 m. çapında ve yaklaşık 5 m. yüksekliğindedir. Anadolu'nun tüm höyükleri gibi Kumluktepe Höyük'te tahribata uğramıştır. 1960'lı yıllarda başlayan bu tahribat günümüzde de devam etmektedir. Kumluktepe'deki tahribat, bölgede yapılan tarım alanlarının yerleşmeye doğru ilerlemesinden ve kaçak yapılan kazılardan kaynaklanmaktadır. Köylülerin gerçekleştirdiği kaçak kazılar sonucunda, höyüğün batı kesiminde, geç devire ait bir mezar odasına rastlanmıştır (Harmankaya et al, 1997).

Kumluktepe'de ele geçen ve Neolitik Çağ'a tarihlenen çanak çömleklerin analizi sonucunda yerleşme de iki mal grubunun varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan biri koyu yüzü açık mal, diğeri de açık kahverengi ve kaba mal grubudur (Todd, 1980: 53).

Höyükte neredeyse ilk çalışmaları başlatan Todd tarafından 1.925 adet yontma taş aletleri bulunmuştur. Bu aletlerin 1.347 tanesi yongalardan oluşmaktadır. Bunların yanı sıra dilgiler, deliciler, kazıyıcılar ve az sayıda çekirdek ele geçen buluntular arasındadır. Bu yerleşmedeki yontma taş aletleri ağırlıklı olarak obsidyenden yapılmıştır (Todd, 1980: 80 vd). Ayrıca az da olsa hammaddesi çakmaktaşı olan aletler de toplanmıştır.

2.1.2.4. Toparın Pınar

Kayseri ili Develi İlçesi'nin 18 km. kuzeybatısında, Çayırözü Köyü'nün güneyinde yer alan düz yerleşim alanıdır.

Omura başkanlığındaki Japon ekibinin, Orta Anadolu Yüzey Araştırmalarının 1990 yılı çalışmalarında saptanmıştır. Olasılıkla mevsimlik geçici bir konaklama yeridir (Harmankaya et al, 1997). Bu döneme ait buluntular bir kanal toprağının içinden çıkarılmıştır. Ancak bu kanalın yeri ve niteliği hakkında bilgi verilmemektedir. Sadece obsidyen buluntulardan bahsedilmekte ve bunların geniş bir alana yayıldığı ileri sürülmektedir. Olasılıkla Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşmeleri arasındadır (Omura, 1992: 542).

Kayseri'den başka Orta Kızılırmak Havzası'nın Nevşehir yöresinde de Neolitik Çağ buluntu ve yerleşimlerine rastlanmıştır. Bunlardan bazıları hem Paleolitik hem de Neolitik buluntularıyla, bazıları ise sadece bu döneme özgü buluntuları ile dikkat çekerler. Ayrıca Nevşehir ve çevresinde Çanak Çömlekli ve Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ yerleşmelerinin her ikisine birden rastlanmaktadır.

Nevşehir yöresindeki bu yerleşmeler, bölgenin Paleolitik Çağ'ında da karışımıza çıkan Avla Dağ ile Hassanlar, İğdeli Çeşme ve Damsa'dır.

2.1.2.5. Avla Dağ

Nevşehir ili Ürgüp İlçesi'nin yaklaşık 8 km. kadar güneydoğusunda ve Karlık Köyü'nün 2 km. yakınında yer alır (Harmankaya et al, 1997).

1960'lı yılların başlarında İç Anadolu Bölgesi'nde Maden Teknik Arama adına yapılan jeolojik amaçlı araştırmalar sırasında yontma taş alet ve artıklarına rastlanmıştır. Bu döneme ait buluntular, bu çevrede bulunan Avla Dağ'ın 300 m. aşağıdaki batı terasında, Damsa Çayı Vadisi'nin doğu tarafında ele geçmiştir (Todd-Pasquare, 1965: 95-112).

Yerleşmenin batı kısımlarında Neolitik Çağ malzemelerinden başka, Paleolitik Çağa⁹ ait buluntulara ve İlk Tunç Çağı II-III'e tarihlenebilecek çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Neolitik Çağ'a tarihlenen çanak çömlekler kum katkılı hamurlu ve kahve ya da siyah açkılı mallardan oluşmaktadır (Todd-Pasquare, 1965: 95-112).

Yerleşmede ele geçen yontma taş aletlerin büyük çoğunluğu obsidyenden, bir kısmı ise çakmaktaşı ve bazalittan yapılmıştır. Bu aletlerin bulunuş şekli ve yoğunlukları konusunda herhangi bir bilgi verilmemekle birlikte, bunların çoğu dilgi ve yongalardan oluşmaktadır. Ele geçen dilgiler arasında az da olsa orak ve bıçak malzemelerinin varlığı, burasının Neolitik Çağ yerleşmesi olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir (Harmankaya et al, 1997).

Avla Dağ olasılıkla avcı ve toplayıcı grupların sahası içinde kalan bir bölgedir. Hem Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da hem de Çanak Çömlekleli Neolitik Çağ'da yerleşim gördüğü düşünülmektedir.

2.1.2.6.Hassanlar

Nevşehir-Kırşehir il sınırı arasındadır. Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesine bağlı Hasanlar Köyü'nün hemen yanında bulunan bu yerleşme, Anadolu'daki orta boyutlu höyüklerden biridir (Harmankaya et al, 1997).

Yerleşme yeri Seyfe Gölü'nün de bulunduğu Çerçi Çölü düzlüğünde yer almaktadır. Yerleşmenin hemen yakınlarından Kolaycık Deresi'nin bir kolu akmaktadır. Bundan başka yine höyüğün hemen yanından yazları kuruyan küçük bir dere akmaktadır. Seyfe Gölü ve çevresindeki bataklıklar, bu yerleşmenin ana sınırlarını oluşturmaktadır.

Omura tarafından gerçekleştirilen İç Anadolu Bölgesi yüzey araştırmalarının 1989 yılı çalışmalarında tespit edilmiştir. Obsidyen buluntuları ile dikkat çeken bu yerleşme yerinde ele geçen çanak çömlek parçaları hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir. Hassanlar Höyük'ten çanak çömlek buluntularından başka dilgiler ve baskı düzeltici uçları da toplanmıştır (Omura, 1991_a: 71).

Çok yakın bir zamana kadar Kırşehir il sınırlarında yer alan Hassanlar Kırşehir ve çevresinin Neolitik Çağına ışık tutması açısından önemli bir yerleşmedir.

⁹ Avla Dağ, Paleolitik Çağ buluntuları ile de tanınmaktadır. Ancak burada ele geçen taş aletlerin net tarihlendirmesi yapılmamıştır. Buluntuları değerlendiren Esin, Levallois tekniğe sahip aletlerin varlığından yola çıkarak bölgede yerleşimin başladığı ilk dönem için Üst Paleolitik'i önerse de, tarihlendirmenin güçlüğünden de bahseder (Esin, 1981: 8)

2.1.2.7.İğdeli Çeşme

Nevşehir'in güneybatısında, Acıgöl'ün yaklaşık 7 km. batısında ve Aksaray-Nevşehir karayolunun üzerindedir (Harmankaya et al, 1997).

Tarih boyunca insanlar bir coğrafyayı yerleşim yeri olarak seçerken dikkat ettikleri en önemli unsurlardan biri su kaynaklarına yakınlıktır. Bu höyüğün yerleşme yeri olarak seçilmesinde de çevresinde bulunan su kaynakları önemli bir rol oynamıştır. İğdeli Çeşme yüksekliği fazla olmayan yayvan bir höyük veya düz yerleşme yeridir. Tarım alanlarının içinde yer aldığından sürülerek büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bu açıdan yerleşmenin büyüklüğünü tespit etmek imkânsızdır. Yerleşmedeki obsidyen buluntuları büyük bir alana dağılmış durumdadır. İğdeli Çeşme'de Neolitik Çağ bulguları dışında İlk Tunç Çağı II'ye ait bazı buluntularda vardır. Yerleşmede gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Neolitik Çağ'a ait hiçbir Çanak Çömlek parçası bulunamamıştır. Ancak burası diğer buluntulara bakılarak çanak çömleksiz Neolitik Çağ'dan ziyade Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'ın ilk evrelerine tarihlenmelidir (Todd, 1968: 105-106).

İğdeli Çeşme obsidyen yataklarına çok yakın bir alanda yer aldığından dolayı doğal olarak obsidyen bu yerleşmede ana malzeme olarak kullanılmıştır. Buradan kalem ve kazıyıcıların yanı sıra çok büyük sayıda yonga artığı bulunmuştur. Buluntuların büyük oranda artık yontma taş malzemelerinden oluşması burasının mevsimlik bir konaklama veya bir işlik yeri olabileceğini göstermektedir.

2.1.2.8.Damsa

Nevşehir ili Ürgüp İlçesinin güneyindeki Damsa Baraj Gölü'nün batı kıyısında, günümüzde sayfiye yeri olarak kullanılan bir alandadır (Harmankaya et al, 1997).

Bu alanda Damsa Baraj Gölü'nün mevsimsel olarak alçalıp yükselmesi ile sürüklenen alet ve artıklara rastlanmıştır. Bu aletler arasında iki vurma düzlemlili dilgiler, omurgalı dilgiler, ön kazıyıcılar ve işlik yerlerinde ön işleme sırasında oluşan bazı artık parçalar bulunmaktadır (Balkan Atlı-Cauvin, 1998: 222).

Orta Kızılırmak Havzası'nda Kayseri ve Nevşehir'den başka Niğde ve çevresinde de bu döneme tarihlenen yerleşmelere rastlanmıştır. Bunlardan en önemlileri çanak çömleksiz buluntuları ile dikkat çeken Kaletepe ve Orta Anadolu'nun en önemli yerleşmelerinden biri olan Köşk Höyük'tür.

2.1.2.9. Kömürcü/Kaletepe

Niğde İli Çiftlik İlçesi Kömürcü Köyü'nün kuzeyinde, Kaletepe adıyla bilinen kayalık bir tepenin üzerinde yer alır. İç Anadolu volkanik bölgesinde bulunan bu alan obsidyen kaynakları yakınındadır. Bu alan belki de büyük bir obsidyen işleme atölyesidir.

N. Balkan Atlı'nın başkanlığındaki bir ekip tarafından 1993-1995 yılları arasında yürütülen Aksaray, Niğde, Nevşehir İlleri Obsidyen Yüzeysel Araştırmaları sırasında saptanmıştır. Yüzeysel toplamalarının ardından bölgede 1997-2001 yılları arasında kazı çalışmaları yapılmıştır.

Obsidyen ve mikro yonga taneleri açısından oldukça zengin olan bu alandan alınan karbon örnekleri M.Ö. 8600-8300 tarihlerini vermiştir (Greaves-Helving, 2003: 130). Bu tarihler şimdilik Orta Anadolu'nun en eski Neolitik tarihlerini oluşturmaktadır (Cauvin-Balkan Atlı, 1996: 249-271).

Bu alandan elde edilen buluntular tek ve iki vurma düzlemlili çekirdekler ile çekirdek hazırlama yonga ve dilgilerini kapsar. Bulunan parçalar aracılığı ile burada yaşayanların düzgün ve uzun ok ucu yapmak için dilgi çıkartıkları söylenebilir. Yongaların yanı sıra dar ve uzun çekirdekler, dilgiler ve tabletler bulunmuştur. Bu durum Kaletepe'nin dilgi üretim ve ihraç atölyesi olduğu fikrini vermektedir.

Günümüzde tarım alanı olarak kullanılan arazinin iki yanı kuzeydoğu ve güneybatı yönünde akan iki dereyle sınırlanmıştır. Gerek kuzeyinde gerçekleştirilen altı metre derinliğindeki profil, gerekse 10 ayrı yerde gerçekleştirilen sondaj çalışmaları üst üste birçok yongalama alanının varlığını ortaya koymuştur. Bununla beraber burada gerçekleştirilen çalışmalar, bu alanın hem Paleolitik hem de Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ'da yerleşme gördüğünü ortaya çıkarmıştır. Kaletepe Neolitik buluntuları İç Anadolu'da yalnızca Çatal Höyük'le benzer yongalama ürünleri ile ilişkilendirilebilmektedir (Cauvin-Balkan Atlı, 1996: 252-253).

2.1.2.10. Köşk Höyük

Niğde il merkezine yaklaşık 17 km güneydoğusunda ve Bahçeli Kasabasının kuzeyinde yer alır (Silistreli, 1990b: 43).

Köşk Höyük yüzölçümü bakımından dar bir alana sahip olmakla birlikte, özellikle küçük buluntularıyla önem kazanır (Sevin, 2003: 64). Çanak çömleklerin insan, hayvan ve ağaç gibi kabartmalarla bezeli oluşu, burada yaşayanların sanat açısından zengin bir kültüre sahip olduklarını göstermektedir (Harmankaya et al, 1997: 18).

Köşk Höyük yerleşmesi çanak çömlek karşılaştırmaları sonucu, İlk Neolitik Çağın sonu ile Son Neolitik ve İlk Kalkolitik Çağın başlarına

tarikhlenmiştir. Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşmesinde üç tabaka saptanmıştır. Bunlardan I. ve II. tabakalar İlk Kalkolitik, III. tabaka ise İlk Neolitik Çağ'ın son evresine tarikhlenmektedir. III. tabakada ele geçen çanak çömlekler el yapımıdır. Bunlar tek ve çok renkli olarak iki gruba ayrılır. Çok renkliler sayıca daha azdır. Siyah, koyu gri, açık ve koyu kırmızı renklerdeki açıkta çanak çömlekler ise insan, hayvan ve geometrik kabartmalarla bezelidir (Silistreli, 1986: 131).

Köşk Höyük'te Neolitik Çağ mimarisi III. tabakada ortaya çıkarılan taş temelli kerpiç duvarlı, dörtgen planlı yapılarla bilinmektedir. Yapıların duvarları ve tabanları özenle sıvalıdır. Taban üzerinde düzgün sıvalı kapı boşlukları ve eşikler vardır. Fırın, tandır, ocak gibi yapı öğeleri ile taş ve pişmiş toprak kaplar, odaların tabanında in situ durumda ele geçmiştir. İki odalı bir yapıda, odalardan birinde bir fırın yeri ve söve taşı, diğerinde ise bir başka fırın, bir seki ve bir kapı geçidiyle geçilen, içinde erzak küplerinin bulunduğu ambar ortaya çıkarılmıştır (Silistreli, 1986: 129; Silistreli, 1987: 173).

Melendiz Dağları'nın hemen yakınında yer alan Köşk Höyük obsidyen kaynakları bakımından son derece zengin bir bölgede yer alarak gerek Neolitik, gerekse Kalkolitik Çağlarda obsidyen ticaretinin çok önemli bir merkezi olmuştur. Yerleşmeden elde edilen ana tanrıça figürinleri, boğa kültleri, tek ve çok renkli çanak çömlekler Köşk Höyük'ün Çatalhöyük ve Orta Anadolu'daki diğer yerleşmelerle paralellikler gösterdiği ve kültürel ilişkiler içinde olduğuna işaret eder (Silistreli, 1985: 34; Silistreli, 1989: 62; Silistreli, 1990_a: 92-93; Silistreli, 1990_b: 46; Silistreli, 1991: 99).

2.1.3.Kalkolitik Çağ ve Orta Kızılırmak Havzası

Kalkolitik yani Bakır Taş Çağı adı verilen bu safhaya “İleri Üretici Dönem”¹⁰ de denir.

Bu çağın en belirgin özelliği insanoğlunun madeni keşfi ile taş aletlerin yerini bakırın almasıdır. Başlangıçta maden, ziynet eşyası ve iğne gibi eserlerin yapımında kullanılacak kadar nadirdi. Daha sonraları, madenin artmasına bağlı olarak, silahlar da madenden yapılmaya başlandı. Ancak eski devrin cilalı taş baltaları, obsidyen aletleri, kemik ve pişmiş topraktan yapılan araç-gereçleri az da olsa varlığını ve kullanımını sürdürmüştür (Dinçol, 1982: 14; Akurgal, 1999: 8; Yıldırım, 2002: 29; Sevin, 2003: 78; Bahar, 2010: 184).

¹⁰ Kalkolitik terimi, bakır (Khalkos) ve taş (Lithos) kelimelerinden türetilerek, Kalkolitik Çağ ya da Bakırtaş Çağı anlamında kullanılmıştır. Ancak zamanla “İleri Üretimcilik Çağı” bk.; Sevin, 2003: 78.; Yıldırım, 2002: 28, veya “İlk Üretim Safhası” gibi tanımlarla da anılmıştır, bk.; Esin, 1969: 18.; Esin, 1979: 5 vdd.

Anadolu'nun Kalkolitik Çağı genellikle M.Ö. 5500–3000¹¹ yılları arasına tarihlendirilir.

Kalkolitik Çağ'dan Neolitik Çağ'a geçiş aşamasını da sayarsak Anadolu Kalkolitiği Proto, Erken, Orta ve Geç olmak üzere dört safhada incelenir.

Anadolu'da genellikle, Neolitik tabakaların hemen üstünde yer aldığından, Erken Kalkolitik Çağ, birçok özelliği ile Neolitik Çağın bir devamı gibi görünmektedir.

Bu çağda, uygarlık ve yaşam biçiminde Neolitik Çağa göre köklü değişiklikler olmamış ise de, tarım ilerlemiş, aletler daha da gelişmiştir. Dokumacılığında yine bu çağda başladığı sanılmaktadır. Çömlekler, çömlekçi çarkı henüz bilinmediğinden elde yapılmakta, bazı yerlerde ise bunların üzerine kalın bir astar çekildikten sonra geometrik süslemelerin yapıldığı görülmektedir. Kalkolitik Çağ insanlık tarihinde Taş Çağı ile Tunç Çağı arasında bir geçiş dönemi olmuştur. Yapılan kazılarda, bu dönem kalın tabakalar halinde görüldüğünden uzun süre devam ettiği anlaşılmıştır. Mezopotamya seramiklerinin etkisinde kalmakla beraber Anadolu seramiği hiçbir zaman bunların taklidi olmamıştır. Yinede bu çağı diğer bölgelerden ayırıcı özellikler net olarak ortaya konulabilmiş değildir (Memiş, 1989: 9; Kinal, 1991: 18; Akurgal, 1995: 24;).

Bu devirde Batı Anadolu'da yaşayanlar ölülerini şehir dışına, Orta ve Doğu Anadolu'da yaşayanlar ise şehrin içine gömüyorlardı. Ayrıca, toprak, sandık ve küp mezar gibi bir takım mezar çeşitleri de bulunmakla birlikte, küp mezarlarda küpün içine ölen kişinin kişisel eşyaları ve silahları da konulmuştur. Bu adetler, Anadolu insanının bu dönemdeki dinsel çeşitliğini de gösterir (Memiş, 1989: 9; Kinal, 1991: 33; Akurgal, 1999: 8; Sevin, 2003: 78).

Bu dönemde madenin kullanılması insanlık için yeni olanaklar ve gelişmeler sağlamıştır. Herkesin ilgisini çeken bakırı elde etmek için ve bunun karşılığında, dokuma, seramik gibi mamul eşyalar ile başka değerli maddelerle değiştirme isteği, ticareti doğurmuş bu da karşılıklı haberleşmeyi getirmiştir (Akurgal, 1995: 24 vd; Yıldırım, 2002: 32; Sevin, 2003: 93).

Kerpiç, yapı malzemesi olarak varlığını devam ettirmiş, bunun yanı sıra yapılarda taş temellerde görülmeğe başlamıştır. Ayrıca bu dönemde

¹¹ Bu dönemin tarihlendirilmesi konusunda farklı tarihler önerilmiştir. Memiş, M.Ö. 5000-3000 yılları arasına (Memiş, 1989: 10.); Lloyd eserinin başına koyduğu zaman dizinde M.Ö. 4500-3000 yıllarına (Lloyd, 1998: IV.); Naumann, bu çağın sınırlarının kesin olarak saptanamadığını belirtmekle birlikte, M.Ö. 6. bin yıl ortası ile 4. bin yılsonlarına yerleştirmektedir (Naumann, 1998: 495); Sevin ise, Naumann'ın verdiği tarihe yakın bir tarihleme ile M.Ö. VI. bin yılın ilk yarısı ve IV. bin yılın sonlarını önerir (Sevin, 2003: 78). Son olarak bu dönemi Aktüre M.Ö. 5600–3500 arasına tarihlemektedir. Aktüre, 1997: 62.

Anadolu'nun bazı yerlerinde megaron¹² planlı evler yapılmıştır. Bazı yerleşim yerleri ise eskiye göre daha da büyümüş ve bunların etrafı surlarla çevrilmiştir. Böylece M.Ö. IV. binin sonlarına doğru kentler kurulmaya başlamıştır (Memiş, 1989: 10; Kınal, 1991: 32; Akurgal, 1995: 25; Şenel, 1995: 198; Naumann, 1998: 495; Yıldırım, 2002: 31).

Anadolu'nun büyük bir bölümünde yaşanan Kalkolitik Çağ kültürleri büyük ihtimalle değişik coğrafi koşullar, kültür gelenekleri ve etnik yapıdan kaynaklanan, özellikle de madenlere bağlı olarak farklılıklar gösterirler.

Orta Kızılırmak Havzası Kalkolitik Çağda yoğun bir yerleşime uğramıştır. Son yıllarda artarak devam eden yüzey araştırmaları, bölgede bu döneme ait yerleşmelerin hem sayısının artmasını hem de bölgenin bu döneminin aydınlatılmasını sağlamıştır.

Bölgedeki en önemli yerleşmelerden biri havzanın Neolitik Çağında da karşımıza çıkan ve ayrıntılı olarak “Neolitik Çağ ve Orta Kızılırmak Havzası” başlığı altında ele alınan Niğde'nin Bahçeli Kasabası yakınlarındaki Köşk Höyük'tür.

Orta Kızılırmak Havzası'nda önemli buluntular veren bir diğer yerleşme yeri ise İlk Tunç Çağı buluntuları ile dikkat çeken ve “İlk Tunç Çağı ve Orta Kızılırmak Havzası” başlığı ile ayrıntılı olarak incelenecek olan Yozgat'ın Sorgun ilçesi yakınlarındaki Alişar'dır¹³. Gerek Orta Anadolu'nun gerekse yakın çevresinin Kalkolitik Çağdaki durumu, uzun yıllar Alişar kazılarına göre değerlendirilmiştir. Yapılan kazılarda bu dönemde dört köşe planlı evlere sahip olan Alişar'ın diğer Kalkolitik yerleşmelerin aksine surla çevrili olmadığı anlaşılmıştır. Yerleşmede ele geçen Kalkolitik Çağ seramikleri kaba hamurlu, siyah veya koyu renk astarlı ve iyi aklıdır. Ayrıca Burada da Hacılarda olduğu gibi küçük kadın figürinleri bulunmuştur. Bunlardan başka, Alişar'da ortaya çıkarılan meyvelik olarak isimlendirilen açkılı mallara, Kızılırmak kavsii içinde, yani Orta Kızılırmak Havzasındaki birçok yerleşme yerinde de rastlanmıştır. Ancak bu tür mallara Kızılırmak'ın güneyinde Kızılırmak kavsine oranla daha az sayıda rastlanır (Arık, 1933: 43-44; von der Osten, 1943: 153; Kınal, 1991: 25; Harmankaya et al, 1998).

Orta Anadolu'da ki en önemli yerleşmelerden bir diğeri ise Alacahöyük'tür¹⁴. Çorum yakınlarında bulunan bu yerleşmede Kalkolitik

¹² Dar cephe, ince uzun bir yapı türü. Önde giriş kısmı ile daha arkada ocaklı büyük bir salondan oluşmaktadır.

¹³ Arık 1933: 43-44; von der Osten, 1937a; von der Osten, 1937b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932a; von der Osten-Schmidt, 1932b; Harmankaya et al, 1998.

¹⁴ Alacahöyük'ün Eskiçağ tarihi ve Orta Anadolu'ya sağladığı katkıların tümü için bk; Koşay, 1941a: 1-8.; Koşay, 1943: 21-32.; Koşay, 1944; Koşay, 1948: 169-177.; Koşay, 1951; Koşay, 1952: 364-367.; Koşay, 1963: 297-304.; Koşay, 1965a: 63-95; Koşay, 1965b; Koşay et al, 1967: 161-216; 1-2; Koşay-Akok, 1947: 152-157.; Koşay-Akok, 1966; Koşay-Akok, 1972; Koşay-

Çağdan Hitit İmparatorluk Çağı'na kadar uzanan tabakalar bulunmuştur. Kalkolitik tabakaya ait seramikler kaba hamurlu, koyu gri, siyah ve kırmızı renktedir.

Orta Anadolu'da Kalkolitik Çağın tüm evrelerinde yerleşim gören başka bir merkez ise Karaman yakınlarındaki Can Hasan'dır¹⁵. Bu yerleşimdeki Erken ve Geç Kalkolitik dönemlere ait mimari yapılar birbirinden farklı düzene sahiptir. Seramikler dönemlere göre farklılık göstermektedir. Buna göre, Erken Kalkolitikte genellikle kırmızı renkli mallara, Orta Kalkolitikte gri ya da devetüyü rengindeki mallara, Geç Kalkolitikte ise açık kahverengi mallara rastlanmıştır. Bunun yanında Geç Kalkolitikte ait kemik ve yontma taş aletler ile maden endüstrisinin varlığını gösteren bakır topuz başı, bakır bilezik ve yine bakırdan yapılmış maden parçalarına rastlanmıştır.

Bu yerleşimlerden başka, mevsimsel kazıların yapıldığı, bölgenin Kalkolitik Çağı denilince anılması gereken ve her ikisi de Aksaray yakınlarında bulunan, Güvercin Kayası¹⁶ ve Yüksek Kilise¹⁷ yerleşmeleri Orta Kızılırmak Havzası'nın Kalkolitiğine katkı sağlamışlardır.

Orta Kızılırmak Havzası tarih öncesi çağların her döneminde yerleşme görmüştür. Bu durum havzanın Kayseri, Nevşehir ve Niğde gibi illerinde bir bütün olarak gözlenirken, Kırşehir ve çevresinde ilk iskân izlerine Kalkolitik Çağdan itibaren rastlanır.

2.1.4.Kalkolitik Çağda Kırşehir ve Çevresi

Kalkolitik Çağdan itibaren Anadolu'nun genelinde olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası'nda yer alan Kırşehir ve çevresinde de hem nüfus olarak hem de bu döneme ait yerleşmelerin sayısı bakımından bir artış gözlemlenmektedir.

Tarih öncesi dönemlerden Paleolitik, Epipaleolitik ve Neolitik Çağlarda bilinmeyen nedenlerden ötürü, herhangi bir yerleşmeye rastlanmayan Kırşehir ve çevresinde ilk iskân izleri Kalkolitik Çağda görülür. Daha önce de ifade

Akok, 1973; Koşay-Akok, 1976: 5-11; von der Osten, 1943: 154.; Prezowski, 1943: 608.; Akok, 1948: 237-241.; Akok, 1979: 107-113.; Lloyd, 1998: 20-22.; Harmankaya et al, 1998.

¹⁵ Konumu ve özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk; French 1962_a, 36-37.; French 1962_b, 27-40.; French 1963, 29-42.; French 1964_a, 21-22.; French 1964_b, 125-137.; French 1965_a, 27-31.; French 1965_b, 87-94.; French 1966, 113-124.; French 1967_a, 145-150.; French 1967_b, 165-178.; French 1968_a, 89-93.; French 1968_b, 45-53.; French 1968_c, 6973.; Alkim 1967_a, 5-6.; Alkim 1968, 6-7.; Alkim 1970_a, 4-5.; Harmankaya et al, 1998.

¹⁶ Gülçur, 1997a: 2-13; Gülçur, 1997b: 401-4011; Gülçur, 1997c: 85-110; Harmankaya et al, 1998.

¹⁷ Tezcan, 1958: 517-526; Esin, 1993c: 47-56; Gülçur, 1997b: 401-4011; Makkay, 1993: 116-128; Yakar, 1994.; Harmankaya et al, 1998.

edildiği gibi Orta Kızılırmak Havzası'nın neredeyse Kırşehir hariç tüm illerinde Paleolitik, Epipaleolitik ve Neolitik Çağlara ait yerleşmelere rastlanır. Bir başka ifade ile bölgenin kuzey, güney ve doğusunda adı geçen dönemlerin tümünde yerleşme ya da birtakım buluntulara rastlanırken, Kırşehir'de henüz söz konusu çağlara ait verilere tesadüf edilmemiştir. Bunun sebebi her ne kadar bilinmemekteyse de bölgede bu dönemlere yönelik gerçekleştirilen araştırmaların yeterli düzeyde olmamasında aranabilir.

2.1.4.1.Darıözü Göleti (1)

Darıözü Göleti (1), Kaman Kalehöyük'ün 3 km. batısında yer almaktadır. Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Bol miktarda Kalkolitik Çağ seramiklerine rastlanmıştır. Bu bölgenin seramiklerinin Alishar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu alanda ele geçen seramikler, Kızılırmak kavsinin güneyinden çok, Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a: 304, 306).

2.1.4.2.Darıözü Göleti (2)

Darıözü Göleti (2), Kaman Kalehöyük'ün 3 km. batısında yer almaktadır. Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Birbirlerine çok yakın bir alanda yer aldıklarından Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2) yerleşmelerinin seramik buluntuları birbirlerinin benzeridir. Bol miktarda Kalkolitik Çağ mallarına rastlanan her iki yerleşmenin seramikleri Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyi ile ilişkilidir. Alishar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülmektedir. (Omura, 2002_a: 304, 306).

2.1.4.3.Darıözü (1)

Kaman Kalehöyük'ün 3 km. kuzeybatısında, Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2)'nin hemen kuzeyinde yer almaktadır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Bol miktarda Kalkolitik Çağ seramiklerine rastlanmıştır. Alishar'ın Kalkolitik Çağ seramikleri ile çağdaş olduğu düşünülen bu bölgenin seramikleri Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a: 304, 306).

2.1.4.4.Hacı Evrasim'in Tarlası

Kaman Kalehöyük'ün 200 m. kuzeydoğusunda yer alır. Eski Ankara-Kayseri karayolunun hemen kenarındadır. Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2001 yılı İç Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Hacı Evrasim'in Tarlası adı verilen bu yerleşmeden çok sayıda Kalkolitik Çağ çanak çömleği toplanmıştır. İki gruba ayrılan Kalkolitik Çağ seramiklerinden Hacı Evrasim'in Tarlası'ndan elde edilenler Omura tarafından ilk gruba dahil edilmiştir. Kızılırmak kavsine özgü olduğu düşünülen bu mallar oyma ve nakışlı seramik parçalarıdır. Hacı Evrasim'in Tarlası'ndan elde edilen bu çanak çömlek türleri ile Alacahöyük ve İkiztepe'de ele geçen çanak çömlekler büyük oranda birbirine benzemektedir. (Omura, 2003_a: 272; Omura, 2008_a: 214).

2.1.4.5.Hashöyük

Kırşehir'e 35 km. uzaklıktadır. Hashöyük Köyü sınırları içinde ve yayvan biçimli bir yerleşmedir (Figür 6-7). Höyük, 400 m. uzunluğunda, 300 m. genişliğinde ve yaklaşık olarak 8-10 m. yüksekliğindedir. (Harmankaya et al, 1998; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

İlk defa 1929 yılında H.H. von der Osten tarafından tespit edilen höyükte (von der Osten, 1929: 148), 1931 yılında L. Delaporte tarafından bir mevsimlik kazı yürütülmüştür (Delaporte, 1932: 230-233). Bu İlk kazının sonuçlarını kontrol ya da teyit etmek amacıyla 1943 yılında Türk Tarih Kurumu adına, H. Çambel başkanlığında küçük bir sondaj yapılmıştır (Çambel, 1944: 157).

Delaporte'nin höyükte gerçekleştirdiği ilk kazının sonuçları kısmen yayınlanmasına rağmen, Çambel'in yaptığı çalışmalar hakkında bilgilerimiz yok denecek kadar azdır. Çambel'in yaptığı kazının bulguları İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Anabilim Dalı Laboratuvarı'nda, Delaporte'nin gerçekleştirdiği kazılarda elde edilen bulgular ise Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer alan höyükte kazılan alanın tümü 80x5-10 m. ölçülerindedir.

Yerleşmede üç tabakanın varlığı söz konusudur. En altta M.Ö. IV. bin yıla tarihlenen Geç Kalkolitik, ortada dört yapı katına sahip İlk Tunç Çağı ve son olarak en üstte de M.Ö. II. ve I. bin yılına ait buluntular veren Hitit ve Frig tabakası bulunmaktadır. Yapılan kazılarda yüzeyden 15.2 m. derine kadar inildiği belirtilmektedir (Delaporte, 1932: 230-233; Çambel, 1944: 157; Harmankaya et al, 1998; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Hashöyük'te ortaya çıkarılan bir başka önemli buluntu ise, M.Ö. III. bin yılda örneklerine Anadolu ve Ön Asya'da çokça rastlanan bir hançerdir¹⁸ (Keskin, 2003: 20).

Ayrıca Hashöyük'ün Tunç Çağı, Batı ve Orta Anadolu Tunç Çağ kültürleri ile ortak özellikler gösterir. Bu aynı zamanda Hashöyük'ün bu bölgelerle olan yakın ilişkisinin bir göstergesidir (Orthmann, 1963b; 22.; Harmankaya et al, 1998; Harmakaya-Erdoğu, 2002).¹⁹

Hashöyük'te yapılan kazıların kısmi sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, Alishar'ın Son Kalkolitik Çağ tabakasında varlığı bilinen siyah açkılı mallara benzeyen parçaların bulunduğu söylenmektedir (Omura, 2003: 272). Ayrıca höyükte biçim bakımından Alishar ve Kültepe ile paralellik gösteren İlk ve Orta Tunç çağına ait bazı kaplar ele geçirilmiştir²⁰ (Harmankaya et al, 1998; Harmakaya-Erdoğu, 2002).

Gerek Orta Kızılırmak Havzası'nın gerekse Kırşehir ve çevresinin bu önemli yerleşmesinde gerçekleştirilen kazı sonuçlarının ayrıntılı olarak yayınlanmaması bölgenin Eskiçağ tarihi ya da arkeolojisine yönelik verilerin tam olarak ortaya çıkmamasına neden olmuştur.

¹⁸ Keskin eserinde, bu tip hançerleri Tip I olarak değerlendirmiş, belli başlı özelliklerini de şu şekilde vermiştir: Düz ya da oval kesitli, bıçağın ucu hafifçe yuvarlatılmış, omuzlar hafif eğimli, kenarlar düz. Dil kısmı belirgin değil, baş kısmı yuvarlak ya da hafifçe düzleştirilmiş. Perçin deliği yok. Bu tipe giren örnekler hançer formlarının en eski tiplerini oluşturmakla beraber İlk Tunç II dönemi sonuna kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir (Keskin, 2003: 20); Stronach, ise bu malzemeyi 2 nolu basit kama tipine dahil eder (Stronach, 1957: 92).

¹⁹ Hashöyük'ün Batı Anadolu Tunç çağ kültürleri ile olan ilişkisi yerleşmede ele geçen çift kulplu bardaklarla, Orta Anadolu ile olan ilişkisi ise Kültepe ve Alishar'ın İlk Tunç'tan Orta Tunç'a geçiş aşamasında görülen fincanlarla açıklanır (Orthmann, 1963b; 22.; Harmakaya-Erdoğu, 2002).

²⁰ Yerleşmenin dört yapı katına sahip İlk Tunç tabakasında Kapadokya Malları, boya bezekli parçalar ve kırmızı ya da kahverengi zemin üzerine beyaz boyalı baklava dilimi bezekli parçalar dikkati çekmektedir. Bunların bir kısmı el, bir kısmı ise çark yapımıdır. Bu tip boyalı mallar ile İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde görülen boyalı mallar arasında benzerlikler bulunmaktadır. (Harmakaya-Erdoğu, 2002).

2.1.4.6. İlkpınar

Kırşehir ili Merkez ilçeye bağlı Yarımkaile Köyü'nün 3.5 km. kadar güneydoğusundadır. Kuzey-güney yönünde 85 m., doğu-batı yönünde ise 94 m. uzunluğunda olan höyük, 3 m. yüksekliğindedir (Omura, 2003: 272).

Omura başkanlığında İç Anadolu'da yürütülen Yüzey Araştırmaları'nın 2001 yılı çalışmaları sırasında saptanmıştır.

İlkpınar'dan toplanan Kalkolitik Çağ çanak çömlekleri, Omura tarafından iki gruba ayrılan Kalkolitik Çağ seramiklerinin ikinci grubuna dahil edilmiştir. Bu mallar Alışar Kalkolitiğinin çanak çömlekleri ile benzer özellikler taşır. Bu mallar ağza doğru keskinleştirilmiş, çok iyi perdahlanmış ve çok iyi pişirilmiş durumdadır. İlkpınar yerleşmesinden bu özelliklere sahip çok sayıda seramik toplanmıştır. Bu tür mallara Alışar'dan başka Hashöyük, Catalhöyük ve Can Hasan'da da rastlanılmıştır (Omura, 2003: 272).

2.1.4.7. Saraycık

Kırşehir il merkezinin güney-güneybatısındaki Saraycık Köyü'ne 4 km. uzaklıktadır (Figür-8). Bu alan günümüzde Hirfanlı Baraj Gölü yakınlarında ve Kızılırmak Nehri'nin güney yakasındadır (Harmankaya et al, 1998).

Omura, yerleşmenin bulunduğu bölgede kısa süreli çalışmalarda bulunulduğunu belirterek, Kalkolitik Çağ çanak çömleklerine rastlandığını ifade eder. Ancak çalışmanın sonunda bölgedeki yerleşmeleri gösterdiği haritasında Kalkolitik Çağa ait olan bu yerleşme yerini işaretlememiştir (Omura, 1991_a: 71).

2.1.4.8. Sarıkaya

Kaman Kalehöyük'ün 5 km. kuzeybatısında, Darıözü Göleti (1) ve Darıözü Göleti (2) ve Darıözü (1) yerleşmelerinin yakınlarında yer almaktadır.

Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır.

Kalkolitik Çağ'a ait bol miktarda, tek renkli, iyi pişirilmiş ve perdahlı seramiklere rastlanmıştır. Bu alanda ele geçen seramikler, Kızılırmak kavsinin güneyinden çok Kızılırmak kavsinin kuzeyine özgüdür (Omura, 2002_a: 306)

2.1.4.9.Şekiller

Kırşehir il merkezinin güneydoğusunda Dağçiftliği Köyü'ne 1 km. mesafede Şekiller Mevkii'nde (Figür-9) yer almaktadır (Harmankaya et al, 1998).

Omura yönetimindeki Japon ekibin 1989 yılı yüzey araştırmasında saptanmıştır. Höyük, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır. Omura tarafından Kalkolitik Çağ çanak çömleklerinin elde edildiği belirtilmektedir (Omura, 1991_a: 71).

2.1.5.İlk Tunç Çağı ve Orta Kızılırmak Havzası

Geç Kalkolitik Çağdan İlk Tunç Çağına geçişin kesin bir tarihi verilememektedir. Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağını birbirinden ayıran ilk ayırım bu çağa tarihlenen gaga ağızlı testilerin ortaya çıkışı ile olmuştur.

Kalay ve bakırın karışımından oluşan Tunç, Kalkolitik Çağın sonundan itibaren görülür. Ancak Tunç madeninin alet ve kap yapımında kullanılması M.Ö. 3000 yılının başlarıdır.

Anadolu'da Tunç Çağı üç evre gösterir²¹ (Kınal, 1991, 36).

İlk Tunç Çağı I-II-III (M.Ö. 3000-2000)

Orta Tunç Çağı I-II-III-IV (M.Ö. 2000-1500)

Son Tunç Çağı (M.Ö. 1500-1200)

Bu tarihlerden de anlaşılacağı üzere İlk Tunç Çağı tarih öncesi çağların son basamağını oluşturur. Anadolu'da İlk Tunç Çağı da I-II-III olmak üzere kendi içinde de üç kısma ayrılır. Orta Tunç Çağı Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit devrini, Son Tunç Çağı ise Hitit İmparatorluk zamanını içine alır (Memiş, 1989: 12; Kınal, 1991: 36. Dinçol, 1982: 15 vd).

Üç devre ayırdığımız Tunç Çağının, İlk Tunç Çağı döneminin sonlarına doğru tunç eşyalar çoğalmaya başlamıştır. Yeniden eritilerek kullanıldığı için bakır eşyalara çok sık rastlanılmaz. Bu bakımdan İlk Tunç Çağı'nın ilk iki

²¹ Tunç Çağının Anadolu'da hangi evrelerle ve hangi tarihlerde gerçekleştiği konusundaki Kınal'ın görüşlerine benzer görüşlerde bulunmaktadır. Akurgal'a göre Anadolu'nun Tunç Çağı M.Ö. 3000-1200 yılları arasında üç safhada gelişmiştir. Buna göre Erken Tunç Çağı M.Ö. 3000-2500, Orta Tunç Çağı M.Ö. 2500-2000, Son Tunç Çağı ise M.Ö. 2000-1200 tarihleri arasında yaşanmıştır (Akurgal, 1995: 26). Aktüre, teknolojik gelişmelerin her bölgede eşzamanlı olmadığına dikkati çektikten sonra Tunç çağının Anadolu'da M.Ö. III. binyıl başlarında, Girit, Ege adaları ve Yunanistan'da M.Ö. 2500-2000, Avrupa'da ise M.Ö. 1200 yıllarında başladığını belirterek, bu çağın üç evreye ayrılmasını madenlerin niteliklerine ve yerleşmelerin sosyo-ekonomik durumlarına bağlar (Aktüre, 1997: 97).

evresinde madencilik önem kazanmıştır (Akurgal, 1995: 26 vd; Naumann, 1998: 496; Akurgal, 1999: 11; Sevin, 2003: 116).

Bakır, bronz, kurşun ve kalaydan başka altın, gümüş ve elektron gibi değişik madenler bol miktarda kullanılmıştır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu çağda en çok kullanılan maden, bakırla kalayın karışımı olan tunç idi. Tunç Çağı adı da buradan gelmektedir. Diğer taraftan süs eşyası yapımında, altın ve gümüş alaşımı olan elektronun kullanımı yaygınlaşmıştır. Böylece metalürji ve maden ticaretinin önemi artmıştır (Dinçol, 1982: 15 vd; Memiş, 1989: 12; Kınal, 1991: 36; Akurgal, 1995: 26 vd; Naumann, 1998: 496; Akurgal, 1999: 11; Sevin, 2003: 116).

Eser element analizleri sonucunda bu dönemde araç-gereç yapımında kullanılan bronzun (Tunç) arsenli bakır olduğu anlaşılmıştır (Esin, 1969: 39, 135; Harmankaya et al, 1998: 7; Sevin, 2003: 117).

Bu dönemde çanak çömlekler hâlâ elde yapılmaktaydı ve genellikle boyasızdı. Boyalı kaplar daha çok kırmızı ve açık zemin üzerine koyu renkle süslüydü. Gerek kazıma ve gerekse boya ile süslü kaplarda motifler daima geometriktir. Çanak-çömleklerin ana özellikleri ise, gaga ağızlı testiler, üçayaklı ve yuvarlak ağızlı testiler, emzikli çaydanlıklar, siyah perdahlı üzeri yiv ve kabartmalarla geometrik süslü geniş karınlı çömlekler, tek kulplu kâse ve fincanlar, çift kulplu vazolar ve insan yüzü testilerdir. Ayrıca İlk Tunç Çağında Anadolu yerleşmeleri etrafları kale duvarları ile çevrili yerel beyler yönetiminde küçük şehir devletleri görünümündedir (Kınal, 1991: 36; Naumann, 1998: 469 vd; Akurgal, 1995: 26-27; Akurgal, 1999: 12; Sevin, 2003: 118).

Akurgal'a göre İlk Tunç Çağı'nın en önemli buluşu dört tekerlekli arabadır. Arabalar öküzler tarafından çekilmekte ve tekerlekler kağınlardaki gibi, disk şeklindedir²² (Akurgal, 1995: 26; Akurgal, 1999: 11). Ayrıca Orta Tunç Çağında şehircilik, mimarlık, heykeltıraşlık ve çömlekçilikte Anadolu lider durumdadır.

Bu evrede, dine ve askeri güce dayanan bir sistem içinde ve ticaretin sonucu olarak bölgeler arası iletişim artmıştır. Maden üretimi yeni bir iş kolu getirmiş bunun yanında taş yontuculuğu da tamamen önemini yitirmemiştir. Deniz ticaretinin artması koyalarda yeni yerleşmelerin kurulmasına, köylerin kasabaya dönüşmesine neden olmuştur. Ayrıca, köyden kente dönüşen toplumlarda nüfusun bir bölümü tarım dışı etkinliklerde yaşamını sürdürmeye

²² Bu konu hakkında benzer ve farklı görüşlerde bulunmaktadır. Şenel, Akurgal'ın bu konu hakkındaki görüşüne de katılmakla beraber, bunların daha çok savaş arabası olarak kullanıldığını ifade eder (Şenel, 1995: 260-261). Childe ise Akurgal ile hemen hemen aynı görüşü paylaşarak, örgütlemenin temellerinden biri olarak gördüğü öküzü kuşumlamanın, insanın kendi gücünü kullanmadan başka bir gücü harekete geçirmesi olarak yorumlamaktadır (Childe, 1974: 121-122).

başlamıştır. Sadece deniz kenarları değil bunun yanında kervan yolları ve dağlar arasındaki doğal geçitleri tutan yerleşmeler de önem kazanmıştır (Şenel, 1995: 198; Harmankaya-Erdoğu, 2002: 10).

Yerleşme birimleri örgütlenmiş, kasabaları yönetecek idari sınıfı da ortaya çıkarmıştı. Bu yönetici sınıf büyük olasılıkla hem askeri hem de dini sınıfı etkisi altında bulundurmaktaydı. Farklı ölü gömme adetleri içerisinde, toprak mezar, küp mezar ve sanduka mezar gibi bazı gelenekler görülmekteydi. Mezarlıklar yerleşmenin dışında ama yakınında bir yerde yer almaktaydı. Ölüler mezarlara hocker²³ durumunda yanına birtakım armağanlar bırakılarak gömülmüştü. Ölü ailesinin ekonomik durumu, mezar tipine göre değil, mezar armağanlarının zenginliğine göre yorumlanmaktaydı. Bu mezar armağanları olasılıkla ölü'nün sonraki yaşamı ile ilgiliydi (Bittel, 1943: 170 vdd; Kınal, 1991: 52; Seeher, 1993: 12-15; Çiğdem, 1996: 149. Harmankaya-Erdoğu, 2002: 11.).

Tarih öncesinde Anadolu, insanlığın gelişiminde saptanan bütün aşamaları geçirmiştir. İlk Tunç Çağı'nın sonunda Anadolu, önce Protohistorik daha sonra da Historik (Tarihi) çağlara başlamış ve maddi kültür belgelerinin yanında yazılı belgelerde kullanılmıştır.

Tunç Çağı kültürü, yerel farklılıklara rağmen Anadolu'da doğuda Van'dan, batıda Ege Denizi'ne, kuzeyde Karadeniz'den güneyde Akdeniz'e kadar yayılmıştı. Ayrıca, M.Ö. III. binin ikinci yarısından itibaren Anadolu hakkında bilgi veren yazılı kaynaklara da rastlanır.

Anadolu'da olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası'nda da İlk Tunç Çağı tüm evreleri ile yaşanmıştır. Bölgede göze çarpan en önemli yerleşmeler Achemhöyük²⁴, Alishar²⁵ ve Kültepe'dir²⁶. Bunlardan M.Ö. II. binde Asur Ticaret Kolonileri Çağındaki Puruşanda olduğu zannedilen Achemhöyük ile Kültepe (Kaniş), İlk Tunç Çağı'nın III. evresinde karşımıza çıkarken, yine M.Ö. II. binde Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndaki Ankuwa olduğu düşünülen Alishar ise İlk Tunç Çağının üç evresinde de görülür.

²³ Ölen kişilerin mezara ayakları kama çekik olarak yerleştirilmesidir. Anne karnındaki bebeği temsil ettiği sanılır.

²⁴ Özgüç (N), 1965: 96-97; Özgüç (N), 1967: 235-236; Özgüç (N), 1968: 1-28; Özgüç (N), 1990: 71; Emre, 1968: 53-98; Öztan, 1997a: 14-15; Öztan, 1997b: 233-272; Öztan, 2001: 119-128; Öztan, 2002: 327-334; Öztan, 2003: 39-48; Öztan, 2004: 231-238; Öztan, 2005: 91-102; Öztan, 2006: 393-402; Öztan, 2007: 549-560; Öztan, 2008: 515-524.

²⁵ Arık 1933: 43-44; von der Osten, 1937a; von der Osten, 1937b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932a; von der Osten-Schmidt, 1932b; Harmankaya et al, 1998.

²⁶ Kültepe'de gerçekleştirilen kazıların sonuçları için bk., Özgüç, 1953: 101-108; Özgüç, 1954: 357-372; Özgüç, 1955a: 55-63; Özgüç, 1955b: 445-452; Özgüç, 1956: 38-39; Özgüç, 1957: 44-45; Özgüç, 1958: 26-27; Özgüç, 1959a: 1 vdd; Özgüç, 1959b: 26-27; Özgüç, 1962: 43-44; Özgüç, 1964: 95-96; Özgüç, 1966; Özgüç, 1988: 11-14; Özgüç, 1999: 7 vdd; Emre, 1988: 15-17.

2.1.5.1. Acemhöyük

Aksaray ili Yeşilova İlçesi sınırları içindedir. Yayvan bir tepe görünümünde olan yerleşme yaklaşık 800x700 m. boyutlarındadır. 1960'lı yıllarda N. Özgüç'ün başlattığı Acemhöyük kazılarını²⁷, günümüzde A. Öztan sürdürmektedir (Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Son dönemde kazılar Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait tabakalarda yoğunlaşmıştır. İlk Tunç Çağı'ndan, Roma Dönemi'ne kadar yerleşim görmüştür. Bunlar arasında M.Ö. II. bin yılın ilk çeyreğine tarihlenen ve Asur Ticaret Kolonileri Çağına ait olduğu bilinen saray buluntuları ile dikkat çeker (Öztan, 2001: 121). En erken döneminin İlk Tunç Çağı'na ait olduğunu bildiğimiz höyüğün, Son Kalkolitik Çağ'da da yerleşme gördüğü belirtilmektedir (Yakar, 1985_a: 199).

Mimari bakımdan kerpiç yapılardan oluşan bir köy yerleşmesi görünümünde olan Acemhöyük, çanak çömlek bakımından ise en erken İlk Tunç Çağı ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait buluntuları ile dikkat çeker. Yerleşmeden elde edilen İlk Tunç Çağı çanak çömlekleri Orta Anadolu Bölgesi'ne özgü mallardır (Emre, 1968: 53). Bu malların alt yapı katlarında bulunanları el yapımı, üst yapı katlarında bulunanları ise çark yapımıdır. Bunlardan başka kırmızı açkılı mallar, devetüyü rengindeki kaba mallar ve tek renkli parçalarda ele geçmiştir (Emre, 1968: 53 vd; Özgüç (N), 1965: 96).

Acemhöyük'te karşımıza çıkan M.Ö. III. binyıl çanak çömlekleri arasında, kahverengi ve kırmızı tonlarda geometrik motiflerle bezenmiş, "Kapadokya Boyalıları" olarak da bilinen mallar ile Geçiş Dönemi seramiklerine de rastlanmıştır. Bu iki çanak çömlek türüne Kültepe'de de rastlanmaktadır (Emre, 1968: 96).

Ayrıca Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait bir yapıda çanaklar, pişmiş topraktan iki hayvan figürünü, ağırşaklar ile tek renkli ve boya bezekli çok sayıda çanak çömlek ele geçirilmiştir (Özgüç (N), 1965: 96; Öztan, 2007: 549). Acemhöyük'te, Kültepe'nin bazı yapı katlarında bulunanlara benzeyen, Kapadokya tipi mermer idol parçası da bulunmuştur. Bu parça, Kayseri Kültepe dışında bulunan ender örneklerden olduğu gibi, kuvvetle muhtemel iki yerleşme arasındaki ticaret ilişkisinin M.Ö. III. bin yılın sonunda başladığını gösteren bir veridir (Özgüç (N), 1965: 96; Özgüç (N), 1967: 236; Emre, 1968: 95 vd).

Acemhöyük'te Orta Anadolu'ya özgü mallardan başka, Kuzey Suriye ve Mezopotamya'ya özgü mallarda bulunmuştur. Bu durum Acemhöyük'ün sonraki dönemlerde Puruşanda olarak nitelenmesine neden olmuştur. Ayrıca söz konusu buluntular, Acemhöyük'ün adı geçen bölgelerle ilişkisinin çok öncelere dayandığını göstermesi açısından önemlidir (Özgüç (N), 1965: 96).

²⁷ Acemhöyük kazılarının sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk; dipnot 24.

Acemhöyük'te bu zamana kadar gerçekleşen kazılar yerleşmenin daha çok Asur Ticaret Kolonileri Çağını aydınlatır niteliktedir. Bu yüzden höyüğün İlk Tunç Çağı nispeten ihmal edilmiştir.

Mevcut kazıların ve buraya kadar söylenenlerin ışığında Acemhöyük belki de Alishar ve Kültepe gibi İlk Tunç Çağı'nda önemli bir beylik merkeziydi.

2.1.5.2. Alishar

Yozgat ili Sorgun İlçesi'nin güneyinde Alishar Köyü'nün 2,5 km. kuzeyindedir (Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Geniş bir ovanın ortasında bulunan Alishar, 30 m. yüksekliği, 520 m. uzunluğu ve 350 m. genişliği ile Anadolu'nun büyük höyüklerinden birisidir. İlk olarak H.H. von der Osten tarafından tespit edilmiştir. Olasılıkla Hitit bölgesi içinde olması ve birçok ticaret yolunun ortasında bulunması, Osten'in dikkatini çekmiştir. Osten yönetiminde 1927-32 yılları arasında devam eden kazılar Alishar'daki tabaka karışıklığını önleyememiştir (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b). Bunda höyüğün büyüklüğü, bazı dönem yerleşmelerinin birbirini takip etmemesi ve yerleşmelerin dağınık olması rol oynamıştır. Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'na konan kültür tabakasına I. tabaka, İlk Tunç Çağı'nın III. evresine tarihlenen tabakaya III. tabaka, daha sonra numaralandırılması gereken M.Ö. II bin yıl tabakasına ise II. tabaka adı verilmiştir (Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Alishar kazılarını gerçekleştirenler yerleşmenin tabakalanması konusunda farklı görüşler önerirler (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b). Son yıllarda ise Alishar'ın tarih öncesi dönemleri için belirli bir tabakalanma üzerinde bilim dünyasında bir fikir birliği oluşmuştur. (Yakar, 1985_a:198; Orthmann, 1963_b: tablo 2). Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı I. evre için, 0 ve I_a tabakası; İlk Tunç Çağı II-III_a evresi için (Bakırçağı) I_b tabakası; İlk Tunç Çağı III_b için III. tabaka; Geçiş Dönemi için III. tabaka; Eski Hitit Dönemi için II. tabaka; Yeni Hitit Dönemi için IV. tabaka; Frig-Med-Pers Dönemi için, V. Tabaka; Hellenistik-Galat-Roma-Bizans Dönemi için, VI. tabaka ve son olarak Selçuk-Osmanlı Dönemi için, VII. tabaka kabul gören tabakalanmadır (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; Yakar 1985_a:198; Orthmann 1963_b: tablo 2).

Mimari bakımdan höyüğün İlk Tunç Çağı I evresini Son Kalkolitik Çağ bulgularından ayırt etmek neredeyse imkânsızdır. Ancak bu dönem yerleşmesi Son Kalkolitik Çağ'a nazaran biraz daha genişlemiştir. Yine de basit bir yapı tekniği görülmektedir. İlk Tunç Çağı II-III evresinde ise taş temel üzerine

kerpiç ile inşa edilmiş bir sur duvarı kenti çevrelemektedir. Bu dönemde yerleşmede görülen askeri mimari Alişar'ın önemli bir yerleşmeyi bünyesinde barındırdığını göstermektedir. Basit evlerde ise Achemhöyük mimarisine benzeyen yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bunlar tabanları sıkıştırılmış topraktan dikdörtgen planlı mekânlardan oluşmuş yapılardır. Geçiş Döneminde ise yapıların temellerinde iri taşlar kullanılmıştır (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b). Bunların tavanları ahşap hatıllar ile desteklenmiş ve böylece yapılara sağlamlık kazandırılmıştır.

Alişar'ın İlk Tunç Çağı I evresine tarihlenen 0 ve I_a tabakalarının çanak çömlek türleri birbirine çok benzemektedir İlk Tunç Çağı II- III. evrenin başına konan I_b tabakasında ise el yapımı, kırmızı astarlı açıkta çanak çömlekler hakim mal türüdür (Schmidt, 1932: 41). Ayrıca boya bezekli mal örnekleri de mevcuttur. Bunlar sarımsı kahverengi astar üzerine kızıl kahverengi ve sarımsı krem astar üzerine kırmızı ve kırmızı zemin üzerine beyaz boya ile yapılmış bezemelerdir (Orthmann, 1963_b: lev.11). İlk Tunç Çağı III_b evresinde hem el yapımı hem de çark yapımı kaplar bulunmuştur. Bu tabakada da kırmızı astarlı açıkta mallar devam etmekle birlikte, boyalı mal örnekleri de ele geçmiştir. Alişar III çanak çömleği olarak da bilinen Kapadokya Boyalıları ise, devetüyü tonlarda astar üzerine koyu kahverengi ya da koyu kızıl kahverengi boya bezemelidir. Bazı örneklerde sadece bezemenin olduğu yerde beyaz zemin de bulunmaktadır. Bu tür mallar kendine özgü geometrik motifleri ile Orta Anadolu Bölgesi'nin diğer çanak çömlek grupları arasında hemen fark edilir. Bu çanak çömlek türünün en güzel örnekleri kâseler, iri kulplu fincanlar ve dört kulplu yumurta biçimli kaplardır (von der Osten, 1937_a; von der Osten, 1937_b; von der Osten-Schmidt, 1930; von der Osten-Schmidt, 1932_a; von der Osten-Schmidt, 1932_b).

Çanak çömlek türlerinden başka yerleşmede dikkate değer buluntulardan diğerleri ise yine pişmiş topraktan yapılan figürinler ve ana tanrıça heykelcikleridir. Bu idoller içinde farklı tipten örnekler görülür. Disk başlı idollerin yanı sıra şematik idoller de mevcuttur (Schmidt, 1932: şek.62).

Alişar'ın İlk Tunç Çağı tabakaları Orta Anadolu'nun, güneyi ve kuzeyi ile olan ilişkilerini göstermesi açısından önemlidir. Alişar'ın M.Ö. III. bin yılda güçlü bir savunma duvarı ile çevrelenmiş olması yerleşmenin Orta Anadolu'daki beylik merkezlerinden biri olduğu fikrini vermektedir. Orta Anadolu'nun belki de en büyük yerleşmelerinden biri olan Alişar'ın İlk Tunç Çağının tüm evrelerinde yerleşme görmesi Orta Anadolu'nun prehistoryası için sabit bir statigrafinin oluşmasında şüphe bırakmamaktadır. Alişar'ın ilk tabakalarındaki Kalkolitik Çağ gri ve kırmızı kaplarının yerini, Troya II de görülen iki kulplu vazoların ve yassı figürlerin alması, buradaki kültür değişmesiyle beraber İlk Tunç Çağının başladığının da kanıtıdır (Harmankaya-Erdoğu, 2002).

2.1.5.3.Kültepe

Kayseri il merkezinin 21 km. kuzeydoğusunda, Karahöyük Köyü'nün hemen güneyinde ve çanak şeklindeki bir alanda yer alır (Harmankaya-Erdoğu, 2002). Höyük günümüzde, 20 m. yüksekliği, 450x550 m. boyutları ile yuvarlak bir tepe görünümündedir (Özgüç, 1950: 11).

Höyükte gerçekleştirilen kazılar sonucunda yerleşmenin M.Ö. III. binyılın başından Roma Dönemi'ne kadar iskân gördüğü ortaya çıkmıştır. Höyüğün en önemli dönemi Asur Ticaret Kolonileri Çağıdır. (Özgüç, 1999: 4). Bu zamana kadar yapılan kazılarda 18. yapı katı tespit edilmiştir. Buna göre; 18. yapı katı İlk Tunç Çağı I. evre; 17-14. yapı katları İlk Tunç Çağı II. evre; 13-11. yapı katları İlk Tunç Çağı III. evre; 10-9. yapı katları (Karum 3-4) İlk Tunç Çağı III. evresi ile Orta Tunç Çağı'na Geçiş; 8. yapı katı (Karum 2) Asur Koloni Dönemi; 7. yapı katı (Karum 1b) Asur Koloni Dönemi; 6-5. yapı katları (Karum 1a) Asur Koloni ve Hitit Dönemi; 4-3. yapı katları Demir Çağı ve 2-1. yapı katları ise Hellenistik ve Roma Dönemine aittir (Özgüç, 1953: 101-108; Özgüç, 1954: 357-372; Özgüç, 1955_a: 55-63; Özgüç, 1955_b: 445-452; Özgüç, 1956: 38-39; Özgüç, 1957: 44-45).

Kültepe'nin İlk Tunç Çağı I. ve II. evresinin mimarisi henüz tam anlaşılmamakla birlikte yerleşmenin İlk Tunç Çağı III. evresinde anıtsal yapılara ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Bu evrede, Orta Anadolu'nun başka hiçbir yerinde görülmeyen megaron planlı büyük bir sarayın varlığına rastlanmıştır. Bu yapı yerli karakter taşımakla beraber, plan olarak Mezopotamya özellikleri göstermektedir (Özgüç, 1999: 4 vdd).

İlk Tunç Çağı III. evresinin 13. yapı katı bir yangın geçirmiş ve buradaki mimari tam olarak açığa çıkarılmamıştır. 12. yapı katında ise Özgüç tarafından tapınak kompleksi olarak tanımlanan yapı bulunmuştur (Özgüç, 1964: 35). Gerek tapınağın gerekse tapınağın çevresindeki küçük odaların tabanında yalnız Kültepe'ye özgü mermer idoller, pişmiş topraktan figürinler, Kilikya Malı olarak bilinen kaplar ve iki kulplu bardaklar bulunmuştur (Özgüç, 1964: lev.III/1-2). Çevrede kırmızı renkli astar boyalı haç bezemeli çanaklar ve çift kulplu vazoların varlığı Kültepe'nin ticaretle olan yoğun ilişkisini göstermesi açısından önemlidir (Özgüç, 1964: lev.X/3).

Kültepe'de İlk Tunç Çağı II. evresinde çark yapımı, yiv bezekli yerel malların yanı sıra Yukarı Mezopotamya kökenli metalik mal örnekleri de bulunmuştur. Kültepe'nin İlk Tunç Çağı III. evresinde ise hem ithal hem de yerli mallara ait çanak çömleklere rastlanır. Yine İlk Tunç Çağı'nın III. evresinde Kapadokya Boyalılarına benzeyen az sayıda parçanın bulunması, Koloni Çağı ve Hitit Dönemi'ndeki malların kökeninin İlk Tunç Çağı'nın son evresine bağlanabileceğini göstermesi açısından önemlidir (Özgüç, 1958: 26).

Asur Ticaret Koloni Çağı yazılı belgeleri ve maddi kültür buluntuları sayesinde M.Ö. 19. ve 17. yüzyıllarda Anadolu'nun Mezopotamya ile olan ticari ilişkilerini ortaya koyan Kültepe Orta Anadolu'nun birkaç önemli yerleşmesinden biridir. Bu ilişkinin Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan daha önce, M.Ö. III. bin yılının ikinci yarısında, ortaya çıktığı ve sonraki çağlarda artarak devam ettiği Özgüç'ün kazıları sonucunda ortaya çıkmıştır. Özgüç gerçekleştirdiği kazılarda Kültepe'nin 15. ve 14. yapı katlarının Mezopotamya'nın Er Hanedan II dönemi ve Gözlükule'nin İlk Tunç Çağı II yerleşimi ile çağdaş olduğunu belirtmektedir (Özgüç, 1986: 38). 13. yapı katı ise tanrı ve tanrıçaları betimleyen mermer idoller ve sanduka mezarları ile M.Ö. III. bin yılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Özgüç, anıtsal yapıları ile dikkat çeken 12-11. yapı katlarını ise Akad Dönemi'ne yerleştirir. Bu dönemde Kültepe'nin hem batı ve güneydoğu Anadolu ile hem de Kuzey Mezopotamya ile ticaret ilişkisi içinde olduğu birçok bulguyla ortaya çıkarılmıştır (Özgüç, 1959b: 33-34).

2.1.6. İlk Tunç Çağında Kırşehir ve Çevresi

Anadolu'da İlk Tunç Çağı kültürlerinin yoğun olarak yaşandığı yerlerden biri de Kızılırmak Havzası'dır (Özgüç, 1971; 71).

Genelde Anadolu, özelde ise Orta Kızılırmak Havzası'nda görüldüğü gibi, Kırşehir ve çevresinde de İlk Tunç Çağına ait yerleşmelerin sayısında büyük bir artış olmuştur.

Kırşehir'de Kalkolitik Çağın sonlarından itibaren başlayan iskân faaliyetleri, İlk Tunç Çağından itibaren büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüz sınırları dikkate alındığında gerek merkez ilçe içerisinde gerekse diğer ilçelerde İlk Tunç Çağına tarihlenen irili ufaklı birçok höyük ve düz yerleşmenin varlığı bilinmektedir. Ayrıca bölgede bu yerleşmelerden başka Tunç Çağı ve daha sonrasına tarihlendirilen ve askeri mimari örneklerinden olan (Figür-32) bazı yerleşmelere de rastlanmıştır (Ünsal, 2012: 443-464).

Bu yerleşmelerden elde edilen buluntulardan yola çıkılarak bütün Anadolu'da olduğu gibi Kırşehir ve çevresinde de nüfusun büyük oranda arttığı söylenebilir. Bölgede nüfusun artmasında iklim değişiklikleri rol oynamadığı gibi Kırşehir ve çevresinin verimli topraklar üzerinde bulunması ve su kaynaklarına yakın olması da etkili olmuştur (Ünsal, 2011: 1602-1615).

İlk Tunç Çağında Kırşehir ve çevresindeki yerleşmelerin sayısındaki artış göz önünde bulundurularak bu bölümde bölgede sadece kazısı yapılan ve önceki yıllarda ayrıntılı olarak ele alınıp bölgenin kronolojisine katkı sağlayan yerleşmelerin ayrıntılarına değinilecektir. Bunlar Kırşehir il merkezinde yer

alan Kalehöyük²⁸ ile Kaman ilçesinde yine aynı isimle anılan Kaman Kalehöyük'tür²⁹ (Figür-33).

Kırşehir'in Tunç ve Demir Çağlarının aydınlatılmasını sağlayan ve sayıca fazla olan diğer yerleşmeler çalışmanın son bölümünde ele alınacaktır.

2.1.6.1.Kalehöyük

Kırşehir kent merkezinde yer alan höyük, 27 m. yüksekliğinde ve yaklaşık 300x190 m. ebatlarındadır (Figür 10-11).

Şehir içinde yer alması üzerinde bazı dini ve sivil yapıların oluşmasına yol açmış, bu da höyüğün yoğun şekilde tahrip olmasına neden olmuştur (Ruben, 2003: 103).

Höyükteki ilk tespitlerden birini Alkım³⁰ gerçekleştirmiştir. Bu tespitlerin sonucuna göre, Kalehöyük'te³¹, İlk Tunç, Hitit, Demir, Hellenistik, Roma, Bizans ve Türk-İslam çağlarına ait iskanlar mevcuttur (Alkım, 1956: 69-70; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Alkım'a göre, höyükten Kalkolitik Çağa ait sadece üç parça ele geçirilmiştir. Bunlar Kalkolitik çağda da yerleşme gören Pazarlı (Koşay,1941b: Lev. IX). Alacahöyük³² (Koşay, 1944: lev. CXXIV), ve Güllücek (Koşay-Akok, 1948: 471, lev. XCV, res. 29) malzemeleri ile paralellik gösterir. Ancak Alkım'a göre, höyüğün bu dönemi hala şüphelidir (Alkım, 1956: 69-70).

Kalehöyük'teki en erken buluntular şimdilik İlk Tunç Çağı başlarına aittir (Korfmann et al, 1994: 135). Alkım, höyüğün uğradığı en yoğun iskânın

²⁸ Alkım, 1956: 61-77; Korfmann et al, 1994; Bossert, 1950: 667; Tarım, 1940: 69; Ainsworth, 1841: 286; Mordtmann, 1925: 512-513; von der Osten, 1929: 152; Ritter, 1858: 331; Cuinet, 1890: 335; Ramsay, 1895: 300; Wilson, 1903: 54; Chantre, 1895: VII; Bittel, 1942: 26-28; Harmankaya-Erdoğu, 2002.

²⁹ Mikami-Omura, 1987: 227-237; ²⁹ Mikami-Omura, 1988b: 1-20; Omura, 1989b: 353-369; Mori-Omura, 1990b: 335-354; Omura, 1991b:427-442; Omura, 1992b: 319-336; Omura, 1993b: 307-326; Omura, 1994b: 271-292; Omura, 1995b: 313-330; Omura, 1996b: 189-208; Omura, 1997b: 201-212; Omura, 1998b: 311-322; Omura, 2000b: 217-228; Omura, 2001b: 327-336; Omura, 2002b: 389-396; Omura, 2003b: 11-16; Omura, 2008b: 1-16.

³⁰ Alkım, Kalehöyük'te 27-28 Temmuz 1950 tarihleri arasında bazı tespitlerde bulunmuştur. Höyükte sondaj yapmaya vakit olmadığını ve höyükten toplanan malzemelerin arasından bazı parçaların tasvire tabi tutulduğundan bahsederek, o tarihlerde, bu höyükte kazı yapılmasının vaktinin geldiğini ve burada yapılacak olası bir kazı ile sadece Kırşehir'in değil aynı zamanda tüm Orta Anadolu'nun da M.Ö. III. bin yıl kültürünün belgeleneceğini, ayrıca M.Ö. II. bin yılda Hititlerin önemli bir merkezinin ortaya çıkarılacağını ve höyükteki Hellenistik buluntulardan yola çıkarak bölgenin bu döneminin de aydınlatılacağını ifade eder (Alkım, 1956: 61-77).

³¹ Alkım, Kırşehir il merkezindeki Kalehöyük'ü, çalışmasında Kırşehir Hüyüğü adı ile anar (Alkım, 1956: 61).

³² Alacahöyük kazılarının sonuçları için bk, dipnot 14.

İlk Tunç Çağında yaşandığını belirtir. El ile yapılmış birçok seramik toplandığını bunlardan sadece birinin parlak ve cilalı, diğerlerinin ise mat parçalar olduğunu belirtir³³. Alkım'a göre bu parçalar, M.Ö. III. bin yılda Anadolu yayla kültürünün hâkim kap tiplerinden çukur çanaklara aittir (Alkım, 1956: 70). Ayrıca höyükten elde edilen bu dönem buluntuları Alişar I ile paralellik gösterir.

Höyük hakkında Tarım'da bazı bilgiler verir. Tarım, bu höyüğün Kırşehir'deki en büyük höyüklerden biri olduğunu ve höyük üzerine bazı yapılar inşa edileceği sırada bir hayli çanak-çömlek parçasının, insan ve hayvan kemiklerinin ortaya çıktığını belirtir (Tarım, 1940: 69).

Alkım'ın arkeolojik gözlemlerinden önce, bazı araştırmacıların çalışmalarında Kalehöyük hakkında bazı bilgilere rastlanır³⁴.

Bunlardan başka Kırşehir'in genel durumu, kale camii ve İslami dönem eserleri hakkında bilgi veren bazı araştırmacılar da vardır³⁵.

³³ Parlak ve cilalı malzemenin siyah astarlı, az samanlı ve fazla kumlu bir kilden imal edildiğini belirtir. Mat parçaların ise bir kısmının devetüyü bir kısmının ise gri ve koyu deve tüyü renklerde olduğunu, yine bunlarında az samanlı, fazla kumlu bir kilden yapıldığından bahseder (Alkım, 1956: 69).

³⁴ Şehrin arkeolojisi hakkında ilk bilgiyi 1841'de bölgeyi gezen William Francis Ainsworth verir. Şehrin ortasında, Kırşehir tarihinin eskiye gittiğini gösteren suni bir tepe ve bu tepenin üzerinde dini yapılar ve mezar taşları olduğundan bahseder. Ayrıca, şehir merkezindeki höyüğü ilk fark eden Ainsworth'tur (Ainsworth, 1841: 286); A. D. Mordtmann'ın bölge tarihine ait tespitleri de dikkate değerdir. Mordtmann, Kırşehir'in ilk defa Selçuklular döneminde iskân edilmediğini belirtir. Ayrıca Ainsworth'un "Kalehöyük" hakkında söyledikleri ile paralel bazı tespitlerde bulunur. Bu höyüğün suni bir tepe olduğunu ve üzerinde duvar temeli sayılabilecek kalıntılara rastladığını ifade eder (Mordtmann, 1925: 512-513). Bir coğrafyacı olan Carl Ritter ise, kent merkezindeki höyük hakkında tespitlerde bulunarak bu yüksekliğin üstünde bazı eski yapıların bulunduğunu bildirir (Ritter, 1858: 331). Vital Cuinet, şehirde kaldığı süre esnasında burada, bölge halkı tarafından "Kale" olarak isimlendirilen bir yükseltinin bulunduğunu bunun üzerinde ise bir okulun varlığından bahseder (Cuinet, 1890: 335). XIX. yüzyılda Anadolu'yu dolaşarak, Anadolu'nun tarihi coğrafyasını gözlemleyen W. M. Ramsay, Kırşehir'de bazı tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler daha çok kent merkezindeki yerleşme hakkındadır. Bunun suni bir tepe olduğunu, kenarlarının diklik gösterdiğini ve üst kısmında geniş bir düzlüğün bulunduğunu belirtir. Ayrıca bu tepenin, Tyana'daki Semiramis Tepesini andırıldığını ifade eder (Ramsay, 1895: 300); Charles W. Wilson, Kırşehir'de 50 kadem yüksekliğinde suni ve dik bir tepenin varlığından bahseder. Bunun üstünde bir binanın bulunduğunu ve Ramsay'ın tespitinde olduğu gibi tepeyi Tyana'daki Semiramis Tepesine benzeterek, 1876 Kırşehir depremi hakkında da bilgi verir (Wilson, 1903: 54); Bölge arkeolojisi hakkında en detaylı bilgileri verenlerden biri H. H. Von der Osten'dir. Osten, Anadolu'nun büyük bir bölümünde Hitit çağı ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Kırşehir'e de gelmiş, şehir merkezindeki tepenin höyükten başka bir şey olmadığını vurgulamıştır. Bu yerleşmeden bol miktarda Hitit seramikleri toplamış, höyüğün resmini yayınlamış ve Anadolu'nun Bakır Çağı olarak verdiği haritasına bu höyüğü de eklemiştir. Tüm bunlara rağmen Hitit öncesine dair değerlendirmelerde bulunmamıştır (von der Osten, 1929: 152). Kızılırmak kavsii içindeki alanda yaptığı çalışmalarla bilinen K. Bittel'de höyük hakkında bazı tespitlerde bulunmuştur (Bittel, 1942: 26-28). Son olarak, Kırşehir hakkında pek fazla bilgi vermeyen Ernest Chantre ise bölgede, enkaz yığından ibaret bir tepenin varlığından bahseder (Chantre, 1895: VII).

2.1.6.2.Kaman Kalehöyük

Kırşehir'in 52 km. kuzeybatısında, Kaman'ın 3 km. doğu-kuzeydoğusunda ve Kaman-Kırşehir yolunun hemen kenarında yer almaktadır. 20 m. yüksekliğinde, 280 m. çapında ve orta büyüklükte bir yerleşmedir (Figür 12-13). Çevresinde su kaynaklarının olması ve verimli arazilerin ortasında bulunması sürekli iskâna uğramasına neden olmuştur (Mikami-Omura, 1987: 227; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Kızılırmak kavsi içerisinde yer alan Kaman Kalehöyük³⁶, çevreyle ulaşımın kolaylıkla sağlandığı ve halk arasında göç yolu olarak nitelenen bir güzergâh üzerinde yer almaktadır. Bunun sonucu olarak höyüğün ana yollarla olan bağlantısı da kolaylaşmaktadır. Hatta Kaman Kalehöyük'ün güneyindeki Acemhöyük, kuzeydoğusundaki Alacahöyük ve Alışar ile batısındaki Gordion ve güneydoğusundaki Kültepe ile olan teması oldukça kolay bir şekilde sağlanmaktadır. Kaman Kalehöyük'ün bu yerleşmelerle gerçekleşen teması sayesinde, özelde Orta Anadolu'nun genelde ise tüm Anadolu'nun kronolojisinin şekillenmesi sağlanmıştır (Mikami-Omura, 1987: 227).

Ayrıca Kaman Kalehöyük, İlk Tunç Çağı'nda Anadolu'nun siyasi görünümünü aydınlatan merkezlerden biridir (Yiğit, 2003: 173).

³⁵ Kırşehir hakkında bilgi veren ve bölgeye gelen ilk araştırmacılardan biri Paul Lucas'tır. XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde Kırşehir'i günü birlik gezen Lucas, gördüğü harabelere göre burasının bir zamanlar önemli bir şehir olduğunu ve bu kadar güzel bir şehirde uzun süre kalamadığını çalışmasında belirtmektedir. Bunun yanında Lucas'ın eserinin sonundaki haritada şehrin ismi "Quicher" olarak geçmektedir (Lucas, 1714: 124). 1839'da Kırşehir'e gelen Baron von Vincke ise çok geniş bir sahaya yayılmış olan bu şehrin Ankara-Kayseri yolu üzerinde bulunduğunda ve önemli bir mevkiye olduğunu belirtir (von Vincke, 1854: 45). Daha sonra 1849'da Kırşehir'den geçen P. v. Tschihatscheff, şehrin o dönemdeki görünümü hakkında bilgi vererek şehrin batısının doğuya oranla daha yüksek olduğundan bahsetmekle birlikte kent merkezindeki höyük hakkında bir bilgi vermez (Tschihatscheff, 1867: 31). 1858'de Kırşehir'de bir gün kalan Heinrich Barth, şehir merkezinin üzerindeki yükseltinin üstünde eski devirlere ait bir caminin yer aldığını belirtir. Ayrıca burada yer alan diğer yapıların ise tamamen harabe olduğunu ifade eder. (Barth, 1860: 62). Bölgeyi ziyaret eden R. Oberhammer ve H. Zimmerer, 1890'lı yıllarda Kırşehir'in çok bahçeli ve 4000 nüfusa sahip bir kasaba olduğunu belirtmişler ve bölgede dört Yunanca yazıt tespit etmişlerdir (Oberhammer-Zimmerer, 1899: 183). H.H. Schweinitz, Oberhammer ve Zimmerer'in tespitlerine yakın bir tespitle bölgenin bahçeli ve mutasarrıflık merkezi olduğunu belirtir (von Schweinitz, 1906).

³⁶ Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Kaman Kalehöyük Kazılarının sonuçları için bk; Mikami-Omura, 1987: 227-237; Mikami-Omura, 1988b: 1-20; Omura, 1989b: 353-369; Mori-Omura, 1990b: 335-354; Omura, 1991b:427-442; Omura, 1992b: 319-336; Omura, 1993b: 307-326; Omura, 1994b: 271-292; Omura, 1995b: 313-330; Omura, 1996b: 189-208; Omura, 1997b: 201-212; Omura, 1998b: 311-322; Omura, 2000b: 217-228; Omura, 2001b: 327-336; Omura, 2002b: 389-396; Omura, 2003b: 11-16; Omura, 2008b: 1-16; Omura, 2009: 197-206; Omura, 2011: 421-426; Omura, 2002: 447-462.

Kaman Kalehöyük'ün çevresi isminden de anlaşılacağı üzere bir sur ile tahkim edilmiştir. Etrafı sur ile çevrili yerleşmelere Orta Kızılırmak Havzası'nda Kaman Kalehöyük ile çağdaş bazı yerleşmelerde de rastlanır.

Kaman Kalehöyük kazıları başlamadan önce yerleşmede kapsamlı yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmalar zamanla Kırşehir geneline daha sonra ise Orta Anadolu'nun tümüne yayılmıştır³⁷. Kazılardan önce gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında Kaman Kalehöyük'ün Ortaçağdan İlk Tunç Çağına kadar yerleşme gördüğü ve Anadolu'ya özgü uygarlıklarla temsil edildiği ortaya çıkmıştır (Mikami-Omura, 1987: 227).

Kaman Kalehöyük'te yüzey araştırmalarının sonuçlarını yerleşmede yapılan kazılarda teyit etmiştir (Figür 14-15).

Kırşehir kent merkezindeki yerleşme ile aynı adı taşıyan ve Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından 1986 yılından beri sürdürülen kazı çalışmalarının şu ana kadarki sonuçlarına göre, höyükte toplam dört kültür tabakası ve bunlara ait çok sayıda yapı katı tespit edilmiştir. 1999 yılı kazı çalışmaları sonunda tespit edilen dört kültür tabakasından ilki M.S. XVI.-XVII. yüzyıl Osmanlı Dönemi, ikincisi M.Ö. XII. yüzyıldan M.Ö. IV. yüzyıla kadar devam eden Demir çağ, üçüncü tabaka M.Ö. XX. yüzyıldan M.Ö. XII. yüzyıla kadar süren Orta ve Son Tunç çağıdır. Dördüncü ve son tabaka ise M.Ö. III. bin yılsonu ile M.Ö. II. bin yılbaşlarını kapsayan geçiş dönemidir. Dördüncü tabakada beş yapı katı mevcuttur. Bu yapı katlarının en sonuncusu İlk Tunç çağının son evrelerine aittir (Omura, 1998_b: 312; Omura, 2000_b: 217; Omura, 2001_b: 327-328; Omura, 2011; 421).

Kaman Kalehöyük kazılarının ilk göze çarpan elemanları mimari ve çanak çömleklerdir. Mimari, dördüncü kültür tabakasının dördüncü yapı katında göze çarpar. Bu yapı katında temelleri tek sıra taşlardan örülü küçük odalı yapı kalıntıları varken, yine bu kültür tabakasının beşinci yapı katında ise tek sıra taş duvarın yanında ahşap kazıklara da rastlanmıştır (Omura, 2001_b: 327-329). Dördüncü tabakada, dördüncü ve beşinci yapı katlarında ele geçen çanak çömlekler Alishar III benzeri ve el yapımı mallardır (Omura, 2000_b: 219; Omura, 2001_b: 329).

³⁷ Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen, Kırşehir ve çevresinden başlayıp Orta Anadolu'nun geneline yayılan bu araştırmaların sonuçları için bk; Mikami-Omura, 1987: 227-237; Mikami-Omura, 1988_a: 123-156; Omura, 1989_a: 555-570; Mori-Omura, 1990_a: 295-310; Omura, 1991_a: 69-90; Omura, 1992_a: 541-560; Omura, 1993_a: 365-386; Omura, 1994_a: 311-336; Omura, 1995_a: 215-244; Omura, 1996_a: 243-272; Omura, 1997_a: 283-302; Omura, 1998_a: 41-50; Omura, 2000_a: 25-30; Omura, 2001_a: 83-88; Omura, 2002_a: 303-307; Omura, 2003_a: 271-274; Omura, 2008_a: 213-224.

Sonuç olarak, Kaman Kalehöyük kazıları ile sadece Kırşehir ve çevresinin değil Orta Anadolu'nun da M.Ö. III. binyıldan günümüze kadar olan yerleşim tarihi ortaya çıkarılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN TARİHİ ÇAĞLARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNİN TARİHİ ÇAĞLARI

3.1.M.Ö. II. Binde Kırşehir ve Çevresi

Tarihi devirlerin yazı ile başlaması ve yazının tarih öncesi çağlar ile tarihi çağlar arasındaki sınırı ortaya koyması, bizi zaman karmaşasından kurtarmıştır. Bir başka ifade ile Tarih öncesi (Prehistorya) ile Tarihi çağlar (Historya) arasındaki bu sınır yazının ortaya çıkışı ile kendiliğinden çizilir. Yazılı ve yazısız tarih arasındaki sürece de Öntarih çağları (Protohistorya) denilmektedir.

Yazı, Mezopotamya ve Mısır'da M.Ö. 3200–3000, Anadolu da M.Ö. 2000 de, daha batıda İtalya'da ise M.Ö. 1000 yılında ortaya çıkmıştır (İplikçioğlu, 1990: 16–17; Kınal, 1991: 8; Akurgal, 1995: 21; İplikçioğlu, 1997: 13). Yazı sayesinde, Eskidoğu (Eski Önasya ve Mısır) dilleri çözülmüş, sadece Eskibatıdan (Hellen ve Roma) ibaret olduğu zannedilen Eskiçağ Tarihinin kapsamı ve özellikle de zaman dilimi genişlemiştir (İplikçioğlu, 1990: 16; İplikçioğlu, 1997: 13).

Konumuzu oluşturan Kırşehir ve çevresinin bu dönemi gerek Kültepe vesikaları ile gerekse bölgede kazısı devam eden Kaman Kalehöyük ve Yassıhöyük kazıları ile aydınlığa çıkarılmıştır.

3.1.1.Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kırşehir ve Çevresi

M.Ö. II. bin yılın başında yazıyla tanışan Anadolu'daki ilk yazılı vesikalar Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de³⁸ bulunmuştur (Baydur, 1970: 37 vdd). Kültepe'den çıkarılan tabletlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Son yıllarda yapılan çalışmalarla bunların sayısı 25.000'i geçmiştir (Çeçen 1998, 119). Asurlu tüccarlar Anadolu'nun kültürel ve ekonomik hayatını canlandırdıkları gibi Grek kolonizasyonlarından yaklaşık 1000 sene önce Orta Anadolu'da geniş ve kapsamlı ticaret merkezleri kurmuşlardır (Ünal, 1997: 341-356).

Bilim dünyası Kültepe'yi, 1882'de, Th.G. Pinches'in gerçekleştirdiği çalışmalar sayesinde tanımıştır. Pinches'ten sonra yerleşmedeki tabletleri ortaya çıkarmak amacıyla E. Chantre 1893-94'te Kültepe kazılarını başlatmıştır. Bu çalışmaları 1906 yılında H. Winckler ve H. Grothe'nin aynı amaçlı kazıları izlemiştir. 1925 yılında ise B. Hrozny küçük sondajlarda az

³⁸ Kültepe'de gerçekleştirilen kazıların sonuçları için bk., Özgüç, 1953: 101-108.; Özgüç, 1954: 357-372.; Özgüç, 1955a: 55-63.; Özgüç, 1955b: 445-452.; Özgüç, 1956: 38-39.; Özgüç, 1957: 44-45.; Özgüç, 1958: 26-27.; Özgüç, 1959a: 1 vdd.; Özgüç, 1959b: 26-27.; Özgüç, 1962: 43-44.; Özgüç, 1964: 95-96.; Özgüç, 1988: 11-14.; Özgüç, 1999: 7 vdd.; Emre, 1988: 15-17.

sayıda da olsa bazı tabletlere ulaşmıştır (Harmankaya-Erdoğu, 2002). Böylece Anadolu arkeolojisi açısından Kültepe'ye olan ilgi artmıştır. Hrozny'nin bu kazısını 1948 yılından itibaren de T. Özgüç başkanlığında Türk arkeologların yaptığı çalışmalar takip etmiş ve etmektedir. İlk yıllarda sadece karum alanında gerçekleşen Özgüç'ün çalışmaları daha sonra höyüğün tamamını kapsamıştır. Uzun süre devam eden bu kazılarla Kültepe'nin Koloni Çağı açığa çıkarılmıştır (Özgüç, 1953: 101-108; Özgüç, 1954: 357-372; Özgüç, 1955_a: 55-63; Özgüç, 1955_b: 445-452; Özgüç, 1956: 38-39; Özgüç, 1957: 44-45). Kazılar önce höyüğün eteğinde başlamış, daha sonra ise tepe kazılmıştır. Özgüç'e göre kazıların başladığı düzlük Karum, tepe ise Kaniş şehridir.

Asurlular, M.Ö. II. binin ilk çeyreğinde Orta Anadolu'da kurdukları pazar yerleri ile Anadolu ve Mezopotamya arasında ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Anadolu ve Asur arasında gerçekleşen bu ticari faaliyetlerin daha rahat sürdürülmesi için eşit şartlarda bazı antlaşmaların yapıldığı da bilinmektedir (Sever, 1991: 249; Sever-Çeçen, 2000: 167-176). Yine tüccarlar arasında halledilemeyen anlaşmazlıklarla ilgili mahkeme kayıtları (Bayram, 2000: 29-48) ve hemen hemen her konuda vesikalara rastlanmıştır³⁹.

Kültepe vesikaları ya da Sayce'nin ortaya attığı şekliyle Kapadokya Tabletleri Anadolu'ya ticaret amaçlı gelen Asurlu tüccarlara ait ticari ve hukuki vesikalardır. Ancak söz konusu vesikalarda Anadolu'nun siyasal ve sosyal durumuna dair bilgiler de bulunmaktadır. Ayrıca, bu metinler Anadolu'nun hem M.Ö. II. binin başlarındaki görünümünü, hem de şahıs ve yer adları aracılığı ile Anadolu'nun gerek tarihi coğrafyası gerekse bu dönemdeki yerli halkın durumunu aydınlığa kavuşturmuştur (Sever, 1991: 247 vdd).

Asurlu tüccarlar şehir beylerine vergi ödemek suretiyle Karum ve Wabartum'larda yerli halkla ticari faaliyetlerde bulunuyorlardı (Sever, 1991: 248-249).

Tabletlerdeki yer adlarına göre, bu dönemde Anadolu'da belli başlı şehir devletleri bulunmaktaydı. Orta Anadolu'da etrafı surlarla çevrili ve krallıkla idare edilen bu şehir devletlerinin en büyükleri başta Kaniş olmak üzere, Kuşşara, Hattuş, Mama, Tamniya, Wahşaniya, Puruşanda, Durhumit⁴⁰

³⁹ Orta Anadolu'da gerçekleşen faal ekonomik, sosyal ve siyasal hayat birçok çalışmaya yansımıştır. Baydur 1970, 37 vdd.; Bilgiç et al 1990, 15 vdd.; Bilgiç-Bayram 1995, 5 vdd.; Sever, 1991: 247-256; Bayram-Çeçen 1995, 1-12.; Özgüç 1999, 7 vdd.; Kültepe'den çıkan çeşitli konulardaki vesikalar için bk., Günbattı 1996, 25-37.; Günbattı 1997, 131-155.; Ünal 1997, 341-356.; Bayram 1997, 41-66.; Sever 1997, 291-299.; Çeçen 1998, 119-124.; Albayrak 2000, 1-27.; Sever-Çeçen 2000, 167-176.; Albayrak 2006; Şahin 2000, 237-244.

⁴⁰ Kültepe vesikalarna göre Durhumit, bakır ticareti konusunda rol oynayan önemli şehirlerden biridir. Bazı çalışmalarda bu bölge, Kaniş'in kuzeybatısındaki topraklara, yani belki de Kırşehir ve yakın çevresindeki alana lokalize edilir (Orlin, 1970: 38; Veenhof-Eiden, 2008: 135; Barjamovic, 2011: 242 vdd).

ve Zalpa'ydı (Bilgiç, 1943: 33 vdd). Bu şehir devletleri kendi aralarında sürekli bir egemenlik mücadelesi sergilemelerine rağmen Anadolu ve Mezopotamya arasında gerçekleşen canlı bir ticarete de ev sahipliği yapmışlardı (Memiş, 2003: 70). Bu şehir devletleri arasında adı geçen ve konumuz itibari ile dikkatimizi çeken Zalpa Krallığı, dönemin büyük ve güçlü krallıklardan biridir. Bu krallığın lokalizasyonu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Zalpa'nın yeri konusundaki görüşlerden ilkinde göre Zalpa, Kırşehir civarındadır (Bilgiç, 1943: 33). Diğer bir görüş ise Zalpa kentinin, Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü nokta da belki de Bafra'da aranması gerektiği yönündedir. Zalpa'nın yeri konusundaki son görüş ise bu kentin Asur Ticaret Kolonilerinin Anadolu'ya giriş kısmı olan Gaziantep yöresinde olduğu yönündedir. (Monte-Tischler, 1978: 490-492). Bu durum son yıllarda yapılan bazı çalışmalara da yansımıştır. Buna göre, Eski Anadolu'da biri Asur Ticaret Kolonileri Çağında, diğeri ise Eski Hitit Çağında olmak üzere iki Zalpa kenti bulunmaktadır (Yanar, 2004: 168 vdd; Gavaz, 2006: 2 vdd).

Anitta tabletleri ve Kültepe metinleri aracılığı ile bilgi sahibi olduğumuz Zalpa Krallığı ister Kırşehir ve çevresinde olsun, isterse Bafra veya Gaziantep yöresinde olsun, bizim için önemli olan bu krallığın, Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağında Anadolu'daki krallıklar arasında dikkate değer bir yere sahip olmasıdır. Ancak takdir edilir ki, Bilgiç'in tespitleri doğru ise, Kırşehir ve çevresinin Asur Ticaret Kolonileri Çağında önemli bir konuma sahip olduğu ortaya çıkacaktır. Bize göre bu konuya şimdilik şüphe ile yaklaşılması gerekmektedir. Bu hususla ilgili olarak, Kırşehir ve çevresinde yapılacak daha kapsamlı araştırmalar konuya açıklık kazandıracaktır.

Zalpa Krallığının yeri konusundaki tespitlere her ne kadar şüphe ile yaklaşılması gerekiyorsa da Kırşehir ve çevresinin Asur Ticaret Kolonileri Çağında yerleşme gördüğü bölgede kazıları devam eden Kaman Kalehöyük ve Yassihöyük kazılarının sonuçları ile açıklık kazanmıştır. Bu dönemde Anadolu'daki en büyük ve en önemli pazar yerleri arasında Kültepe, Hattuşaş, Alışar ve Acemhöyük sayılabilir. Küçük pazar yerleri arasında ise Kırşehir yakınlarında yer alan Kaman Kalehöyük ve Yassihöyük⁴¹ bulunmaktaydı. Ayrıca bölgede yapılan araştırmalarda adı geçen yerleşmelerden başka, bu döneme ait irili ufaklı birçok yerleşmenin varlığıda bilinmektedir⁴².

⁴¹ Yassihöyük'te Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japon Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmaların sonuçları için bk; Omura (M), 2009: 27-36; Omura (M), 2011a: 360-367; Omura (M), 2011b: 97-169; Omura (M), 2012: 271-286; Mikami-Omura, 1988a: 123-156; Omura, 2002a: 303-307.

⁴² Gerek Kırşehir ve çevresi ve gerekse tüm Orta Anadolu'daki bu döneme ait yerleşmeler için bk; dipnot 44.

3.1.1.1.Yassı Höyük

Yassıhöyük, Kırşehir il merkezine bağlı Çayağzı Kasabası'nın sınırları içerisinde yer almaktadır. Kırşehir'in yaklaşık 25 km. kadar kuzeyinde, Kaman-Kalehöyük'ün yaklaşık 30 km. doğusunda ve Kırşehir-Ankara kara yolunun hemen kuzeyinde yer almaktadır (Figür-16). Höyüğün, kuzey-güney yönünde genişliği 500 m., doğu-batı yönünde uzunluğu 625 m. ve bağlı bulunduğu ovoidan yüksekliği 13 m.dir (Omura (M), 2009: 27; Omura (M), 2011a: 360; Omura (M), 2011b: 99; Omura (M), 2012: 271; Mikami-Omura, 1988a: 126; Omura, 2002a: 305; Harmankaya-Erdoğu 2002).

Yassıhöyük, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1986 yılı çalışmaları kapsamında tespit edilmiştir (Mikami-Omura, 1988a: 126), 2000 yılında tekrar ziyaret edilen (Omura, 2002a: 305) höyükte, en kapsamlı çalışmalar ise 2007 yılındaki kazı öncesi yüzey araştırmalarıdır (Omura (M), 2009: 27). Gerek 1986 ve 2002 yıllarında, gerekse 2007 yılında gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarına göre, höyükteki en belirgin yerleşme M.Ö. II. bin yılın ilk yarısına tarihlenen buluntulardır. Bir başka ifade ile höyükte İlk Tunç Çağından, Demir Çağının⁴³ sonuna kadar buluntulara rastlanmasına rağmen, yerleşmenin en önemli dönemi Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'dır (Omura (M), 2009: 28). Bu durum çanak çömlek buluntuları ile de teyit edilmiştir.

Höyüğün yüzeyinden toplanan seramiklerin büyük kısmı Kaman Kalehöyük IIIb ve IIIc katlarıyla çağdaş olan, yani M.Ö. II. binyılın ilk yarısına tarihlenen Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'na ait parçalardır (Omura (M), 2009: 28). Bunlardan başka küçük buluntular arasında dikkati çekenlerden biri ise silindir mühür baskısıdır. Bu silindir mühür baskısı, Kültepe Ib katında bulunan yerli üsluba ait mühür baskılarına benzemektedir (Omura (M), 2009: 28-28).

Kazı öncesi çalışmalar sırasında Yassıhöyük'te jeomanyetik çalışmalarda gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar sayesinde M.Ö. II. binin ilk çeyreğine, Asur Ticaret Kolonileri Çağına tarihlenen iyi korunmuş bir yapıya belki de bir saray kalıntısına rastlanmıştır (Kumagai, 2011: 171 vd; Omura

⁴³ Yassıhöyük'ten 02.01.2006 tarihinde Anadolu Medeniyetleri Müzesine kurşun bir levha götürülmüştür. Bu kurşun levha, 2009 yılında adı geçen müzenin yıllığında (Akdoğan-Hawkins, 2009: 7-14), daha sonra ise 2010 yılında VII. Uluslararası Hititoloji Kongresinde yayınlanmıştır (Akdoğan-Hawkins, 2010: 1-16). Bu levha, Anadolu'da örneklerine az rastlanan ve bilinen 13 kurşun levhalardan biridir. Levhanın bir başka önemi ise, Anadolu'daki Luvi Hiyeroglif yazıtlı levhaların en kuzeybatıda olanıdır. M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına, M.Ö. 730 yıllarına ait olduğu düşünülen Luvi Hiyeroglif yazıtlı bu kurşun levha söz konusu tarihlerde belki de bir hükümdar ve üst düzey bir görevli arasında gerçekleşen bir diyaloga anlatılmaktadır (Akdoğan-Hawkins, 2009: 7-14; Akdoğan-Hawkins, 2010: 1-16). Levhanın bizim için önemi ise Yassıhöyük'te bulunması noktasında ortaya çıkar. Yassıhöyük, kuvvetle muhtemel Tunç Çağı ve Demir Çağı boyunca varlığını hissettiren Orta Anadolu'daki önemli merkezlerden biridir.

(M), 2011_a: 361; Omura (M), 2012: 271). Yine kazı öncesi çalışmalar ile höyükteki tahribat, jeomanyetik çalışmalarla da höyüğün mimari dokusu ortaya çıkarılmıştır (Omura (M), 2009: 27; Omura (M), 2011_b: 99 vdd; Kumagai, 2011: 171 vdd).

Bu çalışmalardan sonra aynı ekip tarafından höyükte kazı çalışmaları başlatılmıştır (Omura (M), 2011_a: 360; Omura (M), 2012: 271) (Figür 17-18).

Yassihöyük'te gerçekleştirilen kazıların 2009 yılı sonuçlarına göre höyükte 4 yapı katı tespit edilmiştir. 1., 2. ve 3. yapı katları Demir Çağının geç evresine, 4. yapı katı ise Orta Tunç Çağına tarihlendirilmiştir. 2009 yılı kazı çalışmaları, jeomanyetik araştırmalarda tespit edilen ve 4. yapı katına ait olduğu düşünülen 40 m. genişliğinde ve 50 m. uzunluğundaki yapının olduğu kısımda yoğunlaştırılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalarda M.Ö. II. binin ilk çeyreğine tarihlenen çanak çömlek parçalarının (Omura (M), 2012: 276), yanında damga ve silindir mühür baskılarına da rastlanmıştır. Yine aynı döneme ait hayvan figürlerine de rastlanması bu yapının Asur Ticaret Kolonileri Çağına ait bir yapı olduğu fikrini kanıtlamıştır (Omura (M), 2011_a: 361). Ayrıca saray olarak değerlendirilebilecek bir görünüme sahip olan 4. yapı katına ait bu yapı, Yassihöyük kazılarını gerçekleştirenler tarafından Achemhöyük'ün Sarıkaya ve Kültepe'nin Warşama Sarayları ile mukayese edilmektedir (Omura (M), 2011_a: 361). Bu durum, Yassihöyük'ün, Orta Anadolu'nun Asur Ticaret Kolonileri Çağında iskân gören sayılı yerleşmeleri arasında değerlendirilmesine yol açacaktır.

Sonuç olarak, Yassihöyük'te gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılarda, Orta Tunç Çağını temsil eden, hem küçük buluntu ve çanak çömleklere, hem de dönemin mimari özelliklerini taşıyan verilere rastlanmıştır.

Yassihöyük ve Kaman Kalehöyük, gerek Kırşehir gerekse Orta Anadolu'nun önemli yerleşmeleri arasındadır. Her iki yerleşmenin bu önemleri, Asur Ticaret Kolonileri Çağında yerleşme görmelerinin sonucu olarak, Kırşehir ve çevresini Anadolu'nun yazı ile karşılaşan ilk bölgeleri arasında yer almasını sağlamaları noktasında karşımıza çıkar.

3.1.2.Eski Hitit Devleti ve Hitit İmparatorluk Çağı

Asur Ticaret Kolonilerinin hangi nedenlerden dolayı sona erdiğini bilemiyoruz. Ancak Orta Anadolu'nun birçok yerleşmesinde gerçekleştirilen kazıların sonuçlarına göre bu dönem büyük bir yıkım ile son bulmuştur. Özellikle Kültepe'nin II ve Ib takaları arasında rastlanan yangın buna işaret eder.

Tarihte belirli aralıklarla gerçekleşen göçler büyük bir kaosa ve kargaşaya sebep olmuştur.

M.Ö. II. bin yılın ortalarına doğru Anadolu'nun, Kafkas geçitleri üzerinden gelen bir göç dalgası⁴⁴ ile karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Uzun süre devam ettiği bilinen ve güney istikametinde gerçekleşen bu hareketler, Hurrilerin göç hareketleridir⁴⁵. Hurrilerin bu yer değiştirmeleri sonucu, göç yolları üzerinde bulunan ve Anadolu ile Asur arasında neredeyse çeyrek yüzyıl süren ticari faaliyetler kesintiye uğramış ve Asur Ticaret Kolonileri Çağı sona ermiştir. Böylece Hititler önemli bir güç haline gelmişlerdir (Goetze 1957, 82 vdd).

Bilindiği gibi, Anadolu'da ilk siyasi birlik, M.Ö. II. bin yılda, Kızılırmak kavsi içerisinde kurulan ve başkenti Hattuşa⁴⁶ olan Hitit Krallığı tarafından sağlanmıştır.

Hitit Devleti tarihi, bir taraftan Boğazköy'de bulunan Hitit Devlet arşivi vesikaları ve kazıların verdiği arkeolojik malzemelerle, diğer taraftan'da siyasal ve kültürel ilişkilerde buldukları komşu memleketlerin yazılı vesikalarında verilen bilgiler ile karşılaştırılır. Hitit ülkesinin kuzey-kuzeydoğu komşuları Kaşkalılar, doğu komşuları Azzi-Hayaşalılar, güneybatı komşuları Arzavalılar ve güneydoğu komşuları ise Hurri gibi düşman memleketlerdir (Cornelius, 1958: 2-5).

Hitit tarihi hakkında bilgi veren ve Eski Devlet zamanından kalan vesikalar çok az sayıdadır. En çok vesika ise Büyük İmparatorluk zamanında elde edilmiştir⁴⁷. Geç Hitit Şehir Devletlerine ait vesikalar ise daha çok Hitit hiyeroglif yazısı ile yazılı büyük anıtlardır. Bu yazı henüz tamamıyla okunamadığından bu beylikler hakkında çağdaş Asur krallarının ne gibi bilgiler verdikleri henüz bilinmiyor.

Kültepe vesikaları arasında, Hititçe isimlere rastlanmasının sonucu olarak Hititlerin bu dönemin sonlarına doğru (M.Ö. 19. yüzyıl), Anadolu'ya gelmiş oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Barışçıl bir şekilde Anadolu'ya gelen bu kavmin hangi yolu kullandığı hakkında üç farklı görüş mevcuttur. İlk görüş bütün Hind-Avrupalı kavimler gibi Hititlerin batıdan, boğazlar üzerinden Anadolu'ya geldikleri yönündedir (Goetze, 1957: 10). Bu teze karşı çıkan

⁴⁴ Hurrilerin Anadolu üzerinden gerçekleşen göçleri sonunda, Hint-Avrupa kökenli Hititler Anadolu'daki siyasi yapılanmada söz sahibi olmuşlardır (Goetze, 1957: 82 vdd).

⁴⁵ Bazı bilim adamlarına göre, Hurrileri göçe zorlayan en önemli sebep, artan nüfusu barındıracak tarım alanlarının ve hayvan sürülerini barındıracak otlakların yetersizliğidir. Ayrıca, bu konuda kesin olarak kanıtlanamamakla birlikte geçici bir kuraklığın da göz ardı edilmemesi gerekir. Pehlivan 1994, 329, dph. 19.

⁴⁶ Hattuşa adı ve kenti hakkında bk., Savaş, 1998: 505-513.; Kentin konumu ve tarihçesi için bk., Bittel, 1970: 24 vdd., Fig. 3.; Schirmer, 1982. 16-24, Şek. 4a, 4b, 6a, 6b, 8a, 8b, 11.; Seeher, 2002: 156-163.

⁴⁷ Boğazköy'de keşfedilen Hitit devleti arşivi vesikaları Berlin Müzesi tarafından "Keilschrift-Urkunden aus Boğazköi = KUB" ve Wissenschaftliche Veröffentlichung der Deutschen Orient Gesellschaft tarafından "Keilschrift-texte aus Boğazköi = KBo" adı altında iki büyük seri içinde çıkarılmıştır.

ikinci görüş, Hititlerin Anadolu'ya Kafkaslar üzerinden gelip, Yeşilirmak bölgesinde bir süre kaldıktan sonra Kızılırmak kavsi içerisine yerleştikleri iddiasındadır (Sommer, 1947: 3-8). Son görüş ise Hitit seramiğinin, Khirbet Kerak keramiğine benzetilmesinden dolayı, Hititlerin Anadolu'ya Kuzey Suriye üzerinden geldikleri yönündedir (Wooley, 1953: 32-35).

Hititler Anadolu'ya nereden gelirlerse gelsinler, Asur Ticaret Kolonileri çağından (M.Ö. II. binyıl başlarından) itibaren Orta Anadolu'ya yerleşerek bu topraklar üzerinde M.Ö. VII. yüzyıla kadar siyasi varlıklarını korumuşlardır.

Koloni çağında Anadolu'da hâkim bir siyasi güç yoktu. Bir başka ifade ile bu dönemde güçlü merkezi bir otorite mevcut değildi. İşte, kökeni Orta Anadolu'daki Kuşşara kentine dayanan merkezi bir devlete doğru ilk adımlar, Pithana oğlu Anitta ile atılmıştır. Anitta, Neşa/Kültepe (Kinal 1971, 5), Zalpa ve Hattuş şehirlerini ele geçirdikten sonra, Büyük Kral unvanını kullanmaya başlamıştı (Dinçol, 1982: 26; Memiş, 1989: 35-36; Kinal, 1991: 85.; Akurgal, 1995: 53; Lloyd, 1998: 31; Akurgal, 1999: 39; Sevin, 2003: 163).

Anitta (yaklaşık M.Ö. 1750-?) ile I. Hattuşili (M.Ö. 1660-1630) arasında üç ya da dört kralın egemen olduğu artık bilinmektedir. Bu süre içerisinde, Hitit dinsel inançlarına göre öldükten sonra tanrı olan krallar için yapılacak kurbanları düzenleyen kurban listeleri olarak değerlendirilen belgelerde, Kantuzili, Tuthaliya, Puşarumma, ve Papadilmah'ın isimlerine rastlanması bu iki kral arasındaki boşluğu doldurmaktadır. Böylece Hint-Avrupalı Hititlerin hangi aşamalardan geçtikten sonra, merkezi otoriteyi güçlendirerek bir devlet kurdukları ortaya çıkmaktadır (Dinçol, 1982: 29; Memiş, 1989: 39; Kinal, 1991: 85-86; Akurgal, 1995: 54; Akurgal, 1999: 55; Sevin, 2003: 163).

Eski Hitit devletinin ilk kralı I. Hattuşili (Labarna) eski bir Hatti beylik merkezi olan Hattuşa'yı başkent yaparak kente Hattuşa, kendine de Hattuşalı anlamına gelen Hattuşili adını vermiş ve Hitit devletini resmen kurmuştur⁴⁸.

Hitit devleti kuruluş evresini tamamlar tamamlamaz ekonomik gücünü artırmak için zengin alanlara yönelik bir genişleme süreci izlemeye başlamıştır (Otten, 1969: 363). I. Hattuşili ilk seferlerini Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'ya düzenlemiştir (Cornelius, 1973: 103). Bu seferler sonucunda ilk olarak günümüzde Hatay sınırları içerisinde kalan ve Hititlere Kuzey Suriye kapılarını açan Alalakh/Tell Açana alınmıştır (Gurney, 1973a: 244; Lloyd, 1998: 33). Alalakh'ın ardından Hahhu ile Haşşu ele geçirilmiştir.

⁴⁸ Labarna ile Hattuşili I'nın aynı şahıs olup olmadığı hakkında bilim adamları farklı görüş belirtmişlerdir. Aynı şahıs olduğu yönündeki görüşler için bk., Dinçol, 1982: 28; Memiş, 1989: 39-40; Memiş, 1994: 367.; Sevin, 2003: 163; Ünal, 2002: 66; Farklı şahıs oldukları yönündeki görüşler için bk., Kinal, 1991: 85-86; Akurgal, 1995: 55; Akurgal, 1999: 56.; Lloyd ise, farklı şahıslar oldukları görüşünü Labarna'dan sonraki tüm kralların "Labarna" unvanını kullanmalarına dayandırır. Lloyd, 1998: 32.

Bu şehirlerin ele geçirilmesi ile Hititler bölgeden altın ve gümüşten oluşan zengin ganimetler elde etmişlerdir.

I. Hattuşili, bir belgede kendisi gibi Akad kralı Sargon'un da Fırat Irmağını (Purat) geçtiğinden bahseder. I. Hattuşili ile Akad kralı Sargon arasında 7 yüzyıllık bir zaman zarfı bulunmaktadır. Bu kayıtların Hititlerdeki tarih bilincini (Güterbock, 1943: 177-181) gözler önüne sermesi bakımından da önemlidir. Kuzey Suriye seferi sırasında yaralandığı tahmin edilen I. Hattuşili,⁴⁹ sağlığında vasiyetname bırakarak, isabetli bir kararla I. Muşşili'yi (M.Ö. 1630–1600) veliht tayin eder (Dinçol, 1982: 29; Sevin, 2003: 167; Memiş, 1989: 41; Akurgal, 1995: 55-56).

I. Muşşili öncelikle, I. Hattuşili'nin yayılma siyasetinin devamı olan Halpa/Halep üzerine, ardından Babil'e askeri sefer düzenlemiştir. Bu dönemde Kuzey Suriye'nin alınması Hititlere Mezopotamya kapılarını açan en büyük etken olmuştur. Babil'in fethedilmesi⁵⁰ ile Hititler Ön Asya'nın en güçlü devleti olmuşlar ve bu bölgeden birçok ganimet elde etmişlerdir. I. Muşşili askeri faaliyetler yüzünden uzun süre Hattuşa'dan uzak kalmış bu da yakınlarının komplolarına maruz kalmasına neden olmuştur. Bu komplolar aynı zamanda Hitit devletinin de bir kargaşa dönemi içine girmesine ve kazanılan toprakların bir kısmının kaybedilmesine neden olmuştur (Kınal, 1971: 7; Dinçol, 1982: 30; Memiş, 1989: 42-43; Memiş, 1994: 368; Sevin, 2003: 167-168).

Eski Hitit devletinin son kralı I. Muşşili'den sonra Hitit tahtına sırasıyla, I. Hantili (M.Ö. 1600–1570), I. Zidanza (M.Ö. 1570–1560), Ammuna (M.Ö. 1560-1540), I. Huzziya (M.Ö. 1540-1535), Telepinu (M.Ö. 1535-1510), Alluvamna (M.Ö. 1510-1500), II. Hantili (M.Ö. 1500-1490), II. Zidanza (M.Ö. 1490-1480) ve II. Huzziya (M.Ö. 1480-1460) geçmişlerdir. Bu krallar sadece, Hitit devletinin mevcut durumunu korumak ölçüsünde başarılı olmuşlardır (Akurgal, 1995: 62-66; Akurgal, 1999: 64 vd).

Bu krallardan sonra başa geçen ve İmparatorluk döneminin ilk krallarından olan II. Tuthaliya (M.Ö. 1460–1440), Hitit devletini eski gücüne tekrar ulaştırma yönünde adımlar atarak, ilk olarak devletin batıdaki egemenliği ve güvenliğini sağlamıştır. Daha sonra ise, Hitit devletinin geleneksel politikası olan Kuzey Suriye ile ilgilendi. II. Tuthaliya ile Halep Kralı arasında daha önce yapılan anlaşmayı Halep kralı bozmuş ve Mitanni,

⁴⁹ Akurgal, bölgeye düzenlenen akınları Hattuşili I'in iki dilli sefer kayıtlarından aktarır. Akurgal, 1999: 57-58.

⁵⁰ Babil'in Hititler tarafından fethi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Otten, Babil'in M.Ö. 1531 de alındığını belirtir (Otten, 1969: 365). Kınal, Memiş ve Akurgal, fetih tarihini M.Ö. 1550 olarak kaydederler (Kınal, 1971: 7; Memiş, 1989: 38; Memiş, 1994: 368; Akurgal, 1995: 61; Dinçol ise, bu tarihi M.Ö. 1594 olarak verir (Dinçol, 1982: 30). Lloyd ve Sevin'de, Dinçol'un verdiği tarihe yakın bir tarihle Babil'in ele geçirilmesi için M.Ö. 1595 tarihine işaret ederler (Lloyd, 1998: 34; Sevin, 2003: 167).

bazı kayıtlarda geçen adı ile Hanigalbat, Kralıyla barış imzalamıştı. Böylece, Hititlerin Kuzey Suriye üzerindeki yayılma siyasetine bağlı olarak Hitit-Mitanni ilişkileri, başlamış oluyor ve bu ilişkinin ağırlık noktasını Halep bölgesi oluşturuyordu. Halep hem Hitit hem de Mitanni devleti için önemli bir etki alanı olduğundan her iki devlette burayı elde tutmak istiyorlardı. İki devlet arasında sürekli el değiştiren Kuzey Suriye, II. Tuthaliya'nın ölümü ile Mitanni krallığına bağlanıyordu (Dinçol, 1982: 33-34; Memiş, 1989: 46-48; Akurgal, 1995: 67-68; Akurgal, 1999: 70; Sevin, 2003: 174).

II. Tuthaliya'nın tahta çıkmasının diğer krallardan farklı bir üslup ile anlatılması Hitit tahtında bir sülale değişikliğinin meydana geldiğini (von Schuler 1965_a: 17) ve onun bir usurpator⁵¹ olduğu fikrini akla getirmektedir (Goetze, 1930: 24).

II. Tuthaliya'dan sonra başa geçen Hitit krallarından I. Arnuwanda (M.Ö. 1440-1420), II. Hattuşili (1420-1400) ve III. Tuthaliya (M.Ö. 1400-1381), döneminde krallık çok güçsüzleşerek, her taraftan saldıran düşmanlar ve devlete baş kaldıran bağımlı halklar karşısında çok zayıf düşmüştür. Bu krallardan I. Arnuwanda döneminde Hititlere kuzey komşuları Kaşkalar tarafından yoğun saldırılar başlamıştır. Dolayısıyla Hitit-Kaşka ilişkilerinden bahseden ilk kayıtlar I. Arnuwanda'ya aittir (von Schuler, 1965_a: 29-33; Ünal, 2003_a: 62). Kaşkalarla başa çıkamayan I. Arnuwanda ve karısı Aşmunikal çareyi tanrularına yalvarmakta⁵² bulmuşlardır (Otten, 1969: 361-362; Ceylan, 1994: 56-57). Kuzeyden gelen Kaşka tehlikesi II. Hattuşili ve III. Tuthaliya döneminde de devam etmiş, III. Tuthaliya kuzeyde Kaşkalar, güneyde Arzava ve güneydoğuda Halep Krallıklarına karşı Hattuşa'nın çıkarlarını korumaya çalışmıştır (Güterbock, 1956: 65). III. Tuthaliya krallığının son yıllarında, Yukarı Memleketin bir bölümünü yağmalayarak önemli kült merkezi olan Samuha'nın⁵³ kapılarına kadar ulaşan Hayaşa saldırısı ile uğraşmıştır. III. Tuthaliya bir süre sonra hastalanmış ve yerine oğlu I. Şuppiluliuma'yı prensliğe getirmiştir. Bu genç prens, Kaşka ve Hayaşa akınlarından Samuha'yı korumak için şehir surlarını onartmış buranın güvenliğini sağlamıştır. Daha sonra Kaşka ile onların müttefik ve komşuları olan Hayaşalıları yenilgiye uğratarak buradan elde ettiği ganimetleri Samuha'ya getirmiştir (Delaporte, 1936: 78; von Schuler, 1965_a: 35). Samuha kuşatmasının I. Şuppiluliuma tarafından bertaraf edildiği, Hayaşa ordusunun kuzeydoğu istikametinde çekilmeyi tercih ettiği, ancak Kummua (Kemah)

⁵¹ Kelime anlamı "yasadışı" olan bu sözcük, burada Tuthaliya II için hakkı olmadan tahta yasadışı yollardan çıkmasından dolayı kullanılmıştır.

⁵² Arnuwanda-Aşmunikal dua metninin içeriği hakkında daha geniş bilgi için bk., Ceylan, 1996: 1-12.

⁵³ Samuha'nın yeri hakkında bk; Garstang, 1942: 450-459; Alp, 1956: 77-80; Cornelius, 1958: 3, dpn. 18; Garstang-Gurney, 1959: 33 vd; Güterbock, 1961: 96; Koşay, 1972: 460-468.

önlerinde iki ezeli düşman arasında önemli bir savaşın meydana geldiği belirtilmektedir⁵⁴.

III. Tuthaliya'nın son günlerinde Kaşkalar, Hitit topraklarının içlerine kadar sokulmayı başarmışlardı. Devletin düştüğü bu zor durum I. Şuppiluliuma'nın (M.Ö. 1380–1354) tahta çıkışına kadar sürmüştür (Memiş, 1990_b: 107; Akurgal, 1995: 74).

Hitit tarihinin en güçlü ve en başarılı devlet adamı olan I. Şuppiluliuma, krallığının ilk yıllarında uzun süre Anadolu içindeki kargaşanın giderilmesi için uğraşmak zorunda kalmıştır. Daha sonra ise diğer Hitit kralları gibi Kuzey Suriye'ye yönelmiş ve bu bölgeye üç sefer düzenlemiştir⁵⁵. Bu seferlerden ilk ikisi Mitanniler üzerine, sonuncusu ise Hurri ülkeleri ile Kuzey Suriye'deki beyliklere yöneliktir (Lloyd, 1998: 37-38). İlk Mitanni seferinin Hitit aleyhine sonuçlanması her fırsatta ayaklanan Kaşkaların tekrar saldırıya geçmelerine sebep olmuşsa da bu tehlike çok fazla büyümeden önlenmiştir (Garstang, 1943: 50). Ama tüm bu seferlerin sonunda, I. Şuppiluliuma, Mitanni devletini Hititlere bağlı vasal bir krallık durumuna dönüştürmüştür. Vasallık haline gelen Mitannilerin başına Halep kralı Piyasşili'yi getirmiş ve böylece Mitanni krallığı tarih sahnesinden çekilmiştir (Güterbock, 1956: 120).

I. Şuppiluliuma'nın son yıllarında yine Kaşka tehlikesi ile karşı karşıya kaldığını biliyoruz (Güterbock, 1956: 62; von Schuler, 1965_a: 44 vd; Otten, 1969: 364; Cornelius, 1973: 168; Memiş, 1990_b: 108; Lloyd, 1998: 38). I. Şuppiluliuma, Karadeniz bölgesine yaptığı seferle Kaşkalara büyük zarar vermesine rağmen, onları Hititler için tamamen tehlike olmaktan çıkaramamıştır. Kendisinden sonra tahta geçen II. Murşili zamanında da Kaşkalar Hititler için tehlike olmaya devam etmişlerdir (von Schuler, 1965_a: 45; Memiş, 1990_b: 108).

Bu dönemde I. Şuppiluliuma'yı meşgul eden bir başka mesele Mısır olmuştur. I. Şuppiluliuma'nın tahta çıktığı yıllarda Mısır-Hitit ilişkileri dostane bir şekilde devam ediyordu. Mısır kraliçesi I. Şuppiluliuma'ya yazdığı bir mektupta⁵⁶ oğullarından biriyle evlenmek istediğini bildirirince, I. Şuppiluliuma oğlunu Mısır'a gönderir, ancak oğlunun akıbeti hakkında hem Mısır hem de Hitit kayıtları suskundur. Bunun üzerine ilişkiler bozulmuş ve I. Şuppiluliuma, Mısır'ın, Kuzey Suriye'deki topraklarını bugünkü Şam'a kadar ele geçirdi. Ancak bu sırada ortaya çıkan veba salgını onun yurduna dönmesine sebep oldu. I. Şuppiluliuma bu seferlerden sonra tekrar Kaşkalar üzerine yürüdüğü sırada vebadan ölmüştür (Goetze, 1967: 19; Memiş, 1989:

⁵⁴ Kummuha savaşının öncesinde sonrasında gelişen olaylar için bk., Forrer, 1931: 1-2; Adontz, 1946: 28; Güterbock, 1956: 66; Garstang-Gurney, 1959: 36; von Schuler, 1965_a: 35-36.

⁵⁵ Bu seferlerin içeriği hakkında geniş bilgi için bk; Kinal, 1947: 1-13.

⁵⁶ Söz konusu mektubun çevirisi için bk; Goetze, 1975_a: 18; Alp, 1997: 5 vdd.

56; Memiş, 1990b: 109; Akurgal, 1995: 77; Lloyd, 1998: 40; Akurgal, 1999: 83).

I. Şuppiluliuma, krallığı boyunca devleti genişletme politikası izlemiş, III. Tuthaliya döneminde Kızılırmak kavsine çekilen, egemenlik sınırları daralan Hitit devletini, kısa sürede imparatorluk haline getirmiştir.

3.1.2.1.Hititler Döneminde Kırşehir ve Çevresi

Orta Kızılırmak Havzası'nda yani Kızılırmak kavsi içerisinde yer alan Kırşehir ve çevresi Hitit Devletinin doğal sınırları içerisinde. Bir başka ifade ile Kırşehir ve çevresi, Hitit merkezi topraklarında yer almaktadır.

Bu yörede Hitit izlerine yoğun bir şekilde rastlanmaktadır (von der Osten, 1929: 152).

Ayrıca Kırşehir ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılarda gerek Eski Hitit Devleti zamanına gerekse Hitit İmparatorluk Çağına tarihlenen buluntulara rastlanmıştır.

Hitit buluntuları veren yerleşmelerden ilki, kent merkezindeki Kalehöyük'te gerçekleştirilen araştırmalarda elde edilen verilerdir. Alkım tarafından yapılan bu araştırmalarda, Kalehöyük'te bol miktarda Hitit çanak çömleklerine rastlanmıştır. Alkım höyükten elde ettiği Hitit seramiklerinin tümünün çark yapımı olduğunu belirterek, bunları mat ve boyalı-parlak seramikler olarak sınıflandırır. Mat seramikler, tabak, testi, çanak ve küplere ait parçalardan oluşmaktadır. İşçilikleri gayet iyi olan bu seramikler daha çok Eski ve Yeni Hitit çağına aittir. Boyalı-parlak seramikler ise iyi kalitede olmakla birlikte, Alacahöyük, Alishar ve Boğazköy seramiklerinden daha kötü bir işçiliğe sahiptirler. İnce hamurlu, açık kahve ve kırmızı renklidirler. Bu seramik parçalarından bunların formları çıkarılanlar arasında tabaklar, çanaklar, mataralar, yonca ve gaga ağızlı çaydanlıklar, testiler ve kulplu testiler yer almaktadır. (Alkım, 1956: 70).

Bölgede kazı yapılan ilk yerleşmelerden biri olan Hashöyük'te Hitit dönemine tarihlenen bulgulara rastlanmıştır. Höyükte çok kısa bir süre gerçekleştirilen çalışmalarda üç tabaka tespit edilmiştir. Bu tabakalardan biri de M.Ö. II. ve I. bin yılına ait buluntular veren Hitit ve Frig tabakasıdır (Delaporte, 1932: 230-233; Çambel, 1944: 157).

Bölgede kazısı devam eden yerleşmelerden bir diğeri olan Kaman Kalehöyük'ün üçüncü tabakası M.Ö. XX. yüzyıldan M.Ö. XII. yüzyıla kadar süren Orta ve Son Tunç Çağı tabakasıdır. Şimdiye kadar gerçekleşen Kaman Kalehöyük kazılarında benzerlerine Alishar, Boğazköy, İnandıktepe ve İmikuşağı'nda rastlanan Hitit İmparatorluk Çağına ait çanak çömlekler ile karşılaşmıştır (Omura, 1998b: 314-315, 317; Sevin, 2003: 168-170). Bu

çanak çömleklerin üzerinde tanrılar için yapılan törenler Hitit stilize kabartmaları ile resmedilmiştir. Kaman Kalehöyük'te bu vazoların yanı sıra M.Ö. XVI-XIV. yüzyıllar arasına tarihlendirilen mühür baskılarına'da⁵⁷ rastlanmıştır (Omura, 1997_b: 205).

Kaman-Kalehöyük, bazı büyük merkezlerin aksine, Hitit Çağı'nın bütün evrelerini, bir bütün halinde aydınlanmasına katkıda bulunmaya aday bir merkezdir (Omura, 1996_b: 197).

Kırşehir ve çevresinde Eski Devlet dönemine tarihlenen bu buluntuların yanında Hitit İmparatorluk Çağına tarihlenen ve şu anda Kırşehir Müzesinde sergilenen muhtemelen Hitit kült törenlerinde kullanılan büyük bir tören vazosu da (Figür-19) bulunmaktadır (Göktürk, 2008: 11).

Bölgede kazısı devam eden Hitit buluntularına rastlanan bir başka yerleşme ise Orta Anadolu'nun büyük höyüklerinden birisi olan Yassıhöyük'tür. Höyükte gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarının sonuçlarına göre yerleşmenin en önemli dönemi Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'na ait buluntular veren dönemidir (Omura (M), 2009: 28). Yassıhöyük'te son birkaç yıldır devam eden kazılarda 4 yapı katı tespit edilmiştir. Bu yapı katlarından dördüncüsü Orta Tunç Çağına tarihlendirilmiştir. Bu yapı katında Eski Hitit Çağına tarihlenen bol miktarda çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır (Omura (M), 2011a: 360; Omura (M), 2012: 271).

Kazı ve yüzey araştırmalarında elde edilen buluntulardan başka Kırşehir ve çevresinde Hitit varlığını teyit eden başka verilere de rastlanmıştır. Bunlardan biri literatüre bulunduğu yerin adıyla geçen Kabaklı Rölyefidir (Alkım, 1956: 71). Bilindiği gibi Eskiçağ literatüründe bir bölgede tespit edilen buluntular ya da yerleşmeler buldukları bölgelerin isimleri ile anılırlar. Kırşehir ili Akçakent İlçesine bağlı Kabaklı köyünde bulunan ve Hitit kabartmalarının karakteristik örneklerinden biri olan Kabaklı Rölyefi'nin üzerinde, müzikli bir töreni betimleyen kabartmalar ve bir boğa figürü resmedilmiştir. M.Ö. XIII. yüzyıla tarihlenen Kabaklı Rölyefi ve bu tür seramik kabartmalar aslında Hitit kaya kabartmalarının da öncülerindedir (Bossert, 1951: 108, lev. VI; Riemschneider, 1955: lev. 59).

Kırşehir'deki Hitit varlığını teyit eden verilerden bir diğeri ise Malkayası Hiyeroglif Yazıtı'dır⁵⁸. Hititler kaya anıtlarında ve günlük hayatta hiyeroglif yazısını, resmi yazışmalarda ise çivi yazısını kullanmışlardır. Kırşehir'in 16 km. kadar kuzeybatısında ve Karakurt Kaplıcalarının

⁵⁷ Kaman Kalehöyük'te, 1996 yılı kazılarında bol miktarda Hitit hiyeroglifli bullalara rastlanmıştır (Omura, 1993_b: 315; Omura, 1996_b: 320; Omura, 1998_b: 314-315)

⁵⁸ Bu yazıtı değerlendiren Bossert, yazıtın ilk incelemelere göre Hitit İmparatorluk Çağına ait olduğunu, büyük olasılıkla bir yol yazıtı anlamı taşıdığını ve yazıtın bulunduğu yere en yakın Hitit yerleşmesinin ise Kalehöyük (Kırşehir Höyüğü) olduğunu belirtir (Bossert, 1950: 667 vd).

kuzeydoğusunda Emir burnu tepesi olarak bilinen alanda ele geçen Malkayası Hiyeroglif Yazıtı bölgede Hitit dönemine ait yazılı bir belge olması bakımından önem kazanır (Figür 20-21). Konu hakkında bilgi veren Bossert, bu yazıtta karşılaşılan şahıs isimlerine Boğazköy arşivinde ele geçen bullalarda da⁵⁹ rastlandığını belirtir. Ancak Malkayası Hiyeroglif Yazıtı'nda geçen ismin prens unvanı ile anıldığını, Boğazköy arşivinde bulunan bullalardaki isimde ise prens unvanının yer almadığını belirtir ve her iki şahsın birbirinden farklı kişiler olabileceğini sözlerine ekler (Bossert, 1950: 668).

Malkaya Hiyeroglif Yazıtı hakkında bilgi veren başka çalışmalarda bulunmaktadır. Bunlardan Alkim, Hititler döneminde Kırşehir ve çevresinin önemli bir merkez olduğunu belirtir. Bunu söylerken bölgeye yakın bazı yerleşmelerdeki malzemelerin benzerliğine vurgu yapar. Ayrıca ona göre, Hitit İmparatorluk Çağına tarihlendirilen Malkaya Yazıtı'nın bu bölgede bulunması, Hitit yayılımı açısından önemlidir (Alkim, 1956: 71).

Tüm bunlardan yola çıkarak Hititler tarafından Marasantiya⁶⁰ olarak isimlendirilen Kızılırmak kavsinde yer alan Kırşehir ve çevresinin, Hititler döneminde sayılı merkezlerden biri olduğu söylenebilir.

3.1.2.1.1.Kırşehir ve Çevresindeki Hitit Anıtları

Kırşehir ve çevresinde Hitit varlığını kanıtlayan en büyük verilerden bazıları bölgede ele geçen Hitit Kapı Aslanları ile Çift Başlı Boğa Altarı'dır⁶¹.

Kırşehir ili, Kaman ilçesi, Savcılı Ebeyit Köyü'nde iki kapı aslanı bulunmuştur. Her iki kapı aslanı da buldukları alandan başka bir yere götürülmüştür. Bunlardan, Kapı Aslanı (1) önceleri Savcılı Ebeyit Köyü Sivrikale mevkiinde in situ halde durmaktayken artık bu alanda değildir (Figür-22). Kapı Aslanı (2) ise daha önce Kapı Aslanı (1)'e yakın bir alandayken bir süre sonra Kaman Kimsaş Tuğla Fabrikasının bahçesine (Figür-23) taşınmıştır (Sevinç, 1999:33-35; Göktürk, 2008: 11).

Hitit kapı aslanlarının bulunduğu alan granit yataklarının olduğu bir bölgedir. Nitekim söz konusu kapı aslanlarının yapıldığı malzemede granittendir. İki protom kapı aslanının ön cepheleri işlenmiş, gövde kısımları

⁵⁹ Üzerinde mühür baskısı bulunan kil topanı. Çömlek, testi, sandık ya da kapıların açılmasını önlemek için, güvenlik adına kullanılırlardı (Sevinç, 2003: 303).

⁶⁰ Marasantiya adı ile ilgili olarak bk; Monte-Tischler, 1978; 261-262; Ertem, 1973; 92, 197; Ünal, 1989; 32.

⁶¹ Gerek Kapı Aslanları gerekse Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı) hakkında bilgi veren kaynaklar için bk; Tarım, 1938: 45-46; Tarım, 1940: 83; Tarım, 1947: 11, 26; Lloyd, 1956: 32, lev.X; Sevinç, 1999: 37-40; Göktürk, 2008: 11.

ise duvar içinde kalacağından kabaca düzeltilmiştir. Kapı Aslanları'ndaki yuvarlak, kübik ve yumuşak üslup bunların aynı işçiliğin ürünü olduklarını gösterir. Şans eseri iyi korunmuş olarak karşılaşılan anıtsal kapı aslanları, taşocağında ilk işçilik safhalarında terkedilmiş olarak yerlerinde kalmıştır.

Kırşehir ve çevresindeki Hitit varlığını gösteren Hitit anıtlarından bir başkası ise Çift Başlı Boğa Altarı'dır (Tarım, 1938: 45-46; Tarım, 1940: 83; Tarım, 1947: 11, 26; Lloyd, 1956: 32, lev.X; Sevinç, 1999: 37-40; Omura, 2002_a: 306). Söz konusu altar, Hirfanlı Baraj Gölünün suları altında kalan Savcılıdokuz Köyü sınırları içerisindeki höyüğün hemen kuzeyinde bulunmuş ve daha sonra baraj işletmesi ana giriş kapısının yanına dikdörtgen bir kaide üzerine yerleştirilmiştir. Bu çift başlı boğa altarı günümüzde ise Kaman Kalehöyük'ün hemen yakınlarındaki Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından inşa edilen Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesinin bahçesine taşınmıştır.

Kırşehir ve çevresinin Hitit dönemini aydınlatan Kapı Aslanları ve Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztası) bazı çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalardan en kapsamlısı Sevinç'in çalışmasıdır. Bu çalışmada Kırşehir'deki Hitit Anıtlarının nerede bulduklarından boyutlarına, Hitit mimarisinde taşıdıkları değerlerden sanatsal anlamlarına kadar birçok konuya ışık tutulmaktadır (Sevinç, 1999: 33-41).

3.1.2.1.1. Kapı Aslanı (1)

Kapı Aslanı (1), Kırşehir ili Kaman ilçesine bağlı Savcılı Ebeyit Köyü Sivrikale mevkiinde, granit yataklarının başladığı, belki de Hititler döneminde taş ocağı olarak kullanılan alanda, tek parça granit bloğa işlenmiştir. Yakın zamana kadar bloğun kesildiği ana kayanın yanında in situ şekilde durmakta iken artık yerinde değildir (Figür-22).

Söz konusu anıtı değerlendiren Sevinç, Kapı Aslanı (1)'in boyutlarını farklı açılardan çıkararak, tam ölçülerini vermiştir. Ona göre, Kapı Aslanı (1), üstten 2.32 m., alttan 1.80 m. uzunluğunda, önden 1.85 m. arkadan 1.75 m. yüksekliğinde ve ön üst taraftan 0.53 m., arka üst taraftan ise 0.70 m. kalınlığındadır (Sevinç, 1999: 35).

Protom görünümündeki Kapı Aslanı (1)'in ön kısmının yontu ve perdahlanması yapılmış, bacaklar, gövde ve baş, yüksek kabartma halinde bırakılmıştır. Baş ile bacaklar arasında göğüs kesimi dışa bombeli olarak işlenmiş ve boş bırakılmıştır. Her iki bacak birbirinden ayrı olarak betimlenmiştir. Bunun altında pençe yerleri dışa çıkıntılı ve kabaca bırakılmış, ancak bacakların ve pençelerin ince işçilikleri yapılmamıştır (Sevinç, 1999: 35). İnce işçiliklerin yapılmaması belki de granitin işlenmesi zor ve çok sert bir taş türü olmasından kaynaklanmaktadır.

Gövdenin üst kısmı düzeltilmiş ve bu kısmın arka tarafa doğru eğimli şekilde daralması sağlanmıştır. Yan ve alt taraflarında herhangi bir yontuya rastlanmayan Kapı Aslanı (1)'in bu bölgeleri kaba yontusu ile bırakılmıştır (Sevinç, 1999: 35).

Söz konusu anıtın baş kısmında kulaklar dik olarak şekillendirilmiştir. Sol kulağı kırık olan Kapı Aslanı (1)'in sağ kulağı hafifçe oyulmuştur. Göz yerleri iki yanda kabartma halinde bırakılmış ancak ince işçiliği yapılmamıştır. Tıpkı göz yerleri gibi alın kısmında ince işçiliği yapılmamıştır. İnce işçiliği yapılmayan kısımlardan biri de burun kısmıdır. Burun kısmının sınırları dikdörtgen şeklinde sadece alçak bir kabartma halinde yüzün ortasına kadar uzatılmıştır. Yanak kısmı dışa doğru belirgin bir şekilde bombeli olarak bırakılmıştır ve ince işçiliğe inilmemiştir. Yüze önden bakışta, burun delikleri, üst dudak, ağız, alt dudağın yer alacağı kısım aşağı doğru dikdörtgen kübik bir kitle halinde boş bırakılmış, sadece ağız açıklığı kaba işçilikle içe doğru oyularak belirlenmiştir. Son olarak Kapı Aslanı (1)'in yele kısmı hafif yükseltili bir kabartma halinde başın iki yanına işlenmiştir (Sevinç, 1999: 35-36).

3.1.2.1.1.2.Kapı Aslanı (2)

Kapı Aslanı (2) önceleri Kırşehir ili, Kaman ilçesi, Savcılı Ebeyit Köyü Sivrikale mevkiindeki Kapı Aslanı (1)'e yakın bir alandayken, sonraları Kaman Kimsaş Tuğla Fabrikası'ndaki bekçi evinin yanına taşınmıştır (Figür-23). Şu anda bu alanda bulunmaktadır.

Sevinç, Kapı Aslanı (1) gibi, Kapı Aslanı (2)'yi de değerlendirmiş ve boyutları ve özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Buna göre, Kapı Aslanı (2)'nin uzunluğu 2.35 m.dir. Ön taraftan 1.70 m., arka taraftan ise 1.35 m, yüksekliğinde olan anıtın hem ön hem de arka taraftan kalınlığı ise 0.50 m.dir (Sevinç, 1999: 36).

Yontu ve perdahlama işlemi bitirilmiş olan tek parça granit bloğa işlenmiş Kapı Aslanı (2)'nin baş kısmı yüksek kabartma halindedir. Baş ile bacaklar arasında göğüs kısmı ise dışa çıkıntılı olarak yapılmıştır. Göğüs kısmının altında, çift taraftan birleşen iki yay şekilli hattın sonra bacaklara yer verilmiş ve her iki bacakta birbirinden ayrı olarak yapılmıştır. Pençe kısmı ise dışa çıkıntılı olarak kabaca iki kübik kare şeklinde belirtilmiştir. Kapı Aslanı (2)'nin gerek bacak ve ayak kısımları gerekse pençeleri kaba bir işçiliğe sahiptir. Gövdenin üst kısmı düzeltilmiş ve arka tarafa doğru eğimli olarak daraltılmışsa da hem yan hem de alt tarafları kaba şekilde kalmıştır (Sevinç, 1999: 36-37).

Kapı Aslanı (2)'nin baş kısmında kulaklar dik olarak belirtilmiş ancak, Kapı Aslanı (1)'de olduğu gibi kulak oyukları açılmamıştır. Sol kulak kırıktır,

yerindeki izden daha sonra kırıldığı anlaşılmaktadır. Alın kısmı boş bırakılmış ve ince işçiliği yapılmamıştır. Alın kısmı gibi göz yerlerinin de ince işçiliği yapılmamış ve kabartma halinde bırakılmıştır. Burnun sınırları dikdörtgen şeklinde alçak bir kabartma halinde yüzün ortasından ağız üstüne kadar uzatılmış, ancak ayrıntılı hatları belirtilmemiştir. Yanak kısmı bombeli olarak işlenmiş ve baş kısmının tüm hatlarında olduğu gibi kaba işçilikle şekillendirilmiştir. İşlenmeden boş bırakılan ağız kısmı ise düşey yükselteli ve kübik dikdörtgen şeklinde hazırlanmıştır. Son olarak yele kısmı kısmı kısmı kabartma halinde başın iki yanına işlenmiştir (Sevinç, 1999: 37).

İşçilikleri bitirilmemiş Kapı Aslanları (1) ve (2), Yesemek'te ele geçen anıtsal protom kapı aslanlarının gruplandırılmasında olduğu gibi birinci tipe girmektedir (Alkım, 1974: 22-23, lev. XVIII, res. 45-46). Yesemek'in birinci tipe giren kapı aslanları M.Ö. I. bin yılın başlarına tarihlenmektedir (Alkım, 1974: 2, 81, lev. I, res. 3).

Kapı Aslanı (1) ve (2) tipolojik olarak bu gruba girmekle birlikte kulak, dudak, gözler, gövde ve göğsün dışa çıkıntılı yuvarlaklığı ile bacak ve pençe yerlerindeki (Akurgal, 1995: 126, 151, şek. 27a, 27b, 28-30) bazı farklı stil ve işçiliklerinden ötürü Boğazköy ve Alacahöyük aslan heykelleri tiplerine de yaklaştırılabilir (Akurgal, 1995: 126, lev. 2, şek. 27a; Arık, 1937: 21, şek. 28).

Ancak bu konuya yaklaşırken, M.Ö. II. binde Hattuşa'nın yaklaşık 25 km. güneybatısından elde edildiği tahmin edilen, İmparatorluk devri Hitit mimarisinde ve plastik eserlerinde kullanılan sağlam bir taş cinsi olan granitin yapıttaki kutsallığı ve önemini belirginleştirmesi bakımından ayrıcalık taşıdığına da göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Alkım, 1974: 3-4).

Kapı Aslanları Hititler'de kapılardan içeri girebilecek kötülükleri önlemek ve mekanları korumak amacıyla kapılara konan ve kapı ile bütünlük oluşturan plastik eserlerdir.

3.1.2.1.1.3.Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı)

Öküztaşı olarakta bilinen bu altar, Hirfanlı Baraj Gölünün suları altında kalan Savcılıdokuz Köyü sınırları içerisindeki höyüğün hemen kuzeyinde bulunmuş ve daha sonra baraj işletmesi ana giriş kapısının yanına dikdörtgen bir kaide üzerine yerleştirilmiştir (Figür-24). Söz konusu altar günümüzde ise Kaman Kalehöyük'ün hemen yakınlarındaki Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü tarafından inşa edilen Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesinin bahçesine taşınmıştır (Figür 25-26).

Çift Başlı Boğa Altarı, Kapı Aslanları (1) ve (2)'ye göre, biraz daha ileri bir işçilikle yapılmış, kullanılacağı yer olan tepe üstüne kadar çıkarılmış ancak burada ait olduğu yapıda kullanılmadan kalmıştır. Büyük olasılıkla bu

anıtsal altar, işçilik aşamasında iken bilinmeyen bir nedenden ötürü ve son işçiliği yapılamadan terk edilmiştir.

Kapı Aslanı (1) ve (2) gibi bu anıtta Sevinç tarafından değerlendirilmiştir. Tek parça ve neredeyse kare şekilli granit bloğa yan yana iki boğa başı, yüksek kabartma halinde işlenmiştir. Boğa başlarının işlendiği kareye yakın kısmı ise oyularak bir havuz şekline getirilmiştir (Sevinç, 1999: 37).

Neredeyse kare şeklindeki granit bloğa işlenen boğa başları, boyun kısmından burun uçlarına kadar 0.50 m.lik bir kabartma mesafesine sahiptir. Boğaların baş ve göğüs kısımlarının ön cephelerinde perdahlanma işlemi yapılmış, tekne kısmı ise kabaca düzeltilmiştir (Sevinç, 1999: 37).

Çift Başlı Boğa Altarı'nın baş kısımları ise Sevinç'e göre şöyle belirtilmiştir. Sağdaki boğanın dışa bakan sağ kulağı başa yapışık vaziyette ve içi hafifçe oyularak işlenmiştir. İçe gelen kulaklar her iki boğa başında da işlenmeden bırakılmıştır. Her iki boğada da boynuzlar az yükselteli kabartmalar halinde işlenmiştir. Gözler dışa doğru kabartma şeklinde, göz bebekleri ise oyularak işlenmiştir. Alın ve burun kısımları ise geniş olarak hazırlanmıştır. Burun delikleri, dudaklar ve ağız her iki boğa başında da işlenmemiştir. Yanaklar dışa doğru bombeli bir şekilde işlenmiş ve Kapı Aslanı (1) ve (2)'de olduğu gibi ince işçilikleri yapılmamıştır. Her iki boğa başında da ağız kısmından tekne içine kadar devam eden birer boşaltma deliği vardır (Sevinç, 1999: 38).

Çift Başlı Boğa Altarı'nın baş kısmından başka gerdan kısmı da işlenmiştir. Gerdan, boynun altından başlayıp, göğüs altına kadar devam eden bir şekilde ve az yükselteli ince bir şerit halinde betimlenmiştir.

Altar'ın tekne kısmının ölçüleri farklılık göstermektedir. Üst ön kenar 2.10 m., üst arka kenar ise 1.94 m. genişliğindedir. Sol yan kenar üst kısım 2.32 m., sol yan kenar alt kısım 2.10 m. uzunluğundadır. Sol yan kenar arka taraf 1.20 m, sağ yan kenar ön taraf 1.15 m., sağ yan arka kenar ise 1.05 m. yüksekliğindedir. Ölçülerde teknenin genelinde görülen farklılık, derinlik söz konusu olduğunda karşımıza çıkmamaktadır. Teknenin derinliği ön kısımda 0.40 m, arka kısımda ise 0.50 m.dir. Teknenin tabanı, akışı sağlamak için arkadan öne, boğa başlarına doğru alçalan bir eğimle işlenmiştir (Sevinç, 1999: 38).

Kırşehir ve çevresindeki Hitit hâkimiyetini göstermesi açısından taşıdığı önemin yanında, Çift Başlı Boğa Altarı'ndaki iki boğa tasviri, Hurri (gece), Şerri (gündüz) adını taşıyan boğa çiftini akla getirmektedir (Akurgal, 1995: 105, 454, 441, lev. 25a, şek. 404, lev. 29b, şek. 420 no. 42-43; Dinçol, 1982: 80).

İlk olarak Öküztaşı Tepesi olarak isimlendirilen alanda tespit edilen Çift Başlı Boğa Altarı'nda betimlenen ve Hurri ve Şerri adı ile anılan bu boğalara birçok metinde rastlanmıştır. Bu boğalar bir anlaşma metninde, Hitit pantheonunun ilk sırasında yer alan Fırtına Tanrısı'nın kutsal hayvanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Gökyüzünün Güneş Tanrısı, ülkelerin kralı, insanlığın çobanı; Arinna'nın Güneş Tanrıçası, ülkelerin kraliçesi; Kudretli Fırtına Tanrısı, ülkelerin kralı; Hatti'nin Fırtına Tanrısı, ülkelerin kralı; Zippalanda'nın Fırtına Tanrısı. Nerik'in Fırtına Tanrısı, Ordunun Fırtına Tanrısı, Halap'ın Fırtına Tanrısı, 'Boğa' Şerri, 'Boğa' Hurri, Namni ve Hazzi; Hepat gökyüzünün kraliçesi; Koruyucu Tanrı, Hatti'nin Koruyucu Tanrısı...” (Dinçol, 1982: 80).

Bu ve benzer metinlerde Hitit pantheonun ileri gelen tanrı ve tanrıçaları önemli nitelikleriyle anılmaktadır. Hititlerden kalan önemli kutsal yapılarda ve figüratif eserlerde bunların tasvirleri yer almaktadır.

Gök tanrısının en önemli sembolü boğadır. Diğer Önasya dinlerinde olduğu gibi Hitit dininde de tanrılar insan biçim ve karakterinde düşünülmüştür. Ancak Hititler, insan biçimli tanrıyı, o tanrının hayvan şekli ile tasvir ediyorlardı (Akurgal, 1995: 105; Dinçol, 1982: 81). Boğanın Orta Anadolu'da belki de tek başına gök tanrısını temsil ettiğine inanılıyordu. Nitekim, Alacahöyük'te 14. yüzyıla ait bir kabartmada büyük kral, eşi kraliçeyle birlikte hem bir sunak hem de bir boğa tasviri önünde tapınma yapmaktadırlar. Bu tapınma hayvan kılıklı tanrılara inanma kültürünün söz konusu yüzyılda hâlâ devam ettiğini göstermektedir. Bunun yanında Yazılıkaya da Hurri dininden gelme Hurri (gece) ve Şerri (gündüz) adlı boğalar, iki en büyük erkek ve kadın tanrının yanında yer almaktadır. Boğazköy Büyükkale'de bulunmuş olan çifte boğalar da tapınmayla ilgilidir (Akurgal, 1995: 105, 441 lev. 25a, şek. 404; 537 lev. 29b; 454, şek. 420 no. 42-43;).

Hurri ve Şerri boğa çifti, Malatya'daki kent kapısı duvar kabartmasında, Fırtına Tanrısı'nın arabasına koşulu olarak tasvir edilmiştir. Burada Hava Tanrısı, kutsal boğaları olan Şerri ve Hurri'nin çektiği arabasında görülmektedir (Akurgal, 1995: 441, şek. 404).

Tüm bunların ışığında Çift Başlı Boğa Altarı, ya bir kutsal mekan ya da bir su kapısı özelliği göstermektedir (Sevinç, 1999: 40). Ayrıca Anadolu'da Hitit devri su anıtlarına Konya yakınlarında da rastlanmaktadır (Bahar, 1996: 5; Bahar, 1997: 365-368, 373-374; Bahar, 1998: 105-108).

Öküztaşı'nın tespit edildiği bölgenin yakınlarında Kapı Aslanları'nın bulunması, söz konusu altarın bir su kapısı olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Nitekim boğa tasvirli ve sunağı olan su kapılarının

benzerlerine Karkamış'taki Fırtına Tanrısı'nın tapınağında da rastlanmıştır (Woolley-Barnett, 1952: 158 vd).

3.2.M.Ö. I. Binde Kırşehir ve Çevresi

Hitit İmparatorluğu yaklaşık olarak M.Ö. 1200'lerde son bulmuş, başkent Hattuşa ve birçok Hitit şehri yakılıp yıkılmıştı. Bunun üzerine büyük bir kaos ve kargaşa içine giren Anadolu'da siyasi birlik bozulmuştu. Hititlerin en büyük düşmanlarından biri olan Kaşkalar, tüm Orta Anadolu'yu ele geçirmişlerdi. Bir süre sonra, Kafkaslar yolu ile gelen halklar Doğu Anadolu'nun batı taraflarına, Balkanlardan gelen halklar Kuzeybatı Anadolu'ya ve güneyden gelen halklar ise Güneydoğu Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardı (Sevin, 2003: 194). Böylece Anadolu, M.Ö. III. bin yılın sonu ve M.Ö. II. bin yılın başındaki gibi istikrarsız bir döneme girdi.

Güneydoğu Avrupa boyları, Orta Anadolu kentlerini tahrip ederek, Asur sınırına kadar ilerlemişler ve Frig Krallığı'nın kuruluşuna kadar ilkel ve yarı göçebe bir yaşam sürdürmüşlerdir.

Ayrıca bu dönemde Orta Anadolu'nun güneyindeki kent isimleri günümüze kadar varlığını sürdürmesine rağmen, Frigler'in yoğun olarak oturduğu Orta Anadolu kent adları Grek döneminden öteye gitmez. Gerçekten Hitit kültürünün yoğun olarak yaşandığı Çorum, Yozgat, Tokat, Boğazköy, Alaca, Alişar, Konya ve Kırşehir gibi kent adlarının hiçbiri Hitit kökenli değildir. Bu durum Hititler ve Frigler arasında bir boşluğun olduğunu, Orta Anadolu'nun özellikle Kızılırmak yayı içinde kalan yörelerinin M.Ö. 750 tarihlerine kadar, yaklaşık 400 yıl boyunca terk edildiğini ya da göçebe kavimlerin etkisinde kaldığını gösterir. Nitekim bu yörelerde M.Ö. 750'lerden daha eskiye giden hiçbir arkeolojik kalıntı ele geçmemiştir (Akurgal, 1995: 139). Orta Anadolu'da ancak Frig dönemine gelindiğinde birkaç Frigce yazıt parçası ile (Devries, 2006: 48; Brixhe, 2007: 150-151; Drew-Bear, 2007: 162 vdd) ve bir de Luvice kurşun yazıtı (Akdoğan-Hawkins, 2009: 7-14; Akdoğan-Hawkins, 2010: 1-16) rastlanır.

Bütün bu gelişmeler bir döneme kesin olarak son verdi. Böylece Anadolu'da Tunç Çağı sona erdi ve Demir Çağı başladı. M.Ö. II. binin ortalarından itibaren, özellikle silah ve başka bazı aletlerin yapımında varlığına rastlanan demir, M.Ö. I. binin başlarında döneme adını verecek kadar yaygınlaşmıştır (Sevin, 2003: 195).

Anadolu'da bir süre devam eden karanlık ve istikrardan yoksun bu dönemden sonra, Doğu Anadolu'da Urartu, Batı Anadolu'da Lidya ve Orta Anadolu'da ise Frig gibi krallıklar ortaya çıkmıştır.

Trak kökenli bir topluluk olduğu artık bilinen ve M.Ö. 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Frigler, bir süre Anadolu'nun kuzeybatısında oturduktan

sonra Kırşehir ve çevresinin de içerisinde yer aldığı Orta Anadolu'ya yerleşerek M.Ö. 9. yüzyılda Gordion⁶² merkez olmak üzere güçlü bir krallık kurmuşlardır (Sivas, 2007_a: 14; Brixhe, 2007: 149). Anadolu'da Frig yerleşimlerine, güçlü bir krallık olarak ortaya çıktıkları tarihten yıkıldıkları tarih olan M.Ö. 7. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, İç Batı ve Orta Anadolu'da yoğun olarak, kısmen de Doğu Anadolu'nun batı kısımlarında rastlanmıştır.

Kırşehir ve çevresinde her ne kadar anıtsal Frig mimari eserlerine rastlanmasa da bölgede gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarında bu döneme ait çok sayıda irili ufaklı yerleşme yerlerine, Frig çanak çömleklerine ve ileri bir işçilikle yapılan Frig metal eserlerine rastlanmıştır.

Kırşehir ve çevresinin bu dönemi, bölgede 1930'lu yıllarda çok kısa bir süre kazısı yapılan Hashöyük, 1950'li yılların sonunda yüzey araştırmaları yapılan Kalehöyük ile kazısı devam eden Yassıhöyük ve Kaman Kalehöyük kazıları ile aydınlığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

3.2.1.Frig Devletinin Kuruluşu

Yaklaşık olarak M.Ö. 1200'lerde Hitit İmparatorluğu, aralarında Doğu Karadeniz'de oturan Kaşkalarında bulunduğu istilacı topluluklar tarafından yıkılmıştır (Wittke, 2006: 12-13). Alacahöyük, Alishar ve Boğazköy kazılarında bu döneme ait yangın tabakaları, bu istilaların ne derece etkili olduğunu kanıtlar niteliktedir. Söz konusu istilaların sonucu olarak Orta Anadolu'da karanlık bir döneme girilir. M.Ö. 8. yüzyılda bu karanlık dönemin sona ermesiyle birlikte ise merkezi Gordion olmak üzere Frig hâkimiyeti görülür (Sevin, 1982_a: 253).

Yazılı kaynaklar ve Frig yayılım alanı içerisinde gerçekleştirilen kazılardan, Frigler hakkında bilgi edinmekteyiz. Frigler hakkında bilgi veren yazılı kaynaklar Asur, Urartu, Geç Hitit vesikaları ve Antik Yunan kaynaklarıdır (Devries, 2006: 44). Arkeolojik malzemeler ise önemli Frig yerleşmeleri olan Pazarlı ve Gordion'da gerçekleştirilen kazılar sonucu ele geçmiştir (Memiş, 1989: 87).

Anadolu'ya Balkanlar yoluyla M.Ö. II. binin sonlarında (M.Ö. 1200'ler) geldikleri kabul edilen Frigler'in (Voigt, 2006: 30; Devries, 2006: 43) bu tarihlerde Kızılırmak'ın batısındaki ilk yerleşimleri hakkında pek bilgi olmamakla birlikte, M.Ö. 8. yüzyıl Asur kayıtlarında isimlerine rastlanan ve Anadolu'ya Kafkaslardan geldiklerine inanılan Muşkilerin Orta Fırat Havzasındaki varlığı bilinmektedir. Bu durum Friglerle ilişkilendirilen Muşkilerin M.Ö. 9.-8. yüzyıllar arasında batıya doğru yayılmış olduklarını

⁶² Gordion kazıları, Frigler için önemi ve şehrin arkeolojisi hakkında ayrıntılı bilgi için bk., (Voight, 2007: 65-76; Young, 1981; Sams, 2007_a: 49-58).

gösterir. Bu yüzyıllar arasında Muşki ülkesinin Geç Hitit Şehir Devletlerinden Tabal'ın kuzeybatı ve kuzeydoğusunda, Urartu'nun batısında ve Kızılırmak kavsinden Malatya'ya uzanan bir bölgede olduğu kuvvetle muhtemeldir (Sevin, 1982_a: 253; Sevin, 2003: 239).

Asur kaynaklarında Muşkiler olarak rastlanan kavmin Friglerle ilişkilendirilmesi söz konusu olmasına rağmen, Frig⁶³ ve Muşki isimleri arasında bir benzerlik yoktur. Ancak Asur kralı II. Sargon'a ait bir yazıtta Midas için geçen Mita ifadesi, bu adın Midas'ın Asurcası olduğu fikrini verir. Ayrıca yine II. Sargon'a ait bir başka yazıtta Midas'ın Asur'la barış yaptığı ve haraç ödediği de vurgulanır (Devries, 2006: 49). Bu ilişkiler çerçevesinde Frig-Muşki eşitliğine temkinli yaklaşılması gerekmektedir (Genz, 2007: 138). Çünkü bu kral zamanına değin Frig adından hiç söz edilmemiş olmasının yanında Muşkilerden de ayrı topluluklar olarak bahsedilmiştir. Ancak şurası bir gerçektir ki doğuda bu gelişmeler yaşanırken, M.Ö. 8. yüzyılın sonlarında batıda Midas'ın krallığının yükselişi Anadolu'daki en önemli siyasi gelişmedir (Sevin, 1982_a: 254-255).

Antik kaynaklara göre, Frig Devleti'nin ilk kralı, Gordion'a adını vermiş olan Gordios'tur (Sivas, 2007_a: 10). Bu kral ve dönemin siyasi olayları konusunda bilgi yoktur. Ancak arkeolojik kazılar Frigler'in Gordion'a M.Ö. 9. yüzyılın ortalarında, yaklaşık olarak M.Ö. 850-800 yıllarında yerleştiklerini göstermiştir (Sivas, 2007_b: 77). Bu dönemde Gordion'da görülen anıtsal mimari bunu kanıtladığı gibi Gordion'un artık Frigler'in başkenti olduğu fikrini akla getirir (Devries, 2006: 44; Sevin, 1982_a: 255).

Gordios'tan sonra Frig tahtına Midas geçmiştir. Asur kaynaklarına göre, M.Ö. 718-709 arasında tahtta kalan (Devries, 2006: 44; Sevin, 2003: 240) bu kral Frig Krallığının sınırlarını batıda Ege kıyılarından doğuda Kızılırmak'ın doğusuna kadar genişlettikten sonra Yunanlılarla birtakım ilişkiler içerisine girmiştir (Sevin, 2007: 194). Batılı kaynaklara göre Frig Devleti'nin en güçlü kralı Midas'tır. Yunanlılarla iyi ilişkiler içerisinde olan Midas bu iyi ilişkiler çerçevesinde tahtını Orta Yunanistan'daki Delfoi Apollon Tapınağı'na yollamıştır (Herodotos I, 14). Bundan başka Midas'ın Kyme kenti kralı Agamemnon'un kızı ile evlenmiş olması, M.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğinde Frigler ile Batı Anadolu'daki Yunan kentleri arasındaki iyi ilişkilerin devam ettiğini de göstermektedir (Barnett, 1973: 428; Sams, 2007_b: 60). Ayrıca Frigler'in Yunanlılarla gerçekleşen bu ilişkileri M.Ö. 700'lerde Gordion'da ele geçirilen Yunan çanak çömlekleri ve Anadolu'nun batısı ile Yunanistan'da ele geçen Friglerin tunç ve demir buluntularıyla doğrulanmıştır (Sevin, 1982_a: 255; Tekin 1998_a, 69; Conka, 2006: 57).

⁶³ Friglerin kökeni konusunda detaylı bilgi için bk; Drews, 1993: 9-26; Mallory, 1989: 30 vdd; Carrington, 1977: 117-127

Frigya ülkesi Anadolu'nun en eski ve en işlek yollarının kavşak noktasında kurulmuştur. Bu yol aracılığı ile Ege kıyıları, Doğu Anadolu ve Suriye üzerinden Kuzey Mezopotamya'ya bağlanıyordu. Bu yol, birçok coğrafyayı birleştiriyordu. Bir görüşe göre, Frigya toprakları hem bu anayolun bağlantısını sağlıyor hem de Friglere komşularının gözünde itibar sağlıyordu (Sevin, 1982_a: 248). Batı Anadolu kıyılarından başlayıp, Güneybatı İran'a kadar ulaşan ve Pers kralı I. Darius tarafından geliştirilen bu yol Herodotos tarafından Kral Yolu olarak adlandırılmıştır (Herodotos V, 52). Bu konumuyla Frigya ülkesi ulaşım ve ticaret bakımından Ege ile Önasya arasında bir düğüm noktasını oluşturmaktaydı. Bu stratejik konum ülkenin siyasal örgütlenmesine de etkide bulundu. Frigler'in güçlü bir siyasal yapı olarak adını duyurmaya başladığı M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı, aynı zamanda Doğu Anadolu'daki Urartu Krallığı'nın Anadolu ticaret yollarını egemenliği altına aldığı zaman dilimidir. Kuzey Suriye limanları, Kuzeybatı İran, Kafkasya ile İç ve Doğu Anadolu mallarının Batı'ya dışsattımının durduğu bu dönemde, Batı dünyası ile ticaret Anadolu kervan yolları üzerinden gerçekleşmeye başlamıştır. Nitekim başkent Gordion'da (Yassıhöyük) yapılan kazılar, Tabal kökenli tunç eserlerinin Kızılırmak'ın batısına kadar ulaştığını gösterdiği gibi, bunun yanında Frig kökenli maden eserlerinin de Batı Anadolu kıyılarından Yunanistan'a kadar yayıldığını göstermiştir (Sevin, 1982_a: 248-249; Conka, 2006: 57). Bu eserlerin en güzel örneklerinden biri Friglerle birlikte Anadolu'da moda olan ve Frig yüksek maden teknolojisi ve endüstrisini gösteren fibulalardır⁶⁴ (Sivas, 2007_a: 12).

Gerek arkeolojik gerekse tarihi kayıtlar, Frigya ve Batı Anadolu kıyıları ile Yunanistan arasında bazı ticaret ilişkileri olduğunu açık bir biçimde göstermektedir (Akurgal, 1995: 191 vd; Sevin, 2003: 241). Friglerin batı ile yapılan bu ticaretin yanında, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı içinde Asur İmparatorluğu ve Kuzey Suriye ile de bazı ilişkiler içerisinde bulunduğu bilinmektedir (Devries, 2006: 49; Sevin, 2007: 194). Gordion'da bulunmuş hayvan başlı tunç bakraçlar ile işlenmiş ve işlenmemiş durumdaki bazı fildişi eserler bu ticaretten günümüze kalabilmiş Asur ürünleridir. Batı ve doğu ülkeleri arasındaki eşsiz konumu nedeniyle bu yoğun kervan ticaretinin nimetlerinden yararlanan ilk ülke kuşkusuz ki Frigya'dır. Frigler M.Ö. 8. yüzyıldaki bu güçlerini Anadolu kervan ticaretinin önem kazanmasına boçludurlar (Sevin, 1982_a: 249; Sevin, 2003: 257; Sevin, 2007: 10).

Ancak bu durum Midas'ın ölümü ile değişmiştir. Midas'ın ölümüyle Frig Krallığı yıkılmış ama tümüyle tarih sahnesinden silinmemiştir. İstilacı toplulukların elinden kurtulan Frig halkı Orta Kızılırmak Havzası'na çekilerek

⁶⁴ Frig fibulalarının tipolojisi ve kullanım amaçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk., Muscarella, 1967; Muscarella, 2003: 225-252; Muscarella, 2007: 173-179, 256-263; Caner, 1983; Stronach, 1959: 169-181.

bir süre daha varlıklarını sürdürmüşler ve eski geleneklerini devam ettirmişlerdir (Sevin, 2003: 242; Sevin, 2007: 195).

3.2.1.1.Frigler'in Orta Kızılırmak Hâkimiyeti

M.Ö. 8. yüzyılda güçlü bir devlet olarak karşımıza çıkan Frigler'in sınırları, Orta Anadolu, Kızılırmak ve Konya ile Niğde'ye kadar uzanan bölgeyi içine almaktaydı (Sevin, 1982_a: 248; 241). Frig Devleti'nin yayılım alanı hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte, bu bölgenin sınırlarına Strabon'da rastlanır⁶⁵.

Bu sınırlardan anlaşıldığına göre Frigya biri büyük diğeri ise küçük olmak üzere iki bölgeden oluşuyordu (Tekin, 1998: 67). Büyüğü Anadolu'nun doğusunda, küçüğü ise batısında idi (Sevin, 1982_a: 248). İçinde Midas'ın hüküm sürdüğü Büyük Frigya, doğuda Kızılırmak ve Kapadokya Bölgesi ile sınırdı. Bu alan aynı zamanda batıda Lydia ile de komşuydu (Sevin, 1982_a: 248). Ksenofon'a göre, Büyük Frigya'nın son şehri ve bölgenin güney sınırı İkonion (Konya)'du (Ksenophon I. II, 19). Ayrıca Frig kültür sahasının etkilerinin Konya'nın güneyindeki Isaura bölgesine kadar da uzandığı bilinmektedir (Bahar, 1991: 77).

Frigler tarafından kutsal sayılan ve anıtsal Frig mimari eserlerine rastlanan esas bölge ise Küçük Frigya idi. Burası bugünkü Eskişehir ile Afyonkarahisar illeri arasındaki dağlık bölgeyi kapsamaktaydı (Sevin, 1982_a: 248; Sevin, 2007: 195-196; Tekin, 1998: 67; Tekin, 2008: 86).

Frig Krallığı'nın sınırları Küçük Frigya Bölgesi'ne oranla daha geniş olmalıdır. Nitekim batıda Burdur yöresinden kuzeyde Zile yakınlarındaki Maşathöyük ve Samsun yakınlarındaki Akalan'a kadar Frig dönemi arkeolojik buluntularına rastlanır. Midas adı geçen bir Frig yazıtı sayesinde ise Niğde yakınlarındaki Kemerhisar'a (Tyana) kadar yayıldıkları da anlaşılır (Sevin, 1982_a: 248). Kızılırmak'ın doğusunda ise Alacahöyük, Alishar, Boğazköy, Kültepe ve Pazarlı'da da Frig merkezleri yer alıyordu (Barnett, 1973: 419; Memiş 1989: 87; Sevin, 2003: 264; Sevin, 2007: 202). Ayrıca Alacahöyük, Boğazköy ve Pazarlı'da Frigce'nin kullanıldığını gösteren yazıtlar da ele geçirilmiştir (Sevin, 1982_a: 248; Devries, 2006: 48).

⁶⁵ "Evvcelce söylendiği gibi Bithynia'lılar'ın güney sınırında Mysia Olympos'u denem dağın etrafında oturan Mysia'lılar ve Phrygia'lılar vardır. Bu kabilelerin her biri ikiye ayrılmıştır. Phrygia'nın bir kısmına Büyük Phrygia denir; burada Midas hüküm sürmüştür ve bir kısmı Galataia'lılar tarafından işgal edilmiştir. Hellespontos üzerindeki ve Olympos'un etrafındaki kısım Küçük Phrygia yani Phrygia Epiktetos denen yerdir..." (Strabon XII. 8, 1).

Tüm bunların yanında Kızılırmak'ın doğusu ve batısındaki Frig merkezleri arasında bazı farklılıklar görülür. Bu farklılıklar daha çok çanak çömlek buluntularında ve ölü gömme geleneklerinde karşımıza çıkar.

Bu durum Friglerle Muşkiler'in Anadolu'ya farklı güzergâhlardan geldiklerini gösterir (Sevin, 1982_a: 252). Bu farklılık seramiklerde de karşımıza çıkar. Kızılırmak'ın batısındaki Gordion'da bulunan seramiklerin çoğunluğu çark yapımı ve gri renklidir. Bu tür malların Troia VII b2 katında rastlanan kaba, el yapımı kapların bir gelişimi olduğu düşünülür. Buna karşılık Kızılırmak'ın doğusundaki Alishar gibi merkezlerde ortaya çıkarılan seramikler ise çok renklidir ve özellikle Kuzeybatı İran'daki M.Ö. 10.-9. yüzyıllara ait Sialk B mezarlığında bulunmuş örneklerle benzerlik gösterir. Belki de doğu Frig mallarının kökenini Kafkaslar yoluyla Doğu Anadolu'ya giren Muşkilerde aramak gerekir. (Sevin, 1982_a: 253).

Kızılırmak'ın batı ve doğusu arasında görülen bir başka farklılık ölü gömme geleneklerinde karşımıza çıkar. Kızılırmak'ın batısındaki Frig kentlerinde mezar odaları Makedonya ve Trakya'dakiler gibi tümülüslerin içine yapılırken, bu tür mezar yapılarına Kızılırmak'ın doğusunda pek rastlanmaz (Sevin, 1982_a: 253).

3.2.1.2.Frigler Zamanında Kırşehir ve Çevresi

Her ne kadar sınırları kesin olarak saptanamasa da Frig Krallığı, kabaca kuzeyde Alacahöyük, Alishar, Boğazköy ve Pazarlı'dan güneyde Tuz Gölüne, batıda Lidya sınırlarından, doğuda Kızılırmak ötesine kadar uzanıyordu (Barnett, 1973: 417).

Frigler, M.Ö. 8 yüzyıldan itibaren yerleştikleri bölgelerin kaynaklarından ve önemli yolların yakınında yer almasından yararlanarak güçlü bir ekonomiye sahip olmuşlardır.

Frig yayılım sahası içerisinde Gordion başta olmak üzere Boğazköy, Alacahöyük, Pazarlı, Alishar, Kerkenes Dağı, Maşathöyük, Kaman Kalehöyük, Yazılıkaya (Midas Şehri), Şarhöyük (Dorylaion), ve Ergili (Daskylaion) gibi merkezler ile Frig tümülüslerinde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar sayesinde hem Friglerin Anadolu'daki sınırları hem de tarih ve arkeolojilerine yönelik bilgiler ortaya çıkarılmıştır (Sivas, 2007_a: 12).

Gordion, Alacahöyük, Alishar, Boğazköy ve Pazarlı gibi önemli Frig yerleşmelerine (Barnett, 1973: 419) yakın bir alanda yer alan Kırşehir ve çevresinde, gerek irili ufaklı 100'ü aşkın höyükte gerekse kazı yapılan yerleşmelerde Frig seramiklerinin bütün türleri ele geçirilmiştir. Ancak Kızılırmak'ın batısında görülen anıtsal Frig mezar yapılarına şimdilik rastlanmamıştır. Bu durum daha önce de ifade edildiği gibi belki de Kızılırmak'ın batısı ile doğusu arasında farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Kırşehir ve çevresinde Frig kültürünün karakteristik örneklerinden olan nakışlı, boya bezemeli ve geometrik desenli çanak çömleklerden başka, siyah ve gri metalik parlaklıkta kaliteli işçiliğe sahip mallarla da sıklıkla karşılaşmıştır.

Kırşehir ve çevresinin bu dönemi, kent merkezindeki Kalehöyük'te, 1930'lu yıllarda kısa süre kazılan Hashöyük'te ve kazıları hâlâ devam eden Kaman Kalehöyük ve Yassihöyük'te izlenebilmektedir.

Bölgenin bu döneminin aydınlatılmasına katkı sağlayan ilk yerleşme Hashöyük'tür. Yerleşmedeki üç tabakanın en üstteki katları M.Ö. II. ve I. bin yılına ait buluntular veren Hitit ve Frig tabakasıdır (Delaporte, 1932: 230-233; Çambel, 1944: 157; Harmankaya et al, 1998; Harmankaya-Erdoğu, 2002).

Kırşehir ve çevresinin Frig Çağı hakkında bilgi sahibi olduğumuz bir diğer yerleşme kent merkezindeki Kalehöyük'tür. Bu höyükte gerçekleştirilen araştırmalar sırasında, M.Ö. I. bin yılın ortalarına tarihlendirilen ve Alışar IV ile ilişkilendirilen boyalı çanak çömleklerle⁶⁶ karşılaşmıştır (von der Osten, 1937: 57-59).

Kırşehir ve çevresinin kronolojisine katkı sağlayan ve uzun yıllardır kazısı devam eden Kaman Kalehöyük'te de bu döneme tarihlenen çok net bulgulara rastlanmıştır. Bilindiği gibi höyükte toplam dört kültür tabakası ve bunlara ait çok sayıda yapı katı tespit edilmiştir. Bu tabakalardan ikincisi M.Ö. XII. yüzyıldan M.Ö. IV. yüzyıla kadar devam eden Demir Çağı tabakasıdır (Omura, 1998_b: 312; Omura, 2000_b: 217; Omura, 2001_b: 327-328; Omura, 2011; 421).

Kaman Kalehöyük kazılarının 1998 yılı sonuçları Anadolu'nun karanlık çağı ve yerleşmedeki M.Ö. I. bin buluntularını açıklamaya yöneliktir. Höyüğün IId katında C14 metodu ile yapılan analizlerin sonucuna göre, bu yapı katı, M.Ö. 11.-9. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Böylece IId katının, Erken Demir Çağına, yani, M.Ö. II bin yılın sonundan M.Ö. I. bin yılın başı arasına tarihlenebileceği anlaşılmıştır. IId katını izleyen, IIc katının en önemli çanak çömlekleri ise boya bezemeli nakışlı seramikler ile geyik motifli seramiklerdir⁶⁷. Bunların benzerlerine Maşathöyük II, Alışar IV, Boğazköy II

⁶⁶ Alkım tarafından kent merkezindeki Kalehöyük'te tespit edilen Demir Çağı çanak çömleklerinin tümü Alışar malları ile mukayese edilmiştir. Alışar IV boya bezemeli çanak çömlekleri ile karşılaştırılan bu mallardan ilki, ince kum ve ince samanlı kilden yapılmış, krem astarlı ve kahverengi süs bandı olan bir parçadır. Bu parça ile benzer kaliteye sahip bir başka parça yine etrafında süs şeritleri olan kırmızı-kahverengi renklerindedir. Kent merkezindeki Kalehöyük'te ele geçen bu döneme ait son malzeme ise ince işçiliğe sahip, kirli kahve renkli ve diğer parçalar gibi süs bandına sahiptir. Alkım'a göre bu çanak çömlek parçalarının tümü Alışar menşeli mallara benzemektedir. Alkım, 1956: 73.

⁶⁷ M.Ö. 10-9. yüzyıllar arasında Kızılırmak kavsı içindeki alanda, Boğazköy, Maşahöyük, Alışar, Kaman Kalehöyük ve diğer birçok yerleşimde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan çanak çömlekler geometrik bezemeli ve hayvanların betimlendiği koyu mat boyalı mallardır. Bu

ve Gordion Erken Frig Çağı katlarında da rastlanmıştır (Voight, 2007: 75; Genz, 2007: 133). Bu verilere göre, bu geyik motifli seramik, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 7. yüzyılın başı arasına tarihlenmektedir. Buradan hareketle belki de bundan önceki IId katının da en erken buluntuları M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmesi de mümkün olacaktır (Omura, 2000_b: 220; Mikami-Omura:1987: 228).

Ayrıca IId katının 1, 2, 3, ve 4. yapı katlarında kullanılmış olan boya nakışlı seramik motifleri, IIC katının boya nakışlı seramik motifleri ile çok büyük benzerlik gösterir. Buna göre, Kaman-Kalehöyük IIC katının boya nakışlı seramik geleneğinin IId katına bağlı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca IIC katında iyi korunmuş, bir yapıda Frig Çağına ait taş duvar örgü sistemine rastlanmıştır (Mori-Omura, 1990_b: 337; Omura, 1989_b: 354-355). IId katının boya nakışlı keramiği, IId katının 4. yapı katında birdenbire ve motifleri de çok gelişmiş olarak benzerlerinin aksine çark yapımı olarak ortaya çıkmıştır (Genz, 2007: 133). 1986-1997'de⁶⁸ yapılan yüzey araştırmalarına ve diğer kazı sonuçlarına⁶⁹ göre, IId katının bu gruba giren nakışlı seramikleri batı ile ilgili değildir, bunlar güneyden ithal edilmiştir. IId katının mimari kalıntıları ise dikdörtgen planlı ve tek odalıdır. Bu yapıların duvarları tek sıra taşlarla örülü ve tabanlarında direk kadesi izleri vardır. Bu tabakadaki bu plan, varlığını 1. yapı katından 8. yapı katına kadar korumuştur. Tek odalı yapı planı, IId katında başlamış olmalıdır. Kaman-Kalehöyük IId katına ait bu yapı planının benzeri, Gordion'da Geç Bronz Çağında da görülmektedir. Gordion'daki mimarlık kalıntıları da tek odalı olup ahşaptandır ve tıpkı Kaman Kalehöyük'teki gibi tabanlarında direk izleri vardır (Omura, 2000_b: 220).

Sonuç olarak Kaman Kalehöyük'ün M.Ö. 8. yüzyıla tarihlendirilen IId katı kültürü ile ilgili olarak şunlar söylenebilir. IId katı boya bezemeli ve nakışlı keramiği bakımından Kızılırmak kavsinin güneyinden, yapı planı bakımından ise batıdan etkilenmiştir (Omura, 2000_b: 220).

Bunlardan başka Kaman Kalehöyük'te Frig dönemine tarihlendirilen ve Gordion'daki örnekleri arasında pek fark bulunmayan çok sayıda Frig

çanak çömlek türlerinin batı sınırı, Konya'dan başlar, Tuz Gölü üzerinden kuzeye doğru Kızılırmak Vadisini izler. Özetle Gordion'da da rastlanan bu tür tipik Frig gri malları M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Kızılırmak Vadisinde daha da yoğunlaşır (Genz, 2007: 133).

⁶⁸ 1986-1997 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının sonuçları için bk; Mikami-Omura, 1988_a: 123-156; Omura, 1989_a: 555-570; Mori-Omura, 1990_a: 295-310; Omura, 1991_a: 69-90; Omura, 1992_a: 541-560; Omura, 1993_a: 365-386; Omura, 1994_a: 311-336; Omura, 1995_a: 215-244; Omura, 1996_a: 243-272; Omura, 1997_a: 283-302; Omura, 1998_a: 41-50.

⁶⁹ Yine aynı tarihler arasında gerçekleştirilen Kaman Kalehöyük Kazılarının sonuçları için bk; Mikami-Omura, 1988_b: 1-20; Omura, 1989_b: 353-369; Mori-Omura, 1990_b: 335-354; Omura, 1991_b: 427-442; Omura, 1992_b: 319-336; Omura, 1993_b: 307-326; Omura, 1994_b: 271-292; Omura, 1995_b: 313-330; Omura, 1996_b: 189-208; Omura, 1997_b: 201-212; Omura, 1998_b: 311-322; Omura, 2000_b: 217-228.

Fibulasına ve fibula atölyesi olarak kullanıldığı düşünülen bir alanda fibula kalıbına rastlanmıştır (Mikami-Omura, 1988b: 3; Omura, 1989b: 355; Omura, 1991b: 429; Omura, 2001b: 328; Genz, 2007: 135).

Kaman Kalehöyük kazılarının şimdiye kadar ki sonuçlarına göre, höyükte Erken ve Geç dönem Frig seramiklerine rastlanmıştır (Mori-Omura, 1990b: 337). Höyükle ilgili bir başka tespit ise Anadolu'da Ege Göçlerinden sonra yaşanan karanlık çağdan, Kaman Kalehöyük'ün etkilenmediğidir (Omura, 2000b: 220). Ayrıca Kaman Kalehöyük Orta Anadolu'nun Demir Çağının aydınlatılmasını sağlayan merkezlerden biridir (Genz, 2007: 128-130).

Kırşehir ve çevresinin Frig Çağı hakkında bilgi sahibi olduğumuz ve son birkaç yıldır kazısı yapılan yerleşmelerden bir başkası ise Yassihöyük'tür.

Yassihöyük'te gerçekleştirilen kazıların 2009 yılı sonuçlarına göre, höyük 4 yapı katına sahiptir. 1., 2. ve 3. yapı katları Demir Çağının geç evresine tarihlenmiştir. Bu yapı katlarında ele geçen seramik parçaları arasında pek fark yoktur. Yassihöyük boyalı seramik parçalarının çoğu Kaman Kalehöyük IIc katında görülen ve Alişar IV seramikleri ile benzerlik gösteren parçalardan oluşmaktadır. Yine bu yapı katlarında küçük buluntular arasında birçok fibula ele geçmiştir (Omura (M), 2011a: 361). Yassihöyük 2010 yılı kazılarında, I. kültür katında devam eden çalışmalar sonunda yine Geç Demir Çağına tarihlenen seramiklere ve bronz fibulalara rastlanmıştır (Omura (M), 2012: 274).

Sonuç olarak Frig yerleşim sahasının sınırları içerisinde yer alan Kırşehir ve çevresinde hem Erken dönem hem de Geç dönem Frig yerleşmeleri ile Frig buluntularına yoğun olarak rastlanmıştır. Arkeolojik ve epigrafik bulgulara göre Frigler en güçlü dönemlerinde, Kızılırmak'ın doğusunda Çorum, Tokat ve Kırşehir; kuzeyde Samsun, güneyde Niğde ve Konya; güneybatıda Burdur ve Elmalı ovası; batıda Eskişehir, Afyonkarahisar ve Kütahya ile kuzeybatıda Bandırma yörelerine kadar etki alanlarını genişletmişlerdir (Sivas, 2007a: 11).

3.2.1.3. Kimmer İstilasası ve Friglerin Yıkılışı

Friglerin Yunanlılar ile ilişkiler kurduğu dönemde Anadolu, kuzeyden gelen göçebe/atlı kavimlerin⁷⁰ tehlikesiyle karşı karşıya kalıyordu. Bu tehlikeyi yaratanlar Kimmer'lerdi⁷¹. M.Ö. II. binin ortalarından, M.Ö. I. binin ilk çeyreğine kadar Karadeniz'in kuzeyinde göçebe kabileler halinde yaşayan

⁷⁰ Atlı Kavimler terimi, aynı zamanda bu kültürün sahibi olan Kimmer-İskit kavimlerine verilen isimdir. Bozkır kültürünün batıdaki temsilcileri olarak kabul edilmektedirler.

⁷¹ Kimmerler, Tevrat'ta Gomer, Asur vesikalarında Gimirrai ve Antik Yunan kaynaklarda ise Kimmerioslar olarak geçmektedir (Tarhan, 1984: 109, 111).

Kimmerler, İskitler tarafından yerlerinden oynatılınca kabileler halinde güneye doğru inerek, Kafkaslar üzerinden Doğu Anadolu'ya girmişlerdir (Tarhan, 1984: 110). Kimmerler, M.Ö. 8. yüzyılın sonlarında ilk olarak Urartu Devleti ile karşılaşmışlardır. Bu göçebe kavimlere karşı Urartu krallarından I. Rusa ve II. Arğişti başarısız olmuşlar ve böylece Kimmerler kısa sürede Orta Anadolu'ya doğru ilerlemişlerdir (Sevin, 1982a: 256). Asur Kralı II. Sargon'un çabaları da sonuç vermeyince Kimmerler M.Ö. 7. yüzyılın ilk yıllarında Kızılırmak'a kadar ilerlemişlerdir (Durmuş, 1993: 65).

Urartu toprakları içerisinde geçerek batıya⁷² yönelen Kimmerler, Friglerin başkenti Gordion'u yağmalamışlardır. Frig ve Kimmer mücadelesi hakkında hiçbir yazılı belge yoktur. Ancak Gordion kazıları kentnin yoğun şekilde tahrip edildiğini gösterir (Barnett, 1973: 426; Akurgal, 1955: 123). M.Ö. 7. yüzyılın ilk çeyreği içinde Kimmerlerin akınlarına karşı direnemeyen Frig Devleti yıkıldı (Tarhan, 1984: 112).

Midas'ın ölümünden sonra Frig Krallığı siyasal etkinliğini yitirmiş ancak tarih sahnesinden tümüyle silinmemiştir. Kimmer yağmalarından sonra Frig halkı Sakarya Vadisi'ne çekilerek, Lidya Kralı Alyattes'in M.Ö. 590 yılındaki Kızılırmak Seferi'ne⁷³ kadar bağımsızca, bu tarihten M.Ö. 540'taki Pers istilasına kadar da Lidya'ya bağımlı olarak egemenliklerini sürdürmüşlerdir (Sevin, 1982a: 257).

M.Ö. 585 yılında Frig topraklarının Kızılırmak'ın doğusunda kalan kesimi Medler'in, batısındaki kısımları ise Lidyalıların denetimi altına girer (Sivas, 2007a: 14). Frig Krallığının bağımsızlığını kaybetmesi her ne kadar Frig kültürünün sona erdiği anlamına gelmese de bu durum, M.Ö. 550-540 tarihlerinde tüm bu toprakların Pers egemenliğine girmesi ile değişir ve Büyük İskender'in bölgeye hâkim olduğu tarihlere kadar, yaklaşık 200 yıl boyunca devam eder.

Böylece Frigya toprakları Pers İmparatorluğunun bir parçası olmuş Kapadokya, Paphlagonya ve Hellespontos ile Büyük Frigya satraplığına bağlanmıştır (Sivas, 2007a: 14).

⁷² Kimmerlerin batıya hareketleri için bk, Tansuğ, 1949: 535-550; Tarhan, 1984: 109-120; Kimmer Kültürü, Kimmerlerin kökeni ve göç yolları için bk, Tarhan, 1979: 355-369.

⁷³ Sevin, Lydia ve Med Devletleri arasında gerçekleşen bu savaşı "Kızılırmak Savaşı", savaş sonunda yapılan anlaşmayı ise "Kızılırmak Barışı" olarak adlandırmıştır. Eskiçağ literatürüne göre, bir bölgede bulunan buluntuların ya da bir coğrafya da gerçekleşen olayların o coğrafyanın ismine göre belirlenmesi bilinen bir yöntemdir. Bu yöntemden yola çıkarak, bize göre de söz konusu savaş ve sonrasında yapılan barışın, Kızılırmak yakınlarında gerçekleştiğinden hareketle, bu isimle adlandırılması doğru olacaktır (Sevin, 1982b: 286-287).

3.2.2.Persler Zamanında Kapadokya ve Kırşehir

Antik Çağda Orta Anadolu'nun neredeyse tamamına yakını kapsayan bir bölgenin adı olan Kapadokya, Eski Anadolu'daki önemli bazı bölgelerden de biriydi (Figür-27). Anadolu'nun tam orta noktasında yer alan bölge, bugün yaklaşık olarak Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri ve Malatya illerinin tümünü; Ankara'nın doğusunu, Sivas ile Yozgat'ın güneyini ve Adana'nın da kuzeyini kapsamaktaydı (Sevin, 1998: 47).

Oldukça geniş bir alanı kapsayan Kapadokya⁷⁴, M.Ö. 6. yüzyılda ise kuzeyde Pontos, kuzeybatıda Galatya, batıda Lykaonya ve Frigya, güneyde Kilikya, güneydoğuda Kommegene ve doğuda Armenia bölgeleriyle komşuydu (Strabon XII. 2, 10).

İsim olarak etnik bir anlam taşımayan Kapadokya sözcüğüne ilk kez M.Ö. 6. yüzyılda İran'da, Bisitun Dağının kayalıklarında bulunan yazıtta rastlanır (Mieroop, 2006: 330). Akadça, Persçe ve Elamca olmak üzere üç dilli yazılan bu yazıtta görülen, yer ve ülke isimleri arasında Persçe Katpatuka ismi de yer almaktadır. Birçok dilbilimciye göre, Güzel Atlar Ülkesi anlamına gelen bu isim Persçe'dir (Esin, 1998: 65; Baydur, 1970; 114). Asur ve Pers İmparatorluklarının bölgeden haraç ya da vergi olarak at almaları bölgenin atları ile anıldığını göstermesi açısından önemlidir (Sevin, 1998: 47). Romalı tarihçi Plinius ise Kapadokya adının Kızılırmak'ın kollarından biri olan Kappadoks (Delice Irmağı) adından bölgeye verildiğini söylemektedir (Plinius VI, 3. 2).

M.Ö. 6. yüzyıl ve öncesinde çeşitli isimlerle anılan ve yerleşim alanlarına sahip olduğu bilinen bu yöre, Pers hâkimiyetinin son dönemlerinde ikiye ayrılmıştır. Kuzeyde Pontos'a yakın olan kısım "Kapadokya Pontika", güneyde Toros yakınlarına kadar olan kısım ise "Büyük Kapadokya" olarak adlandırılmıştır (Strabon XII, 1. 4).

Kabaca günümüzdeki İran sınırları içerisindeki topraklara yerleşen Perslerin ilk kralları hakkında pek bilgi yoktur (Tekin, 1998: 73; Tekin, 2008: 90; Sevin, 1982c: 310). Ancak Persleri Önasya'nın en önemli gücü haline getiren ve Med Devletine son veren Kyros'un (M.Ö. 559-529) bu devletin kurucusu olduğu kabul edilir.

Bir süre sonra topraklarını genişletmek için harekete geçen Persler, Ege ve Akdeniz dünyasına göz dikmişler ve Batı Anadolu'daki Lidyalılar ile karşı karşıya gelmişlerdir. Barışçı yollarla Kilikya Krallığını ele geçirmişler ve

⁷⁴ Strabon'a göre Kapadokya, kuzey-güney doğrultusunda Pontos'tan Tauros'a 1800 stadion, batı-doğu doğrultusunda ise Lykaonya-Frigya'dan Euphrates'e (Fırat) ve Armenia'ya yaklaşık olarak 3000 stadionluk bir alandır. Stadion, bir Hellen uzunluk ölçüsü birimidir. Bir stadion yaklaşık olarak 185 metreye eşittir. Böylece bölge Strabon'un verdiği ölçülere göre kuzey-güney doğrultuda 333 km, batı-doğu doğrultuda ise 555 km uzunluğa sahiptir.

Lidyalıların yardım almalarına engel olmak için Dicle Nehri üzerinden Kapadokya'ya doğru ilerlemişlerdir. Perslerin ilerlemeleri karşısında çekilmek zorunda kalan Lidyalılar, ani Pers saldırıları sonucu hiç beklemedikleri bir anda⁷⁵ ülkelerini Perslere bırakmak zorunda kalmışlardır (Baydur, 1970: 89; Sevin, 1982c: 311). Böylece Pers Kralı Kyros, M.Ö. 6. yüzyılın ortalarında Lidya Kralı Kroisos'u yenerek hem Lidyalılara son vermiş oluyor hem de Anadolu'nun tümüne yayılan bir hâkimiyet kuruyordu (Mieroop, 2006: 326; Tekin, 1998: 73; Tekin, 2008: 90; Sevin, 1982c: 310).

Persler Anadolu'yu ele geçirdikten sonra idari anlamda yönetimlerini kolaylaştırmak için bölgeyi valiler aracılığı ile yönetmeye başlamışlardır. İlk satraplıkları Kyros kurmuş, daha sonra ise Darius bunları geliştirmiştir. Krallığın Koruyucusu anlamına gelen Kyros'un kurduğu satraplıklar hakkında pek bilgimiz olmamakla birlikte Darius'un bunları yeni bir düzene soktuğu bilinmektedir. Bu satraplıklar Sardeis, Daskyleion, Kilikya, Doğu Karadeniz ve Paktyike Satraplıkları idi (Sevin, 1982c: 313-315). Bu durum aynı zamanda M.Ö. I. binin ortasında Anadolu'nun parçalanmışlığını da gösteriyordu. Teorikte iyi bir yönetim şekli gibi görünse de uygulanması zor olan bu yöntem zamanla satraplıklar içerisinde huzursuzluk ve karışıklıkların çıkmasına neden oldu.

Konumuzu ilgilendirdiği şekliyle, Kapadokya Bölgesi bu satraplıklardan en büyüğü olan Daskyleion Satraplığına bağlıydı. Bu satraplık Kapadokyalılardan, Friglerden, Anadolu Thraklarından, Paphlagonlardan ve Mariandynler olarak adlandırılan halklardan oluşuyordu. M.Ö. 6. yüzyıl öncesinde ise bölge insanı muhtemelen çoğunlukla Luvi ve Hitit kökenliydi (Sevin 1998: 48). Ancak sonrasında Pers idaresine girerek karışık bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Kapadokya'da Pers hâkimiyetinden itibaren Arami etkisi de başlamış ve bu etki uzun süre devam etmiştir (Lipinski 1975: 172). Strabon bölge halkının Suriye kökenli olduğunu söylerken (Strabon XII. 3, 9), kendinden çok önce yaşamış olan Herodotos'u kaynak göstermiştir (Herodotos I, 72). Bölge halkının Suriyeli olduğuna dair görüşler arasında Plinius'un da bulunması, antik yazarların bu konuda ortak bir görüşe sahip olduklarını göstermesi açısından önemlidir (Sevin 1998: 48). Kökenlerinden başka gerek antik kaynaklarda gerekse diğer kaynaklarda isimlerine rastladığımız bölge halkları, Perslere her yıl belirli bir miktar vergi ile bunun dışında 5000 baş koyun, 2000 katır ve 1500 at vermekle yükümlü idiler (Baydur, 1970: 89; Sevin, 1998: 191).

Daskyleion Satraplığının sınırları ise Anadolu'nun Doğu Karadeniz dışında kalan kuzey kıyıları, Marmara Denzinin doğu ve güney kıyıları ile Orta Anadolu'nun hemen hemen tümünü içine alan çok büyük bir alandan

⁷⁵ Herodotos'un, Lidyalılar ile Persler arasında gerçekleşen savaş öncesi ilişkileri, savaşın gidişatı, Sardeis Savaşı ve Sardeis'in Düşüşü hakkındaki görüşleri için bk; Herodotos I, 80-92.

oluşuyordu. Bu satraplık zamanla Katpatuka (Kapadokya), Hellespontos Frigyası ve Büyük Frigya olmak üzere üçe bölünmüştür (Baydur, 1970: 89; Sevin, 1982_c: 313-315). Bunlardan Kapadokya'nın başına Artatabas, Hellespontos Frigyası'na Pharnoukos ve Büyük Frigya'nın başına da Artakamas atanmıştı (Sevin, 1998: 191). Ancak ilerleyen yıllarda başlı başına bir satraplık haline dönüşen Kapadokya, yaklaşık M.Ö. 6. yüzyılın sonlarına doğru Ariaramnes adında bir satrap tarafından yönetiliyordu.

Bu satraplıklar Pers Devletine vergi geliri getiriyor ve devletin önemli bir gelir kaynağını oluşturuyorlardı (Tekin, 2008: 90). Perslerin ekonomisine katkı sağlayan bir başka etken ise güneybatı İran ile Batı Anadolu'yu birbirine bağlayan Kral Yolu idi⁷⁶. Efes ve Sardeis ile başlayan Kral Yolu, Ankara, Kapadokya, Yukarı Fırat ve Babilonya'dan geçerek Susa'ya ulaşıyordu. Persler bu yol aracılığı ile uzun süre doğu-batı ticaretinde önemli bir rol oynadılar (Tekin, 1998: 74).

Anadolu'da iki yüz yıla yakın sürecek olan Pers hâkimiyeti sırasında Kapadokya satraplığının sınırları içinde yer alan Kırşehir ve çevresi bu satraplığın batı kesimindeydi. Kaba bir sınırlandırma ile bu alan güneyde Tuz Gölü ve Kızılırmak, doğuda Erciyes Dağı, kuzeyde Delice Irmağına kadar uzanıyordu.

Tüm bunlara rağmen Kapadokya satraplığının bu yüzyıllardaki durumunu ve yönetim merkezinin neresi olduğunu belirlemek oldukça güçtür. Belki de bu satraplığın merkezi Kayseri idi (Baydur, 1970: 89; Erkiiletlioğlu, 1993: 15). Kırşehir ve çevresi ise bu merkezin batısında yer alan bir bölgede ve en azından Persler tarafından da çok dikkati çekmeyen topraklarda yer almaktaydı.

Kırşehir ve çevresinde bu döneme ait bulgular bölgede gerçekleştirilen kazılardan elde edilmiştir. Kaman Kalehöyük'ün II. katı Demir Çağı'na aittir. 1986-1991 yılları arasında yapılan kazılarda en az 12 yapı katının varlığı anlaşılmış, 1992 yılı kazılarında ise bu alanda yeni buluntulara rastlanmıştır. 1992 yılı kazılarında keşfedilen küçük buluntular arasında bir Akamenid mührü ortaya çıkarılmıştır (Omura, 1994_b: 282). Söz konusu mühür, Kırşehir ve çevresinde bu dönemin varlığını ortaya koyan en önemli buluntular arasındadır. Bundan başka 1995 yılı çalışmalarında yine Demir Çağı tabakaları arasında 10 m. uzunluğunda ve 2.5 m. genişliğinde ve koridora benzeyen mimari kalıntılara rastlanmıştır. Mimarlık kalıntıları ve planları bakımından çift odalı megaron yapı tipini hatırlatan bu tür yapılar genellikle

⁷⁶ Herodotos'a göre bu yol, 2.500 km. uzunluğa sahiptir. Ege kıyılarını İran'a bağlayan Kral Yolu'nun başlangıcı, izlediği güzergâhlar ve son durağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu yolun gerek başlangıcı ve sonu gerekse güzergâhları konusunda ayrıntılı bilgi için bk., Ramsay, 1960; 38 vd.; Sevin, 2007; 4-13.

Demir Çağı'nın en son evresine, yani M.Ö. 4. yüzyıla tarihlendirilir (Omura, 1997_b: 203; Omura, 1998_b: 312-313).

M.Ö. 4. yüzyılın ortalarına doğru Anadolu'daki Pers egemenliği yavaş yavaş gerilemeye başladı. Yunanistan'da istikrarı sağlayan Büyük İskender, Perslere karşı yapılacak seferin hazırlıklarını tamamlayarak Batı Anadolu'nun kıyı kentlerini ele geçirdi. İlerleyişini sürdüren İskender, M.Ö. 333'te Gordion'da diğer birlikleriyle birleşerek Ankara'ya geldi. Bu sırada Paphlagonialıların onun egemenliğini tanıyacıklarını bildirmeleri üzerine Halys'in batısındaki toprakların tümüne hâkim oldu. Kapadokya'nın da bir kısmını ele geçirdikten sonra Kilikya'ya yöneldi (Günaltay, 1987_a: 248). İskender önce İssos ve ardından Gavgamela savaşları ile Perslerin hem Anadolu'daki hem de İran'daki hâkimiyetlerine son verdi (Özsait, 1982_a: 338-341; Tekin, 1998: 102-106; Tekin, 2008: 120-132).

3.2.3.Hellenistik Dönemde Kapadokya ve Kırşehir

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Kapadokya bölgesindeki Pers hâkimiyeti de Büyük İskender'in tarih sahnesine çıkmasıyla sona ermiştir⁷⁷. Büyük İskender M.Ö. 334'te başladığı doğu seferini, M.Ö. 331'de Asya Kralı ilan edilerek tamamlamıştır (Günaltay, 1987_a: 252; Tekin 1998_a: 106).

Kapadokya satraplığı Perslerin en sadık satraplıklarından biriydi ve bu özelliklerini Perslerin Anadolu'daki hâkimiyetlerinin sona ermesinden sonrada devam ettirmişlerdi (Günaltay 1987_b: 258). Hatta Büyük İskender Kapadokya'nın bir kısmı ele geçirdiğinde Sabiktas adlı bir Persliyi Kapadokya satrabı olarak atamıştı (Baydur, 1970: 91; Tekin, 2008: 128).

M.Ö. 4. yüzyılda, Pontos'ta, bir Pers soylusu olan Mithridates büyük bir krallık kurdu. Yine aynı yüzyılda, Büyük Kapadokya'da ise, Ariarathes kendi krallığını kurdu (Raymond 2002: 17). Ancak I. Ariarathes'in 45.000 kişilik ordusuyla karışık ortamdan da faydalanarak, M.Ö. 332 yılında kendisini bağımsız Kapadokya satrabı ilan etmesi uzun sürmedi (Tekin, 2008: 157). İlerleyen tarihlerde Büyük İskender'in ölümü ile Perdikkas ordunun başına geçmiş ve M.Ö. 322'de I. Ariarathes'i öldürerek Kapadokya'nın idaresinin tekrar Makedonlara geçmesini sağlamıştır. Bu olaylar sırasında I.

⁷⁷ Büyük İskender doğu seferine çıktıktan sonra Perslerle ilk karşılaşması Granikos (Biga Çayı) yakınlarında olmuştur. M.Ö. 334'teki Granikos Savaşı ile Anadolu'nun kapıları İskender'e açılmıştır (Tekin, 1998: 104). Büyük İskender ve Darius daha sonra İssos ve Gavgamela Savaşlarında karşı karşıya gelmişlerdir. M.Ö. 333'teki İssos Savaşında Büyük İskender'e yenilen Darius, barış için haber yollamış ancak kabul ettirememiştir (Özsait, 1982_a: 339-340). M.Ö. 331'deki Gavgamela Savaşı ise Darius'un ve Pers hâkimiyetinin sonunu getiren bir savaş olarak kabul edilir. Bu savaş sonunda bütün Mezopotamya'yı hâkim olan Büyük İskender, Perslerin başkenti Babil'de ele geçirerek, İran içlerine kadar girmiş ve Pers İmparatorluğunun hazinesini ele geçirmiştir (Tekin, 2008: 120-132).

Ariarathes'in oğullarından biri Armenia Bölgesine kaçarak canını kurtarmıştı (Günaltay 1987b: 261; Baydur, 1970; 92). Bu tarihten sonra, yirmi yıl boyunca Kapadokya Bölgesi Makedonlar tarafından idare edildi. Bu süreçte Eumenes'in idaresi altındaki bölge bir süre sonra Nikanor'a, daha sonra Antigonos'a ve son olarak Lysimakhos'a geçmiştir⁷⁸ (Tekin, 1998b: 199).

Makedon idaresinin bitişi ve İskender'in Komutanları arasında çıkan İpsos Savaşı'ndan⁷⁹ sonra bölgedeki karışıklıkları fırsat bilen ve daha önce Armenia'ya kaçan I. Ariarathes'in oğlu II. Ariarathes (M.Ö. 301-280) Kapadokya'ya gelerek bölgeye egemen olmuştur. Ancak Kapadokya Krallığı hâlâ resmen ilan edilmemiş ve Makedon idaresi devam etmiştir. Bir süre sonra halefler M.Ö. 281'de Kurupedion Savaşı⁸⁰ ile tekrar karşı karşıya geldiler. Halefler arasındaki bu son savaşı Seleukos kazanmıştır (Mansel, 1999: 467-470). Kurupedion Savaşı, Büyük İskender'in başlattığı devlet yapısının da sonu olmuştur. Bundan sonra Anadolu'da Roma egemenliğine kadar Seleukos yönetimi başlamıştır. Bu tarihten itibaren de Kapadokya Krallığı bağımsız bir krallık haline gelmiştir (Mansel, 1999: 472). M.Ö. 332'de I. Ariarathes'le başlayan krallık süreci, M.Ö. 280'de Ariarathes ile gerçekleşmiştir (Figür-28). Bundan ötürü II. Ariarathes'in en büyük oğlu Ariarathes (M.Ö. 280-230) Kapadokya Krallığının gerçek kurucusu olarak kabul edilir (Tekin 1998b: 201).

Bu tarihlerde Anadolu'nun geneline hâkim olan Seleukoslarla iyi geçinen Kapadokya Krallığının Ariarathes'ten sonraki temsilcisi III. Ariarathes (M.Ö. 230-220), II. Seleukos'un kızkardeşi ve aynı zamanda Suriye Kralı olan II. Antiochos'un kızı Stratonike ile evlenmiştir. Bir süre babası Ariarathes'le birlikte krallığın başında bulunan III. Ariarathes'in

⁷⁸ Büyük İskender'in ölümünden sonra devletin nasıl yönetileceği, halefleri yani "Diodokhlar" tarafından Babil'de toplanacak bir konseyle belirlenecekti. Bu boşluğu doldurması için konsey tarafından Perdikkas en yetkili kişi seçildi. Konseye katılanlardan Krateros ve Antipatros Makedonya ve Yunanistan'ı; Antigonos Monophthalmos Büyük Phrygia, Lykia ve Pamphilia'yı; Leonnatos Küçük Phrygia (Hellespontos Phrygia'sı); Meandros Lydia'yı; Lysimakhos Karadeniz kıyıları ve Trakia'yı; Philotas, Kilikia'yı; Laomedon, Suriye'yı; Ptolemaios, Mısır'ı idaresi altına alırken, Kappadokia ve Paphlagonia'yı Eumenes aldı. Önemli haleflerden Seleukos'a ise herhangi bir bölge verilmemiş ancak Perdikkas'ın yanında üst düzey bir göreve getirilmişti (Tekin 1998: 109-110; Özsait, 1982a: 342). Ancak bu durum kısa bir süre sonra bazı anlaşmazlıkları ve egemenlik kavgalarını da beraberinde getirdi.

⁷⁹ M.Ö. 301'de İpsos'ta (Afyonkarahisar ili, Çay ilçesine bağlı Sipsin Köyü) meydana gelen ve Büyük İskender'in haleflerinin birbirine düştüğü bu savaşta, Lysimakhos, Ptolemaios ve Seleukos birleşerek, Antigonos'a karşı ittifak yapmışlardı. Bu ittifak sonuç verdi ve birleşik güçler İpsos Savaşı'ndan galip ayrılarak Antigonos'u bozguna uğrattılar (Özsait, 1982a: 347-348). Bu savaş sonunda İskender İmparatorluğundan dört büyük Hellenistik devlet ortaya çıkmıştır. Bunlar; Mısır'da Ptolemaios, Trakya ve Küçük Asya'da Lysimakhos, Mezopotamya ve Suriye'de Seleukos ve Kassandros'un Makedonya Devletidir.

⁸⁰ Diadokhlar arasındaki mücadeleleri sona erdiren bu savaş ile Seleukos doğunun hâkimi oldu. Seleukos'un egemen olduğu bu sınırlar Mısır ve Hindistan dışında neredeyse İskender'in ele geçirdiği topraklar kadardı (Tekin, 1998b: 115).

krallık yıllarının en önemli kalıntılarından biri kendi zamanında darp edilen sikkeler üzerinde ΒΑΣΙΛΕΩΣ/Basileos yani kral ibaresinin yer almasıdır. Bu durum Kapadokya Krallığı için Ariaramnes ile başlayan sürecin, III. Ariarathes ile tamamlanmış olabileceğini göstermektedir. (Mansel 1999: 472; Tekin 2008: 201; Baydur, 1970; 93).

Krallığın bir başka temsilcisi IV. Ariarathes'te (M.Ö. 220–163) babası gibi Seleukoslarla akraba olmuş ve III. Antiokhos'un kızı Antiokhis ile evlenmiştir (Tekin, 1998b: 201). Kapadokya Krallığının Roma ile olan ilk ilişkilerine, IV. Ariarathes zamanında rastlanır. Bir düşünceye göre ise Kapadokya Krallığının Seleukoslara olan bağlılığı, krallığın Roma ile ilişkisinden sonra son bulur. Çünkü Romalılar Magnesia Savaşı ile Anadolu'daki Seleukos nüfuzunu kırmıştır (Demircioğlu, 1987: 337, 344). Dolayısıyla M.Ö. 190 yılından sonraki dönem Krallığın tam bağımsızlığa eriştiği dönemdir.

Kapadokya Krallığının I. Ariarathes'ten IV. Ariarathes'in otuzuncu hükümdarlık dönemine, yani M.Ö. 332'den M.Ö. 190'a kadar olan yaklaşık bir buçuk asırlık zaman süreci, krallığın bağımsızlık mücadelesi şeklinde geçmiştir.

Bundan sonra krallığı, Ariarathesler sülalesi sürdürmüş ve Roma'ya dost olan V. Ariarathes⁸¹ (M.Ö. 163–130) kral olmuştur. Yunan kültürüyle yetişen bu kral kültürlü biriydi (Baydur, 1970: 94). Kapadokya'da V. Ariarathes'e kadar görülen Arami unsurlar büyük olasılıkla bu kral zamanında son bulmuştur (Lipinski 1975: 172). V. Ariarathes⁸², dindar anlamına gelen “Eusebes” ve babasını seven anlamına gelen “Philapataros” gibi lakaplara da sahipti. Ayrıca bölgede önemli şehirler arasında adı geçen Mazaka⁸³, ve Tyana⁸⁴ gibi şehirlerin adını Eusebeia olarak değiştirmişti (Tekin 1998b: 203).

⁸¹ V. Ariarathes'in krallığının ilk yıllarında, kısa bir süre de olsa üvey kardeşi Orophernes (M.Ö. 161-159 veya M.Ö. 159-157) krallığın başına geçti. Ancak Orophernes'in Kapadokyalıların gelenek ve göreneklerini küçümseyerek halkına İonya adetlerini benimsetmek istemesi ve baskı politikası izlemesi sonucu V. Ariarathes ilerleyen yıllarda krallığını tekrar ele geçirmiştir (Baydur, 1970: 95-96). Kapadokya krallarının en güçlüsü olan V. Ariarathes zamanında Kapadokya Krallığının sınırları doğuda Fırat'tan batıda Marmara bölgesine kadar yayılmıştır. Kapadokya nüfuzu ise Kommagene, Suriye ve Bergama meselelerine müdahale edecek kadar artmıştır (Baydur, 1970:94).

⁸² V. Ariarathes krallığı sırasında bazı imar faaliyetlerinde de bulunmuştur. Antik yazarlardan Strabon, Kapadokya'nın sınırları ve bu bölgedeki şehirlerden bahserken Kapadokya kralı V. Ariarathes'in Kızılırmak üzerine bir baraj yaptırdığını belirtir (Strabon XII. 2, 8). Ancak bir süre sonra barajın çökmesi ile Kapadokya ve Galatya toprakları sular altında kalmış ve bundan zarar gören bölge halkı, V. Ariarathes'ten 300 talentlik bir tazminat almışlardır (Tekin, 1998a; 203; Tekin, 2008: 160).

⁸³ İki Eusebia'dan biri olan Mazaka'nın adı “Argaios (Erciyes) Dağı Yanındaki Eusebia” olarak değiştirilmiştir (Tekin, 2008: 160).

⁸⁴ Diğer Eusebia ise antik çağda Tyana olarak bilinen Kemerhisar'dı. Bu şehrin adı da “Toros Dağı Yanındaki Eusebia” olarak değiştirilmiştir (Tekin, 2008: 160, 165).

Bu şehirler aynı zamanda bölgenin o dönemdeki en gelişmiş yerleşim yerleriydi (Mitchell 1993: 97).

V. Ariarathes'in ölümü ile karısı Nysa, krallığın idaresini devam ettirmek için oğullarından beşini öldürmüştür. Ancak annesinin elinden kurtulan V. Ariarathes'in en küçük oğlu VI. Ariarathes (M.Ö. 130-116) krallığın başına geçmiştir (Baydur, 1970: 96; Tekin 2008: 161). Annesinin ölümünden sonra daha rahat hareket eden VI. Ariarathes, bu sırada Pontos Kralı olan VI. Mithridates'in kız kardeşi Laodike ile evlenmiş ve böylece Kapadokya'da Pontos etkisi başlamıştır (Baydur, 1970: 96). Pontos kralı VI. Mithridates bölgedeki nüfuzunu arttırmak ve kız kardeşini Kapadokya Krallığının başına getirebilmek için VI. Ariarathes'i öldürmüştür (Tekin, 1998_b: 205; Tekin, 2008: 161). Ancak Pontos kralının bu düşüncesi kız kardeşinin o sırada Kapadokya'yı işgal eden Bithynia Kralı III. Nikomedes ile evlenmesi nedeni ile hayata geçmemiştir.

Babasının ölümünden sonra Kapadokya Krallığının başına geçen VII. Ariarathes (M.Ö. 116-101) aynı zamanda dayısı olan VI. Mithridates tarafından da krallık koltuğunda bırakılmıştır. VI. Mithridates bir süre sonra kız kardeşinin Bithynia Kralıyla evlenmesini ve böylece Kapadokya'nın Bithynia Krallığınının yönetimine girmesini hazmedemeyerek hem kız kardeşini hem de onun kocasını bölgeden sürmüştür (Sullivan 1980: 1127). Her ne kadar Kapadokya Krallığının başında VII. Ariarathes bulunuyorsa da VI. Mithridates her fırsatta krallığın iç işlerine karışıyordu. Krallığa müdahalesini gittikçe artıran VI. Mithridates, VII. Ariarathes'e babasının katili ve bir Pontos soylusu olan Gordios'u yanına aldırmasını istedi. Ancak bu talep VII. Ariarathes tarafından reddedilince, VI. Mithridates babası gibi VII. Ariarathes'i de öldürttü (Tekin, 1998_b: 206; Tekin, 2008: 162). Böylece Ariarathes hanedanlığı Pontos Krallığı tarafından kontrol altına alınmış oluyor ve artık sülalenin sonunda gelmiş oluyordu (Baydur, 1970: 96).

Bu olaylardan sonra VI. Mithridates, IX. Ariarathes adı ile kendi oğlunu tahta çıkarmak istedi. Ancak ayaklanan Kapadokya halkı Pontos kralının küçük yeğeni olan VII. Ariarathes'in kardeşi, VIII. Ariarathes'i (M.Ö.100-99) tahta çıkarmışlardır (Baydur, 1970: 96). Ancak bu kral ve Kapadokyalılar, VI. Mithridates'e karşı koyamamışlar ve VIII. Ariarathes'te Pontos kralı tarafından öldürülmüştür. Çok geçmeden VI. Mithridates IX. Ariarathes'i (M.Ö. 99-87) tahta çıkarmıştır (Sullivan, 1980: 1127). Böylece Pontos Krallığının müdahalesi ile Ariarathesler sülalesi tamamen son bulmuştur⁸⁵.

⁸⁵ Hellenistik Çağın başlarından yani M.Ö. 332'den, Roma'nın Eyaleti haline geldiği tarih olan M.S. 17'ye kadar, Kapadokya Krallığı'nın başına geçen krallar için bk., (Günaltay, 1987_b: 277-278).

Bundan böyle Kapadokya Pontos ile Roma arasında geçen mücadeleler ve bölgeye atanan sözde krallar aracılığıyla bağımsızlıktan yoksun bir şekilde idare edildi (Baydur, 1970: 97; Tekin 2008: 163). Bu süreç resmen yıkılışına ve Roma'ya bağlanmasına kadar da devam etti.

Ariaratheslerden sonra Kapadokya Krallığı Ariobarzanes sülalesi tarafından idare edilmiştir. Bu dönemde krallığın başına sırasıyla; I. Ariobarzanes (M.Ö. 95-63), II. Ariobarzanes (M.Ö. M.Ö. 63-52), III. Ariobarzanes (M.Ö. 52-42) geçmiştir (Sullivan, 1980: 1127-1139). İlerleyen tarihlerde Roma'nın desteğiyle başa geçen bir başka isim ise, aslında bir Ariarathes olmamasına rağmen bu ismi alan X. Ariarathes'tir (M.Ö. 42-36). Ariobarzanes sülalesinden olan bu kraldan sonra krallığın başına son kral olarak Arkhelaos (M.Ö. 36-M.S. 14) geçmiştir (Tekin, 2008: 165). Her ne kadar krallık içerisinde Arkhelaos'tan sonra kızı Glaphyra ve II. Arkhelaos'un isimleri geçse de bunlar hakkında pek bir bilgiye rastlanmaz (Tekin 2008: 165; Tekin, 1998_b: 211).

Kapadokya Krallığı döneminde Kırşehir ve çevresi, "strategia"⁸⁶ denen bazı bölgesel birimlere ayrılmıştı. Bu dönemde şehirleşmenin tam olarak gelişmediği bölgenin güneyinde beş strageia mevcuttu (Sevin 1998: 52). Bunlar, Garsauritis, Katanoia, Kilikya, Melitene ve Tyanitis'ti. Ayrıca bölgenin kuzey tarafında da beş strageia vardı. Bunlar ise, Khamanene, Laviansene, Morimene, Saravene, Sargarausene idi (Strabon XII. 1, 4). Kırşehir bu strageilar içinde Khamenene strageiasına bağlı bir yerleşimdi. Ancak bütün bunlara rağmen Kırşehir ve çevresinin Hellenistik dönemde bölgede kurulan krallık yönetimi sırasındaki durumu konusunda henüz bir netlik yoktur.

Bölgenin genelinde olduğu gibi, Khamenene strageiası da zayıf bir şehirleşmeye sahipti. Strabon, burada sadece Dasmenda (Semendere) adında tahkim edilmiş bir yerden bahsederken (Strabon XII. 2, 10), Ptolemaios, Sama (Cemele-Yassihöyük), Andrapa, Gдания, Ouadata, Odogo, Sarouene kasabalarından bahseder. Bu sayılanlar içinde Ptolemaios'un Sarouene dediği kasaba belki de Kırşehir'dir (Sevin 1998: 55).

Kırşehir ve çevresinin Hellenistik Çağ'daki durumu hakkında her ne kadar bir netlik olmasa da bölgenin bu dönemi ile ilgili verilerden bir kısmı kent merkezindeki Kalehöyük'ten elde edilmiştir. Sık sık ziyaret edilen höyükte ilk çalışmaları Bossert (Bossert 1950: 667-671) ve Alkım (Alkım 1956: 61-77) gerçekleştirmiştir. Bossert höyüğün daha çok Hitit buluntuları ile ilgilenmiş ve diğer dönemlere ait değerlendirmelerin Alkım tarafından gerçekleştirileceğini belirtmiştir.

⁸⁶ Bir tür yerel yönetim, valilik.

Alkım'ın tespitlerine göre kesintisiz bir iskâna uğrayan Kalehöyük'ten Hellenistik Çağa ait birçok seramik parçası ele geçmiştir. Hellenistik Dönem seramikleri arasında monokrom basit mutfak eşyaları ile iç kısmında paralel şeritler bulunan bir parça önemli örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Alkım 1956: 73-75, res. 17a-b, 18 ve 19). Kalehöyük'te ele geçen Hellenistik Dönem malzemeleri en azından höyüğün Hellenistik dönemdeki ve Krallık evresinde birleşim olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kırşehir ve çevresinin Hellenistik Çağı hakkında birtakım buluntular ise Kaman Kalehöyük'ten elde edilmiştir. Kaman Kalehöyük'te ele geçmiş Büyük İskender portreli Hellenistik Dönem sikkeleri (Oettel 2000: 139) Kırşehir ve yakın çevresinde bu dönemin izlerini gösteren arkeolojik belgelerdir (Figür-29).

Bunlardan başka Kırşehir Müzesinde de Kapadokya Krallığına tarihlenen birçok sikke bulunmaktadır. Bir kısmının üzerinde Argaios (Erciyes) Dağı kabartmaları⁸⁷ olan bu sikkeler Kırşehir ve yakın çevresinde bulunduktan sonra müzeye kazandırılmıştır ve şu anda müzede sergilenmektedir.

Söz konusu arkeolojik buluntular Kırşehir ve çevresinin Hellenistik Çağının bir dereceye kadar aydınlatılmasına katkı sağlamıştır. Ancak elbette yeterli değildir. Kent merkezindeki Kalehöyük'te son birkaç yıldır kazı yapılmaya da başlanmıştır. Bu kazılar höyüğün ve dolayısıyla da Kırşehir ve çevresinin hem bu dönemi hem de diğer dönemleri hakkında yeni bazı şeyler söyleyecektir.

3.2.4.Roma Devrinde Kapadokya ve Kırşehir

Roma İmparatorluğu zamanında Kapadokya Kralları vali seviyesine düşmüştü (Günaltay, 1987b: 277).

Bu tarihlerde Kapadokya Krallığında bir sülale değişikliği meydana gelmiş ve Ariobarzanesler başa geçmişti.

Ariarathes'lerin aksine Ariobarzanes'ler Roma'dan yana tavır aldılar. Ancak bu durumda bölgedeki sıkıntıları gidermedi. Roma İmparatorları sık sık Kapadokya'nın içişlerine karışıyorlar, düzenli şekilde vergi toplamaları için Ariobarzanes'lere baskı yapıyorlardı (Günaltay, 1987b: 274-276). Nitekim Roma yanlısı olarak bilinen III. Ariobarzanes (M.Ö. 52-42)

⁸⁷ Hellenistik ve Roma dönemi Kapadokyasında en önemli kült, Argaios (Erciyes) kültürüdür. Bir dağ tanrısı kültürünün Kapadokya da bu kadar yaygın olmasının nedeni büyük olasılıkla Argaios Dağının heybetinden ve birçok coğrafyadan bütün çıplaklığı ile görünmesinden kaynaklanmaktadır (Tekin, 1998b: 216). Argaios (Erciyes) Dağ kültürü hakkında ayrıntılı bilgi için bk, Baydur, 1970: 123-127.

halkından yeteri kadar vergi toplayamadığı için Roma İmparatoru Antonius tarafından öldürtülmüştür (Tekin, 1998b: 209).

Antonius'tan sonra Roma İmparatoru olan Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14) döneminde ise Ariobarzanes'lerden olmayan ve başa geçtikten sonra Arkhelaos adını alan bir krala rastlanmaktadır (Günaltay, 1987b: 277).

Augustus doğuda yaptığı bir toprak düzenlemesi ile Kapadokya kralı Arkhelaos'a Armenia Minor'un bir kısmını vermiştir (Özsait, 1982b: 384). Kendi adı ile anılan bir kent⁸⁸ kurduran Arkhelaos, Augustus'tan sonra Roma'nın başına geçen Tiberius (14-37) tarafından Roma'ya çağrılarak bölgede takındığı umursamaz davranışlarından ötürü uyarılmıştır (Günaltay, 1987b: 277). Kapadokya Krallığının son kralı olan ve Philopatris ve Ktistes unvanlarını da kullanan Arkhelaos'un ölümü ile de Kapadokya Krallığı resmen bir Roma eyaleti haline getirilmiştir (Tekin, 1998b: 209; Günaltay, 1987b: 277).

Kapadokya, Tiberius tarafından M.S. 17'de Roma'ya bağlı bir eyalete (Provincia Cappodocia) dönüştürülerek kısa bir süre de olsa bölgedeki karışıklıklara son verilmiştir. (Akşit, 1985: 71; Özsait, 1982b: 385; Tekin, 1998b: 211; Tekin, 2008: 231). Tiberius bölgenin idari statüsünde yaptığı bu değişiklikten sonra atlı sınıfından ve aynı zamanda Kapadokya Eyaletinin ilk valisi (Özsait, 1982b: 385; Baydur, 1970: 100) olan Quintus Veranius adında birini atamıştır. Tiberius döneminde Kapadokya halkının ödediği vergi miktarı azaltılmış ve Roma yönetim sisteminde sık sık gördüğümüz bir değişiklikte Kapadokya ve Kommagene Krallıkları birleştirilmiştir (Tekin, 1998b: 211).

Tiberius'tan sonra Roma'nın başında gördüğümüz Vespasianus (69-79) ise, diğer Roma İmparatorları gibi yönetimde yeni bazı düzenlemeler yaparak M.S. 74'te Galatya ve Kapadokya eyaletlerini birleştirmiş ve çift eyalet sistemini getirmiştir (Akşit, 1985: 146; Baydur, 1970: 100; Özsait, 1982b: 389). Vespasianus döneminde bölgede görülen bir diğer yenilik ise bölgeye yapılan barbar saldırılarını önlemek için daha önce başka coğrafyalarda bulunan iki Roma lejyonunun Kapadokya'ya getirilmesidir (Baydur, 1970: 100; Erkiletlioğlu, 1993: 34-35). Bu İmparatorun oğlu Titus (79-81) zamanında ise eyalet yollarının yapımına hız verilmiş, (Baydur, 1970: 100; Özsait, 1982b: 389), Armenia Minor, Kapadokya-Galatya eyaletine dahil edilmiştir. Vespasianus'un bir başka oğlu Domitianus (81-96) zamanında ise eyalet yollarının yapımına devam edilerek Galatya, Kapadokya, Pontus, Pisidya, Paphlagonia, Lykonía ve Armenia Minor sınırlarında yeni yollar inşa edilmiştir (Tekin, 1998b: 211).

⁸⁸ Kapadokya Krallığı Romalılar tarafından eyalet haline getirildikten sonra bu kentte bir Roma kolonisine dönüştürülmüştür.

Bu dönemde Ankara'dan Yozgat ve Kayseri'ye giden yollar üzerinde mil taşlarına (mesafe taşları) rastlanması Romalıların eyalet yollarına verdikleri önemin bir göstergesidir. Tehlike anında askeri birlikleri kolayca sınırlara sevk edebilmek için yapılan yollar üzerinde ve eyaletler arasındaki ticareti düzenli yürütmek amaçlı konulan mil taşlarına, Kırşehir ve çevresinde de rastlanmıştır.

Romalılar Orta Anadolu'dan Batı Anadolu'ya ulaşan önemli yollar yaptırmışlar ve bunlardan onarıma ihtiyaç duyulanlarını da onartmışlardır. Bu dönemde Kırşehir ve çevresinden kuzeye Yozgat'a, güneye Aksaray'a, güneydoğuya Niğde'ye, güneybatıya Konya'ya, doğuya Kayseri'ye ve batıya Ankara'ya giden bir yol ağı da takip edilebilmektedir. Kırşehir ili Kaman ilçesi Bayındır Köyü sınırları içinde Kaman Kalehöyük yakınlarından Ankara'ya giden yol üzerinde 2 mil taşı ele geçmiştir.

Yazıtları Kırşehir Arkeoloji Müzesi Uzmanlarından M. Göktürk değerlendirmiştir. Buna göre, mil taşlarından Mil Taşı (1) adı geçen yolun onarımı (Figür-30) ile, Mil Taşı (2) ise bir adak konusu (Figür-31) ile alakalıdır (Göktürk, 2008: 13-14).

3.2.4.1. Roma Dönemi Mil Taşı (1) (Onarım)

İmparator Nerva Caesar
Augustus, baş
Rahip, halk temsilcisi, konsül
(3. kez), yurdun babası,
(bu yolu) eyaletin idari ve askeri işler sorumlusu
Pomponius Bassus eliyle onartmıştır (Ancyra'dan)
94 mil

3.2.4.2. Roma Dönemi Mil Taşı (2) (Adak)

(Bu mil taşı) İmparator Caesar Publius (Aelius ?) Licinnius Valerianus, tanrısayar ve bahtı açık Augustus'a ve İmparator Caesar Publius Licinnius Egnatius Gallienus tanrısayar ve bahtı açık Augustus'a ve Publius Licinnius Egnatius Valerianus Seloninus, en soylu Caesar Augustus'a ve Salonina, iki Augustus'un ve ordunun anası, Augustus'un eşi ve tanrısayar ve bahtı açık Augusta'ya (adanmıştır).

üzerinde Roma İmparatorlarından Nerva'nın (M.S. 96-98) adı geçen Mil Taşı (1) 97 yılına, Mil Taşı (2) ise 259 tarihine aittir. Her iki mil taşıda Kırşehir ve çevresinin Roma dönemi hakkında sınırlı olsa bilgi sahibi olmamız açısından önem kazanırlar.

M.S. 1. ve 2. yüzyıllarda Kapadokya bölgesi İmparator Traianus (98-117) ve İmparator Hadrianus (117-138) tarafından kontrol altında tutulmuştur.

İmparator Traianus (98-117) ve İmparator Hadrianus zamanında bölge Parthlar'ın (Tekin, 2008: 251), İmparator Severus Alexander (222-235) zamanında ise Sasani baskısı ile karşı karşıya kalmıştır (Baydur, 1970: 102; Tekin, 2008: 274). Bu dönemde tampon bir bölge görevi gören Kapodokya (Özsait, 1982_b: 384), Roma'ya rağmen sürekli Sasani tehlikesini hissetmiştir. Nitekim ilk Sasani krallarından önce Artakserkses daha sonra ise Şapur bölgeyi istila etmişlerdir.

Diocletianus (284-305) Roma'nın başına geçtiğinde, Roma İmparatorluk sisteminde yaptığı değişikliklerden Kapadokya'da payını almış (Özsait, 1982_b: 401) ve bölge ikiye ayrılmıştı (Baydur, 1970: 105). Bu tarihlerde bölgenin batısı sadece Kapadokya adı ile, doğusu ise Armenia Secunda olarak adlandırılmıştır.

Bölgede sıklıkla karşılaştığımız bu organizasyon değişikliklerinin sonuncusuna İmparator Valens (364-378) döneminde rastlanır. Valens iyice küçülen Kapadokya topraklarını 371/72'de Kapadokya Prima ve Kapadokya Secunda olarak ikiye ayırmıştır. Kapadokya Prima'nın merkezi Kayseri, Kapadokya Secunda'nın merkezi ise Kemerhisar olmuştur (Baydur, 1970: 105; Tekin, 1998_b: 218, 221, 223).

Kırşehir ve çevresi bu bölünmede kuvvetle muhtemel Kapadokya Secunda'nın toprakları içerisinde yer almıştır. Bir müddet sonra Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldığında ise Kırşehir toprakları sonraları Bizans olarak adlandırılacak olan doğu devletinin sınırlarına dahil edilmiştir.

Kırşehir ve çevresinde ele geçen ve bölgenin bu dönemi hakkında bilgi sahibi olduğumuz bazı kitabelerde mevcuttur. Bu kitabelerden ilki, şehir merkezine yakın bir alanda Dinekbağı bölgesinde ele geçmiştir⁸⁹. Dionysos kültü ile ilgili olduğu düşünülen bu kitabe beyaz bir mermer sütun parçası üzerinde bulunmaktadır. Kitabenin yer aldığı sütunun boyu 65 cm., eni ise 41 cm.dir. Söz konusu sütun Dinekbağındaki mezarlığın güneyinden bir evin temelleri atılırken ortaya çıkmıştır. Kitabenin bulunduğu alanı inceleyen Ruben, bu alanın yakınında yer alan su kaynakları ve meyve bahçelerinin varlığından yola çıkarak burasının Dionysos adına yapılan bir mabed

⁸⁹ Kitabedeki harfler kaba ve aynı boyda olmamakla beraber, iyi yazılmış ve oldukça iyi durumdadır ve metni şöyledir.

Theo Diō
nysō
Eytychos
Alexan
droy hie
reus

olabileceğini vurgular. Hatta bu konuyu biraz daha netleştirerek yakınlardaki bir mağaradan hareketle mabedin mağaranın içinde olabileceği tartışmasını dile getirir (Ruben, 1948: 177).

Hellen tanrılarının en eskilerinden olan Dionysos, kültü ve arkeolojik tasvirleri diğerlerine göre en yaygın ve sık olanıdır. Dionysos Antik Çağın inanç dünyası içinde yaygın bir kült olarak ortaya çıkmıştır (Mansel, 1999: 218). On iki Olympos tanrısından biri olan Dionysos, Zeus ile Semele'nin oğludur. Roma Döneminde ise Dionysos adı Latince "Liber" olmuş ve uzun zaman etkilerini sürdürmüştür (Öztürk, 2010: 1 vdd).

Kırşehir ve çevresinde Oberhummer ve Zimmerer'in buldukları dönemi konusu tartışmalı olan bir başka yazıt, bir Roma'nın, Tanrı Asklepios ve Tanrıça Hygieia'dan dileklerinin yazılı olduğu taş bir kitabedir⁹⁰ (Oberhummer-Zimmerer, 1899, 305). Ancak metinde geçen isimlerden ötürü yazıtın dönemi konusunda şüphe ile hareket edilmelidir. Bazı araştırmacılar bu yazıtın Roma döneminden ziyade Yunan dönemine ait olabileceğini belirtirler (Ruben, 1948: 176-177).

Kırşehir ve çevresinde Roma dönemine ait izlere bazı ilçe merkezleri sınırlarında da rastlanır. Bunlardan Çiçekdağı ilçesi Hacı Fakılı Köyü yakınlarındaki Antik kentte mermer bir yazıt ele geçmiştir. Kırşehir Arkeoloji Müzesine getirilen bu mermer yazıtta Roma'nın Asya eyaletlerinde askeri gücünü artırmak için kurduğu bir lejyondaki askerin Avrupa ülkelerinde ve Anadolu'da geçen mesleki hayatı ile sonunda Yüzbaşı ve Kale Komutanı başyardımcısı olarak meslekten ayrıldığından kısaca bahsedilmektedir.

Ayrıca bir mezar stelinde bir lejyon askerine ait olduğu düşünülen kabartma şeklinde süvari figürüne rastlanır.

Ayrıca yine Kırşehir Müzesi'nde bulunan Roma ve Erken Bizans Dönemlerine ait çok sayıda mezar steli, yazıt ve mimari kalıntının varlığı, Kırşehir ve çevresinin bu dönemlerine ait arkeolojik verilerini göstermesi açısından önemlidir. Arazide görülen ve bölgeden Kırşehir Müzesine getirilen Roma Dönemine ait, mermer malzemedeki yapılmış çok sayıda İnsan, aslan, kartal heykelleri ile mezar stelleri de bu durumu kanıtlar niteliktedir (Göktürk, 2008: 14).

⁹⁰ Tanrı Asklepios ve Hygieia adına dikilen bu taş kitabe bugün ortadan kaybolmuştur. Kitabenin metni aşağıdaki gibidir.

Asklēpiō
ke Ygia
phamain
os β úpa
tikoy the
rapeuthis
anethē

Hristiyanlığın Anadolu'da yayılmaya başlaması ile Kapadokya ve Kayseri; bu dinin Anadolu'daki önemli merkezleri arasına girmiştir (Baydur, 1970: 133-134). Çeşitli bölgelere göç eden Hristiyanlar Romanın kendilerine baskı yapmasının sonucu olarak kayalar içinde ve yer altında yapılan manastır hayatına yönelmişlerdir.

Kırşehir ve çevresinde Geç Roma dönemine tarihlenen çok sayıda yer altı şehrine rastlanmıştır.

Bunlardan başka Kırşehir ve çevresinde Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında irili ufaklı birçok tümülüs ve höyükte Roma dönemi seramikleri de ele geçmiştir⁹¹.

Kırşehir ve çevresinde bu döneme ait bir başka buluntu, Mucur Yer Altı Şehrinde bulunan ve Kırşehir Arkeoloji Müzesine kazandırılan üzerinde Latin harfleriyle "Kobaba" (Kubaba) yazılı mezar stelidir (Göktürk, 2008: 14). Neolitik Çağ'dan beri Anadolu'da varlığını bildiğimiz Anatanrıça kültü, Frigler tarafından Matar Kubelaya adı ile kutsanmış (Çapar, 1979b: 210; Işık, 2009: 58; Işık 2006, 47; Sivas, 2007a: 13), ilerleyen tarihlerde farklı isimlerle batıya kadar ulaşmıştır (Vermaseren, 1977: 9; Çapar, 1979a: 191; Roller, 1999: 119; Roller, 2007: 141-147).

Bunlardan başka Kırşehir Arkeoloji Müzesinde Roma dönemine ait, çok sayıda sütun başlığı, lahitler, mezar stelleri, portreler, mermerden yapılmış heykeller pişmiş topraktan kadın büstleri ve göz yaşı şişeleri bulunmaktadır. Bu açıdan Kırşehir Arkeoloji Müzesi, Roma dönemi buluntuları açısından son derece zengindir.

Kırşehir ve çevresi gerek Perslerin Anadolu hakimiyeti sırasında gerekse Helenistik dönemin krallıklarla yönetilen idaresi sırasında pek dikkati çekmesede, buraya kadar söylenenlerin ışığında denilebilir ki, bölge Roma döneminde, yakın çevresine nazaran Anadolu'nun nispeten gelişmiş bir bölgesinde yer alarak hatırı sayılır bir geçmişe sahip olmuştur.

⁹¹ Bölgede ve yakın çevresinde gerçekleştirilen Yüzeysel Araştırmalarının sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk, dipnot 43.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNDEKİ YERLEŞMELER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.KIRŞEHİR VE ÇEVRESİNDEKİ YERLEŞMELER

4.1.Tunç Çağı Yerleşmeleri

4.1.1.Akpınar Höyük

Kırşehir İli Akpınar İlçesi'nin 2 km. kadar güneybatısındadır. Yaklaşık 180 m. çapında ve 26 m. yüksekliğindeki höyüğün kuzeybatı eteğinde bir su kaynağı vardır. Oldukça eğime sahip olan güney yamacında duvar kalıntıları izlenmektedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 115).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyüğün yüzeyinden İlk Tunç Çağına ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 126; Omura, 2002_a: 304).

4.1.2.Ayvalı Höyük

Kırşehir İli Akçakent İlçesi'ne bağlı Ayvalı Köyü'nün sınırları içindedir. Yoğun şekilde tahribe uğrayan höyüğün bir kısmı bahçe olarak kullanılırken diğer bir kısmı ise köylüler tarafından kerpiç yapmak için kazılmıştır. Doğu-batı yönünde uzunluğu 48 m., kuzey-güney yönünde uzunluğu 71 m. ve yüksekliği ise 5 m.dir (İl Kültür Envanteri, 2006: 103).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1988 yılı Kırşehir ili sınırları içinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağı'na ait parçalara yoğun olarak rastlanmıştır. Bunların içinde boyalı çanak çömleklerde bulunmaktadır. Bunlar, krem astarlı, kırmızı veya kahverengi nakışlıdır. Çoğu ince kum katkılı ve ince cidarlıdır. Bu tür mallar Omura tarafından Delice boyalı çanak çömlekleri olarak adlandırılmıştır. (Mori-Omura, 1990_a: 297).

4.1.3.Çavuşlu

Kırşehir İli Merkez İlçeye bağlı Kuruagıl Köyü'nün 4 km. güneydoğusunda yer almaktadır. Höyüğün hem kuzey-güney, hem de doğu-batı yönünde uzunluğu 180 m.dir. 14 m. yüksekliğindeki höyüğün kuzey kısmı oldukça dik, güneyi ise hafif eğimli ve teraslıdır. Yerleşme üzerinde kaçak kazı izleri görülmektedir.

1995 yılında Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen İç Anadolu yüzey araştırmaları kapsamında tespit edilmiştir. Höyüğün yüzeyinden İlk, Orta ve Son Tunç Çağına ait çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Omura, 1997_a: 284).

4.1.4.Çayözü Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin 18 km. kuzeyindedir. Doğal bir tepe üzerine kurulmuş olan yerleşme 120 m. çapında ve yaklaşık 21 m. yüksekliğindedir. Günümüzde tarla olarak kullanılmasının sonucu olarak yoğun şekilde tahribata uğramıştır.

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyüğün yüzeyinden İlk Tunç ve Orta Tunç Çağlarına tarihlenen kırmızı astarlı, çok iyi perdahlı çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 125).

4.1.5.Çepni Höyük

Kırşehir İli Çiçekdağı İlçesi'nin 4 km. kuzeybatısında, Çepni Köyü'nün 1.5 m. kuzeyinde yer alır. Yaklaşık olarak 17 m. yüksekliğinde ve 185 m. çapındadır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1987 yılı Kırşehir ili sınırları içinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyüğün kuzey yamacında bir kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Yerleşmenin çevresindeki tarım alanları höyüğün eteklerine kadar ilerlemiştir (İl Kültür Envanteri, 2006: 144). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer alan yerleşmenin yüzeyinden çok sayıda İlk Tunç Çağına ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Omura, 1989_a: 557; Mori-Omura, 1990_a: 297).

4.1.6.Çolak Höyük

Kırşehir İli Çiçekdağı İlçesi'nde ve doğal bir tepe üzerinde yer alan höyük, yaklaşık olarak 14 m. yüksekliğinde ve 73 m. çapındadır. Eteklerinde çok sayıda yapı bulunan yerleşme büyük oranda tahrip olmuştur.

1960 yılında Orthmann tarafından ziyaret edilen höyük, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen 1987 yılı çalışmaları kapsamında tekrar incelenmiştir. Yüzey buluntularına dayanılarak yerleşmeye MÖ III. binde ilk defa iskan edildiği düşünülmektedir. İlk Tunç Çağı buluntuları tek renkli, saman katkılı, tırnak baskılı, kırmızı ve kahverengi boya bezekli çanak çömlek parçaları ile yiv bezekli, tek kulplu bir fincan parçasından oluşmaktadır (Omura, 1989_a: 557; Omura, 1991_a: 72). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.7.Darıözü Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin yaklaşık 1 km. kadar doğusunda bulunan höyük, 80 m. çapında ve 9.5 m. yüksekliğindedir. Batısında bir su kaynağı bulunan yerleşmenin etekleri inşa faaliyetleri nedeniyle büyük oranda tahrip olmuştur. Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağına tarihlenen çok sayıda malzeme höyüğün yüzeyinden elde edilmiştir. Eteklerinde ise Bizans dönemine ait büyük bir pithos bulunmuştur (Mikami-Omura, 1988_a: 124). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 169).

4.1.8.Dedeli

Kırşehir İli Merkez İlçe'ye bağlı Dedeli Köyü'nün yaklaşık 3 km. kadar güneyinde yer almaktadır. Doğu-batı yönünde 144 m., kuzey-güney yönünde ise 236 m. uzunluğunda olan höyük 16.5 m. yüksekliğindedir.

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen 1995 yılı İç Anadolu yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzeyden İlk Tunç Çağı çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Omura, 1997_a: 286). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.9.Doydunun Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin 9.5 km güneyindedir. Yaklaşık olarak 15 m. yüksekliğindeki höyük, 180 m. çapındadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 169).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1986 yılı Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzey Araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmenin güney terasında kalın duvar izlerine rastlanmıştır. Yüzey buluntuları İlk Tunç Çağına ait çanak çömlek parçaları ile taş objelerden oluşmaktadır (Mikami-Omura, 1988_a: 127).

4.1.10.Fakılı Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi Fakılı Köyü'nün 2 km. batısındadır. Doğal bir yamaç üzerindeki yerleşmenin çapı 140 m. yüksekliği 14 m. kadardır (İl Kültür Envanteri, 2006: 167).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen 1986 yılı araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyüğün güney ve batı kesimlerinde

mimari kalıntılar saptanmıştır. Bu kalıntılar arasında dikdörtgen planlı taş temeller göze çarpmaktadır. Yer yer kaçak kazı çukurları görülen yerleşmede İlk Tunç Çağına tarihlenen parçalara yoğun olarak rastlanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 126; Omura, 2002_a: 304).

4.1.11.Gök Höyük (1)

Kırşehir İli Çiçekdağı İlçesi'nin yaklaşık 30 km. kadar batısında, Konurkale ve Gölcük Köyleri arasında ve Delice Irmağı'nın 150 m. güneyindedir. Yaklaşık olarak 3 m. yüksekliğinde ve 135 m. çapında olan höyüğün hemen doğusunda Gökhöyük (2) yerleşmesi vardır. Gerek tarım alanı olarak kullanılması gerekse sulama amaçlı olarak bir kısmının kazılması ile aşırı şekilde tahribe uğramıştır (Harmankaya-Erdoğu 2002; İl Kültür Envanteri, 2006: 142).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzeyden toplanan çanak çömleklere göre ilk iskâna M.Ö. III. binde uğramıştır. İlk Tunç Çağı buluntuları kırmızı ve siyah renkli, üzeri tırnak baskılı çanak çömlek parçaları ile siyah renkli boya bezekli bir fincan buluntusundan oluşmaktadır (Omura, 1989_a: 556; Mori-Omura, 1990_a: 297; Omura, 1991_a: 72; Omura, 2003_a: 272). Gök Höyük (1), Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.12.Gök Höyük (2)

Kırşehir İli Çiçekdağı İlçesinin 30 km. kuzeybatısındadır. Konurkale Köyü'nün doğusundaki Sulu Tarla mevkiindedir. Delice Irmağı'nın yaklaşık 150 m. kadar güneyinde olan höyüğün hemen batısında Gökhöyük (1) yerleşmesi vardır. Yayvan bir görünüme sahip olan höyük, 2 m. yüksekliğinde ve 73 m. çapındadır. Kaçak kazılar ve çevresindeki tarımsal faaliyetler yüzünden gerçek yükseltisini kaybettiği düşünülmektedir (Harmankaya-Erdoğu 2002; İl Kültür Envanteri, 2006: 143).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzey buluntuları İlk Tunç Çağına ait tek renkli, saman katkılı hamurlu, üzeri tırnak baskılı, yivli çanak çömlek parçaları ile delikli bir kulptan oluşmaktadır. Yerleşmedeki en yoğun çanak çömlek parçaları siyah ya da kırmızı renk ile boyanmış mallardan oluşmaktadır (Omura, 1989_a: 556; Mori-Omura, 1990_a: 297; Omura, 1991_a: 72; Omura, 2003_a: 272). Gök Höyük (2), Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.13.Hanyeri Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin 24 km. kuzeydoğusundadır. Yaklaşık olarak 10 m. yüksekliğinde ve 150 m. çapındaki yerleşmenin güney kesimi iş makineleri tarafından birkaç metre derinlikte kazılarak tahrip edilmiştir.

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen 1986 yılında araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzey buluntularına dayanılarak höyük M.Ö. III. binde iskân edildiği düşünülmektedir. İlk Tunç Çağı buluntuları arasında kırmızı ve siyah astarlı çok parlak perdahlı bir meyvelik parçası, tırnak baskılı çanak çömlek parçaları, iyi pişirilmemiş bir fincan, siyah ve kırmızı boya bezemeli bir kap ve Alişar III tipinde bir kap parçası vardır (Mikami-Omura, 1988_a: 127-128; Omura, 1991_a: 72).

4.1.14.Harım

Kırşehir İli, Mucur İlçesi'ne bağlı Kurugöl Köyü'nün güneydoğusunda yer almaktadır. Çapı 120 m. olan höyüğün yüksekliği ise 8 m.dir.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları'nın 1990 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzey buluntuları İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir (Omura, 1992_a: 548).

4.1.15.Höyükli

Kırşehir İli, Kaman İlçesi'nin 18 km. güneydoğusundadır. Yaklaşık olarak 10 m. yüksekliğindedir. Kuzey-güney yönünde 94 m., doğu-batı yönünde ise 108 m. boyutlarındadır (Harmankaya-Erdoğu 2002; İl Kültür Envanteri, 2006: 143).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen 1986 yılında araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyüğün 200 m. güneybatısında taş duvar kalıntıları ve bu duvar kalıntılarının hemen yanında bir su kaynağı bulunmaktadır. Kuzeybatısında bir çeşme bulunan yerleşmenin yüzeyinden İlk Tunç ve Orta Tunç Çağına ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur (Mikami-Omura, 1988_a: 126-127).

4.1.16.İsahocalı Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi İsahocalı Köyü'nün 4 km. kadar güneydoğusundadır. Yüksekliği 8.5 m. olan höyüğün kuzey-güney yönünde uzunluğu 170 m. ve doğu-batı yönünde uzunluğu ise 184 m.dir (Harmankaya-Erdoğu 2002; İl Kültür Envanteri, 2006: 168).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları'nın 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzeyden İlk Tunç Çağı'na tarihlenen tek renkli ve boya bezekli çanak çömlek parçaları elde edilmiştir (Mikami-Omura, 1988_a: 125; Omura, 2002_a: 304).

4.1.17.Kadı Höyük

Kırşehir İli Çiçekdağı İlçesi'nin 40 km. kadar batısındadır. Doğal bir yükselti üzerindeki höyük yaklaşık 315 m uzunluğunda; 170 m genişliğinde ve 30 m yüksekliğindedir. Kılıçözü Çayının batı düzlüğünde yer almaktadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 101).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzey Araştırmalarının 1987 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yerleşmenin en yüksek yerinde İlk Tunç Çağı'na ait tek renkli, boyalı ve tırnak baskılı çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Bu buluntuların bir kısmının, von der Osten'in "intermediate" olarak adlandırdığı parçalara benzediği belirtilmektedir (Omura, 1989_a: 556; Omura, 1991_a: 72; Omura, 2003_a: 272). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.18.Kağmca Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin 10 km kuzeybatısındadır. Kuzey-güney yönünde 156 m., doğu-batı yönünde 108 m. ve yaklaşık 5-6 m. yüksekliğindeki höyük bir yamacın üzerinde yer almaktadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 172).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzey buluntuları İlk Tunç Çağı boyalı çanak çömlek parçalarından oluşmaktadır. İlk Tunç Çağı malzemelerinin çoğunluğu tek renkli, saman katkılı ve tırnak baskılı parçalardan oluşmaktadır (Mikami-Omura, 1988_a: 124).

4.1.19.Kaleevci

Kırşehir İli Çiçekdağı İlçesi'ne bağlı Kaleevci Köyü sınırları içindedir. Höyüğün eteği tarla olarak kullanılmaktadır. Yüksekliği 16 m. olan höyüğün hem doğu-batı uzunluğu hem de kuzey-güney uzunluğu 150 m.dir. Eteği tarla olarak kullanılan höyüğün üzerinede bazı yapılar inşa edilmiştir. (İl Kültür Envanteri, 2006: 140).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1988 yılı Kırşehir ili sınırları içinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağı'na ait parçalara yoğun olarak rastlanmıştır. Bunların içinde boyalı çanak çömleklerde bulunmaktadır. Bunlar, krem astarlı, kırmızı veya kahverengi nakışlıdır. Çoğu ince kum katkılı ve ince cidarlıdır. Bu tür mallar Omura tarafından Delice boyalı çanak çömlekleri olarak adlandırılmıştır. (Mori-Omura, 1990_a: 297).

4.1.20.Kesikköprü Höyük

Kırşehir İli Merkez İlçe'ye yaklaşık 20 km. uzaklıktaki Kesikköprü Köyü'ndedir. Kesikköprü Kervansarayı'nın güneydoğusunda, Kızılırmak'ın hemen yanındadır. Höyüğün üzeri tarla olarak kullanılmaktadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 172).

Hemen hemen düzleşmiş olan höyük üzerinde İlk Tunç Çağı'nın III. safhası ile M.Ö. II. binlerin başlarında görülen Alishar III boyalı çanak çömlekleri ele geçmiştir (Omura, 1989_a: 558).

4.1.21.Kırdök

Kırşehir ili Çiçekdağı İlçesi, Kırdök Köyü'nün 1,5 km. batısındaki höyük 3 m. yüksekliğindedir. Doğu-batı uzunluğu 109 m., kuzey-güney uzunluğu ise 127 m.dir. Höyüğün hemen yanından Velet Özü Deresi geçmektedir. Ayrıca köy yolunun yerleşmenin yakınından geçmesi höyüğün tahribatını hızlandırmıştır (İl Kültür Envanteri, 2006: 145).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1988 yılı Kırşehir ili sınırları içinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağı'na ait parçalara yoğun olarak rastlanmıştır. Bunların içinde boyalı çanak çömleklerde bulunmaktadır. Bunlar, krem astarlı, kırmızı veya kahverengi nakışlıdır. Çoğu ince kum katkılı ve ince cidarlıdır. Bu tür mallar Omura tarafından Delice boyalı çanak çömlekleri olarak adlandırılmıştır. (Mori-Omura, 1990_a: 297).

4.1.22.Kızlar Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin 16 km. doğusunda yer alan Kızlar Höyük, Orthmann ve Meriggi tarafından "Sofular Höyük" olarak adlandırılmıştır. Yüksekliği 15 m. olan höyük, yaklaşık olarak 150 m. çapındadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 165).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzev Araştırmalarının 1986 yılı çalışmaları sırasında değerlendirilmiştir. Yüzev buluntuları İlk Tunç Çağına ait çanak çömlek parçaları ve ağırşaklardan oluşmaktadır (Mikami-Omura, 1988_a: 124).

4.1.23.Kurugöl

Kırşehir İli Mucur İlçesi'nin doğusunda ve Kurugöl Köyü'nün yaklaşık olarak 250 m. güneydoğusunda yer almaktadır. Höyüğün kuzeybatısından Kumlu Dere adı verilen bir su kaynağı geçmektedir.

Yerleşme ilk olarak French tarafından tespit edilmiş ve İlk Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir.

4.1.24.Küçükkale Höyük

Kırşehir İli Akpınar İlçesi'nin kuzeyinde ve Kelismaliuşağı Köyü'nün yaklaşık olarak 3 km. kadar batısında yer alır. Kılıçözü sekisi üzerine kurulmuş olan höyük 183.5 m. apında ve yaklaşık 18 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 107).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzev araştırmalarının 1987 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzev buluntuları arasında İlk Tunç Çağı'na ait saman katkılı, boya bezemeli ve tırnak baskılı parçaların çoğunlukta olduğu belirtilmektedir (Omura, 1989_a: 555-556; Mori-Omura, 1990_a: 297; Omura, 1991_a: 72). Hemen yanında Demir Çağı buluntuları ile ön plana çıkan Büyükkale Höyük bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmiş tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.25.Ömerhacılı Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'ne bağlı Ömerhacılı Köyü'nün yaklaşık 2 km. güneydoğusunda yer alır. Doğal bir tepe üzerine kurulmuş olan yerleşmenin güney kesiminde geniş bir teras bulunmaktadır. Höyük yaklaşık 380 m. apında; 24 m yüksekliktedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 166).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen 1986 yılı araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzeyden İlk Tunç Çağı'na tarihlenen çok sayıda çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 124; Omura, 2002_a: 304). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmiş tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.26.Safalı Höyük

Kırşehir İli Çiçekdağı İlçesi'nin 11 km. kuzeybatısında ve Safalı Köyü sınırları içindedir. Delice Irmağına dökülen bir dere yatağının terasındaki bir yamacın üzerinde bulunan höyük 8.5 m. yüksekliğinde ve 76.5 m. çapındadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 149).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1987 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzey buluntularına dayanılarak yerleşmeye MÖ III. binde iskan edildiği önerilmektedir. İlk Tunç Çağı buluntuları saman katkılı, kötü pişirilmiş, tek renkli çanak çömlek parçaları ve pişmiş topraktan yapılmış ayak şekilli bir objeden oluşmaktadır (Omura, 1989_a: 556-557; Mori-Omura, 1990_a: 297). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.27.Sağmalı

Kırşehir İli Merkez İlçe'ye bağlı Ulupınar Köyü'nün 4-5 km. güney-güneydoğusunda ve Boğazkaya Deresi'nin kenarında yer almaktadır. Yaklaşık olarak 120 m. çapında ve 18 m. yüksekliğinde koni biçimli bir höyüktür. Yerleşmenin çevresi tarlalarla kaplıdır (İl Kültür Envanteri, 2006: 80).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen İç Anadolu yüzey araştırmalarının 1995 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzey buluntularının İlk Tunç, Orta Tunç ve Son Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçalarından oluştuğu belirtilmektedir. Kısacası Tunç Çağının tüm aşamalarında yerleşme görmüştür. (Omura, 1997_a: 284). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.28.Suluhanlı (1)

Kırşehir İli Merkez İlçe'ye bağlı Ulupınar Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Kuzey-güney yönünde 139 m., doğu-batı yönünde 158 m. uzunluğunda ve 15 m. yüksekliğindedir. Koni biçimli höyüğün üzeri düz, doğusu ise teras halindedir. Roma ve Bizans dönemi buluntuları veren Suluhanlı (2)'nin batısındadır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1995 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Toplanan çanak çömlek parçaları, İlk Tunç, Orta Tunç ve Son Tunç Çağı'na tarihlenmiştir (Omura, 1997_a: 288). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.29. Taşlık Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'ne bağlı Benzer Köyü'nün 3 km. kuzeybatısında yer alır. Kuzey-güney yönünde 76 m., doğu-batı yönünde 70 m. uzunluğundadır. 7 m. yüksekliğindeki höyüğün her tarafı isminden de anlaşılacağı üzere moloz taşlarla doludur (İl Kültür Envanteri, 2006: 162).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen İç Anadolu yüzey araştırmalarının 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyük yüzeyinde yoğun olarak İlk Tunç Çağı çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 127; Omura, 2002_a: 304).

4.1.30. Tataryeğenağa

Kırşehir İli Mucur İlçesi'nin doğu-güneydoğusunda ve Yeğenağa Köyü'nün güneydoğusunda yer almaktadır. Doğu-batı yönünde 182m., kuzey-güney yönünde ise 205 m. uzunluğunda olan höyük, 24 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 202). Kırşehir-Kayseri karayolu üzerindeki Yeğenağa yol ayrımından 1.2 km. sonra, yolun batısında yükselen ovaya hâkim konumda bir höyüktür. Doğu-kuzeydoğusundan Kırlangıç Çayı akan yerleşmenin güneydoğusunda mezarlık bulunmaktadır.

İlk olarak French tarafından tespit edilen höyük, bölgedeki İlk Tunç Çağı yerleşmeleri arasında gösterilmiştir. Omura ise yerleşmeden az miktarda Son Tunç Çağı seramiklerinin toplandığını belirtir (Omura, 2003_a: 273). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.31. Tek Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin 24 km. kuzeydoğusunda, Akpınar İlçesi'nin ise 10 km. güneyinde yer alır (İl Kültür Envanteri, 2006: 105). 100 m çapında ve 10 m yüksekliğindeki höyüğün kuzey eteği su kanalı yapılırken iş makineleri tarafından kazılarak tahrip edilmiştir.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzey buluntuları İlk Tunç Çağı'na ait tek renkli, saman katkılı, tırnak baskılı çanak çömlek parçalarından oluşmaktadır. Ayrıca Alishar III tipinde çizi bezekli siyah renkli bir kap parçasıda ele geçmiştir (Mikami-Omura, 1988_a: 127; Omura, 1989_a: 558; Omura, 2002_a: 304).

4.1.32. Tepeköy Höyük

Kırşehir İli Kaman İlçesi'nin 21 km. güneydoğusunda yer alan Tepeköy'ün sınırları içerisinde yer almaktadır. Yaklaşık olarak 56 m. çapında ve 10 m. yüksekliğindeki höyüğün güney yamacında kaçak kazı çukurları saptanmıştır (İl Kültür Envanteri, 2006: 175).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen İç Anadolu yüzey araştırmalarının 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzeiden boyalı İlk Tunç Çağı çanak çömlek parçalarının yanı sıra Son Tunç Çağı malzemeleri de toplanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 125).

4.1.33. Yenyapan

Kırşehir ili Kaman İlçesi'nin 12 km. kadar kuzeydoğusunda ve Kırıkkale il sınırına yakın konumda olan Yenyapan Köyü'nün kuzeybatısında yer almaktadır. 16 m. yüksekliğinde ve 140 m. çapında olan bir höyüktür. Tarımsal faaliyetler günümüzde yerleşmenin üzerine kadar ilerlemiş ve yerleşme Traktör ile sürüldüğü için orjinal yüksekliğini kaybetmiştir. Höyüğün kuzey yamacı hafif bir eğime sahiptir (Harmankaya-Erdoğu 2002; İl Kültür Envanteri, 2006: 164).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Yüzeiden İlk Tunç Çağı'na ait boya bezekli çanak çömlekler toplanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 125). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.1.34. Zekere

Kırşehir ili Çiçekdağı İlçesi, Zekere (Yalnızcağaç) Köyü'nün 500 m. güneyinde yer alan höyük, 13 m. yüksekliğindedir. Yerleşmenin kuzey-güney uzunluğu 155 m., doğu-batı uzunluğu ise 110 m.dir. Çevresindeki tarımsal faaliyetler höyüğe kadar ilerlemiştir (İl Kültür Envanteri, 2006: 148).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen 1988 yılı Kırşehir ili sınırları içinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. İlk Tunç Çağı'na ait parçalara yoğun olarak rastlanmıştır. Bunların içinde boyalı çanak çömleklerde bulunmaktadır. Bunlar, krem astarlı, kırmızı veya kahverengi nakışlıdır. Çoğu ince kum katkılı ve ince cidarlıdır. Bu tür mallar Omura tarafından Delice boyalı çanak çömlekleri olarak adlandırılmıştır. (Mori-Omura, 1990_a: 297).

4.2. Demir Çağı Yerleşmeleri

4.2.1. Acıyol

Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu'da yürütülen yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır. Yerleşmeden Kaman Kalehöyük Demir Çağı çanak çömlek parçalarına benzeyen parçalar ele geçmiştir.

Bu höyükle beraber bu bölgedeki höyüklerden toplanan Demir Çağı çanak çömlekleri Kaman-Kalehöyük'ün IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre bu bölgenin Demir Çağı buluntuları, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenir. Ayrıca bölgede özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına da çokça rastlanmıştır (Omura, 2002_a: 305).

4.2.2. Arzedeyin

Kaman Kalehöyük'ün Demir Çağı buluntularına benzeyen parçaların ele geçtiği yerleşme Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekteştirilen Orta Anadolu yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir (Omura, 2002_a: 305).

Üzerinden Demir Çağı çanak çömlek parçaları toplanan höyükte özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Bununla beraber, Arzedeyin ve bu bölgedeki diğer höyüklerden toplanan Demir Çağı çanak çömlekleri M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenir (Omura, 2002_a: 305).

4.2.3. Büyükkale

Kırşehir İli Akpınar İlçesine bağlı, Kelismailuşağı Köyü'nün 3 km. batısında yer alır. 26 m. yüksekliğindeki Büyükkale'nin hemen yanında Küçükkale yerleşmesi bulunmaktadır. şu anda tarla olarak kullanılan höyük, doğu-batı yönünde 313 m., kuzey-güney yönünde ise 307 m.dir (İl Kültür Envanteri, 2006: 113).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekteştirilen yüzey araştırmalarının 1987 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Oval formlu ve üzeri düz olan höyükten Demir Çağı'na ait malzemeler elde edilmiştir.

4.2.4.Cevizinbel

Kırşehir'deki Demir Çağı yerleşmelerinden biri olan Cevizinbel yerleşmesi, Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir.

M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen Demir Çağı buluntuları, Kaman-Kalehöyük'ün IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Diğer yerleşmelerde olduğu gibi bu yerleşmede de Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına bol miktarda rastlanmıştır (Omura, 2002_a: 305).

4.2.5.Çifte Höyük (1)

Kırşehir İli Boztepe İlçesi Çamalak Köyü sınırları içindeki höyük oval bir görünüme sahiptir. Doğu-batı yönünde uzunluğu 112 m., kuzey-güney yönünde uzunluğu ise 117 m. olan höyük yaklaşık olarak 23 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 120).

Höyüğün hemen güneyinde Çifte Höyük (2) yerleşmesi bulunmaktadır. Köy yerleşmesine ait evler höyüğün eteklerine kadar ilerlemiştir. Höyükte yoğun şekilde Demir Çağ buluntularına rastlanmıştır.

4.2.6.Çifte Höyük (2)

Kırşehir İli Boztepe İlçesi Çamalak Köyü sınırları içindedir. Doğu-batı yönünde uzunluğu 104 m., kuzey-güney yönünde uzunluğu ise 124 m. olan höyük yaklaşık olarak 18 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 121).

Höyüğün hemen yakınında Çifte Höyük (1) yerleşmesi bulunmaktadır. Çifte Höyük (1)'e göre hem yükselti olarak hem de boyutları bakımından daha küçüktür. Höyükte Demir Çağ buluntularına rastlanmıştır.

4.2.7.Çoğun

Kırşehir'deki Demir Çağı yerleşmelerinden biri olan Çoğun yerleşmesi, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir.

Kırşehir ili sınırları içinde yer alan bu yerleşmenin üzerinden Demir Çağı çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Bu höyükle beraber bu bölgedeki höyüklerden toplanan Demir Çağı çanak çömlekleri Kaman-Kalehöyük'ün

IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre bu bölgenin Demir Çağı buluntuları, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenir. Ayrıca bölgede özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına da çokça rastlanmıştır (Omura, 2002_a: 305).

4.2.8.Darıözü Göleti (3)

Kırşehir İli, Kaman İlçesi sınırları içerisinde yer alan yerleşmeden özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına çokça rastlanmıştır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Üzerinden Demir Çağı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Bu Demir Çağı çanak çömlekleri Omura tarafından M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenmektedir (Omura, 2002_a: 305).

4.2.9.Değirmenözü Höyük

Kırşehir ili Kaman İlçesi'nin 5 km. kuzeyinde ve Değirmenözü Köyü'nün hemen yanında yarım konik biçimli bir höyüktür. Çapı yaklaşık olarak 80 m. olan höyüğün yüksekliği ise 16 m.dir. (İl Kültür Envanteri, 2006: 173).

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen Kırşehir ili yüzey araştırmalarının 1986 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Höyüğün batı yönünde kaçak kazı çukurları görülmektedir. Bu çukurlardan Demir Çağı çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Mikami-Omura, 1988_a: 124).

4.2.10.Göhlisar

Kırşehir İli, Kırşehir-Kayseri yolu üzerindeki Göhlisar Mahallesindedir. Kırşehir'e yaklaşık olarak 9 km. uzaklıkta, 120 m. çapında ve 20 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 94).

Etrafı modern yerleşmelerle çevrilmiş ve bu da yerleşmenin tahrip olmasına neden olmuştur. Üzerinden birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası ile Geç Roma dönemi seramikleri toplanmıştır.

4.2.11.Güllühöyük

Güllühöyük, Kırşehir İli Merkez İlçe'ye 40 km. uzaklıktaki Güllü Köy'ünün batısındadır. Yüksekliği 20 m. olan höyük, Doğu-batı yönünde uzunluğu 300 m., kuzey-güney yönünde uzunluğu ise 120 m.dir. Höyüğün yakınlarından Kırşehir-Yozgat yolu geçmektedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 102).

Doğal bir yükselti üzerinde yer alan höyük oval şekillidir. Tepesinde yer yer çukurluklar olan yerleşmenin üst kısmı oldukça düzdür. Yüzeyden M.Ö. I. bine ait seramikler ve birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası elde edilmiştir.

4.2.12.Harmanaltı Höyük

Kırşehir İli Boztepe İlçesi Harmanaltı Köyü sınırları içindeki mezarlık alanındadır. Doğu-batı yönünde uzunluğu 67 m., kuzey-güney yönünde uzunluğu ise 69 m. olan höyük yaklaşık olarak 4 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 123).

Tamamen köy yerleşimi ile kaplı olan bu alanda yer yer mezarlar ortaya çıkmaktadır. Demir Çağı, Roma ve Bizans iskanları görülen höyükte ele geçen seramiklerin büyük bir kısmı Demir Çağ seramikleridir.

4.2.13.Hüseyinli Höyük

Kırşehir İli Merkez İlçe'ye 40 km. uzaklıktaki Güllü Köy'ünün 4 km. kadar kuzeyindedir.

Yozgat-Kırşehir yolu üzerinde yer alan yerleşmenin üzerinden birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası toplanmıştır.

4.2.14.Kara Höyük (1)

Kırşehir İli Boztepe İlçesi'ne bağlı Çiğdeli Köyü'nün 3 km. kadar kuzeybatısındadır. 1 km. kadar doğusunda Kara Höyük (1) yerleşmesi bulunmaktadır. Yüksekliği 6 m. olan höyük yaklaşık olarak 63 m. çapındadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 126).

Höyüğün yüzeyinden yoğun olarak M.Ö. I. bin seramikleri ve birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası toplanmıştır.

4.2.15.Kara Höyük (2)

Kırşehir İli Boztepe İlçesi'ne bağlı Çiğdeli Köyü'nün 2 km. kadar kuzeyindedir. 1 km. kadar batısında Kara Höyük (2) yerleşmesi bulunmaktadır. Yüksekliği 8 m. olan höyük yaklaşık olarak 88 m. çapındadır (İl Kültür Envanteri, 2006: 127).

Höyüğün yüzeyinden birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası ile yoğun olarak M.Ö. I. bin seramikleri ele geçmiştir.

4.2.16.Karga Höyük

Kaman Kalehöyük'ün Demir Çağı buluntularına benzeyen parçaların ele geçtiği yerleşme Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen Orta Anadolu yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir (Omura, 2002_a: 305).

Üzerinden Demir Çağı çanak çömlek parçaları toplanan höyükte özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır. Bununla beraber, Karga Höyük ve bu bölgedeki diğer höyüklerden toplanan Demir Çağı çanak çömlekleri M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenir (Omura, 2002_a: 305).

4.2.17.Karakaya

Kırşehir İli Kaman İlçesi Karakaya Köyü'nün hemen güneyinde doğal bir kayalık üzerine kurulmuştur (İl Kültür Envanteri, 2006: 163). Kuzey-güney yönünde yaklaşık 140 m. doğu-batı yönünde 130 m uzunluğunda olup, yüksekliği 9 m.dir (Omura, 1996_a: 245).

Höyüğün batı yamacı oldukça dik olup, kenarından bir dere akmaktadır. Toplanan çanak çömlek parçaları MÖ I. binyıla aittir (Omura, 1996_a: 245).

4.2.18.Keylik

Kırşehir'deki Demir Çağı yerleşmelerinden biri olan Keylik yerleşmesi, Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir.

M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından, M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen Demir Çağı buluntuları, Kaman-Kalehöyük'ün IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Diğer yerleşmelerde olduğu gibi bu yerleşmede de Kaman-Kalehöyük IIb, IIa

katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına bol miktarda rastlanmıştır (Omura, 2002_a: 305).

4.2.19.Kırmızıtepe

Omura tarafından 2000 yılı Orta Anadolu'da yürütülen yüzey araştırmaları sırasında saptanmıştır. Yerleşmeden Kaman Kalehöyük Demir Çağı çanak çömlek parçalarına benzeyen parçalar ele geçmiştir.

Bu höyükle beraber bu bölgedeki höyüklerden toplanan Demir Çağı çanak çömlekleri Kaman-Kalehöyük'ün IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre, bu bölgenin Demir Çağı buluntuları, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenir. Ayrıca bölgede özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına da çokça rastlanmıştır (Omura, 2002_a: 305).

4.2.20.Kurancılı Höyük

Kırşehir ili Kaman İlçesi'nde, Kurancılı Köyü'nün 4 km. kadar kuzey-kuzeydoğusunda, sulak bir ovanın ortasındadır.

Üzerinden birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası toplanmıştır.

4.2.21.Kuru Höyük

Kırşehir İli, Kaman İlçesi sınırları içerisinde yer alan yerleşmeden özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına çokça rastlanmıştır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Üzerinden Demir Çağı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Bu Demir Çağı çanak çömlekleri Omura tarafından M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenmektedir (Omura, 2002_a: 305).

4.2.22.Meryemkaşı Höyük

Savcılımeremkaşı Köyü'nün 1.5 km. kadar batı-kuzeybatısındadır. Eteğinde bir su kaynağı vardır. Doğu-batı yönünde uzunluğu 300 m., kuzey-güney yönünde uzunluğu 400 m. olan höyük yaklaşık olarak 25 m. yüksekliğindedir.

Üzerinden birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası toplanmıştır.

4.2.23.Nafinin Höyüğü

Kırşehir'deki Demir Çağı yerleşmelerinden biri olan Nafinin Höyüğü yerleşmesi, Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir.

M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen Demir Çağı buluntuları, Kaman-Kalehöyük'ün IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Diğer yerleşmelerde olduğu gibi bu yerleşmede de Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına bol miktarda rastlanmıştır (Omura, 2002_a: 305).

4.2.24.Öksüz Höyük

Kırşehir İli Boztepe ilçesi Öksüz kale Köyü'nün (Hatunoğlu) hemen yanındadır. Doğu-batı yönünde uzunluğu 217 m. kuzey-güney yönünde uzunluğu ise 117 m. olan Öksüz Höyük 25 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 124).

Öksüz kale Köyü'nün girişinde yer alan höyük, yerleşme içinde bulunmasının sonucu olarak aşırı şekilde tahrip olmuştur. Köy evlerinin kendi aralarındaki yollar höyüğün üzerinden verilmiştir. Demir Çağı ve daha geç dönem seramiklerine rastlanmıştır. Bundan başka birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası da toplanmıştır.

4.2.25.Sarı Höyük

Kırşehir İli Boztepe ilçesi Üçkuyu Köyü'nün 2 km. kadar güneybatısındadır. Eteğinde bir su kaynağı bulunan höyük, yaklaşık olarak 155 m. çapında ve 13 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 134).

M.Ö. I. bin, birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası ve Hellenistik dönem seramikleri toplanmıştır.

4.2.26.Sevdiğin Höyük

Kırşehir İli Merkez İlçe'ye bağlı Sevdiğin Köyü yakınlarındadır. Sevdiğin Höyük, kuzey-güney yönünde 146 m., doğu-batı yönünde 126 m. ve yaklaşık 25 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 84).

Kırşehir'in 12 km. batı-güneybatısında, Karakurt Kaplıcaları yolu üzerinde bulunmaktadır. Yerleşmenin hemen güneyinde taş bir teras görülmektedir. Tepenin üstünden M.Ö. I. bin, birkaç parça Frig gri çanak çömlek parçası ve Roma dönemi seramikleri elde edilmiştir (Omura, 1989_a: 558).

4.2.27.Şahan Çeşmesi

Kırşehir'deki Demir Çağı yerleşmelerinden biri olan Şahan Çeşmesi, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir.

Kırşehir ili sınırları içinde yer alan bu yerleşmenin üzerinden Demir Çağı çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Bu höyükle beraber bu bölgedeki höyüklerden toplanan Demir Çağı çanak çömlekleri Kaman-Kalehöyük'ün IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre bu bölgenin Demir Çağı buluntuları, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenir. Ayrıca bölgede özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına da çokça rastlanmıştır (Omura, 2002_a: 305).

4.2.28.Suluhanlı (2)

Kırşehir İli Merkez İlçe'ye bağlı Ulupınar Köyü sınırları içinde yer almaktadır. Suluhanlı (1)'in doğusunda bulunan düz yerleşim yeridir. Çanak çömlek buluntularının dağınıklığından ören yerinin genişliği ve tam sınırları tespit edilememiştir. Hemen doğusunda Tunç Çağının tüm aşamalarında yerleşme gören Suluhanlı (1) yerleşmesi bulunmaktadır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1995 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Toplanan çanak çömlek parçaları ağırlıklı olarak Demir Çağı'na aittir (Omura, 1997_a: 288). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış tescilli arkeolojik sit alanları listesinde yer almaktadır.

4.2.29.Tataroğlu

Kırşehir İli, Kaman İlçesi sınırları içerisinde yer alan yerleşmeden özellikle Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına çokça rastlanmıştır.

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Üzerinden

Demir Çağı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Bu Demir Çağı çanak çömlekleri Omura tarafından M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenmektedir (Omura, 2002_a: 305).

4.2.30.Tekeli (1)

Kırşehir İli, Merkez İlçe'ye bağlı Değirmenkaşı Köyü'nün 5 km. kadar kuzeydoğusunda, Değirmen Bağı Mevkiinde ve Köşekerli Deresi'nin kenarında doğal yükseklik üzerinde yer almaktadır. Uzunluğu, doğu-batı yönünde 193 m., kuzey-güney yönünde ise 179 m. olan höyüğün yüksekliği 33 m.dir (İl Kültür Envanteri, 2006: 87).

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1995 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Üzerinden toplanan çanak çömlek parçaları Demir Çağı'na aittir (Omura, 1997_a: 289).

4.2.31.Tekeli (2)

Kırşehir İli, Merkez İlçe'ye bağlı Değirmenkaşı Köyü'nün 5 km. kadar kuzeydoğusunda, Değirmen Bağı Mevkiinde ve Köşekerli Deresi'nin kenarında doğal yükseklik üzerinde yer almaktadır. Uzunluğu doğu-batı yönünde 187 m., kuzey-güney yönünde 105 m. olan yerleşmenin yükseltisi 21 m.dir.

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1995 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Üzerinden toplanan çanak çömlek parçaları Demir Çağı'nın son evresine aittir (Omura, 1997_a: 289).

4.2.32.Tekeli (3)

Kırşehir İli, Merkez İlçe'ye bağlı Değirmenkaşı Köyü'nün 5 km. kadar kuzeydoğusunda, Değirmen Bağı Mevkiinde ve Köşekerli Deresi'nin kenarında doğal yükseklik üzerinde yer almaktadır.

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 1995 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Üzerinden toplanan çanak çömlek parçalarının tümü Demir Çağı'na aittir (Omura, 1997_a: 289).

4.2.33.Yazıkınık Höyük

Kırşehir ili Mucur İlçesi'ne bağlı Yazıkınık Köyü'nün kuzeyindedir. Seyfe Gölünün hemen güneyinde yer alan bu yerleşme konik formludur. Doğu-batı yönünde uzunluğu 150 m., kuzey-güney yönünde uzunluğu ise 194 m., olan höyük 22 m. yüksekliğindedir (İl Kültür Envanteri, 2006: 208).

Yer yer kaçak kazı izlerine rastlanan höyükte Demir Çağı, Hellenistik ve Roma dönemine ait buluntular elde edilmiştir.

4.2.34.Yelek

Kırşehir'deki Demir Çağı yerleşmelerinden biri olan Yelek, Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen yüzey araştırmalarının 2000 yılı çalışmaları sırasında tespit edilmiştir.

M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 7. yüzyılın başına ve M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. 4. yüzyılın birinci yarısına tarihlenen Demir Çağı buluntuları, Kaman-Kalehöyük'ün IIc, IIa katı ile ilişkilendirilmiştir. Diğer yerleşmelerde olduğu gibi bu yerleşmede de Kaman-Kalehöyük IIb, IIa katında bulunan gri renkli çanak çömlek parçalarına bol miktarda rastlanmıştır (Omura, 2002a: 305).

SONUÇ

İnsanlık tarihinde büyük medeniyetleri içine alan topraklar arasında Anadolu'nun özel bir yeri vardır. Araştırmacılar Mısır ve Mezopotamya'yı ön plana çıkarıp incelemelerine karşın medeniyete beşiklik eden Anadolu ne yazık ki uzun yıllar, görmesi gereken ilgiden uzak kalmıştır.

Tarih öncesi çağların ilki olan Paleolitik devirden başlayarak çeşitli yerleşmelere sahne olan Anadolu'nun tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir.

19. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yapılan araştırmalarda bir artış gözlenir. Bu araştırmalar genellikle Anadolu'nun batısında yoğunlaşmış, Anadolu'nun diğer bölgeleri ise göz ardı edilmiştir. Ancak son yıllarda Anadolu'nun hemen hemen bütününe yayılan ve sistemli bir şekilde gerçekleştirilen bu araştırmalar sonucunda Anadolu'nun eskiçağı ile ilgili eksiklikler hızla giderilmektedir.

Konumuzu oluşturan Kırşehir ve çevresi de tıpkı Anadolu gibi ilk zamanlarda bu eksikliklerden payını almış bir sahada yer almaktadır. Bölgenin Eskiçağ tarihi ve arkeolojisi ile ilgili ilk kazı ve araştırmalar, Hashöyük'te kısa süreli ve sonuçları yayımlanmayan çalışmalar dikkate alınmazsa, 1960'lı yıllardaki küçük çaplı çalışmalar ile başlamış, 1980'li yılların ortalarına kadarda böyle devam etmiştir. Bu tarihten sonra bölgenin kronolojisini ortaya koymak için gerçekleştirilen araştırmalarda gözle görülür bir artışa rastlanır. Bu çalışmalardan ilki, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalardır. Kırşehir'in 52 km. kuzeybatısındaki Kaman Kalehöyük kazıları ile başlayan bu bilimsel faaliyetler ilerleyen tarihlerde yüzey araştırmaları ile de desteklenmiştir. Günümüzde ise bu çalışmalar Kırşehir ve çevresinden Orta Anadolu'nun geneline yayılmıştır. Ayrıca, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü bu kazı çalışmalarına yenilerini de eklemişlerdir. Böylece Kırşehir ve çevresinin gerek tarih öncesi gerekse tarihi çağlardaki potansiyeli ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmayla Kırşehir ve çevresinin tarih öncesi çağlardan, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasına kadar geçen süre zarfında, tarihsel süreç içerisinde hangi aşamalardan geçtiği açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmanın sonunda önemli bazı yerleşmeler hakkında bilgi verilerek bölgenin Eskiçağ tarihindeki eksikliklerin giderilmesi hedeflenmiştir.

Kırşehir ve çevresi Orta Kızılırmak Havzasında, yani Kızılırmak ve kollarının suladığı topraklarda yer almaktadır.

Bilindiği gibi nehirler veya genel tanımı ile suyolları, insan hayatı üzerinde önemli rol oynar. Günümüzde olduğu gibi geçmişteki yerleşim merkezleri, tarım alanları ve nüfus potansiyeli de akarsular ve dolayısı ile onların meydana getirdiği geçitler, yollar çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Bu

bakımdan konumuzu oluşturan, Orta Kızılırmak Havzası tarih açısından büyük bir önem taşır. Kızılırmak hakkındaki ilk bilgilere antik kayıtlarda dahi rastlanması bölgenin bu önemini daha net ortaya koyar.

Araştırma sahasını da sınırları içerisinde bulunduran son derece zengin tarihi, arkeolojik ve doğal kaynaklara sahip olan Orta Anadolu Bölgesi coğrafi konumu itibariyle, güneyde Akdeniz ve güneydoğuda Mezopotamya, doğuda Anadolu yüksek yaylası, kuzeyde Karadeniz ve batıda da Ege Denizi arasında bir orta bölgedir. Bu nedenle bu bölge binlerce yıl önce parlayıp sönen eski medeniyetlerin bir kavşak yeridir. Orta Anadolu bozkırları tarih öncesi çağlarda yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için bütün elverişli özelliklere sahipti. Su kaynaklarının çokluğu, çayır ve ormanlık alanları ile insanlığı en eski çağlardan beri buralara çekmiştir. Bugün Orta Anadolu her ne kadar yarı çıplak bir görünüm arz ediyorsa da kuvvetle muhtemel, tarih öncesi çağlarda vadiler arasında kıvrılarak akan çay ve dereler boyunca sık korular ve kışa dayanıklı ormanlarla kaplı bir bölgeydi.

Kırşehir ve çevresinin içinde bulunduğu Orta Kızılırmak Havzası'nın tarih öncesi çağlarıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar sayesinde sadece havzanın değil Orta Anadolu'nun tarih öncesi çağlarının da göreceli bir kronolojisi çıkarılabilmektedir.

Kırşehir ve çevresinde ilk iskan izlerine, Kalkolitik Çağda rastlanır. Ancak Orta Kızılırmak Havzasının diğer yörelerinde iskan faaliyetlerinin bundan çok daha öncelere gittiği görülür. Bu yörelerden Kayseri, Nevşehir ve Niğde'de ilk iskan izlerine Paleolitik Çağ'da rastlanır. Bu illerde yapılan araştırmalarda Paleolitik Çağ yerleşmeleri ve buluntuları ile karşılaşılmıştır.

Kırşehir ve yakın çevresinde özellikle Paleolitik Çağ araştırmaları neredeyse hiç yapılmamıştır. Buda bölge için büyük bir eksikliğe ve bunun yanı sıra bölgenin tarihi ve arkeolojisi hakkındaki değerlendirmelerin bilinçsiz ve yanlış şekilde yapılmasına neden olmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi, bölgenin insan yerleşimine son derece elverişli olması ve özellikle Kalkolitik çağın sonu ve Tunç Çağının başlarından itibaren yoğun yerleşme görmesi, Paleolitik çağ'dan itibaren yerleşme görme olasılığını daha da kuvvetlendirmektedir.

İnsanlığın tarih öncesi çağlarda yaşadığı bir başka evre Neolitik Çağdır. İnsanlık tarihinin en önemli aşamalarından biri olan bu çağ Kırşehir ve çevresi için hala belirsizdir. Ancak Paleolitik Çağda olduğu gibi bölgenin bu dönemi de yine Orta Kızılırmak Havzası'nın diğer kesimlerindeki yerleşme ve buluntularla kısmen açıklanabilmektedir. Ancak Kırşehir ve çevresinde gerçekleştirilen araştırmalarda Paleolitik, Mezolitik/Epipaleolitik ve Neolitik Çağa ait buluntulara rastlanılmaması bölgenin tarih öncesi çağları için cevaplandırılması gereken sorular arasındadır.

Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen ve zamanla Orta Anadolu'nun büyük bir kısmına yayılan çalışmalar sonucunda her ne kadar bölgenin Paleolitik ve Neolitik Çağı hakkında hala net bir takım veriler ortaya konulmasa da, bölgenin Kalkolitik Çağdaki kültürel ilişkileri açığa çıkarılmıştır.

Kalkolitik Çağda, uygarlık ve yaşam biçiminde Neolitik Çağa göre köklü değişiklikler olmamış ise de tarım ilerlemiş, insanların kullandığı aletler daha da gelişmiştir. Bu çağın en belirgin özelliği insanoğlunun madeni keşfi ile taş aletlerin yerini bakırın almasıdır. Başlangıçta maden zinet eşyası ve iğne gibi eserlerin yapımında kullanılacak kadar nadirdi. Daha sonraları, madenin artmasına bağlı olarak, silahlar da madenden yapılmaya başlandı. Ancak eski devrin cilalı taş baltaları, obsidyen aletleri, kemik ve pişmiş topraktan yapılan araç-gereçleri az da olsa varlığını korumuş ve kullanımını sürdürmüştür.

Kırşehir ve çevresindeki Kalkolitik Çağ yerleşmelerinde ele geçen ve bölgenin Kalkolitik kültürlerinin aydınlatılmasına katkı sağlayan seramikler iki gruba ayrılmıştır. İlk gruba girenler oyma ile nakışlı seramiklerdir. İkinci gruba girenler ise çok iyi perdahlı ve çok iyi pişirilmiş seramiklerdir. Birinci gruba girenler, Alacahöyük ve İkiztepe Kalkolitik seramikleri ile ikinci gruba girenler ise Alishar'ın bu döneme özgü seramikleri ile ilişkilendirilmişlerdir.

Kalkolitik Çağ kültürünü Tunç Çağı takip eder. Kendi içerisinde üç devreye ayırdığımız Tunç Çağının, İlk Tunç döneminin sonlarına doğru Tunç eşyalar çoğalmaya başlamıştır. Bakır eşyalara, yeniden eritilerek kullanıldığı için çok sık rastlanılmaz. Bu bakımdan İlk Tunç Çağı'nın ilk iki evresinde madencilik önem kazanmıştır. Bu evrede, dine ve askeri güce dayanan bir sistem içinde ve ticaretin sonucu olarak bölgeler arası iletişim artmıştır. Maden üretimi yeni bir iş kolu getirmiş bunun yanında taş yontuculuğu da tamamen önemini yitirmemiştir. Deniz ticaretinin artması koylarda yeni yerleşmelerin kurulmasına, köylerin kasabaya dönüşmesine neden olmuştur. Ayrıca, köyden kente dönüşen toplumlarda nüfusun bir bölümü tarım dışı etkinliklerde yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Sadece deniz kenarları değil bunun yanında kervan yolları ve dağlar arasındaki doğal geçitleri tutan yerleşmeler de önem kazanmıştır. Yerleşme birimleri örgütlenmiş, kasabaları yönetecek idari bir sınıfta ortaya çıkmıştır. Bu yönetici sınıf büyük olasılıkla hem askeri hem de dini (rahip) sınıfı etkisi altına almıştır.

Tıpkı Anadolu'da olduğu gibi Orta Kızılırmak Havzası'nda da İlk Tunç Çağı tüm evreleri ile yaşanmıştır. Bölgede göze çarpan en önemli yerleşmeler Acemhöyük, Alishar ve Kültepe'dir. Bunlardan M.Ö. II. binde Asur Ticaret Kolonileri Çağındaki Puruşanda olduğu zannedilen Acemhöyük ile Kültepe (Kaniş), İlk Tunç Çağı'nın III. evresinde yerleşme görmüşken, yine M.Ö. II. binde Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ankuwa olduğu düşünülen Alishar ise İlk Tunç Çağının üç evresinde de yerleşme görmüştür.

Kırşehir'de Kalkolitik Çağın sonlarından itibaren başlayan iskân faaliyetleri İlk Tunç Çağından itibaren büyük bir gelişme gösterir. Günümüz sınırları dikkate alındığında gerek merkez ilçe içerisinde gerekse diğer ilçelerde saptanan irili ufaklı birçok höyükte, İlk Tunç Çağı buluntularına rastlanır. Bu yerleşmelerden elde edilen bu döneme ait buluntulardan yola çıkarak bütün Anadolu'da olduğu gibi Kırşehir ve çevresinde de nüfusun büyük oranda arttığı söylenebilir. Bölgede nüfusun artmasında iklim değişiklikleri rol oynadığı gibi Kırşehir ve çevresinin verimli topraklar üzerinde bulunması ve su kaynaklarına yakın olması da etkili olmuştur.

Kırşehir ve çevresinin İlk Tunç Çağındaki durumunu ortaya koyan ve bu dönem buluntuları kazılarla kanıtlanan yerleşmelerden ilki merkez ilçeye bağlı ve aynı isimle anılan köyde bulunan Hashöyük'tür. Bu döneme ait buluntuları araştırmalarla sabit olan bir başka yerleşme Kırşehir il merkezinde yer alan Kalehöyük'tür. Bölgede kazı yapılan ve hâlâ kazıları devam eden İlk Tunç Çağına ait önemli yerleşmelerden biri de Kırşehir'in Kaman ilçesinde yer alan Kaman Kalehöyük'tür.

Bu yerleşmelerden Hashöyük, bölgede kazı yapılan ilk yerleşmedir. Bu kazıların sonuçlarına göre yerleşmede üç tabakanın varlığı söz konusudur. Yerleşmedeki üç tabakadan, ortada, dört yapı katına sahip tabaka, İlk Tunç Çağına ait buluntular veren tabakadır. Hashöyük'ün Tunç Çağı, Batı ve Orta Anadolu Tunç Çağı kültürleri ile ortak özellikler gösterir. Bu aynı zamanda Hashöyük'ün bu bölgelerle olan yakın ilişkisinin bir göstergesidir.

Hashöyük'te yapılan kazıların kısmi sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, biçim bakımından Alişar ve Kültepe ile paralellik gösteren İlk ve Orta Tunç Çağına ait bazı kaplar ele geçirilmiştir. Ayrıca Hashöyük'te İlk Tunç Çağına ait buluntulardan biri bu tabakada ortaya çıkarılan ve M.Ö. III. bin yılda örneklerine Anadolu ve Önasya'da çokça rastlanan bir hançerdir.

Kırşehir ve çevresinin Tunç Çağı hakkında bilgi veren bir başka yerleşme Kalehöyük'tür. Kent merkezinde yer alan Kalehöyük'e ait en erken buluntular İlk Tunç Çağı başlarına aittir. Ayrıca höyüğün uğradığı en yoğun iskânın da İlk Tunç Çağı'nda olduğu artık bilinmektedir. Höyükten elde edilen bu döneme ait seramiklerin bir kısmı el yapımı, parlak ve cilalı, bir kısmı ise mat parçalardan oluşmaktadır. Bu parçalar, M.Ö. III. bin yılda Anadolu yayla kültürünün hâkim kap türlerinden olan çukur çanaklara aittir. Ayrıca bu tip mallar Alişar I çanak çömlekleri ile paralellik gösterir.

Kaman Kalehöyük'ün İlk Tunç Çağı ile ilgili veriler ise yerleşmede 1986 yılından beri sürdürülen kazı çalışmaları ile açığa çıkarılmıştır. Bu kazıların şu ana kadarki sonuçlarına göre, höyükte toplam dört kültür tabakası ve bunlara ait çok sayıda yapı katı tespit edilmiştir. Dört kültür tabakasından üçüncü ve dördüncü tabaka Tunç Çağına aittir. Bunlardan üçüncü tabaka M.Ö. XX. yüzyıldan M.Ö. XII. yüzyıla kadar süren Orta ve Son Tunç

Çağı'na, dördüncü ve son tabaka ise M.Ö. III. bin yılsonu ile M.Ö. II. bin yılın başlarını kapsayan geçiş dönemine tarihlendirilmiştir.

Kaman Kalehöyük kazılarının Tunç Çağı'na ait ilk göze çarpan elemanları mimari ve çanak çömlek buluntularında karşımıza çıkar. İlk Tunç Çağına tarihlenen dördüncü kültür tabakasının, dördüncü yapı katında görülen mimari, temelleri tek sıra taşlardan örülü küçük odalı yapı kalıntılarıdır. Yine bu döneme tarihlenen çanak çömlekler ise Alişar III benzeri ve el yapımı mallardır.

Böylece Kaman Kalehöyük kazıları ile sadece Kırşehir ve çevresinin değil Orta Anadolu'nun da M.Ö. III. binyıldan günümüze kadar olan yerleşim tarihi ortaya çıkmıştır.

Tarihi devirlerin yazı ile başlaması ve yazının tarih öncesi ile tarihi çağlar arasındaki sınırı ortaya koyması, bizi zaman karmaşasından kurtarmıştır. M.Ö. II. bin yılın başında yazıyla tanışan Anadolu'daki ilk yazılı vesikalar Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de bulunmuştur. Kırşehir ve çevresi ise Kültepe'ye yakın bir alanda yer almasının sonucu olarak bu tarihlerde Anadolu'nun yazıyla tanışan ilk bölgelerinden biri olmuştur. Kırşehir ve çevresinin bu dönemi gerek Kültepe vesikaları ile gerekse bölgede kazısı devam eden Kaman Kalehöyük ve Yassihöyük kazıları ile aydınlığa çıkarılmıştır.

Kaman Kalehöyük'ün M.Ö. XX. yüzyıldan M.Ö. XII. yüzyıla kadar süren üçüncü tabakası Orta ve Son Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir. Tıpkı Kaman Kalehöyük gibi Yassihöyük'te de gerçekleştirilen kazıların sonuçlarına göre yerleşmedeki dört yapı katından dördüncüsü Orta Tunç Çağına tarihlendirilmiştir. Ayrıca kazıyı gerçekleştirenlere göre Yassihöyük özellikle bu dönem buluntuları ile dikkat çeker.

Yassihöyük'te, gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılarda, Kaman Kalehöyük gibi bu yerleşmede de Orta Tunç Çağını temsil eden, hem küçük buluntu ve çanak çömleklere, hem de dönemin mimari özelliklerini taşıyan verilere rastlanmıştır.

Yassihöyük'te gerçekleştirilen kazı ve jeomanyetik araştırmalarda, dördüncü yapı katına ait olduğu düşünülen 40 m. genişliğinde ve 50 m. uzunluğunda bir yapının varlığına rastlanmıştır. Bu yapının bulunduğu alanda yapılan çalışmalarda M.Ö. II. binin ilk çeyreğine tarihlenen çanak çömlek parçaları ile damga ve silindir mühür baskılarına da rastlanmıştır. Yine bu alanda, aynı döneme ait hayvan figürlerine de rastlanması, bu yapının Asur Ticaret Kolonileri Çağına ait olduğu fikrini kanıtlamıştır. Saray olarak değerlendirilebilecek bir görünüme sahip olan bu yapı, Yassihöyük kazılarını gerçekleştirenler tarafından Acmhöyük'ün Sarıkaya ve Kültepe'nin Warşama Sarayları ile mukayese edilmektedir. Bu durum, Yassihöyük'ü, Anadolu'nun

Asur Ticaret Kolonileri Çağında iskân gören sayılı yerleşmeleri arasına soktuğu gibi Kırşehir'in bu dönemdeki durumuna da açıklık getirmiştir.

Yassihöyük ve Kaman Kalehöyük, gerek Kırşehir, gerekse Orta Anadolu'nun önemli yerleşmeleri arasındadır. Her iki yerleşmenin bu önemleri, Asur Ticaret Kolonileri Çağında yerleşme görmelerinin sonucu olarak, Kırşehir ve çevresini Anadolu'nun yazı ile karşılaştıran ilk bölgeleri arasında yer almasını sağlamaları noktasında karşımıza çıkar.

Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da hâkim bir siyasi güç yoktu. Bir başka ifade ile bu dönemde güçlü merkezi bir otorite mevcut değildi. Hangi nedenlerden dolayı sona erdiğini bilemediğimiz bu dönemden sonra, Anadolu'da ilk siyasi birlik, M.Ö. II. binyılda, Kızılırmak kavsi içerisinde kurulan ve başkenti Hattuşa olan Hitit Krallığı tarafından sağlanmıştır.

Hitit Devletinin doğal sınırları içerisinde yani Kızılırmak kavsi içerisinde yer alan Kırşehir ve çevresi, Hitit merkezî toprakları içerisinde bulunmaktadır. Bu yörede Hitit izlerine yoğun bir şekilde rastlanmaktadır.

Ayrıca Kırşehir ve çevresinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları ve kazılarda gerek Eski Hitit Devleti dönemine gerekse Hitit İmparatorluk Çağına tarihlenen buluntulara rastlanmıştır.

Bölgede Hitit buluntuları veren ilk yerleşme kent merkezindeki Kalehöyük'tür. Bu yerleşmede bol miktarda Hitit çanak çömleklerine rastlanmıştır. Höyükten elde edilen ve çark yapımı olan Hitit seramikleri mat ve boyalı-parlak seramikler olarak karşımıza çıkar. Mat seramikler, tabak, testi, çanak ve küplere ait parçalardan oluşmaktadır. İşçilikleri gayet iyi olan bu seramikler daha çok Eski ve Yeni Hitit Çağına aittir. Boyalı-parlak seramikler ise iyi kalitede olmakla birlikte, Alacahöyük, Alishar ve Boğazköy seramiklerinden daha kötü bir işçiliğe sahiptirler. İnce hamurlu, açık kahve ve kırmızı renklidirler. Bu seramik parçalarından bunların formları çıkarılanlar arasında tabaklar, çanaklar, mataralar, yonca ve gaga ağızlı çaydanlıklar, testiler ve kulplu testiler yer almaktadır.

Bölgede Hitit dönemi verilerine rastlanan ve kısa süre kazılan bir başka yerleşme Hashöyük'tür. Höyükte gerçekleştirilen kazılarda üç tabaka tespit edilmiştir. Bu tabakalardan biri de M.Ö. II. ve I. bin yılına ait buluntular veren Hitit ve Frig tabakasıdır.

Bölgede kazısı devam eden Kaman Kalehöyük'te benzerlerine Alishar, Boğazköy, İnandıktepe ve İmikuşağı'nda rastlanan Hitit konulu kabartmalarının resmedildiği stilize Hitit İmparatorluk Çağına ait çanak çömlekler ile karşılaşılmıştır. Kaman Kalehöyük'te bu çanak çömleklerin yanı sıra M.Ö. XVI-XIV. yüzyıllar arasına tarihlendirilen mühür baskılarına da rastlanmıştır. Bu açıdan Kaman-Kalehöyük, bazı büyük merkezlerin aksine,

Hitit Çağı'nın bütün evrelerini, bir bütün halinde aydınlanmasına katkıda bulunan bir merkezdir.

Kırşehir ve çevresinde Eski Devlet dönemine tarihlenen bu buluntuların yanında Hitit İmparatorluk Çağına tarihlenen ve şu anda Kırşehir Müzesinde sergilenen muhtemelen Hitit kült törenlerinde kullanılan büyük bir tören vazosu da bulunmaktadır.

Bölgede kazısı devam eden ve Hitit buluntularına rastlanan bir başka yerleşme ise Orta Anadolu'nun büyük höyüklerinden birisi olan Yassihöyük'tür. Höyükte gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarının sonuçlarına göre yerleşmenin en önemli dönemi Asur Ticaret Kolonileri ve Eski Hitit Çağı'na ait buluntular veren dönemidir. Yassihöyük'te son birkaç yıldır devam eden kazılarda tespit edilen yapı katlarından dördüncüsü Orta Tunç Çağına tarihlendirilmiştir. Bu yapı katında Eski Hitit Çağına tarihlenen bol miktarda çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır.

Kazı ve yüzey araştırmalarında elde edilen bu buluntulardan başka Kırşehir ve çevresinde Hitit varlığını teyit eden başka verilere de rastlanmıştır. Bunlardan biri literatüre bulunduğu yerin adıyla geçen Kabaklı Rölyefidir. Kırşehir İli Akçakent İlçesine bağlı Kabaklı köyünde bulunan ve Hitit kabartmalarının karakteristik örneklerinden biri olan Kabaklı Rölyefi'nin üzerinde, müzikli bir töreni betimleyen kabartmalar ve bir boğa figürü resmedilmiştir. M.Ö. XIII. yüzyıla tarihlenen Kabaklı Rölyefi ve bu tür seramik kabartmalar aslında Hitit kaya kabartmalarının da öncülerindedir.

Kırşehir'deki Hitit varlığını teyit eden verilerden bir başkası ise Malkayası Hiyeroglif Yazıtı'dır. Kırşehir'in 16 km. kadar kuzeybatısında ve Karakurt Kaplıcalarının kuzeydoğusunda Emir Burnu Tepesi olarak bilinen alanda ele geçen Malkayası Hiyeroglif Yazıtı bölgede Hitit dönemine ait yazılı bir belge olması bakımından önem kazanır.

Kırşehir ve çevresinde Hitit varlığını kanıtlayan verilerden sonuncusu ise bölgede ele geçen Hitit Kapı Aslanları ile Çift Başlı Boğa Altarı'dır.

Kırşehir ili, Kaman ilçesi, Savcılı Ebeyit Köyü'nde iki kapı aslanı bulunmuştur. Birinci kapı aslanı yakın zamana kadar Savcılı Ebeyit Köyü Sivrikale mevkiinde in situ halde durmakta iken artık bu alanda değildir. İkinci kapı aslanı ise önceleri birinci kapı aslanına yakın bir alandayken bir süre sonra Kaman Kimsaş Tuğla Fabrikasının bahçesine taşınmıştır. Öküztaşı olarak bilinen Çift Başlı Boğa Altarı ise Hirfanlı Baraj Gölünün suları altında kalan Savcılıdokuz Köyü sınırları içerisindeki höyüğün hemen kuzeyinde bulunmuş ve daha sonra baraj işletmesi ana giriş kapısının yanına dikdörtgen bir kaide üzerine yerleştirilmiştir. Söz konusu altar günümüzde ise Kaman Kalehöyük'ün hemen yakınlarındaki Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesinin bahçesine taşınmıştır.

Tüm bunlardan yola çıkarak Hititler tarafından Marasantiya olarak isimlendirilen Kızılırmak kavsinde yer alan Kırşehir ve çevresinin, Hititler döneminde sayılı merkezlerden biri olduğu söylenebilir.

Hitit İmparatorluğu yaklaşık olarak M.Ö. 1200'lerde son bulmuş, başkent Hattuşa ve birçok Hitit şehri yakılıp yıkılmıştı. Bunun üzerine büyük bir kaos ve kargaşa içine giren Anadolu'da siyasi birlik bozulmuştu.

Trak kökenli bir topluluk olduğu artık bilinen ve M.Ö. 13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Frigler, bir süre Anadolu'nun kuzeybatısında oturduktan sonra Kırşehir ve çevresinin de içerisinde yer aldığı Orta Anadolu'ya yerleşerek M.Ö. 9. yüzyılda Gordion merkez olmak üzere güçlü bir krallık kurmuşlardır.

Kırşehir ve çevresinde her ne kadar anıtsal Frig mimari eserlerine rastlanılmasa da bölgede gerçekleştirilen kazı ve yüzey araştırmalarında bu döneme ait çok sayıda irili ufaklı yerleşme yerlerine, Frig çanak çömleklerine ve ileri bir işçilikle yapılan Frig metal eserlerine rastlanmıştır.

Kırşehir ve çevresinin bu dönemi, bölgede 1930'lu yıllarda çok kısa bir süre kazısı yapılan Hashöyük, 1950'li yılların sonunda yüzey araştırmaları yapılan Kalehöyük ve kazısı devam eden Yassıhöyük ve Kaman Kalehöyük kazıları ile aydınlığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Gordion, Alacahöyük, Alishar, Boğazköy ve Pazarlı gibi önemli Frig yerleşmelerine yakın bir alanda yer alan Kırşehir ve çevresinde gerek irili ufaklı 100'ü aşkın höyükte gerekse kazı yapılan bazı yerleşmelerde Frig seramiklerinin bütün türleri ele geçmiştir. Ancak Kızılırmak'ın batısında görülen anıtsal Frig mezar yapılarına şimdilik rastlanmamıştır. Bu durum belki de Kızılırmak'ın batısı ile doğusu arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır.

Kırşehir ve çevresinde Frig kültürünün karakteristik örneklerinden olan nakışlı, boya bezemeli ve geometrik desenli çanak çömleklerden başka, siyah ve gri metalik parlaklıkta kaliteli işçiliğe sahip mallarla da sıklıkla karşılaşmıştır.

Bölgenin bu döneminin aydınlatılmasına katkı sağlayan ilk yerleşme Hashöyük'tür. Yerleşmedeki üç tabakanın en üstteki katları M.Ö. II. ve I. bin yılına ait buluntular veren Hitit ve Frig tabakasıdır.

Kırşehir ve çevresinin Frig Çağı hakkında bilgi sahibi olduğumuz bir diğer yerleşme kent merkezindeki Kalehöyük'tür. Bu höyükte gerçekleştirilen araştırmalar sırasında, M.Ö. I. bin yılın ortalarına tarihlendirilen ve Alishar IV ile ilişkilendirilen boyalı çanak çömleklerle karşılaşmıştır.

Kırşehir ve çevresinin kronolojisine katkı sağlayan ve uzun yıllardır kazısı devam eden Kaman Kalehöyük'te de bu döneme tarihlenen çok net

bulgulara rastlanmıştır. Bilindiği gibi höyükte toplam dört kültür tabakası ve bunlara ait çok sayıda yapı katı tespit edilmiştir. Bu tabakalardan ikincisi M.Ö. XII. yüzyıldan M.Ö. IV. yüzyıla kadar devam eden Demir Çağı tabakasıdır. Bu tabakada boya bezemeli nakışlı seramikler ile geyik motifli seramikler ele geçmiştir. Bunların benzerlerine Maşathöyük II, Alışar IV, Boğazköy II ve Gordion Erken Frig Çağı katlarında da rastlanmıştır. Bu verilere göre, bu geyik motifli seramik, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 7. yüzyılın başı arasında tarihlenmektedir. Ayrıca yine Demir Çağı tabakaları arasında iyi korunmuş, bir yapıda Frig Çağına ait taş duvar örgü sistemine de rastlanmıştır.

Bunlardan başka Kaman Kalehöyük'te Frig dönemine tarihlendirilen ve Gordion'daki örnekleri ile arasında pek fark bulunmayan çok sayıda Frig Fibulasına ve fibula atölyesi olarak kullanıldığı düşünülen bir alanda fibula kalıbına rastlanmıştır.

Kırşehir ve çevresinin Frig Çağı hakkında bilgi sahibi olduğumuz ve son birkaç yıldır kazısı yapılan yerleşmelerden bir başkası ise Yassihöyük'tür.

Yassihöyük'ün 1., 2. ve 3. yapı katları Demir Çağının geç evresine tarihlenmiştir. Bu yapı katlarında ele geçen seramik parçaları Kaman Kalehöyük'ün Demir Çağı tabakasında görülen ve Alışar IV seramikleri ile benzerlik gösteren parçalardan oluşmaktadır. Yine bu katta küçük buluntular arasında birçok fibula ele geçmiştir

Bölgede gerçekleştirilen kazı ve araştırmaların sonuçlarına göre Frig yerleşim sahası sınırları içerisinde yer alan Kırşehir ve çevresinde hem Erken dönem hem de Geç dönem Frig yerleşmeleri ve buluntuları ile yoğun şekilde karşılaşılır.

Friglerin Yunanlılar ile ilişkiler kurduğu dönemde Anadolu, kuzeyden gelen göçebe kavimlerin tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehlikeyi yaratanlar Kimmer'lerdir. Urartu toprakları içerisinde geçerek batıya yönelen Kimmerler, Friglerin başkenti Gordion'u yağmalamışlar ve Midas'ın ölümüne sebep olmuşlardı. M.Ö. 585'e gelindiğinde Frig topraklarının Kızılırmak'ın doğusunda kalan kesimi Medlerin, batısındaki kısımları ise Lidyalıların denetimine girdi. Ancak bu durum, M.Ö. 550-540 tarihlerinde tüm bu toprakların Pers egemenliğine girmesi ile değişti. Büyük İskender'in bölgeye hâkim olduğu tarihlere kadar, yaklaşık 200 yıl boyunca da devam etti.

Antik Çağda Orta Anadolu'nun neredeyse tamamına yakınına kapsayan bir bölgenin adı olan Kapadokya, Eski Anadolu'daki önemli bazı bölgelerden de biriydi. Anadolu'nun tam orta noktasında yer alan bölge, bugün yaklaşık olarak Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri ve Malatya illerinin tümünü, Ankara'nın doğusunu, Sivas ve Yozgat'ın güneyini ve Adana'nın da kuzeyini kapsamaktaydı.

Oldukça geniş bir alanı kapsayan Kapadokya Antik Çağda, kuzeyde Pontos, kuzeybatıda Galatia, batıda Lykaonia ve Phrygia, güneyde Kilikia, güneydoğuda Kommegene ve doğuda Armenia bölgeleriyle komşuydu. İsim olarak etnik bir anlam taşımayan Kapadokya sözcüğüne ilk kez M.Ö. 6. yüzyılda İran'da, Bisitun Dağının kayalıklarında bulunan yazıtta rastlanır. Akadça, Persçe ve Elamca olmak üzere üç dilli yazılan bu yazıtta görülen, yer ve ülke isimleri arasında Persçe Katpatuka ismi de yer almaktadır. Birçok dilbilimciye göre, Güzel Atlar Ülkesi anlamına gelen bu isim Persçe'dir. Asur ve Pers İmparatorluklarının bölgeden haraç ya da vergi olarak at almaları bölgenin atları ile anıldığını göstermesi açısından önemlidir. Romalı tarihçi Plinius ise Kapadokya adının Kızılırmak'ın kollarından biri olan Kappadoks (Delice Irmağı) adından bölgeye verildiğini söylemektedir.

Anadolu'da iki yüz yıla yakın süren Pers hâkimiyeti sırasında Kapadokya satraplığının sınırları içinde yer alan Kırşehir ve çevresi bu satraplığın batı kesimindeydi.

Kaba bir sınırlandırma ile bu alan güneyde Tuz Gölü ve Kızılırmak, doğuda Erciyes Dağı, kuzeyde Delice Irmağına kadar uzanıyordu. Tüm bunlara rağmen Kapadokya satraplığının bu yüzyıllardaki durumunu ve yönetim merkezinin neresi olduğunu belirlemek oldukça güçtür. Belki de bu satraplığın merkezi Kayseri idi. Kırşehir ve çevresi ise bu merkezin batısında yer alan bir bölgede ve en azından Persler tarafından da çok dikkati çekmeyen topraklarda yer almaktaydı.

Kırşehir ve çevresinde bu döneme ait bazı bulgular bölgede gerçekleştirilen kazılardan elde edilmiştir. Kaman Kalehöyük'ün 1992 yılı kazılarında keşfedilen küçük buluntular arasında bir Akamenid mührü ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu mühür, Kırşehir ve çevresinde bu dönemin varlığını ortaya koyan en önemli buluntular arasındadır.

M.Ö. 4. yüzyılın ortalarına doğru Anadolu'daki Pers egemenliği yavaş yavaş gerilemeye başladı. Yunanistan'da istikrarı sağlayan Büyük İskender, Perslere karşı yapılacak seferin hazırlıklarını tamamlayarak Batı Anadolu'nun kıyı kentlerini ele geçirdi. İlerleyişini sürdüren İskender, M.Ö. 333'te Gordion'da diğer birlikleriyle birleşerek Ankyra'ya geldi. Bu sırada Paphlagonialıların onun egemenliğini tanıyacaklarını bildirmeleri üzerine Halys'in batısındaki toprakların tümüne hâkim oldu. Kapadokya'nın da bir kısmını ele geçirdikten sonra Kilikya'ya yöneldi. İskender önce İssos ve ardından Gavgamela savaşları ile Perslerin hem Anadolu'daki hem de İran'daki hâkimiyetlerine son verdi.

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Kapadokya bölgesindeki Pers hâkimiyeti de Büyük İskender'in tarih sahnesine çıkmasıyla sona ermiştir. Büyük İskender M.Ö. 334'te başladığı doğu seferini, M.Ö. 331'de Asya Kralı ilan edilerek tamamlamıştır.

Kırşehir ve çevresinin Hellenistik Çağı ile ilgili verilerden bir kısmı kent merkezindeki Kalehöyük'ten elde edilmiştir. Buna göre, gerek tarih öncesi gerekse tarihi çağlarda kesintisiz iskana uğrayan höyükte, Hellenistik Çağa ait birçok seramik parçası ele geçmiştir. Hellenistik Dönem seramikleri arasında monokrom basit mutfak eşyaları ile iç kısmında paralel şeritler bulunan bir parça önemli örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırşehir ve çevresinin Hellenistik Çağı ile ilgili verilerden bir diğeri Kaman Kalehöyük'te ele geçen Büyük İskender portreli Hellenistik Dönem sikkeleridir.

Bütün bunlar Kırşehir ve yakın çevresinde bu dönemin izlerini gösteren arkeolojik belgelerdir.

Bunlardan başka Kırşehir Müzesinde de Kapadokya Krallığına tarihlenen birçok sikke bulunmaktadır. Bir kısmının üzerinde Argaios (Erciyes) Dağı kabartmaları olan bu sikkeler Kırşehir ve yakın çevresinde bulunduktan sonra müzeye kazandırılmışlardır.

Söz konusu arkeolojik buluntular Kırşehir ve çevresinin Hellenistik Çağının bir dereceye kadar aydınlatılmasına katkı sağlamıştır. Ancak elbette yeterli değildir. Kent merkezindeki Kalehöyük'te son birkaç yıldır kazı yapılmaya da başlanmıştır. Bu kazılar höyüğün ve dolayısıyla da Kırşehir ve çevresinin hem bu dönemi hem de diğer dönemleri hakkında yeni bazı şeyler söyleyecektir.

Hellenistik Çağdan sonra Kırşehir ve çevresi Roma hâkimiyetine girmiştir.

Kapadokya ve Kırşehir Roma hâkimiyeti zamanında sık sık yönetim organizasyonlarında meydana gelen değişikliklerle karşı karşıya kalmıştır. Kapadokya bu organizasyon değişikliklerinde önce Roma Eyaleti olmuş, sonra başka eyaletlerle birleştirilmiş ve son olarakta ikiye yâda üçe ayrılmıştır.

Bu yönetim organizasyonlarında meydana gelen değişikliklerle birinde Kırşehir ve çevresi Kapadokya Secunda olarak isimlendirilen topraklarda yer almıştır. Bir müddet sonra Roma İmparatorluğu ikiye ayrıldığında ise Kırşehir ve çevresi sonraları Bizans olarak adlandırılacak olan doğu devletinin sınırlarına dâhil edilmiştir.

Kırşehir ve çevresinin bu dönemi hakkında bilgi sahibi olduğumuz bazı kitabeler vardır. Bunlardan ilki, şehir merkezine yakın bir alanda, Dinekbağı bölgesinde ele geçmiştir. Dionysos kültü ile ilgili olduğu düşünülen bu kitabe beyaz bir mermer sütun parçası üzerinde bulunmaktadır. Kitabenin yer aldığı sütunun boyu 65 cm. ve eni 41 cm.dir. Söz konusu sütun Dinekbağındaki mezarlığın güneyinde, bir evin temelleri atılırken ortaya çıkmıştır. Kitabenin bulunduğu alanı inceleyen Ruben, bu alanın yakında yer alan su kaynakları ve

meyve bahçelerinin varlığından yola çıkarak burasının Dionysos adına yapılan bir mabed olabileceğini vurgular. Hatta bu konuyu biraz daha netleştirerek yakınlardaki bir mağaradan hareketle mabedin mağaranın içinde olabileceği tartışmasını dile getirir.

Hellen tanrılarının en eskilerinden olan Dionysos, kültü ve arkeolojik tasvirleri diğerlerine göre en yaygın ve sık olanıdır. Dionysos Antik Çağın inanç dünyası içinde yaygın bir kült olarak ortaya çıkmıştır. On iki Olympos tanrısından biri olan Dionysos, Zeus ile Semele'nin oğludur. Roma Döneminde ise Dionysos adı Latince "Liber" olmuş ve uzun zaman etkilerini sürdürmüştür.

Kırşehir ve çevresinde Oberhummer ve Zimmerer'in buldukları dönemi konusu tartışmalı olan bir başka yazıt, bir Roma'nın, Tanrı Asklepios ve Tanrıça Heygieia'dan dileklerinin yazılı olduğu taş bir kitabedir. Ancak metinde geçen isimlerden ötürü yazıtın dönemi konusunda şüphe ile hareket edilmelidir. Bazı araştırmacılar bu yazıtın Roma döneminden ziyade Yunan dönemine ait olabileceğini belirtirler.

Kırşehir ve çevresindeki Roma varlığı ile ilgili verilerden bir başkası ise bölgenin yakın çevresinde ele geçen Roma dönemi mil taşlarıdır. Romalılar Orta Anadolu'dan Batı Anadolu'ya ulaşan önemli yollar yaptırmışlar ve bunlardan onarıma ihtiyaç duyulanlarını da onartmışlardır. Bu dönemde Kırşehir ve çevresinden kuzeye Yozgat'a, güneye Aksaray'a, güneydoğuya Niğde'ye, güneybatıya Konya'ya, doğuya Kayseri'ye ve batıya Ankara'ya giden bir yol ağı da takip edilebilmektedir. Kırşehir ili Kaman ilçesi Bayındır Köyü sınırları içinde Kaman Kalehöyük yakınlarından Ankara'ya giden yol üzerinde 2 mil taşı ele geçmiştir. Bu mil taşlarından Mil Taşı (1) adı geçen yolun onarımı ile Mil Taşı (2) ise bir adak konusu ile alakalıdır.

Bunlardan başka Kırşehir ve çevresinde Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü adına gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında irili ufaklı birçok tümülüs ve höyükte Roma dönemi seramiklerine rastlanmıştır.

Kırşehir ve çevresinde bu döneme ait dikkati çeken bir başka buluntu, Mucur Yer Altı Şhrinde bulunan ve Kırşehir Arkeoloji Müzesine kazandırılan üzerinde Latin harfleriyle "Kobaba" (Kubaba) yazılı mezar stelidir. Neolitik Çağ'dan beri Anadolu'da varlığını bildiğimiz Anatanrıça kültü, Phrygler tarafından Matar Kubelaya adı ile kutsanmış, ilerleyen tarihlerde farklı bir isimle batıya kadar ulaşmıştır.

Hristiyanlığın Anadolu'da yayılmaya başlaması ile Kapadokya ve Kayseri bu dinin önemli inanç merkezleri haline gelmişlerdir. Çeşitli bölgelere göç eden Hristiyanlar Romanın kendilerine baskı yapmasının sonucu olarak kayalar içinde ve yeraltında yapılan manastır hayatına

yönelmişlerdir. Kırşehir ve çevresinde Geç Roma dönemine ait birçok yeraltı şehri bulunmaktadır.

Bunlardan başka Kırşehir Arkeoloji Müzesinde Roma dönemine ait, çok sayıda sütun başlığı, lahitler, mezar stelleri, portreler, mermerden yapılmış heykeller pişmiş topraktan kadın büstleri ve gözyaşı şişeleri bulunmaktadır. Kısacası Kırşehir Arkeoloji Müzesi Roma dönemi buluntuları açısından son derece zengindir.

Kırşehir ve çevresi gerek Perslerin Anadolu hâkimiyeti sırasında gerekse Helenistik dönemin krallıklarla yönetilen idaresi sırasında pek dikkati çekmesede, buraya kadar söylenenlerin ışığında denilebilir ki, bölge Roma döneminde, yakın çevresine nazaran Anadolu'nun nispeten gelişmiş bir bölgesinde yer alarak hatırı sayılır bir geçmişe sahip olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ainsworth, W.F. (1841), "Journey from Angora by Kaisariyah, Malatya and Gergen Kal'eh-si, to Bir or Birehjik", *Journal of the Royal Geographical Society* X, London, 275-310.
- Akdoğan R.-Hawkins, J.D. (2009), "Kırşehir-Yassıhöyük'ten Ele Geçen Luvi Hiyeroglif Yazılı Kurşun Levha", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2007-2008 Yıllığı*, Ankara, 7-14.
- Akdoğan R.-Hawkins, J.D. (2010), "The Kırşehir Letter: A new Hieroglyphic Luwian Text on a Lead Strip". VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri I. Cilt, Çorum, 1-16.
- Akurgal, E. (1995), *Anadolu Uygarlıkları*, İzmir.
- Akurgal, E. (1999), *Anadolu'nun Kültür Tarihi*, Ankara.
- Akurgal, E. (2001), *The Hattian and Hittite Civilizations*, Ankara.
- Albayrak, İ. (2000), "Kültepe'den Yeni Bir Vasiyetname/Ein neues altassyrisches Testament aus Kültepe", *Archivum Anatolicum* 4, Ankara, 1-27.
- Alkım, U. B. (1956), "Kırşehir Hüyüğü ve Topraküstü Buluntular", *Belleten* 20/77, 61-77.
- Alkım, U. B. (1974), *Yesemek Taşocağı ve Heykel Atölyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar*, TTK Basımevi, Ankara.
- Alp, S. (1947), "Hitit Kanunları Hakkında", *DTCFD V/5*, 465-482.
- Alp, S. (1956), "Die Lage von Şamuha", *Anatolia* 1, Ankara, 77-80.
- Alp, S. (1997), *Hitit'lerin Mektuplaşmaları*, İstanbul.
- Alp, S. (2000), *Hitit Çağında Anadolu, Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, İstanbul.
- Alp, S. (2003), *Hitit Güneşi*, Ankara.
- Arık, R.O. (1933), "Anadolu Arkeologya Tarihinde Alışır Hafriyatı" *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi* 1, 22-63.
- Arık, R.O. (1937), *Alacahöyük Hafriyatı 1935*, TTK Basımevi, V. Seri, No. 1, Ankara.
- Atalay, İ. (1992), *Türkiye Coğrafyası*, İzmir.
- Bahar, H. (1991), *İsauria Bölgesi Tarihi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Konya.

- Bahar, H. (2010), Eskiçağ Uygarlıkları, Konya.
- Barnett, R.D. (1973), “Phrygia and the Peoples of Anatolia in the Iron Age”, *CAH II/2*, 415-442.
- Barth, H. (1860), Reise von Trapezunt durch die nördliche Hälfte Kleinasien nach Scutari im Herbst 1858, Gotha.
- Barjamovic, G. (2011), A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period, Museum Tusculanum Press and CNI Publications 38, University of Copenhagen, Denmark.
- Baydur, N. (1970), Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul.
- Bayram, S. (1997), “New and Some Rare Geographical Names in the Kültepe Texts”, *Archivum Anatolicum 3*, Ankara, 41-66.
- Bayram, S. (2000), “ina naditim ša narua'im”, *Archivum Anatolicum 4*, Ankara, 29-48.
- Bayram, S-Çeçen, S. (1995), “6 Neue Urkunden über Heirat und Scheidung aus Kanis”, *Archivum Anatolicum 1*, Ankara, 1-12.
- Bilgiç, E. (1943), “Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerinde Araştırmalar”, *DTCFD 2/1*, 33-43.
- Bilgiç, E.-Bayram, S. (1995), Ankara Kültepe Tabletleri II, Ankara.
- Bittel, K. (1942), “Kleinasiatische Studien”, *Istanbul Mitteilungen 5*, İstanbul.
- Bittel, K. (1943), “Prehistorik Devirde Anadolu'da Ölü Gömme Adetleri”, *TTKong. 2.*, İstanbul, 170-177.
- Bittel, K. (1945), Ön Asya Tarih Öncesi Çağları: Mısır, Filistin, Suriye, Çev. H. Çambel, İstanbul.
- Bittel, K. (1970), Hattusha, The Capital of the Hittites, New York.
- Bossert, H.Th. (1944), Ein Hethitisches Königssiegel, Berlin.
- Bossert, H.Th. (1950), “Orta Anadolu'da Yapılan Bir Gezi Hakkında Kısa Ön-Rapor”, *Bulleten 14*, 667-671.
- Bossert, H.Th. (1951), “Kleine Mitteilungen”, *Anadolu Araştırmaları/ Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung II*.
- Carrington, P. (1977), “The Heroic Age of Phrygia in the Ancient Literature”, *AS XXVII*, 117-127.
- Cavaignac, E. (1930), “Marija” *Revue Hittite et Asianique I*, 15-17.

- Cavaignac, E. (1931), *Les Annales de Suppiluliuma*, Strasbourg.
- Ceylan, A. (1991), M.Ö. II. Binde Anadolu'daki Devletlerarası İlişkiler (Antlaşmalar), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Ceylan, A. (1994), Eski Anadolu'da Devletler Arası İlişkiler, Antlaşmalar (II. ve I. Binde), Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Ceylan, A. (1996), "Arnuvanda-Asmunigal Dua Metni ve Tarih Açısından Değerlendirilmesi" *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi* 23, Erzurum, 1-12.
- Chantre, E. (1895), *Mission Scientifique en Caucase, Asie Minor et Syrie (1890-1894)*, Paris.
- Childe, G. (1936), "The Axes From Maikop and Caucasian Metallurgy" *Annals of Archaeology and Anthropology* XXIII, 113-119.
- Childe, G. (1974), Tarihte Neler Oldu, Çev. A. Şenel-M. Tunçay, Ankara.
- Conka, S. (2006), "Metal Ticaret", *Arkeo Atlas* 5, 56-57.
- Contenau, G. (1934), *La Civilisation des Hittites et des Mitanniens*, Paris.
- Cornelius, F. (1958), "Zur Hethitischen Geographie: Die Nachbarn des Hethiterreiches" *Revue Hittite et Asianique* XVI, 1-17.
- Cornelius, F. (1964), "Zur Hethitischen Landeskunde", *Bi Or* XXI /1-2, 11-15.
- Cornelius, F. (1967), "Neue Arbeiten zur Hethitischen Geographie", *Anatolica* I, 62-77.
- Cornelius, F. (1973), *Geschichte der Hethiter*, Dramstadt.
- Cuinet, V. (1890), *La Turquie d'Asie. Géographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de l'Asie Mineure*, I. Cilt, Paris.
- Çambel, H. (1944), "Haberler-Hafriyatlar: Hashöyük Kontrol Kazısı", *Belleten* 8/29, 157.
- Çambel, H. (1971), "Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmalarının Kültür Bakımından Önemi", *Atatürk Konferansları* IV, 25-40.
- Çapar, Ö. (1979_a), "Roma Tarihinde Manga Mater (Kybele) Tapınımı", *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 29/1-4, 167-190.
- Çapar, Ö. (1979_b), "Anadolu'da Kybele Tapınımı", *DTCFD* 29/1-4, 191-210.
- Çapar, Ö. (1987), "Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri", *DTCFD* 31/1-2, 43-73.

- Çapar, Ö. (1990), “Homeros Destanları Işığında Anadolu Hellas Ölü Gömme Adetleri”, *DTCFD* 33, 65-76.
- Çeçen, S. (1998), “Yerli Kralların Mabedleri Ziyareteri ve Çıkan Sonuçlar”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 16-22 Eylül 1996*, Ankara, 119-124.
- Çiğdem, S. (1996), *Eski Anadolu İnsanınin Geçim Kaynakları ve Yaşama Biçimleri*, Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Delaporte, L. (1932), “Grabungen am Hashüyük 1931”, *AA* 47, 230-233.
- Delaporte, L. (1936), *Les Hittites*, Paris.
- Demircioğlu, H. (1993), *Roma Tarihi, Menşelerden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar*, Cilt I, Ankara.
- Devries, K. (2006), *Phryg Krallığı Midas’ın Ülkesi*, *Arkeo Atlas* 5, 40-52.
- Dinçol, A.M. (1982), “Hititler”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi* 1, 18-120.
- Doğanay, H. (1997), *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, İstanbul.
- Drews, R. (1993), “Myths of Midas and Phrygian Migration from Europa” *Klio* 75, 9-26.
- Durmuş, İ. (1993), *İskitler (Sakalar)*, Ankara.
- Durmuş, İ. (1997), “Anadolu’da Kimmerler ve İskitler”, *Belleten LXI /231*, 273-286.
- Dyson, R. H. (1968), “The Archaeological Evidence of the Second Millenium B.C. on the Persian Plateu”, *CAH II*, 14-16.
- Emre, K. (1968), “Acemhöyük Seramiği”, *Anadolu (Anatolia)* 10, 53-98.
- Emre, K. (1988), “1988 Yılı Kültepe Kazıları ile İlgili Çalışma Raporu”, *Höyük*, Ankara, 15-17.
- Erguvanlı, K. (1946), “Gaziantep-Narlı Arasında Bulunan Paleolitik Aletler Hakkında Bir Not”, *Belleten X/39*, 375-380.
- Eriñç, S. (1953), *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul.
- Erkiletlioğlu, H. (1993), *Kayseri Tarihi, Kültür Müdürlüğü Yayınları, Kayseri*.
- Ertem, H. (1973), *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya yer Adları Dizini*, Ankara.
- Erzen, A. (1992), *Doğu Anadolu ve Urartular*, Ankara.

- Esin, U. (1969), Kuantatif Spektral Analiz Yardımıyla Anadolu'da Başlangıcından Asur Kolonileri Çağına Kadar Bakır ve Tunç Madenciliği, İstanbul.
- Esin, U. (1979), İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa I. Doğal Çevre Sorunu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını. 2507, İstanbul.
- Esin, U. (1981), İlk Üretimciliğe Geçiş Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa II. Kültürler Sorunu, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını. 2681, İstanbul.
- Esin, U. (1991), "Aşıklı Höyük (Kızılkaya-Aksaray=Kurtarma Kazısı 1989" *TAD* 29, 1-34.
- Esin, U. (1992), "1990 Aşıklı Höyük Kazısı (Kızılkaya Köyü-Aksaray İli)" *KST XIII/1*, 131-153.
- Esin, U. (1993_a), "1991 Aşıklıhöyük (Aksaray İli Kızılkaya Köyü) Kurtarma Kazısı" *KST XIV/1*,131-146.
- Esin, U, (1993_b), "Copper Beads of Aşıklı" *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors Studies in Honor of Nimet Özgüç*, Eds., M. Mellink-E. Porada-T. Özgüç, Ankara, 179-183.
- Esin, U. (1993_c), "Gelveri-Ein Beispiel für die Kulturellen Beziehungen zwischen Zentralanatolien und Südosteuropa während des Chalkolithikum" *Anatolica* 19 (Special Issue on Anatolia and Balkans, Symposium on Pre-Bronze Age Relations held in İstanbul, 18-22 Novembre 1991), Leiden, 47-56.
- Esin, U. (1994_a), "Akeramik Neolitik Evrede Aşıklı Höyük" *TTKong. 11*, 29-38.
- Esin, U. (1994_b), "1992 Aşıklı Höyük (Kızılkaya-Aksaray) Kurtarma Kazısı" *KST XV/1*, 77-95.
- Esin, U. (1995_a), "Early Copper Metallurgy at the Pre-Pottery Site of Aşıklı" *Halet Çambel için Prehistorya Yazıları*, 61-77.
- Esin, U. (1995_b), "Aşıklı Höyük ve Radio-Aktif Karbon Ölçümleri" *İ. Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı, Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Eds., A. Erkanal-H. Erkanal-H. Hüryılmaz-A.T. Ökse, 135-146.
- Esin, U. (1996), "On Bin Yıl Öncesinde Aşıklı: İç Anadolu'da Bir Yerleşim Modeli" *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları*, Ofset Yapımevi, 31-42.

- Esin, U. (1998), “Paleolitik’ten İlk Tunç Çağının Sonuna: Tarihöncesi Çağların Kapadokya’sı”, *Kapadokya*, 62-123.
- Esin et al (1991) (U. Esin-E. Bıçakçı-M. Özbaşaran-N. Balkan-Atlı), “Salvage Excavations At The Pre-Pottery Site Of Aşıklı Höyük in Central Anatolia” *Anatolica* 17, Leiden, 123-174.
- Esin, U.-Harmankaya, S. (1992), “Aşıklıhöyük: Akeramik Neolitik Evrede Yeni Bir Kültür Modeli” *Arkeoloji ve Sanat* 54-55, 2-12.
- Esin, U.-Harmankaya, S. (1997), “Aşıklı’dan Son Haberler” *Haberler Sayı: 3*, Ocak 1997, 2-3, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Forrer, E. (1931), “Hajasa-Azzi” *Caucasica* 9, 1-24.
- Friedrich, J. (1930), “Staatsverträge des Hatti-Reiches in Hethitischer Sprache”, *MVAeG* 34 /1, Leipzig, 103-161.
- Friedrich, J. (1931), “Zur Urartaischen Nominalflexion”, *ZA NF* 6, 264-288.
- Fujii, S. (1994), “Hacıbeyli Höyük: A Pre-pottery Neolithic Site in the Yay-Gözü Lake Basin Central Anatolia” *Essays on Ancient Anatolia and its Surroundings Civilization*, Bulletin of the Middle Eastern Culture Center in Japan 8, Ed. T. Mikasa, Japan, 131-152.
- Garstang, J. (1942), “Şamuha and Malatia”, *JNES* 1, 450-459.
- Garstang, J. (1943), “Hittite Military Roads in Asia Minor” *AJA* 47, 35-62.
- Garstang, J.-Gurney, O. R. (1959), *The Geography of The Hittite Empire*, London.
- Gavaz, Ö. S. (2006), “Hitit Kenti Zalpa’nın Yeri Üzerine”, *Anadolu/Anatolia* 31, 1-18.
- Goetze, A. (1928), “Das Hethiter-Reich”, *AO* 27 /2, 24-45.
- Goetze, A. (1930), “Bemerkungen zu dem Hethitischen Text”, *RHA* 1, 18-30.
- Goetze, A. (1940), *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, New Haven.
- Goetze, A. (1946), “Hurrians and Subarians”, *JNES* 5, 165-168.
- Goetze, A. (1957), *Kulturgeschichte Kleinasiens*, München,
- Goetze, A. (1967), *Die Annalen des Mursilis*, Dramstadt.
- Goetze, A. (1975_a), “The Struggle for the Domination of Syria (1400-1300 B.C.)”, *CAH II* /2, 1-20.
- Goetze, A. (1975_b), “Anatolia from Shuppiluliumash to the Egyptian War of Muwatallish”, *CAH II* /2, 117-129.

- Göktürk, M. (2008), Tarihi ve Anıtları Işığında Kırşehir Mezar Taşları, Mezardaki Hayatlar, Ankara.
- Gurney, O. R. (1948), "Mita of Pahhuwa", *AAA XXVIII*, 32-47.
- Gurney, O. R. (1973_a), "Anatolia c. 1750-1600 B.C.", *CAH II /1*, 228-255.
- Gurney, O.R. (1973_b), "Anatolia c. 1600-1380 B.C.", *CAH II /1*, 659-685.
- Gülçur, S. (1997_a), "Güvercinkayası Kazısı ve Çevre Araştırmaları (1996 Çalışmaları)" Arkeoloji ve Sanat 78, 2-13.
- Gülçur, S. (1997_b), "Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1995 Ortak Yüzey Araştırması" AST XIV/II, 401-411.
- Gülçur, S. (1997_c), "Güvercinkayası: Eine Vorgeschichtliche Felsrückensiedlung in Zentralanatolien", *Anatolica* 213, 85-110.
- Günaltay, Ş. (1987_a), İran Tarihi, En Eski Çağlardan İskender'in Asya Seferine Kadar, I. Cilt, TTK Basımevi, Ankara.
- Günaltay, Ş. (1987_b), Yakınşark IV, Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları, TTK Basımevi, Ankara.
- Günbattu, C. (1996), "Two New Tablets Throwing Light on the Relations Between Anatolian Kings and Assyrian Merchants in the Period of the Assyrian Colonies", *Archivum Anatolicum* 2, Ankara, 25-37.
- Günbattu, C. (1997), "Kültepe'den Akadlı Sargon'a ait bir Tablet", *Archivum Anatolicum* 3, Ankara, 131-155.
- Güterbock, H. G. (1943), "Etilerde Tarih Yazıcılığı", *TT Kong. 2*, Ankara, 177-181.
- Güterbock, H. G. (1956), "The Deeds of Suppiluliuma as Told by his Son, Mursili II", *JCS X*, 41-68, 75-98, 107-130.
- Güterbock, H. G. (1961), "The North-Central Area of Hittite Anatolia" *JNES XX*, 85-97.
- Güterbock, H. G. (1967), "Siegel aus Boğazköy", *AFO Beiheft 7*, Osnabrück.
- Harmankaya et al (1998) (Harmankaya, S.- Tanındı, O.-Özbaşaran, M.) TAY, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 3, Kalkolitik, İstanbul.
- Harmankaya, S.-Erdoğu, B. (2002), TAY, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri 4 a-b, İlk Tunç, İstanbul.
- Herodotos, Herodotos Tarihi, (Çev. M. Ökmen), İstanbul, 1991.
- Hodder, I. (1996), "Çatalhöyük: 9000 Year Old Housing and Settlement in Central Anatolia" Tarihten Günümüze Konut ve Yerleşme, İstanbul, 43-48.

- Honigman, E. (1970), Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Çev. F. Işıltan, İstanbul.
- İl Kültür Envanteri, (2006), Kırşehir Valiliği İl Kültür Envanteri, T.C. Kırşehir Valiliği İl Kültür Envanteri, (Hazırlayan: Adnan Güçlü, Müze Araştırmacısı), Kırşehir.
- İplikçioğlu, B. (1990), Eskiçağ Tarihinin Anahatları I, Marmara Üniversitesi Yayınları No: 486, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 20, İstanbul.
- İplikçioğlu, B. (1997), Eskibata Tarihi I, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya, Ankara.
- Işık, F. (2006), “Phryg Dini, Tektanrıca Matar Kubeleya”, Arkeo Atlas 5, 47.
- Işık, F. (2009), “Anadolu İon Uygarlığı, “Kolonizasyon” ve “Doğu Hellen” Kavramlarına Eleştirel Bir Bakış” DTCFD 35, 53-80, Ankara.
- İzbırak, R. (1984), Türkiye, İstanbul.
- Jahukyan, G.B. (1961), “The Hayasa Language and its Relation to the Indo-European Languages” *Archiv Orientalni* 29/3, 353-495.
- Keskin, L. (2003), Başlangıcından M.Ö. III. Bin Yılın Sonuna Kadar Batı Anadolu Madenciliği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Kınal, F. (1947), “Şuppiluliuma’nın Suriye Seferleri”, *Bulleten XI/41*, 1-13.
- Kınal, F. (1953), Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi, Ankara.
- Kınal, F. (1954), “Doğu ve Güney-doğu Anadolu’da Tetkik Gezisi Raporu”, *DTCFD XII/1-2*, 77-89.
- Kınal, F. (1971), “Hitit Devletleri için Kuzey Suriye’nin Önemi”, *Ata Konf. IV*, Ankara, 4-13.
- Kınal, F. (1991), Eski Anadolu Tarihi, Ankara.
- Korfmann et al, (1994), (M. Korfmann-A. Baykal-J. Seeher-S. Kılıç), Anatolien in der Frühen und Mittleren Bronzezeit, I. Bibliographie zur Frühbronzezeit, Dr. L. Reichert Verlag, Göttingen.
- Koşay, H. Z. (1941_a), “Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı, 1940 Çalışmaları ve Neticeleri”, *Bulleten 5/17-18*, 1-8.
- Koşay, H. Z. (1941_b), Pazarlı Hafriyatı Raporu, Ankara.
- Koşay, H. Z. (1943), “Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyük’te Yapılan Hafriyatı Elde Edilen Neticeler”, *TTKong. 2*, Ankara, 21-32.
- Koşay, H. Z. (1944), Ausgrabungen von Alaca Höyük (1937-1938), Ankara.

- Koşay, H. Z. (1948), "Alaca-Höyük Hafriyatının Son Safhası", *TTKong 3*, Ankara, 169-177.
- Koşay, H. Z. (1951), Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı. 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, TTK Basımevi, Ankara.
- Koşay, H. Z. (1952), "Alacahöyük ve Güllücek Kazılarının Sonuçları", *TTKong. 4*, Ankara, 364-367.
- Koşay, H. Z. (1963), "Alaca Höyük ve Güllücek Buluntularına Göre Anadolu ve Balkanlar Prehistuvarı Arasındaki İdentite ve Diversite'ler", *Belleten 27/106*, 297-304.
- Koşay, H. Z. (1965_a), "Alacahöyük 1963 Kazı Ön Raporu" TAD 13/1, 63-95.
- Koşay, H. Z. (1965_b), "Alaca Höyük Çanak-Çömlekleri Üzerindeki İşaret ve Damgalar", *Belleten 29/113*, 1-2.
- Koşay et al (1967), "1964 Alacahöyük Kazısı Raporu" TAD 14/1-2, 161-216.
- Koşay, H. Z. (1972), "Hitit Tapınağı Şamuha Nerededir?", *Belleten XXXVI*, 461-468.
- Koşay, H. Z., -Akok, M. (1947), "The Pottery of Alaca Höyük", *AJA 51*, 152-157.
- Koşay, H. Z., -Akok, M. (1948), "Büyük Güllücek Araştırmaları Üzerine İlk Rapor", *Belleten 12/46*, 471-478.
- Koşay, H. Z., -Akok, M. (1966), Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı. 1940-1948'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, TTK Basımevi, Ankara.
- Koşay, H. Z., -Akok, M. (1972), Alacahöyük Kazısı 1963-1968 Raporu, TTK Basımevi, Ankara.
- Koşay, H. Z., -Akok, M. (1973), Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük Kazısı. 1963-1967'deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor, TTK Basımevi, Ankara.
- Koşay, H. Z., -Akok, M. (1976), "Alacahöyük'te 1974 Yılı Kazı Çalışmaları" TAD 23/1, 5-11.
- Ksenophon, Anabasis (Onbinlerin Dönüşü), Çev. T. Gökçol, İstanbul, 1998.
- Kumagai, K. (2011), "A Preliminary Magnetic Survey at Yassihöyük", *AAS XVII*, Tokyo, 171-174.
- Köroğlu, K. (2000), "Urartu Krallığı'nın Kuzey Yayılımı ve Qulha Ülkesinin Tarihi Coğrafyası", *Belleten LXIV /241*, 717-748.

- Köroğlu, K. (2005), “The Northern Border of the Urartian Kingdom”, *Anatolian Iron Ages 5*, 99-106.
- Laroche, E. (1966), *Les Noms des Hittites*, Paris.
- Laroche, E. (1971), *Catalogue des Textes Hittites*, Paris.
- Lloyd, S. (1956), “British Institute of Archaeology at Ankara. Annual Report: 1953”, TAD VI-1, 29-34, Lev.X, Ankara.
- Lloyd, S. (1998), *Türkiye’nin Tarihi*, Çev. E. Varinlioğlu, Ankara.
- Lipinski, E. (1975), *Studies in Aramic Incriptions and Onomastics*, Leuven.
- Lucas, P. (1714), *Voyage du Sieur Paul Lucas fait par Ordre du Roi dans la Grèce, l’Asie Mineure, la Macédoine et l’Afrique I*, Amsterdam.
- Maisels, C. K. (1999), *Uygarlığın Doğuşu*, Ankara.
- Makkay, Y. (1993), “Pottrey Links between Late Neolithic Cultures of the NW Pontic Anatolia, and Origines of the Hittites”, *Anatolica 19* (Special Issue on Anatolia and Balkans, Symposium on Pre-Bronze Age Relations held in İstanbul, 18-22 Novembre 1991), Leiden, 116-128.
- Mallory, J.P. (1989), *In Search of the Indo-Europeans: Language, Archaeology and Myth*, London.
- Mansel, A.M. (1999), *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara
- Mayer, L.A.-Garstang, J. (1923), *Index of Hittites Names*, London.
- Mellaart, J. (1962_a), “Çatalhöyük Excavations, 1961”, TAD 11/2, 49-52.
- Mellaart, J. (1962_b), “Excavation at Çatal Höyük, First Preliminary Report, 1961” AS 12, 41-65.
- Mellaart, J. (1963_a), “Excavation at Çatal Höyük, Second Preliminary Report 1962”, AS 13, 43-103.
- Mellaart, J. (1963_b), “Deities and Shrines of Neolithic Anatolia, Excavation at Çatal Höyük” *Archeology* 16/1, 29-38.
- Mellaart, J. (1963_c), “Çatal Höyük Excavations, 1962”, AA 78, 19-32.
- Mellaart, J. (1963_d), “Çatal Höyük Excavations, 1963”, AA 78, 721-740.
- Mellaart, J. (1964_a), “Excavation at Çatal Höyük, Third Preliminary Report, AS 14, 39-119.
- Mellaart, J. (1964_b), “Excavation at Çatal Höyük 1962, Summary of Result”, TAD 12/1, 36-40.
- Mellaart, J. (1965), “Excavation at Çatal Höyük 1963”, TAD 12/2, 43-49.

- Mellaart, J. (1966_a), "Excavation at Çatal Höyük 1965, Fourth Preliminary Report, AS 16, 165-191
- Mellaart, J. (1966_b), "Çatal Höyük Excavation, 1965", AA 81, 1-15.
- Mellaart, J. (1967), Çatal Höyük: A Neolithic Town in Anatolia, London.
- Mellink, M.J. (1992), "Archaeology in Anatolia", AJA 96, 119-150.
- Memiş, E. (1989), Eskiçağ Türkiye Tarihi, Konya.
- Memiş, E. (1990_a), Tarihi Coğrafyaya Giriş, Konya.
- Memiş, E. (1990_b), "M.Ö. 2. Binyılda Hitit-Gaşka Münasebetleri", *İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongreleri (Uluslararası I, 1-3 Haziran 1988)*, Samsun, 103-110.
- Memiş, E. (1994), "Hitit Devletlerinin Batı Anadolu Politikası", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3*, Konya, 367-375.
- Memiş, E. (2005), İskitlerin Tarihi, Konya.
- Meyer, E. (1954), Die Ältesten Geschichtlichen Völker und Kulturen bis zum Sechzehnten Jahrhundert, Nachtrag: Ältere Chronologie Babloniens, Assyriens und Ägyptens I/II, Stuttgart.
- Mikami. T-Omura, O. (1987), "1985 Kaman-Kalehöyük Yüzey Araştırmaları" AST IV, 227-237.
- Mikami. T-Omura, O. (1988_a), "1986 Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", AST V/II, 123-156.
- Mikami. T-Omura, O. (1988_b), "1986 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları", KST IX/II, 1-20.
- Mitchell, S. (1995), Anatolia: Land, Men and Gods in Asia Minor, Oxford.
- Monte G.F. del-Tischler, J. (1978), Die Orts- und Gewässernamen der Hethitischen Texte, Répertoire Geographique des Textes Cuneiformes VI, Wiesbaden.
- Mordtmann, A.D, Anatolien. Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien 1850-1859, Hannover.
- Mori, M.-Omura, S. (1990_a), "1988 Kırşehir, Yozgat ve Nevşehir İlleri Yüzey Araştırmaları", AST VII, 295-310.
- Mori, M.-Omura, S. (1990_b), "1988 Kaman-Kalehöyük Kazıları", KST XI/I, 335-354.
- Murat, L. (1998), "Hitit Dünyasında Gaşgaların Yeri", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 16-22 Eylül 1996*, Ankara, 435-443.

- Naumann, R. (1998), Eski Anadolu Mimarlığı, Ankara.
- Oettel, A. (2000), “Die Antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük” AAS IX, Tokyo, 137-145
- Omura, S. (1989_a), “1987 Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzeysel Araştırmaları” AST IV, 555-570.
- Omura, S. (1989_b), “1987 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST X/I, 353-369.
- Omura, S. (1991_a), “1989 Yılı Kırşehir, Yozgat, Nevşehir, Aksaray İlleri Sınırları İçinde Yürütülen Yüzeysel Araştırmaları”, AST VIII, 69-90.
- Omura, S. (1991_b), “1989 Yılı Kaman- Kalehöyük Kazıları”KST XII/I, 427-442.
- Omura, S. (1992_a), “1990 Yılı Orta Anadolu’da Yürütülen Yüzeysel Araştırmaları”, AST IX, 541-560.
- Omura, S. (1992_b), “1990 Yılı Kaman- Kalehöyük Kazıları”, KST XIII/I, 319-336.
- Omura, S. (1993_a), “1991 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen Yüzeysel Araştırmaları”, AST X, 365-386.
- Omura, S. (199_b), “1991 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST XIV/I, 307-326.
- Omura, S. (1994_a), “1992 Yılında İç Anadolu’da Yürütülen Yüzeysel Araştırmaları”, AST XI, 311-336.
- Omura, S. (1994_b), “1992 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST XV/I, 271-292.
- Omura, S. (1995_a), “1993 Yılında İç Anadolu’da Yürütülen Yüzeysel Araştırmaları”, AST XII, 215-244.
- Omura, S. (1995_b), “1993 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST XVI/I, 313-330.
- Omura, S. (1996_a), “1994 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen Yüzeysel Araştırmaları”, AST XIII/II, 243-272.
- Omura, S. (1996_b), “1994 Yılı Kaman Kalehöyük Kazıları”, KST XVII/I, 189-208.
- Omura, S. (1997_a), “1995 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen Yüzeysel Araştırmaları”, AST XIV/II, 283-302.
- Omura, S. (1997_b), “1995 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST XVIII/I, 201-212.

- Omura, S. (1998_a), “1996 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen Yüzey Araştırmaları” AST XV, 41-50.
- Omura, S. (1998_b), “1996 Yılı Kaman- Kalehöyük Kazıları”, KST XIX/I, 311-322.
- Omura, S. (2000_a), “1998 Yılı İç Anadolu Yüzey Araştırması”, AST 17/2, 25-30.
- Omura, S. (2000_b), “1998 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 21/1, 217-228.
- Omura, S. (2001_a), “1999 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST 18/2, 83-88.
- Omura, S. (2001_b), “1999 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 22/1, 327-336.
- Omura, S. (2002_a), “2000 Yılı Orta Anadolu’da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, AST19/2, 303-307.
- Omura, S. (2002_b), “2000 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 23/1, 389-396.
- Omura, S. (2003_a), “2001 Yılı İç Anadolu’da Yürütülen Yüzey Araştırmaları”, 20/2, 271-274.
- Omura, S. (2003_b), “2001 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 24/1, 11-16.
- Omura, S. (2008_a), “2003-2006 Yıllarında İç Anadolu’da Yapılmış Olan Yüzey Araştırmaları”, AST 25/2, 213- Omura, S. (2008_b), “2003-2006 Yılları Kaman-Kalehöyük Kazıları” KST 29/3, 1-16.
- Omura, S. (2009), “2007 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 30/3, 197-206.
- Omura, S. (2011), “2009 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 32/4, 421-426.
- Omura, S. (2012), “2010 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, KST 33/4, 447-462.
- Omura, M. (2009), “2007 Yılı Yassihöyük Yüzey Araştırmaları”, AST 26/3, 27-36.
- Omura, M. (2011_a), “2009 Yılı Yassihöyük Kazıları, KST 32/4, 360-367.
- Omura, M. (2011_b), “Archeological Surveys at Yassihöyük”, AAS XVII, Tokyo, 97-169.
- Omura, M. (2011_c), “Yassihöyük Kazıları, 2010”, KST 33/4, 271-286.

- Oberhummer, R.-Zimmerer, H. (1899), *Durch Syrien und Kleinasien. Reiseschilderung und Studien*, Berlin.
- Orthmann, W, (1963_a), *Frühe Keramik von Boğazköy*, Berlin.
- Orthmann, W, (1963_b), *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien*, IF, Herausgegeben von der Abteilung Istanbul des Deutschen Archäologischen Instituts, C. 24, Berlin.
- Orthmann, W. (1968/69), “Eine Urartaische Inschrift in Avnik”, *AfO* 22, Berlin-Graz, 77-78.
- Otten, H. (1969), “Hitit Tarihinin Kaynakları ve Eski Doğu Kronolojisi”, *Bulleten XXXIII*, 359-369.
- Özgüç, N, (1965), “Acemhöyük Kazıları”, *TAD* 13/2, 96-97.
- Özgüç, N, (1967), “Acemhöyük Kazıları”, *TAD* 14/1-2, 235-236.
- Özgüç, N, (1968), “Acemhöyük Kazıları”, *Anadolu (Anatolia)* 10, 1-28.
- Özgüç, N, (1990), “An Early Bronze Age Jar from Acemhöyük”, *Eretz Israel* 21 (Ruth Amiran Volume), 71.
- Özgüç, T, (1953), “Kültepe’de 1950 yılında TTK Adına Yapılan Kazılar Hakkında Ön Rapor”, *Bulleten XVII/65*, 101-108.
- Özgüç, T, (1954), “Kültepe’de 1953 Yılında Yapılan Kazılar”, *Bulleten XVIII*, 357-372.
- Özgüç, T, (1955_a), “Kültepe 1954 Hafriyatı, Ib Katı Eserleri”, *Bulleten XIX*, 55-63.
- Özgüç, T, (1955_b), “Kültepe Hafriyatı 1954, II. Kat Eserleri”, *Bulleten XIX*, 445-452.
- Özgüç, T, (1956), “Kültepe Kazıları, 1953”, *TAD* 6/1, Ankara, 38-39.
- Özgüç, T, (1957), “Kültepe/Kaniş Kazıları”, *TAD* 7/1, 44-45.
- Özgüç, T, (1958), “Kültepe ve Horoztepe Kazıları”, *TAD* 8/1, Ankara, 26-27.
- Özgüç, T, (1959_a), *Kültepe/Kaniş, Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar*, Ankara.
- Özgüç, T, (1959_b), “1958 Kültepe Kazıları”, *TAD* 9/1, Ankara, 26-27.
- Özgüç, T, (1962), “Kültepe ve Altıntepe Kazıları Hakkında Rapor”, *TAD* 12/1, Ankara, 43-44.
- Özgüç, T, (1964), “Kültepe-Kaniş Kazıları”, *Höyük 1*, Ankara, 11-14.
- Özgüç, T, (1966), *Altıntepe I: Mimarlık Anıtları ve Duvar Resimleri*, Ankara.

- Özgüç, T. (1988), “1988 Yılı Kültepe/Kaniş Kazıları”, *TAD 13/2*, Ankara, 95-96.
- Özgüç, T. (1999), Kültepe-Kaniş/Neşa Sarayları ve Mabedleri, Ankara.
- Özgür, E. M. (2000), Türkiye Coğrafyası, Ankara.
- Özsait, M. (1982_a), “Anadolu’da Hellenistik Dönem”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi 2*, İstanbul, 334-378.
- Özsait, M. (1982_b), “Anadolu’da Roma Egemenliği”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi 2*, İstanbul, 380-416.
- Öztan, A. (1997_a), “Acemhöyük”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 14-15.
- Öztan, A. (1997_b), “Acemhöyük Gümüş Hazinesi”, *Belleten LX/231*, 233-272.
- Öztan, A. (2001), “1998-1999 Acemhöyük Kazıları”, *KST 22/1*, 119-128.
- Öztan, A. (2002), “2000 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST 23/2*, 327-334.
- Öztan, A. (2003), “2001 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST 24/1*, 39-48.
- Öztan, A. (2004), “2002 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST 25/1*, 231-238.
- Öztan, A. (2005), “2003 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST 26/2*, 91-102.
- Öztan, A. (2006), “2004 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST 27/1*, 393-402.
- Öztan, A. (2007), “2005 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST 28/2*, 549-560.
- Öztan, A. (2008), “2006 Yılı Acemhöyük Kazıları”, *KST 29/3*, 515-524.
- Öztürk, B. (2001), Roma İmparatorluk Çağı Küçükasyası’nda Dionysos Kültü, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Payne, M.R. (1995), Urartu Yazılı Belgeler Kataloğu, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Pehlivan, M. (1991_a), “Kaşkaların Eski Anadolu Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 2, Cilt 2, Van*, 27-50.
- Pehlivan, M. (1991_b), Hayaşa (M.Ö. XV-XIII. Yüzyıllarda Kuzeydoğu Anadolu), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 121, Erzurum.
- Prezeworski, St. (1943), “Anadolu Bronz Buluntularının Ehemmiyeti”, *TTKong. 2*, 608-617.
- Ramsay, W. M. (1960), Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası, (Çev. M. Pektaş), İstanbul.

- Riemschneider, M. (1955), *Die Welt der Hethiter*, Stuttgart.
- Ritter, C. (1858), *Die Erdkunde. XVIII. Kleinasien*, Berlin.
- Roller, L. (1999), *In Search of God the Mother*, London.
- Ruben, W. (1948), “Kırşehir’de Dikkatimizi çeken Sanat Abideleri”, *Belleten* XII/45, 173-193.
- Ruben, W. (2003), *Kırşehir, Eine Alttertümliche Kleinstadt Inneranatoliens*, Ergon Verlag, Germany.
- Savaş, S. Ö. (1998), “Hattuşa” Adı Üzerine”, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 16-22 Eylül 1996, Ankara, 505-513.
- Schmidt, E. F. (1932), *Anatolia Through the Ages, Discoveries at Alishar Mound 1927-1929*, The University of Chicago Press.
- Schirmer, W. (1982), *Hitit Mimarlığı*, Çev. B. Marda, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Seeher, J. (1993), “Tarih Öncesi Çağlarda Ölüm ve Gömü” *Arkeoloji ve Sanat* 59, Çev. Sevil Gülçur, İstanbul, 9-15.
- Seeher, J. (2000_a), “Boğazköy-Hattuşa 1998 Yılı Çalışmaları”, *KST XXI/1*, 299-308.
- Seeher, J. (2000_b), “Hattuşa/Boğazköy’ün Yerleşim Tarihine yeni Katkılar: Büyükkaya Kazılarına Toplu Bakış”, *TÜBA-AR 3*, İstanbul, 15-34.
- Seeher, J. (2002), “Hattusa-Boğazköy- Hauptstadt des Reiches”, *Die Hethiter und Ihr Reich, Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland 18. Januar-28 April 2002*, Bonn, 156-163.
- Sever, H. (1991), “Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi”, *DTCFD 35/2*, 247-256.
- Sever, H. (2005), “amütum Madenin Ticaretinin Yapılması Hususunda, Asur Şehir Meclisinde Verilmiş bir Ruhsatname”, *Archivum Anatolicum 3*, Ankara, 291-299.
- Sever, H.-Çeçen, S. (2000), “Naraqum” Ortaklığı Hakkında Yeni Bir Belge”, *Archivum Anatolicum 4*, Ankara, 167-176.
- Sevin, V. (1982_a), “Frygler”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi 2*, İstanbul, 247-274.
- Sevin, V. (1982_b), “Lydiyalılar”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi 2*, İstanbul, 276-308.
- Sevin, V. (1982_c), “Anadolu’da Pers Egemenliği”, *Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi 2*, İstanbul, 310-332.

- Sevin, V. (1998), “Tarihsel Coğrafya, Güzel Atlar Ülkesi”, Kapadokya, İstanbul, 44-61.
- Sevin, V. (2003), Anadolu Arkeolojisi, İstanbul.
- Sevin, V. (2007), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Ankara.
- Sevinç, M.G. (1999), Kırşehir Kızılırmak Yayılışında Üç Hitit Anıtı”, Arkeoloji ve Sanat 92, İstanbul, 33-41.
- Sommer, F. (1947), Ahhijavafage und Sprachwissenschaft, München.
- Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV), Çev. A. Pekman, İstanbul.
- Sullivan, R. D. (1980), “The Dynasty of Cappadocia”, Aufstiege und Niedergänge des Römischen Welt, Band II/7. 2, 1125-1168.
- Stronach, D. B. (1957), “The Development and Diffusion of Metal Types in Early Bronze Age Anatolia” AS 7, 89-125.
- Şahin, H.A. (2000), “Kültepe Metinlerine göre, Sin Rahiplerinin Anadolu'daki Faaliyetleri”, *Archivum Anatolicum* 4, Ankara, 237-244.
- Şenel, A. (1995), İlk Topluluktan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik, Toplumsal ve Düşünsel Yapıların Etkileşimi, Ankara.
- Tanoğlu, A. (1969), Nüfus ve Yerleşme, Cilt I, İstanbul Üniversitesi Yayınları: 1183, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı: 45, İstanbul.
- Tarhan, M. T. (1979), “Eskiçağ'da Kimmer Problemi”, *T.T. Kong.* 8, 1979, 355-369.
- Tarhan, M. T. (1984), “Eski Anadolu Tarihinde Kimmerler”, *AST* 1, 109-120.
- Tarım, C. H. (1938), Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar I, Kırşehir Vilayet Matbaası, Kırşehir.
- Tarım, C. H. (1940), Kırşehir Maddesi, Kırşehir, Tarih ve Coğrafya Lugati, Kırşehir.
- Tarım, C. H. (1947), Kırşehir Tarihi, İkinci Baskı, İl Basımevi, Kırşehir
- Tekin, O. (1998_a), Eski Yunan Tarihi, İstanbul.
- Tekin, O. (1998_b), “M.Ö. IV.- M.S. VI. Yüzyıllar: Hellenistik Çağ ve Roma İmparatorluk Döneminde Kappadokia Krallığı”, Kapadokya, 194-225.
- Tekin, O. (2008), Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İstanbul.
- Tezcan, B. (1958), “Aksaray Çevresinden Derlenen Eserler” *Bellekten* 22/88, 517-526.

- Todd, İ. A. (1965), "Recent Archaeological Research in Turkey: Surface Finds from various Sites", AS 15, 34-36
- Todd, İ. A. (1968), "Preliminary Report on a Survey of Neolithic Sites in Central Anatolia", TAD 15/2, 103-107.
- Todd, İ. A. (1980), The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period, Studies in Mediterranean Archaeology LX, Paul Astroms Förlag, Göteborg.
- Tschihatscheff, P. V. (1867), Reisen in Kleinasien and Armenien 1847-1863, Gotha.
- Tunçdilek, N. (1986), Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3367, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 4, İstanbul.
- Umar, B. (1993), Türkiye'de Tarihsel Yer Adları, İstanbul.
- Umar, B. (1999), İlkçağda Türkiye Halkı, İstanbul.
- Ünal, A. (1989), "Orta ve Kuzey Anadolu'nun M.Ö. 2. Binyıl İskân Tarihiyle İlgili Sorunlar" Akurgal'a Armağan, Anadolu (Anatolia) XXII, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara.
- Ünal, A. (1997), "Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar", *Archivum Anatolicum 3 (Emin Bilgiç Anı Kitabı)*, Ankara, 341-356.
- Ünal, A. (2002), Hititler Devrinde Anadolu I, İstanbul.
- Ünal, A. (2003_a), Hititler Devrinde Anadolu II, İstanbul.
- Ünal, A. (2003_b), "Hititler, Akdeniz ve Liman Kenti Ura", *OLBA VII (Özel Sayı)*, Mersin, 13-40.
- Ünsal, V. (2011), "Kırşehir'in Tarihi Coğrafyası I (Tarih Öncesi)", 1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu (15-17 Ekim 2008), Kırşehir, III. Cilt, 1601-1618.
- Ünsal, V. (2012), "Kırşehir Kaleleri" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 5, Sayı: 21, 443-464.
- Veenhof, K. R.-Eiden, J. (2008), Mesopotamia. The Old Assyrian Period, Orbis Biblicus et Orientalis 160/5, Annäherungen 5, Academic Press Fribourg Vandenhoeck and Ruprecht Göttingen.
- Vermaseren, M. J. (1977), Cybele and Attis the Myth and the Cult, London.
- Voigt, M. M. (2006), "Yassihöyük ve Başkent Gordion", Arkeo Atlas 5, 26-34.

- von Schweinitz, H. (1906), In Kleinasien. Ein Reitausflug Durch das Innere Kleinasien im Jahre 1905.
- von der Osten, H. H. (1929), "Explorations in Hittite Asia Minor" ASL XLIII, 1927-28.
- von der Osten, H. H. (1937_a), The Alishar Hoyuk. Season of 1930 and 1932, Part 1, University of Chicago, Researches in Anatolia 7, Chicago.
- von der Osten, H. H. (1937_b), The Alishar Hoyuk. Season of 1930 and 1932, Part 3, University of Chicago, Researches in Anatolia 7, Chicago.
- von der Osten, H. H. (1937_c), "Anadolu'da Milattan Önce Üçüncü Binyıl", *TTKong.* 2, İstanbul, 151-157.
- von der Osten, H. H. –Schmidt, E. F. (1930), The Alishar Hoyuk. Season of 1927, Part 1, University of Chicago, Chicago.
- von der Osten, H. H. –Schmidt, E. F. (1932_a), The Alishar Hoyuk. Season of 1927, Part 2, University of Chicago, Chicago.
- von der Osten, H. H. –Schmidt, E. F. (1932_b), The Alishar Hoyuk. Season of 1928 and 1929, Part 1, University of Chicago, Chicago.
- von Gall, H. (1967), "Zu den Kleinasiatichen Treppentunneln" *Archaeologischer Anzeiger Heft 4*, 504–527.
- von Gall, H. (1965_a), Die Kaşkärer, Ein Beitrag Zur Ethnographie des Alten Klein Asien, Berlin.
- von Gall, H. (1965_b), "Sonderformen Hethitischer Staatsverträge", *An Ar* II/1-2, İstanbul.
- von Vincke, B. (1854), Memoir über die Construction der Karte Kleinasien, Berlin.
- Wilson, C.ş W. (1903), Handbook for Travellers in Asia Minor, Transcaucasia, Persia etc., London.
- Wittke, A. M. (2006), "Phrygia Kayaların Efendileri", *Arkeo Atlas* 5, 10-24.
- Woolley, L.-Barnett, R. D. (1952), Carchemish, Report on the Excavations at Jerablus on Behalf of the British Museum, Part III, Excavations in the Inner Town, British Museum Press, London.
- Yakar, J. (1979), "Troy and Anatolian Early Bronze Age Chronology", *AS* 29, London, 51-67.
- Yakar, J. (1984), "Regional and Local Schools of Metalwork in Early Bronze Age Anatolia, Part I", *AS XXXIV*, 59–86.

- Yakar, J. (1985_a), The Later Prehistory of Anatolia. The Late Chalcolithic and Early Bronze Age, Cilt 2, Oxford.
- Yakar, J. (1985_b), “Regional and Local Schools of Metalwork in Early Bronze Age Anatolia, Part II”, *AS XXXV*, 25-38.
- Yakar, J. (199), Prehistoric Anatolia: The Neolithic Transformation and The Early Chalcolithic Period, Supplement No: 1, Monograph Series of the Institute of Archaeology Tel Aviv University, Jerusalem.
- Yanar, U. (2004), Boğazköy Çivi Yazılı Metinlerinde Geçen Eski Hitit Devri Yerleşim Yerleri Hakkında Elde Edilen Bilgiler, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Hititoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Yıldırım, R. (1989), Urartu İğneleri, Ankara.
- Yıldırım, R. (2002), Uygurluk Tarihine Giriş (İlkçağ Tarih ve Uygurlukları), İzmir.
- Yücel, T, (1987), Türkiye Coğrafyası, Ankara.

KISALTMALAR

AAA	Annals of Archaeology and Anthropology, London.
AA	Archäologischer Anzeiger, Berlin.
<i>Ac Ant Hung</i>	Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapeşte.
<i>AfO</i>	Archiv für Orientforschung, Berlin-Graz.
<i>AfO-NF</i>	Archiv für Orientforschung-Neue Folge, Berlin.
AJA	American Journal of Archaeology, Baltimore, Norwood, Concord, New York.
AMI	Archaeologische Mitteilungen aus Iran, Berlin.
<i>Anadolu (Anatolia)</i>	Ankara Üniversitesi DTÇF Arkeoloji Enstitüsü Yayını Ankara.
<i>AnAr</i>	Anadolu Araştırmaları, İstanbul.
<i>Anatolica</i>	Anatolica. Annuaire International pour les Civilisations de l'Asie Antérieure, Leiden.
<i>Antropoloji</i>	Paleoantropoloji Etneoloji, Prehistorya, Ankara.
AO	Der Alte Orientalia, Leipzig.
<i>Ar Or</i>	Archiv Orientalni, Prag.
ARI I	Assyrian Royal Inscriptions I, Wiesbaden.
<i>ArkST</i>	Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Ankara.
<i>AST</i>	Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara.
AS	Anatolian Studies, London.
<i>Ata. Konf</i>	Atatürk Konferansları, Ankara.
<i>Ata. Üni. FEF Ede. Bil. Araş. Der</i>	Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Erzurum.

<i>Belleten</i>	Belleten. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
<i>BASOR</i>	Bulletin of the American Schools of Oriental Research, South Haley-New Hawen.
<i>BiOr</i>	Bibliotheca Orientalis, Leiden.
<i>CAH</i>	Cambridge Ancient History. Cambridge.
<i>CAUCASICA</i>	Zeitschrift für die Erforschung der Sprachen und Kulturen des Kaukasus und Armeniens, Leipzig.
<i>DTCFD</i>	Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara.
<i>HChI</i>	Handbuch der Chaldischen Inschriften, Graz.
<i>IEJ</i>	Israel Exploration Journals, Jerusalem.
<i>IRAN</i>	Journal of the British Institute of Persian Studies, London.
<i>IRAQ</i>	Published by the British Shcool of Archaeology in Iraq, London.
<i>Ist. Mitt.</i>	İstanbullaer Mitteilungen. Deutsches Archäologisches Institute, Tübingen.
<i>İA</i>	Türkiye Diyanet Vakfi, İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
<i>JA</i>	Journal Asiatique, Paris.
<i>JAOS</i>	Journal of the American Oriental Society, New Hevan.
<i>JCS</i>	Journal of Cuneiform Studies, New Haven.
<i>JNES</i>	Journal of Near Eastern Studies, Chicago.
<i>KBo</i>	Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig-Berlin.
<i>KUB</i>	Keilschrift-Urkunden aus Boğazköi,

	Berlin.
<i>KST</i>	Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara.
<i>LAR I-II</i>	Ancient Records of Assyria and Babylonia, Chicago.
<i>MDOG</i>	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft in Berlin, Berlin.
<i>MTA</i>	Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi, Ankara.
<i>MVAG</i>	Mitteilungen der Vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft, Berlin.
<i>MVAeG</i>	Mitteilungen der Vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft, Leipzig.
<i>ODTÜ Keban Projesi</i>	Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Keban Projesi Yayınları, Ankara.
<i>Or Ns</i>	Orientalia. Nova Series, Roma.
<i>PZ</i>	Prähistorische Zeitschrift, Berlin, Leipzig.
<i>RA</i>	Revue Archéologique, (Nouvelle Série) Paris.
<i>REA</i>	Revue des Etudes Anciennes, Strasbourg.
<i>RHA</i>	Revue Hittite et Asianique: Organe de la Societe des Etudes Hittites, Paris.
<i>RLV</i>	Reallexikon der Vorgeschichte, Berlin.
<i>Selçuk Üni. Eğitim Fak. Der.</i>	Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Konya.
<i>TAD</i>	Türk Arkeoloji Dergisi, Ankara.
<i>TAY</i>	Türkiye Arkeoloji Yerleşmeleri, İstanbul.
<i>Tel Aviv</i>	Tel Aviv. Journal of the Institute of Archaeology of Tel Aviv University, İsrail.

<i>TKU</i>	Topographische Karte Von Urartu, Berlin.
<i>TTAED</i>	Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi, Ankara.
<i>TTK</i>	Türk Tarih Kurumu, Ankara.
<i>TTKong.</i>	Türk Tarih Kongresi, Ankara.
<i>TÜBA-AR</i>	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, İstanbul.
<i>UKN</i>	Urartskie Kliobraznyne Nadpisi, Moskova.
<i>VDI</i>	Vestnik Drejnev İstorii, Moskova.
<i>WVDOG</i>	Wissentschatliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gessellschaft, Leipzig.
<i>Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil. Der.</i>	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Van.
<i>ZA</i>	Zeitschrift für Assyriologie, Berlin.
<i>ZE</i>	Zeitschrift für Ethnologie, Berlin.

FIGÜR LİSTESİ

- Figür-1. Kırşehir Genel Görünüm
Figür-2. Kırşehir ve İlçeleri
Figür-3. Kırşehir Morfoloji Haritası
Figür-4. Kırşehir Jeoloji Haritası
Figür-5. Kırşehir Yükselti Haritası
Figür-6. Hashöyük Genel Görünüm
Figür-7. Hashöyük Genel Görünüm
Figür-8. Saraycık Genel Görünüm
Figür-9. Şekiller Genel Görünüm
Figür-10. Kalehöyük (Merkez) Genel Görünüm
Figür-11. Kalehöyük (Merkez) Genel Görünüm
Figür-12. Kalehöyük (Kaman) Genel Görünüm
Figür-13. Kalehöyük (Kaman) Genel Görünüm
Figür-14. Kalehöyük (Kaman) Kazı Alanı
Figür-15. Kalehöyük (Kaman) Kazıları
Figür-16. Yassihöyük Genel Görünüm
Figür-17. Yassihöyük Kazıları
Figür-18. Yassihöyük Kazı Alanı
Figür-19. Hitit Tören Vazosu
Figür-20. Malkayası Hiyeroglif Yazıtı
Figür-21. Malkayası Hiyeroglif Yazıtı Detay
Figür-22. Hitit Kapı Aslanı (1)
Figür-23. Hitit Kapı Aslanı (2)
Figür-24. Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı)
Figür-25. Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı)
Figür-26. Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı)
Figür-27. Kapadokya ve Yakın Çevresi
Figür-28. Kapadokya Kralı Ariaramnes'e ait Sikke
Figür-29. Kalehöyük (Kaman) Hellenistik Dönem Sikkeleri
Figür-30. Roma Dönemi Mil Taşı (1)
Figür-31. Roma Dönemi Mil Taşı (2)
Figür-32. Kırşehir'deki Kaleler
Figür-33. Kırşehir ve Yakın Çevresindeki Kazı Yapılan Yerleşmeler

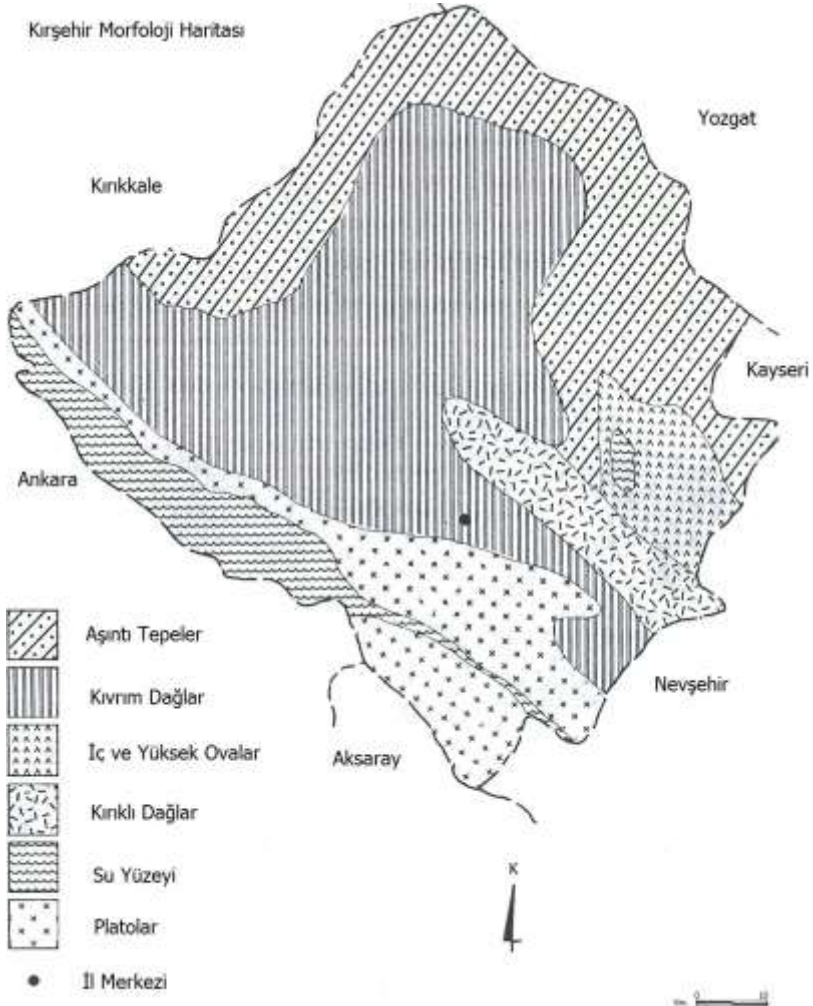
FIGÜRLER

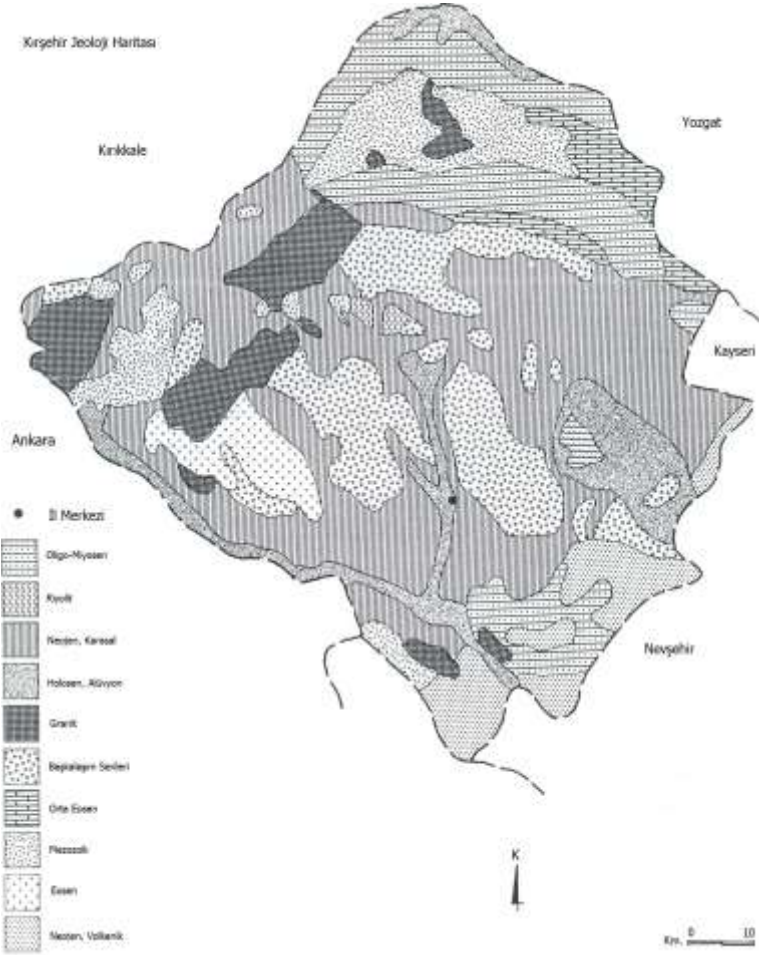
Figür-1. Kırşehir Genel Görünüm (İl Kültür Envanteri, 2006)

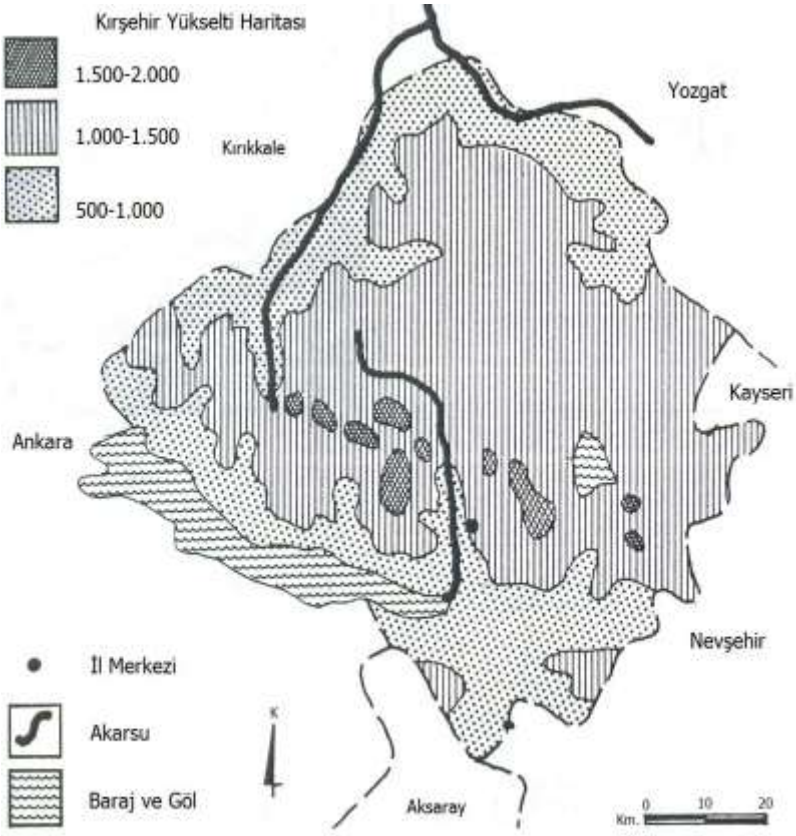
Figür-2. Kırşehir ve İlçeleri

Figür-3. Kırşehir Morfoloji Haritası

Figür-4. Kırşehir Jeoloji Haritası

Figür-5. Kırşehir Yükselti Haritası

Figür-6. Hashöyük Genel Görünüm

Figür-7. Hashöyük Genel Görünüm

Figür-8. Saraycık Genel Görünüm

Figür-9. Şekiller Genel Görünüm

Figür-10. Kalehöyük (Merkez) Genel Görünüm

Figür-11. Kalehöyük (Merkez) Genel Görünüm

Figür-12. Kalehöyük (Kaman) Genel Görünüm

Figür-13. Kalehöyük (Kaman) Genel Görünüm

Figür-14. Kalehöyük (Kaman) Kazı Alanı

Figür-15. Kalehöyük (Kaman) Kazıları

Figür-16. Yassihöyük Genel Görünüm (Omura (M), 2012)

Figür-17. Yassihöyük Kazıları (Omura (M), 2012)

Figür-18. Yassıhöyük Kazı Alanı (Omura (M), 2012)

Figür-19. Hitit Tören Vazosu (Göktürk, 2008)

Figür-20. Malkayası Hiyeroglif Yazıtı (Göktürk, 2008)

Figür-21. Malkayası Hiyeroglif Yazıtı Detay (Göktürk, 2008)

Figür-22. Hitit Kapı Aslanı (1) (Sevinç, 1999)

Figür-23. Hitit Kapı Aslanı (2) (Göktürk, 2008)

Figür-24. Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı) (İl Kültür Envanteri, 2006)

Figür-25. Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı)

Figür-26. Çift Başlı Boğa Altarı (Öküztaşı)

Figür-27. Kapadokya ve Yakın Çevresi (Sevin, 1998)

Figür-28. Kapadokya Kralı Ariaramnes'e ait Sikke (Tekin, 1998_b)

Figür-29. Kalehöyük (Kaman) Hellenistik Dönem Sikkeleri (Oettel, 2000)

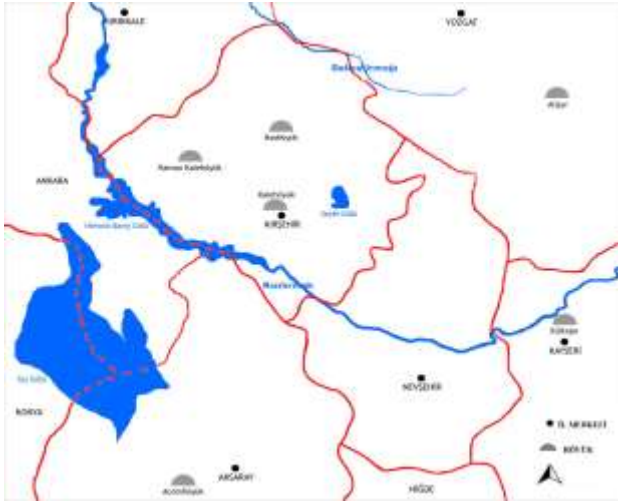
Figür-30. Roma Dönemi Mil Taşı (1) (Göktürk, 2008)

Figür-31. Roma Dönemi Mil Taşı (2) (Göktürk, 2008)

Figür-32. Kırşehir'deki Kaleler

Figür-33. Kırşehir ve Yakın Çevresindeki Kazı Yapılan Yerleşmeler

DİZİN

A

Acemhöyük, 50, 51, 52, 53, 58, 64, 66, 128, 130
 Acheuléen, 27, 30
 Acıgöl Etekleri, 28
 Acıöz, 22
 Acıyol, 116
 Adana, 90, 134
 Adıyaman, 26
 Afrika, 8, 24
 Afyonkarahisar, 84, 94
 Agamemnon, 82
 ağırşak, 51
 Akad, 55, 69
 Akadça, 90, 135
 Akalan, 84
 Akamenid, 92, 135
 Akçakent, 73, 105, 132
 Akdeniz, 8, 21, 24, 33, 50, 90, 127
 Akpınar, 105, 112, 114, 116
 Akpınar Höyük, 105
 Aksaray, 9, 21, 31, 33, 34, 35, 38, 39, 43, 51, 90, 100, 134, 137
 Alacahöyük, 42, 45, 56, 58, 72, 77, 79, 81, 84, 85, 128, 131, 133
 Aladağ, 34
 Alalakh/Tell Açana, 68
 Alişar, 42, 44, 45, 46, 47, 50, 52, 53, 57, 58, 59, 64, 72, 80, 81, 84, 85, 86, 88, 109, 111, 114, 128, 129, 130, 131, 133, 134
 Alluvamna, 69
 altar, 75, 77, 78, 132
 altın, 22, 49, 69
 alüminyum, 22
 Alyattes, 89
 Ammuna, 69
 amyant, 22
 Anadolu, i, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 71, 73, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 100, 102, 103, 105, 107, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 120, 121, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 159

Anatolia, 8, 159
 Andrapa, 97
 anıtsal, 54, 55, 75, 77, 78, 81, 82, 84, 85, 133
 Anitta, 64, 68
 Ankara, 9, 10, 13, 14, 20, 21, 29, 31, 45, 58, 65, 90, 92, 100, 134, 137, 159, 160, 161, 162
 Ankuwa, 50, 128
 Antigonos, 94
 antimuan, 22
 Antiokhis, 95
 Antonius, 99
 Apollon Tapınağı, 82
 Arami, 91, 95
 Argaios, 95, 98, 136
 Ariaramnes, 92, 94
 Ariarathes, 93, 94, 95, 96, 97, 98
 Ariarathesler, 95
 Ariobarzanes, 97, 98
 Arkhelaos, 97, 99
 Armenia, 90, 94, 99, 101, 135
 Armenia Minor, 99
 Artakamas, 92
 Artakserkses, 101
 Artatabas, 92
 Arzava, 70
 Arzedeyin, 116
 Asia Minor, 8
 Asklepios, 102, 137
 Asur, i, 48, 50, 51, 52, 54, 55, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 73, 80, 81, 82, 83, 88, 89, 90, 128, 130, 131, 132, 135
 Asur Ticaret Kolonileri Çağı, i, 50, 51, 55, 67
 Asya, 8, 24, 46, 69, 83, 93, 102, 129, 135
 Aşıklı Höyük, 33, 35
 Aşmunikal, 70
 Augustus, 99, 100
 avcılık, 25, 31, 32
 Avla Dağı, 28
 Avrupa, 8, 24, 48, 67, 80, 102
 Ayvalı Höyük, 105

B

Babil, 69, 93, 94
 Babilonya, 92
 Bafra, 64
 bakır, 22, 40, 43, 49, 63
 Bakırtaş Çağı, 40

Balkanlar, 81
 baltalar, 26
 Baran Dağı, 11, 13, 18, 19
 Barsık, 27
 baryum, 22
 bazalt, 29
 bıçaklar, 35
 Bisitun, 90, 135
 Bithynia, 84, 96
 Bitlikeler, 33
 Bizans, 52, 56, 101, 102, 107, 113, 119, 136
 boğa, 32, 40, 73, 75, 78, 79, 132
 Boğazköy, 67, 72, 74, 77, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 131, 133, 134
 boraks, 22
 Bozok platosu, 8
 Bozok Platosu, 10, 14
 Bronz, 49, 87
 Burdur, 84
 Buzul Devri, 32
 Büyük Frigya, 84, 92
 Büyük İskender, 89, 93, 94, 98, 134, 135, 136
 Büyükkale, 79, 112, 116

C

Can Hasan, 43
 Cemele, 11, 97
 Cevizinbel, 117

Ç

çakmaktaşı, 29, 36, 37
 Çakmaktepe, 29
 çanak çömlekli, 24, 31, 33, 36, 37, 38
 çanak çömleksiz, 24, 31, 36, 37, 38, 39
 çanak çömleksiz Neolitik, 36, 38
 Çanak Çömleksiz Neolitik Çağ, 33, 35
 Çatalhöyük, 33, 40, 47
 Çavuşlu, 105
 Çayözü Höyük, 106
 çekirdek, 27, 30, 36, 39
 Çepni Höyük, 106
 Çiçek Dağı, 10, 17
 Çift Başlı Boğa Altarı, 74, 75, 77, 78, 79, 132
 Çifte Höyük (1), 117
 Çifte Höyük (2), 117
 çinko, 22
 Çoğun, 11, 13, 19, 20, 21, 117
 Çoğun Barajı, 11, 13

Çoğun Ovası, 11
 Çolak Höyük, 106
 Çorum, 14, 20, 42, 80
 çömlekleçi çarkı, 41

D

Damsa, 28, 36, 38
 Damsa Çayı, 28, 36
 Darıözü (1), 44, 47
 Darıözü Göleti, 44, 47, 118
 Darıözü Göleti (1), 44
 Darıözü Göleti (2), 44, 47
 Darıözü Höyük, 107
 Daskyleion, 91
 Dasmenda, 97
 Dededağ, 34
 Dedeli, 107
 Değirmenözü Höyük, 118
 Delfoi, 82
 Delice Çayı, 8, 10, 13, 14, 18, 19, 20, 21
 deliciler, 26, 35, 36
 demir, 21, 80, 82
 Demir Çağ, 35, 117, 119
 Develi, 36
 Dicle, 91
 dilgi, 30, 35, 37, 39
 Dinekbağı, 101, 136
 Diocletianus, 101
 Dionysos, 101, 102, 136, 137
 Domitianus, 99
 Doydunun Höyük, 107
 Durhumit, 63

E

Ege, 24, 48, 50, 82, 83, 88, 90, 92, 127
 el baltası, 26
 Elamca, 90, 135
 Epipaleolitik, 31, 43, 127
 Erciyes, 8, 30, 92, 95, 98, 135, 136
 Erikli Deresi, 29, 30
 Eski Hitit, 48, 65, 73, 132
 Eski Taş Çağı, 25, 26
 Eskibati, 62
 Eskiçağ, 42, 46, 62, 73, 89, 126
 Eskidoğu, 62
 Eskişehir, 84
 Eumenes, 94
 Eusebeia, 95
 Eusebes, 95

F

Fakılı Höyük, 107
Fırat, 19, 69, 81, 90, 92, 95
Fırtına Tanrısı, 79, 80
fibula, 88, 134
fildişi, 83
flüorit, 21, 22
Frig, 46, 52, 72, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 118, 119, 120, 121, 122,
123, 131, 133, 134
Frigler, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 133
Frigya, 83, 84, 92

G

Gadania, 97
Galatya, 90, 99
Garsauritis, 97
Gavgamela, 93, 135
Gaziantep, 64
Geçiş Dönemi, 51, 52
Girit, 48
Glaphyra, 97
Gordion, 58, 81, 82, 83, 85, 87, 89, 93,
133, 134, 135
Gordios, 82, 96
göçebe/atlı kavimlerin, 88
Gök Höyük (1), 108
Gök Höyük (2), 108
Göl Hisar, 118
Göllü Dağ, 30
Gözlükule, 55
grafit, 22
Granikos, 93
granit, 74, 75, 76, 78
Grek, 62, 80
Güllücek, 56
Güllühöyük, 119
Gülşehir, 22
gümüş, 22, 49
Güvercin Kayası, 43
Güzler, 11, 12, 13, 19
Güzler Ovası, 12

H

Hacı Evrasim'in Tarlası, 45
Hacıbektaş, 22, 37
Hacıbeyli, 34, 35
Hadrianus, 101
Hakkâri, 26
Halep, 69, 70, 71

Halpa/Halep, 69
Halys, 93, 135
Hanigalbat, 70
Hanyeri Höyük, 109
Harım, 109
Harmanaltı Höyük, 119
Hasan, 8, 30, 47
Hashöyük, 45, 46, 47, 72, 81, 86, 126,
129, 131, 133
Hassanlar, 36, 37
Hatti, 68, 79
Hattuša, 67, 131
Hattuş, 63, 68
Hellenistik, i, 8, 52, 54, 56, 93, 94, 97, 98,
122, 125, 136
Hellespontos Frigyası, 92
Herodotos, 82, 83, 91, 92
Heygieia, 102, 137
Hind-Avrupa, 67
Hirfanlı, 11, 13, 19, 20, 21, 25, 47, 75, 77,
132
Historik, 50
Hitit, i, 43, 46, 48, 52, 54, 56, 57, 64, 65,
66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
77, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 91, 97, 131,
132, 133
Hitit İmparatorluk Çağı, 43, 66
Hitit Kapı Aslanları, 74, 132
hocker, 50
Höyükli, 109
Hurri, 67, 71, 78, 79
Hurriler, 67
Hüseyinli Höyük, 119

I

I. Ariarathes, 93, 94
I. Ariobarzanes, 97
I. Arnuwanda, 70
I. Darius, 83
I. Hantili, 69
I. Hattuşili, 68
I. Huzziya, 69
I. Murşili, 69
I. Zidanza, 69
II. Antiokhos, 94
II. Ariarathes, 94
II. Ariobarzanes, 97
II. Arkhelaos, 97
II. Hantili, 69
II. Hattuşili, 70
II. Huzziya, 69
II. Murşili, 71

II. Tuthaliya, 69
II. Zidanza, 69
III. Antiokhos, 95
III. Ariarathes, 94
III. Ariobarzanes, 97, 98
III. Nikomedes, 96
III. Tuthaliya, 70
İlkpınar, 47
Isaura, 84
IV. Ariarathes, 95

İ

İç Anadolu, 8, 9, 83
idol, 51
İğdeli Çeşme, 36, 38
İğdeliöz, 19
İleri Üretici Dönem, 40
İlk Tunç, 42, 46, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
57, 59, 110, 128, 129, 130
İlk Üretim Safhası, 40
intermediate, 110
İpsos, 94
İran, 83, 85, 90, 92, 93, 135
İsahocalı Höyük, 109
İskitler, 89
İssos, 93, 135

J

Japonya Orta Doğu Arkeoloji Enstitüsü,
44, 45, 59, 65, 75, 77, 103, 105, 106,
107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114,
115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123,
124, 125, 126, 128, 137
Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi, 45,
58, 59, 64, 65, 75, 77, 103, 105, 106,
107, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116,
117, 118, 120, 123, 124, 126, 128, 137
jips, 22

K

Kabaklı Rölyefi, 73, 132
Kadı Höyük, 110
Kafkas, 67
Kafkasya, 83
Kağnıcak Höyük, 110
Kaleevci, 110
Kalehöyük, 34, 44, 45, 47, 56, 57, 58, 59,
60, 62, 64, 65, 66, 72, 73, 75, 77, 81,
86, 87, 88, 92, 97, 98, 116, 117, 118,

120, 121, 122, 123, 125, 126, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 136
kalemler, 35
Kaletepe, 30, 33, 38, 39
Kalkolitik, i, 24, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 51, 52, 53, 55, 56, 127, 128,
129
Kaman, 10, 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 34, 44, 45, 47, 56, 58, 59, 60, 62,
64, 65, 66, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81,
86, 87, 88, 92, 98, 100, 106, 107, 109,
110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118,
120, 121, 122, 123, 125, 126, 129, 130,
131, 132, 133, 134, 135, 136, 137
Kaman Kalehöyük, 56, 58, 59, 64, 72, 87,
100, 129, 130, 131, 132, 137
Kaniş, 50, 63, 128
Kantuzili, 68
Kapadokya, i, 46, 51, 53, 54, 63, 84, 90,
91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101,
103, 134, 135, 136, 137
Kapadokya Boyalıları, 51, 53
Kapadokya Bölgesi, 84, 91, 94
Kapadokya malları, 46
Kapadokya Prima, 101
Kapadokya Secunda, 101
Kapadokya Tabletleri, 63
Kapı Aslanı (1), 75, 76, 78
Kapı Aslanı (2), 76
Kappadoks, 90, 135
Kara Höyük (1), 119
Kara Höyük (2), 120
Karadeniz, 8, 13, 24, 26, 50, 64, 71, 81,
88, 91, 94, 127
Karahöyük, 54
Karakaya, 120
Karaman, 43
Karga Höyük, 120
Karkamış, 80
Karlık, 36
Kars, 26
Karum, 54, 63
Kaşka, 70, 71
Katanoia, 97
katolin, 22
Katpatuka, 90, 92, 135
Kayırlıköy, 33
Kayseri, 8, 12, 13, 19, 21, 24, 25, 27, 28,
29, 31, 34, 35, 36, 38, 43, 45, 51, 54,
58, 62, 90, 92, 100, 101, 103, 114, 118,
127, 130, 134, 135, 137
kazıyıcı, 27, 29, 30
Kemah, 70

Kemerhisar, 84, 95, 101
Kervansaray, 9, 10, 11, 12, 15, 111
kesiciler, 26
Kesikköprü, 13, 19, 20, 21, 111
Kesikköprü Höyük, 111
Kesikköprü Kervansarayı, 111
Keylik, 120
Khamanene, 97
Khirbet Kerak, 68
Kılıçözü (Kaman), 13, 20
Kılıçözü (Kırşehir), 11, 12, 13, 19, 20, 21
Kılıçözü (Kırşehir) Çayı, 8
Kırdök, 111
Kırkkale, 8, 9, 24, 115
Kırmızıtepe, 121
Kırşehir, i, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 31, 34, 37, 43, 45, 46, 47, 48, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 85, 86, 88, 90, 92, 93, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138
Kırşehir Masifi, 8, 9
Kışla Kadarak, 29, 30
Kızılırmak, i, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 34, 36, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 55, 57, 58, 59, 64, 67, 68, 72, 74, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 95, 111, 126, 127, 128, 131, 133, 134, 135
Kızılırmak kavsi, 72
Kızılırmak platosu, 8
Kızılırmak Vadisi, 9, 13, 14
Kızlar Höyük, 111
Kilikya, 54, 90, 91, 93, 97, 135
Kimmer, i, 88, 89, 134
Kimmerler, 88, 89, 134
Kommegene, 90, 135
Konya, 33, 80, 84, 100, 137, 161
Kömürcü Köyü, 30, 39
Kömürcü/Kaletepe, 30, 39
Köşk Höyük, 38, 39, 40, 42
Kral Yolu, 83, 92
Kroisos, 91
krom, 22
Ksenofon, 84
Ktistes, 99
Kubaba, 103, 137

Kumluktepe, 34, 35
Kummuha, 70, 71
Kurancılı Höyük, 121
kurşun, 22, 49, 65, 80
Kürtören, 22
Kuru Höyük, 121
Kurugöl, 109, 112
Kurupedion, 94
Kuşşara, 63, 68
kuvarsit, 22
Kuzey Suriye, 51, 68, 69, 71, 83
Küçük Asya, 8, 94
Küçük Frigya, 84
Küçükkale Höyük, 112
kükürt, 22
kült, 70, 73, 98, 102, 132, 137
Kültepe, 46, 50, 51, 52, 54, 55, 58, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 84, 128, 129, 130
Kyme, 82
Kyros, 90, 91

L

Laodike, 96
Lavianene, 97
lejon, 102
Levallois, 29, 30, 37
Lidya, 80, 85, 89, 91
Lidyalılar, 90, 91
Luvi, 65, 91
Lykaonya, 90
Lysimakhos, 94

M

Macunçay, 31
Magnesia, 95
Makedonya, 85, 94
Malaközü Deresi, 20
Malatya, 26, 79, 82, 90, 134
Malkayası, 73, 132
Malkayası Hiyeroglif Yazıtı, 74, 132
Malya (Seyfe) Ovası, 12
Mama, 63
manganez, 22
Marmara, 26, 91, 95
Maşathöyük, 84, 86, 134
Matar Kubelaya, 103, 137
Mazaka, 95
Med, 52, 89, 90
Medler, 89
megaron, 42, 54
Melendiz, 8, 40

Melitene, 97
mermer, 9, 10, 13, 21, 22, 51, 54, 55, 101,
102, 136
Meryemkaşı Höyük, 121
Mezolitik, 24, 31, 127
Mezopotamya, 33, 41, 51, 54, 55, 62, 63,
64, 69, 83, 93, 94, 126, 127
Mısır, 62, 71, 94, 126
Midas, 82, 83, 84, 89, 134
mika, 22
mikro, 39
mil taşı, 100, 137
Mil Taşı (1), 100, 137
Mil Taşı (2), 100, 137
Mita, 82
Mitanni, 69, 71
Mithridates, 93, 96
Morimene, 97
Mousterien, 29
Mucur, 11, 12, 22, 103, 109, 112, 114,
125, 137
Musular, 33
Muşki, 82
Muşkiler, 81, 82, 85
mühür, 65, 66, 73, 74, 92, 130, 131, 135

N

Nafinin Höyüğü, 122
Naldöken, 9, 11, 15
Nenezi, 33
Neolitik, 24, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 103, 127,
128, 137
Nerva, 100
Neşa, 68
Nevşehir, 8, 9, 10, 11, 13, 19, 24, 25, 27,
28, 29, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 43, 90,
127, 134
Niğde, 8, 24, 27, 29, 30, 31, 33, 34, 38, 39,
42, 43, 84, 90, 100, 127, 134, 137
Nikanor, 94
Nysa, 96

O

obsidyen, 28, 29, 30, 36, 38, 39, 40, 128
Odogu, 97
Orophernes, 95
Orta Anadolu, 9, 13, 24, 33, 46, 53, 55, 62,
63, 65, 68, 80, 81, 89, 91, 126, 127,
133
Orta Kızılırmak Bölümü, 8

Orta Kızılırmak Havzası, 8, 9, 24, 25, 27,
31, 40, 42, 43, 48, 55, 127
Orta Tunç, 46, 48, 49, 54, 106, 109, 113,
130
Ouadata, 97

Ö

Öksüz Höyük, 122
Öküztaşı, 74, 75, 77, 79, 132
Ömerhacılı Höyük, 112
Önasya, 62, 79, 90
Öntarih, 62

P

Paktyike, 91
Paleolitik, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
32, 36, 37, 39, 43, 126, 127, 128
Papadilmah, 68
Parthlar, 101
Pazarlı, 56, 81, 84, 85, 133
Perdikkas, 93, 94
Pers, i, 52, 83, 89, 90, 91, 92, 93, 134, 135
Persçe, 90, 135
Pharnoukos, 92
Philapataros, 95
Philopatris, 99
Pisidya, 99
Pithana, 68
Piyaşşili, 71
Plinius, 90, 91, 135
Pontika, 90
Pontos, 90, 93, 96, 97, 135
Prehistorya, 45, 62, 159
Protohistorik, 50
Protom, 75
Provincia Cappodocia, 99
Ptolemaios, 94, 97
Purat, 69
Puruşhanda, 50, 51, 63, 128
Puşarumma, 68

Q

Quintus Veranius, 99

R

Roma, i, 51, 52, 54, 56, 62, 94, 95, 97, 98,
99, 100, 101, 102, 103, 113, 118, 119,
123, 125, 126, 136, 137, 138, 161

S

Sabiktas, 93
 Safalı Höyük, 113
 Sağmal, 113
 Sakarya, i, 89
 Salgösteren, 19
 Sama, 97
 Samsun, 84
 Samuha, 70
 Saravene, 97
 Saraycık, 47
 Sardeis, 91, 92
 Sargarausene, 97
 Sargon, 69, 82, 89
 Sarı Höyük, 122
 Sarıkaya, 47, 66, 130
 Sarouene, 97
 Sasani, 101
 Savcılı Ebeyit Köyü, 74, 75, 76, 132
 Savcılıdokuz Köyü, 75, 77, 132
 seki, 40
 Seleukos, 94, 95
 Semendere, 97
 seramik, 32, 41, 45, 47, 57, 72, 73, 87, 88,
 98, 131, 132, 134, 136
 Sevdğin Höyük, 122
 Severus Alexander, 101
 Seyfe Gölü, 10, 11, 12, 18, 20, 37
 sikke, 98, 136
 silindir mühür, 65
 Sivas, 19, 90, 134
 Sivrikale, 74, 75, 76, 132
 Soğanlıdere, 27, 28
 Son Tunç, 48, 113, 114, 115, 129
 Sorgun, 42, 52
 Strabon, 84, 90, 91, 95, 97
 strategia, 97
 Stratonike, 94
 Suluhanlı (1), 113, 123
 Suluhanlı (2), 113, 123
 Susa, 92
 Suvermez, 28, 29

Ş

Şahan Çeşmesi, 123
 Şam, 71
 Şapur, 101
 Şekiller, 48
 Şerri, 78, 79

T

Tabal, 82, 83
 Tamniya, 63
 tarıçça, 40, 53
 taşkömürü, 22
 Taşlık Höyük, 114
 Tataroğlu, 123
 Tataryeğenağa, 114
 Tek Höyük, 114
 Tekeli (1), 124
 Tekeli (2), 124
 Tekeli (3), 124
 Telepinu, 69
 Tepeköy Höyük, 115
 teryum, 22
 Tiberius, 99
 Titus, 99
 Toparın Pınar, 34, 36
 toplayıcılık, 25, 32
 Toplayıcılık ve Avcılık Dönemi, 25
 Traianus, 101
 Trakya, 85, 94
 Troya, 53
 Tunç, i, 24, 35, 37, 38, 41, 42, 46, 48, 49,
 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 65, 66,
 72, 73, 80, 105, 106, 107, 108, 109,
 110, 111, 112, 113, 114, 115, 123, 127,
 128, 129, 130, 132
 Tuthaliya, 68, 69, 70, 71, 72
 tuz, 20, 21, 22
 Tuz Gölü, 9, 28, 92, 135
 Tuzköy, 22
 tümülüs, 103, 137
 Tyana, 57, 84, 95
 Tyanitis, 97

U

uranyum, 22
 Urartu, 80, 81, 82, 83, 89, 134, 162
 usurpator, 70

Ü

Ürgüp, 28, 29, 36, 38
 Ürgüp Kara-in, 28, 29

V

V. Ariarathes, 95, 96
 Valens, 101
 Van, 26, 50, 162

Vespasianus, 99
VI. Ariarathes, 96
VI. Mithridates, 96
VII. Ariarathes, 96
volfram, 22

W

Wabartum, 63
Wahşaniya, 63
Warsama, 66, 130

X

X. Ariarathes, 97

Y

Yakınoğu, 24
Yassihöyük, 62, 64, 65, 66, 73, 81, 83, 86,
88, 97, 130, 131, 132, 133, 134
Yay Gölü, 34
Yazıkınık Höyük, 125

Yazılıkaya, 79
Yelek, 125
Yeniyapan, 115
Yerköy, 14, 19, 21
Yeşilhisar, 28, 34, 35
Yeşilirmak, 68
Yeşilova, 51
yonga, 30, 35, 38, 39
yontma taş, 24, 27, 28, 29, 35, 36, 37, 38,
43
Yozgat, 8, 9, 10, 13, 14, 19, 20, 21, 24, 42,
52, 80, 90, 100, 119, 134, 137
Yunan, 81, 82, 88, 95, 102, 137
Yunanistan, 48, 82, 83, 93, 94, 135
Yüksek Kilise, 43

Z

Zalpa, 64, 68
Zalpa Krallığı, 64
Zekere, 115
Zile, 84

ISBN: 978-625-367-681-0